

**ANKARA ÜNİVERSİTESİ
EĞİTİM BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ
EĞİTİM YÖNETİMİ VE POLİTİKASI ANA BİLİM DALI
EĞİTİM EKONOMİSİ VE PLANLAMASI DOKTORA PROGRAMI**

**TÜRKİYE’DE YÜKSEKÖĞRETİMİN FİNANSMANINDAKİ
DÖNÜŞÜMÜN ZAMANSAL VE POLİTİK ANALİZİ**

Doktora Tezi

Ali İlker KURT

**ANKARA
Temmuz, 2015**

**ANKARA ÜNİVERSİTESİ
EĞİTİM BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ
EĞİTİM YÖNETİMİ VE POLİTİKASI ANA BİLİM DALI
EĞİTİM EKONOMİSİ VE PLANLAMASI DOKTORA PROGRAMI**

**TÜRKİYE’DE YÜKSEKÖĞRETİMİN FİNANSMANINDAKİ
DÖNÜŞÜMÜN ZAMANSAL VE POLİTİK ANALİZİ**

Doktora Tezi

Ali İlker KURT

**Danışman
Prof. Dr. Hasan Hüseyin AKSOY**

**ANKARA
Temmuz, 2015**

Eğitim Bilimleri Enstitüsü Müdürlüğü'ne

Ali İlker Kurt'un tarafından hazırladığı
"Türkiye'de Yüksek Öğretim Finansmanındaki Dönüşümün Zamansal
Politik Analizi" başlıklı bu çalışma jürimiz tarafından Eğitim Yönetimi ve Politikası Anabilim
Dalı/..... Programı'nda Doktora Tezi olarak kabul edilmiştir.

İmza

Başkan

Prof. Dr. Kasım Karakurtik

Üye

Prof. Dr. Ayşe Demirel

Üye

Prof. Dr. Hasan Hüseyin Aksoy

Üye

Doç. Dr. Hüseyin Tolun

Üye

Yrd. Doç. Tarık Soydan

ONAY

Bu tez Ankara Üniversitesi Lisansüstü Eğitim-Öğretim ve Sınav Yönetmeliği'nin ilgili maddeleri uyarınca yukarıdaki jüri üyeleri tarafından ./.../20.. tarihinde uygun görülmüş ve Enstitü Yönetim Kurulunca .../.../20.. tarihinde kabul edilmiştir.

Prof. Dr. İsmail GÜVEN

Eğitim Bilimleri Enstitüsü Müdürü

TEZ BİLDİRİMİ

Tez içindeki bütün bilgilerin etik davranış ve akademik kurallar çerçevesinde elde edilerek sunulduğunu, ayrıca tez yazım kurallarına uygun olarak hazırlanan bu çalışmada bana ait olmayan her türlü ifade ve bilginin kaynağına eksiksiz atıf yapıldığını bildiririm.

 Ali İlker Kurt

ÖZET

TÜRKİYE’DE YÜKSEKÖĞRETİMİN FİNANSMANINDAKİ DÖNÜŞÜMÜN ZAMANSAL VE POLİTİK ANALİZİ

Kurt, Ali İlker

Doktora, Eğitim Yönetimi ve Politikası Anabilim Dalı

Tez Danışmanı: Prof. Dr. Hasan Hüseyin Aksoy

Temmuz, 2015, XVI + 240 Sayfa

Bu araştırmanın amacı, Türkiye’de yükseköğretimin finansmanında yeni liberal politikalar bağlamında yaşanan değişimin/dönüşümün yükseköğretim sisteminde yarattığı etkileri, yükseköğretimin finansmanında 1938’li yıllardan 1980’li yıllara ve 1980’li yıllardan günümüze kaynak kullanımında nasıl bir değişim yaşandığını, üniversite harcama miktarlarının zamansal değişiminden ve üniversite yöneticilerinin görüş ve düşüncelerinden yola çıkılarak ortaya konmasıdır. Araştırma kapsamında görüşme yapılan üniversite yöneticilerinin (Rektör, Rektör Yardımcısı, Dekan, Dekan Yardımcısı) Türkiye’de yükseköğretimin finansmanı konusunda üniversiteleri/fakülteleri bağlamında yaşadıkları deneyimler, finansman konusunda temel yaklaşımları, finansmana bağlı diğer konularla ilgili görüş ve düşünceleri, Türkiye’de son zamanlarda finansman konusunda yaşanan değişime ilişkin görüş ve düşünceleri ortaya konmaya çalışılmıştır. Bu amaçlar doğrultusunda Türkiye’de yeni liberal politikaların etkili olduğu 1980’li yılların öncesi ve sonrasında üniversite harcamalarındaki değişim 1938-1980 ve 1981-2012 yılları arasındaki üniversite toplam harcama miktarları karşılaştırılarak bu iki dönem arasındaki farklılıklar belirlenmeye çalışılmıştır. Araştırmada üniversite harcamaları nicel analiz ile tarama modeli kullanılarak betimlenmiştir. Bunun yanında 26 üniversite yöneticisi ile 2013-2014 öğretim yılında görüşme yapılmıştır. Bu bağlamda çalışmada nicel ve nitel araştırma yaklaşımı birlikte kullanılmıştır. Araştırmada elde edilen bulgulara göre, Türkiye’de 1938-1980 yılları arasında yükseköğretime yapılan harcama miktarındaki artışın 1980-2012 yılları arasına göre daha fazla olduğu belirlenmiştir. 1938-1980 yılları arasında yükseköğretime yapılan toplam harcamaların yıllık ortalama % 12,3 arttığı, buna karşılık 1980-2012 yılları arasında da bu oranın % 6,6 olduğu göz önüne alındığında Türkiye’de 1980’li yıllardan sonra yükseköğretime ayrılan paylarda önemli miktarlarda kısıntıya gidildiği anlaşılmaktadır.

SUMMARY

TEMPORAL AND POLITICAL ANALYSIS OF THE CONVERSION OF HIGHER
EDUCATION FINANCING

Kurt, Ali İlker

Doctorate, Educational Administration and Policy Department

Dissertation Advisor: Prof. Dr. Hasan Hüseyin Aksoy

July, 2015, XVI + 240 Pages

The aim of this research, is to present the effects of change/conversion of higher education financing in Turkey in context of neo liberal policies, on higher education system, how the resource usage for higher education financing changed starting from 1938's till 1980's and from 1980's till today by taking temporal changes in university expense amounts and opinions of university administrators into account. Under the scope of the research, the experiences of university administrators with whom interviews were made (rector, deputy rector, dean, deputy dean) related with higher education financing in context of their universities/faculties, their basic approaches related with financing, their opinions related with other subjects depending on financing and their opinions about the recent change in financing faced in Turkey, were presented. In line with these aims, the change in university expenses before and after 1980's when the new liberal policies were effective were determined by comparing the total university expense amounts in 1938-1980 and 1981-2012 periods. In the research, university expenses were determined by using scanning with qualitative analysis. Apart from that interviews were made with 26 university students in 2013-2014 academic year. In this context, qualitative and quantitative research approaches were used together in the study. According to the findings obtained in the research it was determined that the increase in expense amount for higher education between 1938 and 1980 was higher compared to the increase between 1980 and 2012. Considering that the total expenses made for higher education increased by 12.3% between 1938 and 1980 while this amount increased only by 6.6% between 1980 and 2012, it is understood that important limitations were applied related with shares spared for higher education in Turkey after 1980's.

ÖNSÖZ

Bu çalışmanın konusu tez danışmanım Prof. Dr. Hasan Hüseyin Aksoy ile ortak bir çalışma sonucunda belirlendi. Çalışmada üniversitelerin cumhuriyetin kuruluş yıllarından günümüze finansal açıdan yaşadığı değişim, özellikle 1980’li yıllardan sonra yeni liberal politikaların yarattığı değişim ve dönüşüm, üniversite harcamalarının zamansal analizinden ve üniversite yöneticilerinin görüş ve düşüncelerinden yola çıkılarak belirlenmeye çalışılmıştır.

Bilimsel çalışmanın gerçek bir iş birliği ve dayanışmanın ürünü olduğunu çalışma süresince her zaman gördüm. Araştırmanın her aşamasında desteğini ve yardımını esirgemeyen çok değerli tez danışmanım Prof. Dr. Hasan Hüseyin Aksoy’a çok teşekkür ederim. Saygıdeğer hocam bana, akademik yaşantısı ile her zaman örnek, önder ve ilham kaynağı olmuştur. Çalışma süresince tez danışmanım ile birlikte Tez İzleme Komitesi’nde her zaman desteklerini sınırsız bir biçimde gördüğüm Prof. Dr. Kasım Karakütük’e, Prof. Dr. Ayşe Ottekin Demirbolat’a çok teşekkür ederim.

Araştırma kapsamında görüşmelerde bulunduğum çok değerli üniversite yöneticilerimize, ilgilerinden, sabırlarından ve büyük bir akademik sorumlulukla sorulara içtenlikle katkıda bulunmalarından dolayı çok teşekkür ederim.

Araştırmanın hazırlanması süresince çalışabilmek için bana gerekli zamanı ayırma konusunda en büyük desteğim sevgili anneme ve babama ne kadar teşekkür etsem azdır. Onlar olmasaydı çalışmayı bitirmem olanaklı olmayabilirdi. Ayrıca çalışma süresince gösterdiği sabırdan ve destekten dolayı sevgili eşime çok teşekkür ederim.

Çalışmanın her aşamasında desteğini gördüğüm Yrd. Doç. Dr. Türker Kurt’a ve Macaristan ELTE Üniversitesi’nde Türkçe okutman olarak görev yapan Berker Kurt’a teşekkürü bir borç bilirim.

Tez savunmasında bulunan Doç Dr. Hüseyin Yolcu’ya ve Yrd. Doç. Dr. Tarık Soydan’a katkılarından dolayı çok teşekkür ederim. Görüşme sorularının oluşturulmasında yardımını esirgemeyen bütün hocalarımıza ayrıca teşekkür ederim. Tezle ilgili gerekli yazışmaları yapan Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü ve Ankara Üniversitesi Rektörlüğü çalışanlarına şükranlarımı sunarım. Tezi hazırlayabilmek için özellikle Orta Doğu Teknik Üniversitesi Kütüphanesi ve Gazi Üniversitesi Merkez Kütüphanesi’nden, Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Kütüphanesi’nden çok yararlandım. Bütün çalışanlarına çok teşekkür ederim.

İÇİNDEKİLER

ONAY	ii
TEZ BİLDİRİMİ.....	iii
ÖZET	iv
SUMMARY	v
ÖNSÖZ	vi
İÇİNDEKİLER	vii
ÇİZELGELER DİZİNİ	xi
ŞEKİLLER DİZİNİ	xv
BÖLÜM I.....	1
GİRİŞ.....	1
Problem	1
Amaç	10
Önem	11
Sınırlılıklar	12
Tanımlar	13
BÖLÜM II	14
KURAMSAL ÇERÇEVE	14
Üniversite ve Tarihsel Gelişimi	14
Yükseköğretimin Finansmanının Tarihsel Gelişimi	20
Yeni Liberalizmin Ekonomik ve Politik Etkileri	24
Yükseköğretimde Yeni Liberal Eğitim Politikaları ve Etkileri.....	26
Yükseköğretimde Yeni Liberal Politikaların Yarattığı Sonuçlar	34
Yükseköğretimde Ticarileşmenin Yarattığı Sonuçlar	36
Türkiye’de Yükseköğretimin Finansal Tarihinin Gelişimi	37

Yeni Liberalizmin Türkiye Ekonomisine ve Yükseköğretime Etkileri	47
Yükseköğretimin Finansmanında Yaşanan Kuramsal Değişmeler	66
Yükseköğretimde Finansman Türleri	71
Özel Finansmanın Öğrencilere Olan Etkileri	78
Bologna Süreci ve Yükseköğretimin Finansmanı	81
İlgili Araştırmalar	82
BÖLÜM III	86
YÖNTEM	86
Araştırmanın Modeli	86
Çalışma Evreni ve Çalışma Grubu	87
Veri Toplama Aracının Geliştirilmesi	90
Verilerin Toplanması	91
Verilerin Analizi	93
BÖLÜM IV	95
BULGULAR VE YORUM	95
Türkiye’de Üniversite Harcamalarının Zamansal Değişimine İlişkin Bulgular ve Yorum	95
Türkiye’de 1947-2012 Yılları Arasında Üniversite Gelirlerinin Zamansal Gelişimi	111
Türkiye’de Yükseköğretimin Finansmanında Yaşanan Gelişmelere İlişkin Görüşmelerden Ortaya Çıkan Bulgular	130
Üniversitelerin Temel Finansman Kaynakları	130
Kamu Bütçesi ve Döner Sermaye	132
Projeler	137
Projelerden Elde Edilen Gelirler ve Kullanım Alanları	142

Yardım ve Bağışlar	146
Üniversite ve Fakülte Bütçelerinin Belirlenme Süreçleri	149
Sosyal Bilimler, Fen Bilimleri, Mühendislik ve Sağlık Bilimleri Arasındaki	
Döner Sermaye ve Proje Gelirlerinden Yararlanma Durumları.....	158
Kaynak Dağıtım ve Kullanımı Politikaları ve Etkileri.....	161
Fakültelerin Finansmanında Karşılaşılan Farklılıklardan Doğan Gerilim	
Kaynakları	164
Harcama Kalemlerindeki Kullanım Zorlukları, Farklılıklar	166
Üniversitelere Göre Yolluk Kullanım Farklılıkları.....	169
Öğrenci Hizmetleri.....	170
Öğrenci Harçlarından Doğan Boşluğun Etkileri ve Finansmanı.....	173
Kütüphane	176
Programların Açılması Ya da Kapatılmasına ilişkin Ölçütler.....	178
Mali Özerklik ve Üniversiteler.....	180
Yükseköğretim Finansmanında Dönüşüm	184
Yükseköğretimin Dönüşümünün Akademik ve Toplumsal Sonuçları	187
İş Yükünün Artış Nedenleri	192
Vakıf Üniversitelerinin Yükseköğretim Sistemine Etkileri	194
Bologna Süreci ve Etkileri	200
BÖLÜM V	203
SONUÇ VE ÖNERİLER	203
Sonuçlar.....	203
Türkiye’de Üniversite Harcamalarının Zamansal Değişimi	203
Türkiye’de Üniversitelerin Elde Ettiği Gelirlerin Zamansal Değişimi	204

Türkiye’de Öğrenci Sayısı, Öğretim Elemanı Sayısı ve Araştırma Görevlisi Sayısının Zamansal Değişimi.....	204
Türkiye’de Üniversitelerin Temel Finansman Kaynakları	205
Türkiye’de Üniversitelerin Bütçelerinin Belirlenme Süreçleri	208
Fiziksel Mekan ve Teknolojiden Yararlanma Düzeyleri	208
Akademik Kadro Eksiklikleri Akademisyenlerin Ekonomik Koşulları.....	209
Kütüphanelerle İlgili Sorunlar.....	211
Yeni Bir Bölümün/Programın Açılışında Temel Ölçütler	211
Mali Özerklik	212
Yükseköğretimin Finansmanında Dönüşüm ve Vakıf Üniversiteleri	212
Öneriler	214
KAYNAKLAR	217
EKLER.....	227
EK 1.GÖRÜŞME FORMU	227
EK 2.UZMAN GÖRÜŞÜ ALINAN ÖĞRETİM ÜYELERİ	231
EK 3.ARAŞTIRMADA KULLANILAN ENDEKSLER	232
EK 4.1938-1981 YILLARI ARASINDA MİLLÎ EĞİTİM BAKANLIĞI’NIN YAPMIŞ OLDUĞU YÜKSEKÖĞRETİM HARCAMA MİKTARLARI	235
EK 5.1947-2012 YILLARI ARASINDA TÜRKİYE’DE ÜNİVERSİTELERİN ÖZ GELİR, HAZİNE YARDIMI VE TOPLAM GELİRLERİNİN CARİ FİYATLARLA MİKTARLARI.....	236
EK 6.ÜNİVERSİTE YÖNETİCİLERİ İLE GÖRÜŞME İÇİN ALINAN İZİNLER İLE İLGİLİ RESMÎ BELGELER.....	238
EK 7. ÖZGEÇMİŞ.....	240

ÇİZELGELER DİZİNİ

Çizelge 1. Çeşitli Ülkelerde Üniversitelere Yeni Kayıt Sayıları	18
Çizelge 2. Bölgelerdeki Ülke Sayılarına Göre Öğrenci Başına Kamusal Yükseköğretim Harcamaları.....	27
Çizelge 3. ABD’de Yükseköğretimde Gelir Kaynakları	29
Çizelge 4. 1909 Mali Yılı Bütçesinde Darülfünun ve Bağlı Fakülte ve Mekteplerin Ödenekleri	38
Çizelge 5. Kesin Hesap Kanunlarına Göre Darülfünun’un Gelir ve Giderleri.....	40
Çizelge 6. 1934 Yılı Yükseköğretim Bütçesi	41
Çizelge 7. 1933 Yılı Sonrası Genel Bütçe Dönemi Ulusal Eğitim ve Yükseköğretim Harcamaları.....	43
Çizelge 8. 1950 Yılı Bütçe Kalemleri.....	45
Çizelge 9. Seçilmiş Yıllar İtibarıyla Bazı Kamusal Harcamalarının GSMH’ye Oranları.....	48
Çizelge 10. İstanbul Üniversitesi 1986 Yılı Kesin Hesap Bütçe A Cetveli.....	51
Çizelge 11. İstanbul Üniversitesi 1986 Yılı Kesin Hesap Bütçe B Cetveli.....	51
Çizelge 12. Erciyes Üniversitesi Döner Sermaye Gelir ve Giderleri	55
Çizelge 13. Bölgelere Göre Döner Sermaye Gelirleri.....	56
Çizelge 14. Erciyes Üniversitesi Bölümlere Döner Sermaye Giderleri	56
Çizelge 15. Araştırmaya Katılan Yöneticiler İle İlgili Bilgiler	89
Çizelge 16. Türkiye’de 1938-2012 Yılları Arasında Yükseköğretim Harcamaları	95
Çizelge 17. Türkiye’de 1938-2012 Yılları Arasında Yükseköğretim Harcamalarının Zamansal Değişimi	97

Çizelge 18. 1938-1980 Yılları Arasında Kamu Üniversitelerinde Yapılan	
Harcamalarının Zamansal Gelişimi	100
Çizelge 19. Türkiye’de 1981-2012 Yılları Arasında Kamu Üniversitelerinde Yapılan	
Toplam Harcamalar	102
Çizelge 20. Türkiye’de 1986-2012 Yılları Arasında Yükseköğretimde Yapılan Cari	
Harcamalar	104
Çizelge 21. 1986-2013 Yılları Arasında Kamu Üniversitelerinde Yapılan Yatırım	
Harcamalarının Zamansal Gelişimi	105
Çizelge 22. Türkiye’de 1986-2012 Yılları Arasında Yapılan Yükseköğretim	
Transfer Harcamalarının Zamansal Değişimi	106
Çizelge 23. 1986-2012 Yılları Arasında Öğrenci Başına Düşen Harcamaların	
Zamansal Değişimi	109
Çizelge 24. 1947-2012 Yılları Arasında Türkiye’de Üniversite Gelirleri	111
Çizelge 25. 1947-2012 Yılları Arasında Üniversite Öz Gelirlerinin	
Zamansal Değişimi	113
Çizelge 26. Türkiye’de 1947-2012 Yılları Arasında Üniversitelere Yapılan Hazine	
Yardıminin zamansal Değişimi	115
Çizelge 27. Türkiye’de 1947-2012 Yılları Arasında Toplam Üniversite	
Gelirlerinin Zamansal Değişimi	117
Çizelge 28. Türkiye’de 1947-1980 Yılları Arasında Üniversite	
Özgelirlerinin Zamansal Gelişimi	121
Çizelge 29. Türkiye’de 1981-2012 Yılları arasında Üniversite Öz Gelirlerinin	
Zamansal Değişimi	122
Çizelge 30. Türkiye’de 1947-1980 Yılları arasında Üniversitelere Yapılan	
Hazine Yardıminin Zamansal Değişimi	123

Çizelge 31. Türkiye’de 1981-2012 Yılları arasında Üniversitelere Yapılan	
Hazine Yardımının Zamansal Değişimi	124
Çizelge 32. 1986-2013 Yılları Arasında Üniversitelerde Öğrenci Sayısının	
Zamansal Değişimi	126
Çizelge 33. Türkiye’de 1986-2013 Yılları Arasında Öğretim Elemanı Sayısının	
Zamansal Değişimi	127
Çizelge 34. Türkiye’de 1986-2013 Yılları Arasında Üniversitelerde Araştırma	
Görevlilerinin Zamansal Değişimi	128
Çizelge 35. Türkiye’de Üniversitelerin Finansman Kaynakları Konusunda	
Görüşülen Üniversite Yöneticilerinin Görüşlerinin Dağılımı	131
Çizelge 36. Yöneticilerin Projelerin Gelirlerini Alanlara Göre Kullanım Yüzdeleri	144
Çizelge 37. Türkiye’de Üniversitelerin Bütçelerinin Belirlenme Süreçleri	150
Çizelge 38. Fakülteler Arasındaki Finansman Farklılıklarını Etkileyen Faktörler.....	157
Çizelge 39. Sosyal Bilimleri Fakültelerinin Döner Sermaye ve Proje Gelirlerinden	
Yararlanma Durumları	159
Çizelge 40. Fen Bilimleri Fakültelerinin Döner Sermaye ve Proje Gelirlerinden	
Yararlanma Durumları	159
Çizelge 41. Mühendislik ve Sağlık Bilimleri Fakültelerinin Döner Sermaye ve Proje	
Gelirlerinden Yararlanma Durumları	160
Çizelge 42. Kaynak Dağıtım Politikaları Ve Etkileri	162
Çizelge 43. Harcama Kalemlerindeki Kullanım Zorlukları Ve Farklılıklar	166
Çizelge 44. Öğrenci Hizmetleri	170
Çizelge 45. Öğrenci Harçlarının Alınmamasından Doğan Boşluğun Karşılanması.....	173
Çizelge 46. Kütüphane Kullanımına İlişkin Veriler	176
Çizelge 47. Yeni Bir Programın Açılmasına/kapanmasına Neden Olan Faktörler	178

Çizelge 48. Mali Özerklikle İlgili Yönetici Görüş ve Düşünceleri	180
Çizelge 49. Yükseköğretimde Yaşanan Değişime İlişkin Yönetici Düşünceleri ve İş Yüğü	185
Çizelge 50. Yükseköğretimde Yaşanan Dönüşümün Olumlu ve Olumsuz Yanlarına İlişkin Düşünceler.....	188
Çizelge 51. Bologna Süreci ve Etkileri.....	200

ŞEKİLLER DİZİNİ

Şekil 1. İngiltere ve Fransa’da Yükseköğretimde Öğrenci Sayıları	30
Şekil 2. 1921-2003 Yılları Arasında İngiltere ve Fransa’da Üniversite Harcamaları	31
Şekil 3. 1921-2003 Yılları arasında İngiltere ve Fransa’da Öğrenci Başına Harcamanın Gelişimi.....	32
Şekil 4. İngiltere’de Üniversite Gelirlerinin Zamansal Gelişimi.....	32
Şekil 5. İngiltere’de Üniversitelerde Elde Edilen Gelirlerin Kaynakları.....	33
Şekil 6. Yükseköğretimde Bürokratik Finansman Modeline İlişkin Örnek Bir Şema	74
Şekil 7. Yükseköğretim Kurumlarının Finansmanında Piyasa Modeli	76
Şekil 8. Yükseköğretim Kurumlarının Finansmanında Kolejyan Model	77
Şekil 9. Harç Miktarı ve Kabul Edilen Öğrenci Sayısı.....	79
Şekil 10. Eğitimsel Seçim Sınırı.....	80
Şekil 11. 1938-2008 Yılları Arasında Türkiye’de Yükseköğretim Harcamaları	96
Şekil 12. 1938-2012 Yılları Arasında Türkiye’de Yükseköğretim Harcamalarının Zamansal Değişimi	99
Şekil 13. 1938-1980 Yılları Arasında Türkiye’de Kamu Üniversitelerinin Harcamalarının (TL) Zamansal Gelişimi	101
Şekil 14. 1981-2012 Yılları Arasında Kamu Üniversitelerinde Yapılan Kamusal Harcamaların Zamansal Gelişimi	103
Şekil 15. 1986-2012 Yılları Arasında Türkiye’de Yükseköğretimde Yapılan (1)Cari,(2) Yatırım (Sermaye), (3) Transfer Harcamalarının Zamansal Gelişimi.....	108
Şekil 16. Türkiye’de 1986-2012 Yılları Arasında Öğrenci Başına Düşen Harcamaların Zamansal Değişim	110

Şekil 17. Türkiye’de Üniversitelerin (1) Toplam Gelir (2) Hazine Yardımı ve	
(3) Öz Gelirleri	113
Şekil 18. Türkiye’de Üniversitelerin (1) Toplam Gelir, (2) Hazine Yardımı ve	(3)
Öz Gelirlerinin Zamansal Değişimi	120
Şekil 19. Türkiye’de 1986-2013 Yılları Arasında Üniversitelerde (1) Öğrenci Sayısı,	
(2) Öğretim Elemanı Sayısı, (3) Araştırma Görevlileri Sayısının	
Zamansal Değişimi	129

BÖLÜM I

GİRİŞ

Bu bölümde araştırmanın problemine, amaçlarına, önemine, sınırlılıklarına ve tanımlarına yer verilmiştir.

Problem

M.Ö. 535-475 yılları arasında yaşayan Herakleitos, bilginin kaynağı konusunda o dönemdeki çağdaşlarından çok farklı bir yorum yapmış, bilginin kaynağı olması bakımından “hareket”e odaklanmıştır. Çok bilinen sözleriyle yaşamın sürekli olarak değişmekte olduğu ve akan bir ırmakta insanın aynı sularla iki kez yıkanamayacağını söyleyerek bir “oluş”a dikkat çekmektedir. Konuya yükseköğretim açısından yaklaşıldığında yaşanan değişim/dönüşümün ne yönde olduğu, kamusal eğitim hakkının ve niteliğinin ne düzeyde etkilendiği, devletin yükseköğretime olan bakışının hangi yönde olduğu ve bu bakışın harcama politikalarını etkileme durumu, değişimin/dönüşümün toplumun geniş kesimlerini ne yönde etkilediği/etkileyeceği demokratik bir toplum idealini gerçekleştirme bakımından hayati bir konu teşkil etmektedir.

Yükseköğretim düşüncesinin ve kurumsal biçimlerinin Eski Yunan’dan başlayan, Orta Çağ’daki gelişmelerin ve 19-20. yüzyılda birbirlerinden etkilenecek oluşturulduğu söylenebilir (Barnett, 1990: 16). Modern anlamda üniversitelerin özellikle Fransa, İngiltere, ABD’de yaşanan deneyimler etrafında biçimlenen ve Almanya’da kurulan Humboldt Üniversitesi’nin bugünkü üniversitelerin kurumsal yapısının oluşturulmasında etkili olduğu görülmektedir (Timur, 2000). Üniversiteler veya üniversiteye kaynaklık eden okullar, kendi döneminin siyasal ve sosyal yapısından etkilenecek değişmekte ve döneminin özelliklerini yansıtmaktadır. Eski Yunan’da geometri ve felsefi bilgiler veren okullardan, Orta Çağ’da Hristiyanlığın etkisiyle kiliselerin üniversite üzerinde etkili olduğu, Rönesans ve Reform hareketleriyle birlikte aklın temel alındığı, bilginin araştırıldığı kurumlar olan üniversitelerin sürekli bir değişim içinde olduğu görülmektedir.

Alanyazında üniversitenin ne olduğuna ilişkin çeşitli tanımlamalar bulunmaktadır. Bu tanımlamalar dönemin tarihsel özelliklerini ve bu dönemdeki bilim insanlarının görüşlerini yansıttığı söylenebilir.

Örneğin Newman'ın (Akt. Bibby, 2009: 76) üniversite düşüncesi bilginlerin toplandığı ve şevkle kendi alanlarına ilişkin saf ve temiz bir düşünce atmosferinin yaratıldığı ve bundan öğrencilerin de soluklandığı, kalabalık bilim alanları içinden birkaçını düşündüğü ve büyük ve katı bir tutumla gerçeğin bağımsız olduğuna olan inançla çalışmalarını sürdürdüğü bir yer olarak tasvir etmiştir.

Timur (2000) üniversitelerin gelişimi ile toplumların gelişim düzeyleri arasında bağlantı kurmakta ve kapitalist toplumsal formasyonlar ile feodal döneme ait üniversiteler arasında belirgin farklılıklar olduğunu, üniversitelerin toplumun üretim biçiminden doğrudan etkilendiğini, Weber'den yola çıkarak ABD'deki üniversiteler ile Avrupa'daki üniversitelerin gelişim çizgilerinin farklı olduğunu belirtmektedir.

Yakın bir zamandaki üniversite tanımlamasına göre Enders (2004, Akt. Tural, 2004: 15), üniversitelerin ideolojinin doğuşuna ve dönüşümüne, seçkinlerin seçimine ve yetiştirilmesine, toplumun eğitimsel ve toplumsal gelişimine, bilginin üretimine ve uygulanmasına, yüksek nitelikli insangücünün yetiştirilmesine katkıda bulunan çok amaçlı ve çok ürünlü kurumlar olduğunu ifade etmektedir. Enders'in yaptığı tanım gerçekte üniversitenin zaman içindeki değişimini de göstermektedir. Artık üniversite seçkinleri yetiştiren ve nitelikli iş gücü yetiştirmeyi amaçlayan kurumlar olarak tanımlanmaktadır. Gökçe, (1990, Akt. Öztürk, 2004: 17) üniversitenin özgür düşünceyle doğrunun arandığı, soru sormanın, tartışma yapmanın öğretildiği, aklın dogmaya üstünlüğünün kanıtlandığı ve topluma bu doğrultuda katkıda bulunacak sorumluluk bilincine sahip bireyler yetiştirmenin hedeflendiği bir yapı olduğunu vurgulamaktadır. Üniversite tanımlamalarında belirli özellikler korunmakla birlikte, üniversiteye yeni görevlerin yüklendiği söylenebilir. Üniversitenin aklın dogmaya üstünlüğünün, özgür düşünceyle doğrunun arandığı bir yer olması düşüncesinin doğruluğunu vurgulayan ancak günümüzde bunun şartlarının kaybedildiğine ilişkin eleştirel yaklaşımlar süren bilim insanları bu düşüncenin tartışılır olduğunu ve üniversitenin giderek ekonomik ve siyasal koşulların etkisiyle dönüştürüldüğüne ilişkin görüşleri bulunmaktadır. Foucault (2011) bilgi ve iktidar arasında geçmişten günümüze bir bağıntı olduğuna işaret etmekte, Ortaçağ'dan günümüz kapitalist toplumlarına gelinceye kadar bilginin bir biçimiyle toplumdaki iktidarı oluşturan, meşrulaştıran bir işlevinin olduğunu belirtmektedir. Üniversitelerin de bilgi üretiminde öncelikli kurumlar olarak belirgin işlevler üstlendiği açıktır. Bilgi özellikle bilgiyi üretme isteminde bulunabilecek güçte olanların iktidatlarını rasyonelleştirme aracı olarak da bir işlev görmektedir (Habermas, 2001, Akt. Aksoy, 2003:6).

Toplumlarda ideolojinin önemini vurgulayan Althusser (2003) Marksizme getirdiği yeni kuramsal açılımlarla devletin sınıfsal niteliğini ve bu niteliklerin nasıl biçimlendiğine ilişkin olarak analizlerinde devletin baskı aygıtları ve devletin ideolojik aygıtları ayrımını yapmış ve devletin baskı aygıtının tek olmasına rağmen devletin ideolojik aygıtlarının pek çok sayıda olabileceğini söylemektedir. Üniversitelerin de eğitim sistemi aracılığı ile devletin ideolojik aygıtı olduğunu ve böyle bir işlev sürdürdüğünü söylemektedir. Bu bağlamda modern toplumlarda üniversitelerin işlevine ilişkin üniversite eğitiminin yansız olamayacağı biçiminde çarpıcı eleştirel bir yaklaşım getirmiştir.

Yukarıdaki tanımlamalarda da belirtildiği gibi bugün özellikle üniversitelerin nitelikli insangücü yetiştirme boyutunun diğer amaçlarının yanında daha fazla önem kazandığı görülmektedir. Giroux (2009) kapitalist toplumsal formasyonda özellikle üniversitelerin mesleki yeterliliklerin kazandırıldığı yer olarak önem kazandığını ve bu haliyle üniversitelerin meslek okulları haline dönüştüğünü ifade etmektedir. Oysa bu durumun üniversiteyi belirli bir alana sıkıştırmak olduğunu ve böyle bir yapıda bilimsel gelişmenin mümkün olamayacağını belirtmektedir. Üniversitenin demokratik toplumsal yaşam potansiyelini güçlendirme idealine giderek kayıtsızlaştığı, akademinin toplumsal destek ve sosyal hizmet alanını geliştirmek gibi önemli bir rolün olduğunun giderek unutulduğu vahim bir tablonun ortaya çıktığını söylemektedir. Yükseköğretimin toplumun eleştirisi merkezi olması gerektiği üzerinde önemle duran Giroux, var olan yapıyla üniversitenin bu işlevini yitirdiğini belirtmektedir (Giroux, 2009: 34). Günümüzün üniversitesini “Neoliberal Üniversite” olarak kavramsallaştıran Giroux (2009), eleştirel entelektüellerin neoliberal üniversite modeline karşı giderek ortadan kaldırılan kamusal alanın savunulması gerektiğini vurgulamaktadır. Giroux durumu şu şekilde ifade etmektedir:

Neoliberalizmin düsturu (mantra) çok iyi bilinir: Devlet bir sorundur, toplum bir kurgudur bu yüzden egemen olan piyasa olmalıdır; piyasanın önündeki engellerin kaldırılması ve metalaştırma özgürlüğün temel şartıdır ve yükseköğretim kamusal mal olarak değerlendirilmesi yerine girişimcilere bırakılmalıdır. Güzel bir yaşamın tek bir mihenk taşı vardır bu da yüksek parasal kazançtır, politikacıların kamusal malları savunmaları ve yurttaşlık sorumluluğu gibi kavramlar sadece verimsiz ve kötü yönetilen devletin kendini gizlemesini sağlayan araçlardır ve piyasa yönelimli toplumun önüne çıkarılan engellerdir.

Gramsci (akt. Brog, 2011) herkesin toplumda yönetici olabilecek potansiyelinin olduğunu ve liderliğin sadece lider özellikleri sahip insanlara atfedilmesinin, herkesin devletin yönetime katılabileceği demokratik bir toplumun önünde engel olduğunu vurgulamış, kapitalist formasyonun liderliği belirli kişilere atfederek daha baştan demokrasiyi

uygulanamaz hale getirdiğini, üniversitelerin bütün insanlara, toplumu yönetebileceği özellikleri sağlayan bir yer olarak tasvir etmektedir. Oysa bugün yükseköğretim seçkinleri yetiştirme görevini de üstlenmiştir.

Modern üniversitelerin bugünkü sorunlarını anlama konusunda önemli bir kavramın kitleselleşme olduğu söylenebilir. Üniversitelerdeki nüfus artışı, geniş ölçüde orta sınıf (varlıklı köylüler, tüccarlar, serbest meslek sahipleri gibi) çocuklarının üniversiteye akın etmeleriyle gerçekleşmiştir (Timur, 2000). Tural (2004: 41) yaşanan bu gelişmelerin sanayi devrimine dek daha çok seçkinci nitelikteki yükseköğretimin Fransız İhtilali ve yaşanan toplumsal mücadeleler sonucunda giderek çalışan sınıfın çocuklarına doğru yayıldığını göstermektedir. Amamodt ve Kyvik (2005) bu genişlemenin temelinde teknolojik gelişme, iş piyasasında olan değişimler ve artan nitelikli iş gücü ihtiyacı olduğunu belirtmektedir.

Yükseköğretimde öğrenci sayılarının katlanarak artması ile birlikte, bu hizmetin sunumu için gerekli kaynak arayışları bugün bütün ülkelerin başat konularından biri durumundadır. Yükseköğretimin finansmanı dolayısı ile yürütülen eğitim politikalarının bu hizmete kimlerin hangi koşullar altında ulaşabileceğini doğrudan etkileyen en önemli unsurlardan biri olarak ortaya çıkmaktadır. Devlet tarafından yükseköğretime ayrılan kaynakların boyutu, bu kaynakların hangi toplumsal kesimlere dolaylı ya da doğrudan aktarılacağı sorunu, yükseköğretimde demokratikleşme, geniş toplumsal kesimlerin bu hizmetlerin yararlanması konusunu şekillendiren temel konulardan biridir. Üniversitenin sahip olması gereken eleştiri merkezi olma, ülke yönetiminde söz sahibi öznelere biri olabilme, bu konumunu pekiştirmesi bakımından, yükseköğretimin finansmanı dolayımında yürütülen politikaların, kullanılan finansal kavramların ve araçların bu amaca uygun olup olmadığı ya da böyle bir amaca ulaşma konusunda ne derecede etkin olduğunun belirlenmesi gereklidir. Üniversitelerin demokrasiyi geliştiren kurumlar olarak işlev görmesinin önünde finansal açıdan doğrudan ya da dolaylı engel olabilecek durumların saptanması yaşamsal bir nitelik kazanmaktadır.

Kuramsal olarak 1960'lı yıllarda devletin eğitime özelde yükseköğretime bakışının İnsan Sermayesi Yaklaşımı bağlamında belirlendiği eğitimin üretim miktarını diğer bütün girdilerden daha fazla etkileyen bir üretim faktörü olarak ele aldığı görülmektedir (Ünal, 1996: 75). Bu noktada yükseköğretim sürekli artan bir ilginin odağı olmuştur. ABD'de 1966 yılında 4 milyon kamu üniversitelerine, 2 milyon öğrenci de özel üniversitelere kayıtlıdır ve yıllık 11 milyar dolarlık eğitim harcaması yapılmıştır. Öğrenci sayılarındaki artış ile birlikte yükseköğretimin finansmanında büyük genişleme 1960-1980 yılları arasında yaşanmıştır ve

50 milyar Doların üzerinde bir artış görülmektedir. Önceki yirmi yıla karşılık 1940-1960 arasındaki dönemde artış sadece 5 milyar Dolar olarak görülmektedir (Heller, 2007). Genel olarak yükseköğretimde öğrenci başına yıllık harcamanın 1775 Dolar olduğu Tıp Fakültelerinde bu harcamanın 5000-6000 Doları bulunduğu ifade edilmektedir (Chambers, 1968: 11). Diğer yandan 2004 yılında sadece araştırma üniversitelerinde 1480 öğrenciden 47.000 öğrenciye yükselmiş ve kamu harcamaları 35 Milyon Dolardan 407 Milyon Dolara yükselmiştir (Fairweather, 2009: 21). Üniversiteye olan bu ilgi ve ayrılan kamu kaynakları piyasanın ilgisini çekmiştir. Modern üniversite, tarihi boyunca piyasadan uzakta ve ondan yalıtılmış bir kurum olmamıştır. Gerek emek gücünün gerekse bilginin metalaşma sürecini kolaylaştıran bir kurum olarak eğitim (ve üniversite) hem kapitalist üretim süreciyle hem de dolaşımın gerçekleştiği piyasa ile sürekli bir ilişki içinde olmuştur. Bunların yanında, bilimsel bilginin üretiminin (özellikle de sosyal/siyasal gerçekliğe ilişkin bilginin) sermayenin denetimi altına alınmasına duyulan ihtiyaç, üniversitenin kapitalist toplumun bir kurumu haline gelmesinde önemli bir rol oynamıştır. Küresel kapitalizmde eğitim (ve üniversite), yeni liberal toplum projesine uygun olarak, küresel ve yerel güç ilişkileri çerçevesinde yeniden biçimlenmektedir (Ünal, 2011).

1980’li yıllar ve sonrasında üniversiteyi biçimlendiren temel yaklaşımın ekonomik olduğu ve bu dönemde performansa dayalı, hesap verebilir ve “ekonomik zorunluluklar” bağlamında özellikleri belirlenen üniversite modelinin etkili olmaya başladığı görülmektedir. Bu dönüşüm, üniversitenin eski amaç ve işlevlerini yeni bir biçimde yerine getirmesi değil, eski amaç ve işlevlerini (araştırma, öğretim, toplum hizmeti vb.) küreselleşmenin güncel gereksinimleri doğrultusunda yeniden tanımlama ve onların göreceli önem ve ağırlıklarını yeniden düzenleme biçiminde olmaktadır (Özsoy, 2002). Bütün bu gelişmeler, yeni liberal eğitim politikaları bağlamında geliştirilmeye çalışılan “Yeni Liberal Üniversite” projesi olarak adlandırılmaktadır (Harris, 2007:115). Üniversite, devlet ve piyasa arasındaki sınırların Kuzey Amerika örneğinde görüldüğü gibi bulanıklaştığı, iş dünyasında geçerli bir kavram olan girişimciliğin artan bir biçimde üniversitelerce de yeni bir strateji olarak önem kazandığı, merkezi hükümetin, üniversitelerin, yerel, ulusal, uluslararası düzeylerde ticari nitelikte bağlantılara girmesini özendirdiği görülmektedir. Bu konudaki liberal tezlerin genellikle yükseköğretim sisteminin bugün karşı karşıya olduğu mali sıkıntılar ve kaynak gereksiniminin ancak piyasa ile olan ilişkiler bağlamında üniversitenin kendi gelirlerini yaratabileceği düşüncesinden yola çıkılarak çözümleneceği düşünülmektedir. Wright, Cory-Scruggs ve King (2009: 59)) 21. yüzyılın ilk on yılında kamu üniversitelerinin finansmanında

belirsizliğin giderek büyüyeceğini ve yaşanan finansman konusundaki belirsizlikleri aşmanın bir aracı olarak üniversitelerin faaliyetlerini sürdürebilmek için iç ve dış kaynaklara yöneliminin zorunlu hale geldiğini, mali kaynak sağlama konusunda öğrenci harçlarının yükseltilmesi, yönetsel ve fakülte düzeyinde gelir getirici faaliyetler, personel harcamalarının kısılması, harç miktarlarının belirlenmesinde çok farklı uygulamalara gidilebilmesi gibi yönetsel ve mali araçlarla kaynak çeşitliliği yaratmak için alternatif yollara başvurulduğunu belirtmektedir. 1998-2008 döneminde ABD’deki yükseköğretim harcamalarının bu yıllar içindeki tüketici fiyat endekslerindeki artışın tam olarak üniversite bütçelerine yansımadığını, öğrenci harçlarından elde edilen gelirlerin net % 49,5 arttığını bu dönemde öğrenci sayısındaki artışın % 24 olduğunu belirtmektedir. Personel ücretlerindeki artışın % 8,2’lik bir oranla en yüksek düzeye ulaştığı 2003 yılından, tüketim mal ve hizmetlerinde büyük fiyat artışının olduğu 2005 yılına gelindiğinde, personel ücretlerindeki artışın % 2’ler düzeyinde kaldığını söylemektedir (Wright, Cory-Scruggs, King, 2009: 48). Yükseköğretimin paralı olması yönündeki kanıtlara bakıldığında Barr (2004) İngiltere’de yapılan yükseköğretim reformunun temel nedenlerini şu şekilde sınıflandırmıştır: Öncelikli olarak yükseköğretime yapılan her yatırımın otomatik olarak ekonomik büyümeye yansıtacağı düşüncesinin yanlışlığıdır. Yükseköğretimde niteliği yükseltmenin tek yolunun ekonomik değişmeye uyum sağlayarak mümkün olabileceği ve temel kanıt olarak piyasa güçlerinin merkezi planlamaya göre mezunların becerilerinin iş piyasası ile uyumlulaştırılmasının daha uygun olduğu düşüncesidir. Aynı zamanda yükseköğretimdeki yaşanan finansman sorunlarının temelinde teknolojik değişimin var olduğu şeklindeki tezlerle yükseköğretimin kamusal finansmanının uygun olmadığı ifade edilmektedir. Teziç (2007, 15-18) yükseköğretimde son yıllarda yaşanan gelişmelerle giderek piyasa koşullarının etkili olduğunu vurgulamaktadır. Devletin yüksek harcamaları karşılayamaması iddiasıyla giderlerin paydaşlar tarafından da paylaşılması, kurumların gelir kaynaklarının çeşitlendirilmesi, kaynakların daha verimli kullanılması için yeni yöntemlerin geliştirilmesi, sanayi kuruluşları ile işbirliği yapılması gibi konuların yükseköğretim finansmanında temel konular durumunda olduğu belirtmektedir. Üniversitelere ilişkin olarak, mali, yönetsel özerklik ve akademik özgürlük gibi kavramların yaşanan bu gelişmeler bağlamında yeniden tanımlandığı ve bu tanımlamaların ekonomik etkinliklerin belirleyici olduğu piyasaya göre biçimlendiği görülmektedir. Harris (2007: 122) Newmann ve Humbolt’un üniversitenin evrenselliğine ilişkin söylemlerinin esas alındığında yaşanan deneyimlerin bir bütünlük içinde olmadığını söylemektedir.

Kamusal eğitimden vazgeçiŖle ilgili olarak özellikle ABD’de yaŖanan geliŖmelerin diğerk birçok ÷lkeyi etkilediğı gör÷lmektedir. John ve Parsons (2004) ABD’de 1965’li yıllarda kaynağını Dewey’den alan eğitim politikaları ile ırksal ayrımın ortadan kaldırılması, sosyal adaleti sağılama, işsizliğin çöz÷m÷, uzay yarışıını kazanma gibi amaçlara eğitimin kamusal finansmanı ile ulaşılabileceğine ilişkin Cumhuriyetçiler ve Demokratlar arasında bir uzlaşma olduğunu belirtmektedir. Bu görüş birliğinin 1980’lerde sarsılmaya başladığını 1990’larda ise bozulduğunu vurgulamaktadır. Bozulmanın gösterilen nedenleri, yeni liberal politikalar bağlamında yükseköğretime yapılan yardımların verimsiz olması iddiaları, artan yükseköğretim maliyetleri, eğitimde fırsat eşitliğini sağılama, kamu desteğinin sosyal adalet açısından yeniden sorgulanması gibi faktörlerdir.

Eğitimin üretimi artıran faktörlerden biri olarak iktisadi bir nitelikte ele alınmasından sonra yapılan analizlerin tamamen ekonomik nitelikte olduğı gör÷lmektedir. Eğitime yapılan yatırım harcamalarının (bina, makine teçhizat vb.) fayda maliyet analizleri, getiri oranlarının analiz edilmesi, toplumsal fayda ve bireysel fayda arasında yapılan ayrımla, yükseköğretimle ilgili politikaların belirlendiğı söylenebilir. Bu doğrultuda 1990’lı yıllardan sonra eğitimle ilgili tartışmalarda kullanılan kavramların değıştiğı ve toplumun üniversiteye olan bakışının buna göre biçimlendiğı gör÷lmektedir. İnsel (2003) iktisadi kurumların toplumdan ve insandan özerkleşerek bu kurumların birer parçası haline gelmiş olmasını ekonominin bir ideoloji haline gelmesine bağlar. Piyasalar insanın kontrol edemediğı, ayrı bir alan olarak belirtilmekte ve akılcı olanın piyasanın isteklerine ne pahasına olursa olsun yerine getirmek düşüncesinden yola çıkılmaktadır.

Üniversitelerde gerçekleşen yükseköğretimin işin yalnızca bir boyutu olduğunu belirten Giroux (2008: 38), üniversitenin, aynı zamanda demokratik öznelere kendilerini şekillendirebilmesi, demokratik ilişki biçimlerini deneyimlenebilmesi ve iktidarın anti demokratik, çirkin yüzünün teşhir edilip ona karşı eleştirel bir muhalefetin geliştirilebilmesi açısından da son derece yaşamsal, kurumsal ve siyasal bir zemin olduğunu söylemektedir. Oysa John ve Parsons (2004: 8) yükseköğretimde kamusal eğitimin kuramsal olarak değılendirilememesinin nedenlerini üniversitelerde yaŖanan çeşitli koşullara bağlamakta, bugünün üniversitesinin politik duruşunun ve dış dünyaya karşı tepki verebilecek niteliğinin bir mitos haline geldiğini vurgulamaktadır. Bunun nedenlerinden biri üniversite yöneticilerinin politik süreçle belirlenmesi olduğunu belirtmektedir. Sürecin bu şekilde işlenmesi sonucu 20. yüzyılda üniversite yöneticileri, sürekli politik istekleri yerine getirmek zorunda kaldıkları ve iktidarların kendi üniversiteleri ile ilgili kararlarını etkilemeye

çalıştıklarını belirtmektedir. Aksoy (2013:106) Türkiye’de üniversitelere siyasal iktidarın türlü biçimlerle her fırsatta müdahale ettiğini hatta yeni kurulacak üniversitelere parti önderlerinin isimlerinin verilmesinin üniversitenin durumu hakkında çok söylediğini ifade ederek şunları söylemektedir:

İktidarın kesintili eğitim yasasını çıkardığı “torba yasa” içine eklediği, kendi partisinin önderlerinin isimlerini yıllardır eğitim veren üniversitelere vermesi gibi ilkesizliklerini örtbas etmek isterken kullandığı, suç ortaklığı arama ya da “lütuf sunma” yöntemlerinden biri de bu paketten çıkarılan Nevşehir Üniversitesi’nin adının Nevşehir Hacı Bektaş-ı Veli Üniversitesi olarak değiştirilmesidir. Bu ismin, bundan önceki üniversitelerin ad değişiminde olduğu gibi bir takasa konu edilmesi, hem siyasetin hem de üniversitenin durumu hakkında bize çok şey söylemektedir.

Yükseköğretimin biçimlenmesini sağlayan ekonomi politikalarının, yükseköğretimin sunumunun (arzının) tam olarak sağlanamaması yanında, üniversitelerin işlevlerini de derinden etkilediği söylenebilir. Yükseköğretim ile ilgili yapılan en ciddi eleştirilerden biri de üniversitelerin mali açıdan kendilerini destekleyen özel kuruluşlar karşısında özerkliğini yitirecek olmasıdır. Var olan bu durumun sonucunda üniversitelerin çok uluslu şirketlerin araştırma-geliştirme hizmetlerini yürüten bölümü haline gelmesi tehlikesiyle karşı karşıya kalmasıdır. Yapılan bu işbirliğinin sonucunda bilimsel gelişmenin sağlanabileceği iddiası büyük bir tartışma konusudur. Adams (2004) “Bir Mühendisin Anıları” adlı kitabında çok uluslu bir otomobil şirketinin Ar-Ge bölümünde çalışan bir mühendisin, piyasanın belirli yönde bir otomobil istemesi dolayısıyla, sadece piyasanın isteğine uygun otomobil üretiminin yapılmasını ve günlerce aynı otomobil üzerinde küçük değişiklikler için çalışıldığını, yaratıcı bir çalışmanın mümkün olmadığını söylemektedir.

Yükseköğretime ilişkin yeni liberal politikalar bağlamında üniversite içinde yaşananlara ilişkin alanyazında çeşitli eleştiriler söz konusudur. Roszak (1969: 25, Akt. Hayes ve Wynyard, 2002: 46) akademik dünyayı betimlerken üniversitenin para, prestij kazanma gibi nedenler dolayısıyla ülkelerin en büyük endüstrisi konumuna geldiğini vurgulamaktadır. Zweig, (1963; XV, Akt. Hayes ve Wynyard, 2002: 53) üniversitelerdeki mevcut durum nedeniyle, öğrencilerin “daha yorgun, daha sıkıntılı ve kaygılı” olduğunu vurgulamaktadır. Karakütük, (2006: 171) devlet üniversitelerinin finansman açığı sorununa çözüm aranırken öğretim harçlarına zam yapılmasının çözüm olarak görülmesi yaklaşımını eleştirmekte ve 1995-1996 öğretim yılında kayıt için katkı payını ödemedikleri gerekçesi ile 38 üniversitede 8725 öğrencinin kaydının silindiğini vurgulamaktadır. Eğitimin son dönemlerde üzerinde durularak özel mal olduğu üzerinde durulmaktadır. Oysa 23-25 Haziran 2003 yılında 120 ülkeden katılımı toplanan yükseköğretim paydaşları Toplantısı’nda (Meeting of Higher

Education Partners), yükseköğretimin “kamusal mal” olduğu fikri yeniden gündeme gelmiştir (Unesco, 2005, Akt. Aksoy, 2005: 7). Karakütük (2006; 235) Türkiye’de vakıf üniversiteleri konusunda yaşanan çarpıklığı şu şekilde belirtmektedir. “Öğrenci almaya başlayan vakıf yükseköğretim kurumları 2547 sayılı yasanın Ek 18. Maddesindeki koşulları yerine getirdiklerinde, bütçelerinin % 45’i oranında her yıl devlet yardımı isteme hakkını kazanacaktır. Kendi üniversiteleri finansman dar boğazı yaşayan devletin, vakıf yükseköğrenim kurumlarının finansmanına bu yardımı nasıl yapacağı, düşünülmesi gereken önemli bir noktadır” .

Özellikle son yıllarda Türkiye’de yeni yükseköğretim kanununun hazırlık çalışmaları yapılmaktadır. Hazırlanan yeni yasa tasarısının Türkiye’de üniversitelerin yeni liberal politikalar doğrultusunda yeniden düzenlenmeye çalışıldığı üniversitelerin gerek yönetsel yapısının gerekse mali düzenlemelerle piyasacı bir anlayışın etkinleştirilmeye çalışıldığı görülmektedir. Aksoy (2012) yeni hazırlanan Yükseköğretim yasa tasarısının sermayenin üniversiteyi ilgası olarak tanımlamakta ve şunları ifade etmektedir:

Yasa tasarısında sermayeyi sınırlayan hiçbir şey ama hiçbir şey dikkate alınmamış. Bunlar arasında Anayasa, diğer yasalar, toplumun ve akademinin üniversite anlayışı ve üniversiter bilgiye yüklediği değişim değerinden başka anlamlar, insanlığın bilginin kamusallaşması ve demokratikleşmesi konusunda yüzlerce yıldır sürdürdüğü mücadele, akademik topluluğun etik ve toplumsal sorumluluk duygularının yönlendireceği çabalar da yer alıyor. Anayasaya ve temel üniversite kavramlarına aykırı olduğu halde, ancak neoliberal zamanın ruhuna uygunluğu açıkça belli bir metni okumaya ve zaman ayırmanın beyhude olduğu fikrinden kurtulamadan getirilen yüksek düzen öğretiminin daha ilk maddelerinde rekabet ve kalite gibi piyasa güçlerine hizmet etmek üzere iktidar ve sermayenin temsilcilerince yorumlanarak uygulanması beklenmektedir.

Yükseköğretim Kanunu tasarısı üniversitelerde kendine yaşam bulması umudunu taşıdığımız bilimsel özgürlük, akademik, mali, idari özerklik gibi ilkeleri tümüyle dönüştürmeye, “buharlaştırmaya” yönelmektedir (Aksoy, 2012). Taslağın mali yönlerini ele alan Balaban ve Karahanoğulları (2013) yeni Yükseköğretim Kanununun üniversite konseyleri aracılığı ile üniversite harçları konusunda yeni düzenlemelerin getirilebileceğini ve harç miktarlarının yeniden düşünüleceği, kaynak çeşitlendirmesine ilişkin hükümlerin yeni sorunlara kaynaklık edeceğini belirtmektedirler.

Bu araştırmanın problemi Türkiye’de yükseköğretim finansmanı bağlamında, yaşanan değişimi/dönüşümü ortaya koymaktır. Finansman boyutunda yapılan düzenlemelerin, üniversitelerde kaynak kullanımı, bütçe yönetimi, toplumsal eşitsizliğin artması ya da azalması, sınıfsal farklılıklar bağlamında yaşanan dönüşüm, üniversitelerde özel kaynak

kullanımı ile birlikte ne gibi değişmelerin yaşandığı, sosyal bilimler gibi piyasa bağımlılığı ilişkisinin az olduğu programların mevcut değişimden nasıl etkilendiklerini belirlemektir.

Amaç

Bu çalışmanın amacı Türkiye yükseköğretim sisteminin finansal kaynak tahsisi, kullanımı ve finansman politikaları ile 1980’li yıllardan sonrası izlenen yeni liberal yaklaşımların, eşitlikçi demokratik toplum idealleri çatışması çerçevesinde çözümlenmesi ve yorumlanmasıdır. Bu amaç doğrultusunda aşağıdaki sorulara cevap aranmaya çalışılmıştır.

1. Türkiye’de yükseköğretimin finansmanında yaşanan değişmeler nelerdir?
 - a) Türkiye’de kamu üniversitelerinin harcamalarında, 1980’li yılların öncesi ve sonrasında farklılıklar var mıdır?
 - b) 1980’li yıllardan sonra üniversitelerin cari, yatırım (sermaye), transfer harcamaları nasıl bir değişim seyri göstermektedir?
 - c) 1980’li yıllardan sonra öğrenci başına düşen harcamalar nasıl bir değişim göstermiştir?
 - d) Türkiye’de üniversitelerin elde ettiği özel gelirler 1980’li yılların öncesi ve sonrasında nasıl bir değişim seyri göstermektedir?
 - e) 1980’li yıllardan sonra üniversite harcamalarındaki değişim ile üniversite öğrenci sayıları, öğretim elemanı sayıları ve araştırma görevlilerinin sayısal değişimi karşılaştırıldığında benzerlikler/farklılıklar var mıdır?
2. Türkiye’de üniversitelerin temel finansman kaynakları nelerdir?
 - a) Kamu üniversitelerinde kamusal/özel kaynak kullanım ve dağılımı nasıl bir değişim göstermektedir?
 - b) Kamu üniversitelerinde kullanılan özel kaynaklar nerelerden sağlanmaktadır?
 - c) Elde edilen özel kaynaklar hangi alanlarda kullanılmaktadır? Bu kullanım nasıl bir değişme seyri göstermektedir?
 - d) Sosyal bilimlerle ilgili fakülteler ile fen/teknik fakülteler arasında özel kaynak kullanımının değişim seyri açısından farklılıklar var mıdır?
 - e) Özel sektörle yapılan anlaşmalar neleri içermektedir?
3. Yeni açılan üniversitelerin finansman kaynakları ve dağılımı özel kaynak kullanımı açısından nasıl bir özellik göstermektedir?

4. Türkiye’de üniversitelerin fiziksel mekan, teknolojiden yararlanma ve kütüphane kullanımı konusunda üniversite yöneticilerinin görüş ve düşünceleri nelerdir?
5. Üniversite yöneticilerinin üniversitelerde mali özerklik, harcama yapma kolaylığı/zorluğu, üniversitelerin bütçelerinin belirlenme süreçleri konusunda görüş ve düşünceleri nelerdir?
6. Üniversite yöneticilerinin akademik kadro eksiklikleri, akademisyenlerin ekonomik koşulları ve iş yükü konusunda görüş ve düşünceleri nelerdir?
7. Son yıllarda Türkiye’de öğrencilerden harç alınmamasının üniversiteler üzerindeki etkileri konusunda üniversite yöneticilerinin görüş ve düşünceleri nelerdir?
8. Üniversite yöneticileri finansman konusunda hangi temel yaklaşımı tercih etmektedir?
9. Üniversite yöneticilerinin Türkiye’de, vakıf üniversitelerinin yükseköğretim sistemine olan etkileri konusunda görüş ve düşünceleri nelerdir?
10. Üniversite yöneticilerinin görüş ve düşüncelerine göre üniversite finansmanına ilişkin dönüşümün dolaylı/doğrudan toplumsal ve siyasal yaşam ile etkileşimleri nasıl gerçekleşmektedir?
11. Üniversite yöneticilerinin üniversite finansmanının kamusal-özel dağılımı ve diğer boyutları konusunda geleceğe ilişkin kestirimleri nelerdir?

Önem

Yükseköğretimde finansman sorunu bugün tartışılan en önemli konulardan biridir. Bütün dünyada olduğu gibi Türkiye yükseköğretim sisteminde de bir dönüşümün yaşandığı görülmektedir. Bu dönüşümün ne yönde olduğu ve sonuçlarının ne derecede arzu edilir ve yükseköğretim sisteminin gelişmesine ne derecede katkıda bulunduğu, üniversite yöneticilerinin bu dönüşümü nasıl değerlendikleri ve hangi yönde etkilendiklerinin belirlenmesi oldukça önemlidir. Yükseköğretim sisteminin daha fazla demokratikleşmesi ve arzu edilen biçimde gelişebilmesi için üniversite yöneticilerinin görüşlerinin bu dönüşümde dikkate alınması gereklidir.

Yükseköğretimin tarihsel gelişimini akademik, yönetsel, özerklik ve eşitlik boyutları ile ele alan çalışmalar bulunmaktadır. Bu tarihsel gelişiminin yanında üniversitelerin finansal açıdan geçirdiği değişimin ortaya çıkarılmasının önemli olduğu söylenebilir. Özellikle bugünkü tercih edilen politikaların bu tarihsel gelişim çizgisinden etkilenip etkilenmediğinin saptanması, gelecekte izlenecek politikaların belirlenmesine yardımcı olacaktır.

Araştırmanın son yıllarda üniversitelerin finansal açıdan gelişim ve mevcut durumlarının betimlenmesi, özellikle yeni açılan üniversitelerde yaşanan gelişmelerin finansal açıdan değerlendirilmesine ışık tutması beklenmektedir. Araştırmanın yöneticilerin gözlemleri ve gelecekte yaşanacak dönüşümün yönünün bilinmesine ve buna uygun politika ile programların tartışılmasına zemin hazırlaması umulmaktadır.

Sınırlılıklar

Araştırmanın belirtilen amaçlar doğrultusunda sağlıklı bir biçimde gerçekleştirilebilmesi için bazı sınırlamalara gidilmiştir. Bunlar;

1. Araştırmanın bilgi kaynakları, araştırma kapsamında yer alan kamu üniversiteleri yöneticileri ile finansman konusunu düzenleyen yasal düzenlemeler ve belgelerle sınırlıdır.
2. Araştırma, üniversiteleri finansal açıdan belirlenen göstergeleri bağlamında durumlarının tespiti ile sınırlanmıştır.
3. Üniversitelerdeki finansman değişimi analizi yükseköğretimdeki toplam harcamalar için 1938-2012; cari, sermaye ve transfer harcamaları için 1986-2012 yılları arası ile sınırlanmıştır. Transfer harcamaları 2006 yılı ve sonrasında cari transferler ve sermaye transferleri toplamı ile sınırlıdır. Bu sınırlamada 2005 yılından sonra Maliye Bakanlığı'nın transfer harcamalarına cari harcamalar içinde yer vermesi etkili olmuştur. Üniversite gelirleri de 1947-2012 yılları ile sınırlanmıştır. Bu sınırlamada erişilebilen yıllar etkili olmuştur. Öğrenci sayısı, öğretim elemanı ve araştırma görevlisi sayıları da 1986-2013 yılları ile sınırlandırılmıştır.

Tanımlar

Cari Harcama: Bir mali yıl içinde ortaya çıkan ve yinelenen, maaş, ücret, yolluk, tazminat gibi personel giderleri, işletme bakım ve onarım, demirbaş alımları, kırtasiye araç gereç gibi tüketim harcamaları, kişi ve kurumlara ödenen danışmanlık gibi hizmet alımları ve diğer harcamalardır (Tural, 2012).

Yatırım (Sermaye) Harcaması: Üretim araçlarını ve dolayısıyla üretim kapasitesini artırmak için yapılan harcamalardır (Edizdoğan, Çetinkaya, Gümüş, 2015).

Transfer Harcamaları: Milli gelirde bir artış ya da değişiklik yaratmaksızın, kişiler ya da sosyal gruplar arasında, iktisadi, sosyal ya da milli nedenlerle satın alma gücünün el değiştirmesini sağlayan harcamalardır (Edizdoğan, Çetinkaya, Gümüş, 2015).

Toplam Harcama: Bir mali yıl içinde yapılan cari, yatırım ve transfer harcamaları toplamını ifade eder.

Bütçe: Belirli bir dönemdeki gelir-gider kestirimleri ile bunların uygulama ilkelerini gösteren parasal plandır (Karakütük, 2012:305).

Bütçe Kesin Hesap Yasası: Belirli bir malî yıla ait bütçe uygulamasının dönem sonunda T.B.M.M. tarafından kontrolü sonucunda kabul edilen ve o bütçe yılında gerçekleşen gelir ve gider tutarını gösteren bir kanundur.

Gösterge (Endeks): Bir ya da daha fazla değişkenin zaman, yer ya da diğer özelliklere göre gösterdiği mutlak değil göreceli değişimlerin ortalama ve oranlar kullanılarak bulunan yüzdelerle belirtilen sayılarla ölçülmesinde, karşılaştırılmasında kullanılan orana gösterge denir (Karakütük, 2012: 378).

Öğretim Elemanı: Yükseköğretim kurumlarında görevli öğretim üyeleri, öğretim görevlileri, okutmanlar ile öğretim yardımcılarıdır (2547 Sayılı Yükseköğretim Kanunu).

Araştırma Görevlisi: Araştırma görevlileri, yükseköğretim kurumlarında yapılan araştırma, inceleme ve deneylerde yardımcı olan ve yetkili organlarca verilen ilgili diğer görevleri yapan öğretim yardımcılarıdır (2547 Sayılı Yükseköğretim Kanunu).

BÖLÜM II

KURAMSAL ÇERÇEVE

Bu bölüm üniversitenin tarihsel gelişimi, yükseköğretimin finansmanının tarihsel gelişimi, Türkiye’de yükseköğretimin finansal tarihi ve yeni liberalizmin Türkiye’deki etkileri, yükseköğretimin finansmanı ile ilgili kuramsal tartışmalar başlıkları altında verilmektedir.

Üniversite ve Tarihsel Gelişimi

Tarihsel olarak her ne kadar çıkış noktası konusunda kesin bir belirleme olmamasına karşın, bugünkü anlamıyla üniversite olmasa dahi Antik Yunan döneminde kurulan okullar Cobban (2009: 4-5); Hatipoğlu (2000: 503); Gürüz (2003: 1)’ün de belirttiği gibi üniversitelerin ilk nüveleri olarak ifade edilebilir. Bu okulların açılış sebebi ve verdiği dersler incelendiğinde konuların üst nitelikte olduğu ve toplumsal ve siyasal hayata ilişkin, site yönetiminde pay sahibi olmanın araçlarından biri olduğu göze çarpmaktadır. Ancak örgütsel yapı bakımından üniversite olarak nitelendirilemeyeceği söylenebilir.

Alanyazında üniversite sözcüğünün ortaya çıkışı ile ilgili farklı değerlendirmeler bulunmaktadır. Hatipoğlu, (2000: 53)’na göre Latince “bir” anlamına gelen “unus” ile, “çevrilmiş” anlamına gelen “versus” sözcüklerinden türetilen “universus” bir yere çevrilmiş bir bütünde toplanmış anlamındadır. Lonca kelimesinin Latince karşılığı universitas olup, bunun anlamı, bağımsız ve tüzel kişiliğe sahip ve ortak çıkarları olan kişiler topluluğudur. Bugünkü üniversite sözcüğünün kökeni buradan gelmektedir. Aynı zamanda universitas kelimesi öğrenci kitlesini belirtmekle birlikte, başka milletlerden olduğunu çağrıştıran bir terim olarak kullanılıyordu. Universitates teriminin erimesi ve kısaltılmasıyla “universitas” haline dönüşen terim, Orta Çağ boyunca, zamanla bir takım terimsel ve kavramsal farklılıklarını yitirmiş ve “Universitas” olarak tek başına kullanılmaya başlamıştır. Dolayısıyla Orta Çağ’da universitas yani, üniversite kelimesi bugünkü anlamında değil, “corporation” dernek, kurum anlamında kullanılıyordu (Rukancı ve Anameriç, 2004: 172). Bu bağlamda, loncayı öğrencilerin veya öğretmenlerin kurmasına göre, bunlara “Universitas Scholarium” veya “Universitas Magistrorum et Scholarium” isimleri verildi. Bunlardan birincisi Bologna Üniversitesi modeli, ikincisi ise Paris Üniversitesi modeli olarak bilinmektedir (Gürüz, 2003: 4). Cobban (2009: 4-5) bugünkü anlamdaki üniversitelerin

akademik yapısının Orta Çağ'daki *Studium Generale*' e benzediğini söylemektedir. Studium generale yapısının da *Translatio Studii*'den “studium” un somutlaşmasıyla ortaya çıktığını vurgulamaktadır. “universitas” kelimesinin 12. 13. ve 14. yüzyılda ortak ilgilerin bağımsız yasal bir zeminde buluşması olarak ifade etmektedir. 14. ve 15. Yüzyıldan sonra “universitas” akademik işbirliklerini adlandırmaya uygun hale gelmiştir. “Studium Generale” nin işleyişi hakkında 1256'lı yıllardan günümüze bazı görüşlerin ulaştığı eserler bulunmaktadır. Örneğin bunlardan biri olan Alfonso X of Castile, kitabında, “Studium Generale”nin doğası hakkında, öğretmenlere yapılan ödemeler, öğretim metotları, üniversite disiplini, öğrenci hayatının düzenlenmesi, sınavlar, diplomaların verilmesi ve yargısal konularla ilgili bilgiler vermektedir (Cobban, 2009: 4-5).

Bologna'daki okulların gelişimi, 1155 yılında İmparator I. Frederick Barbarossa'nın öğrencileri koruma altına alması ve öğrencilerin sadece kendi hocaları ya da Bologna piskoposu tarafından yargılama yetkisi olduğunu belirten emriyle başlamıştır. Böylece hukuk eğitimi almak isteyen bu öğrenciler bir araya gelerek 1158 yılında Bologna'da hukuk eğitimi veren bir üniversitenin kurulmasını sağlamışlardır (Verger, 1992, Akt. Rukancı ve Anameriç, 2004: 174).

Üniversitelerin her birinin kendisine has bir tarihinin olduğu ve birbirine zıt detayların olduğu gözlenmektedir. Üniversitelerin kendine özgü olmaları bir yanda 13. ve 14. yüzyıldaki iki üniversitenin aynı koşullarda kurulduğunu söylemeye izin vermemektedir. 15. yüzyılda üniversitelerin belirli formalitelerinin düzenli olduğu söylenebilir. Bir sivil güç, bir kral, bir imparator veya bir soylu ilk adımı atmakta ve papalık otoritesinden bir bina yapımı için rica etmektedir. Bu öneri asla reddedilmez, üniversitenin kuruluşuna yetki verilir ve belirli sayıda olan fakültelere çeşitli ayrıcalıklar tanınmaktadır. Daha sonra sivil güç daha baştan üniversiteye müdahil olurdu (Campayre, 2009: 69).

Studium generale adıyla kurulan bu üniversitelerin resmi olarak tanınması ve faaliyet göstermesi için papa, kral ya da imparatorlardan resmi izin almaları gerekliydi. Bu bağlamda 1225 yılında İmparator II. Frederick'in resmi buyruğuyla ilk Studium generaleler Napoli'de bir ün ve prestij kazanarak yasal izinli kurumlar haline gelmişlerdir. Böylece Napoli Üniversitesi ilk devlet üniversitesi olma özelliğini de taşımaktadır (Rukancı ve Anameriç, 2004: 174).

Denifle (Akt. Campayre, 2009: 69) üniversitenin kurulmasına onay veren otoritenin önceleri kilise daha sonra kralın hatta her ikisinin birlikte ortak olarak onay verdiği üniversitelerin olduğunu ifade etmektedir. Peter Denifle (Akt. Campayre, 2009: 69)'nin “Orta Çağ'da Üniversiteler” adlı çalışmasından üniversitelerin sınıflandırılmasına ilişkin temel

ilkeler kökünde yer alan farklılıklar onun emeğinden uyarlanmıştır. Onun sınıflandırmasında üniversiteler dört grupta incelenmektedir.

- 1.Yüksekokullar; kendi kendilerini organize etmiş, yazılı bir kuruluş sözleşmesi olmayan Salernum, Oxford, Cambirdge, Angers, Padua vb.
- 2.Bu gruptakiler papa tarafından onaylanarak kurulan üniversiteler; Roma, Pisa, Toulouse, Montpellier, Avignon, Cahors vb.
- 3.Bu gruptakiler, kral ya da imparator tarafından kurulan Arezzo, Palencia, Naples, Orange, Salamanca vb.
- 4.Son olarak bu gruptakiler, en az sayıda olanlar Peter Denifle'nin bu periyod içinde üzerinde çalıştığı 1400'ün üzerinde olan ikili atama olanlar Prague, Vienna vb.

Orta Çağ'da Paris Üniversitesi gerek ilk üniversitelerden biri olması gerekse yapısal olarak üniversitelerin özerkleşme girişimlerini bünyesinde barındırması açısından dikkati çeken üniversitelerden biridir. Bu üniversitede öğrenci ve öğretim üyelerinin birlikte örgütlendikleri bir yapı söz konusuydu. Öğrenci egemenliğinin ağır bastığı Bologna Üniversitesinden farklı olarak, öğretim üyelerinin belirgin bir ağırlığının olduğu Paris Üniversitesi, piskoposluktan bağımsızlaşma yönünde önemli başarılar kazanmıştır (Rukancı ve Anameriç, 2004: 175).

Timur (2000: 14)'un "Üniversiteler, tarihi olarak, gerçekleri ortaya koymak, bilimi geliştirmek ve yaymak işleviyle ortaya çıkmadılar. Zaten ilk üniversitelerden bahsedeceğimiz dönemde ne özgür felsefe ne de bugünkü anlamıyla ilim arayışı vardı. Dini inançlar ve ilahiyat toplumsal yaşantının her yönünü kapsıyor, siyasal iktidarların meşruiyetini sağlıyor ve bireylere de güvenlik ve umut taşıyordu. Gerek Orta Çağ gerekse modern anlamıyla bilim ve felsefe, insan topluluklarının ilerlemesi ve toplumsal işbölümünün gelişmesi sonucunda doğdu. Bu gelişmede üniversiteler, kiliselerin, camilerin ve her türlü tapınağın sultanı altında, yaratıcı bir konumda bulunmaktan uzaktılar." biçiminde Orta Çağ'daki üniversite anlayışına ilişkin tarihsel belirlemeleri vardır.

Üniversitenin tarihini anlatmanın aslında bilimsel bilginin de tarihini ortaya koymak anlamın geldiğini söyleyen Foucault (2011: 20) "Tüm bilgi aygıtı eşyaya hakim olmaya yönelik bir soyutlama ve basitleştirme aygıtıdır, hakikat bizim dışımızda bulunacak ya da keşfedilecek bir şey değil; yaratılması gereken ve bir süreci, daha doğrusu sonu olmayan bir ele geçirme istencini adlandıran bir şey, güç istencinin bir başka adıdır." biçimindeki bilgiye ilişkin belirlemesinin, üniversitenin değişimi, dönüşümü konusunda önemli ipuçları vermektedir. Orta Çağ'da üniversiteler dönemin düşünsel, siyasal, toplumsal yapısından etkilenmesi ile kiliselerin etkisinde olduğu görülmektedir. Oxford ve Cambridge, 1500

yılında, aynı iki yüz yıl önceki toplumsal işlevlerini yerine getiriyorlardı. Bir kilise intelligentsia'sının eğitimin sağlayacak araçları temin ediyorlardı (Timur, 2000: 55). Rönesans ve reform hareketleri bilginin kaynağının akıl olarak belirlenmesiyle birlikte, üniversitelerde okutulan programın, ele alınan konuların değiştiği, bilimsel devrimin ve gelişmenin ilk tohumlarının atıldığı görülmektedir. Copernus'tan Newton'a uzanan bilimsel devrim çizgisinde, astronomi ve kozmolojideki yeniliklerle başlayarak, maddenin yapısından hareket kanunlarına kadar geniş bir alandaki yeni buluşlar ve geliştirilen teorilerle, evrenin evrensel doğa kanunlarına tabi olduğunun, doğanın ve doğal olayların nicel olarak matematiksel tekniklerle incelenebileceğinin ortaya konması, insanın doğaya egemen olmasındaki en önemli aşamadır. (Gürüz, 2003: 49). Yeni Çağ siyasal düşüncüsü, Orta Çağ'ın dinsel düşünüş biçiminden kurtulup, çağımızın bilimsel siyasal düşüncüsüne ulaşmak yolunda atılmış adımlardan oluşmaktadır (Tural, 2004: 35). Gürüz (2003: 49) bilimsel düşüncünün gelişiminde üniversitelerin trivium ve quadrivium bölümlerinde ele alındığını belirtmekte ve üniversitelerin payını önemle belirtmektedir. Aynı zamanda bu dönemde bilimsel bilginin gelişmesinde dönemin monarkları tarafından kurulan bilim akademilerinin de katkıları da belirtilmektedir (Tural, 2004: 40). Batılı üniversiteler, sanayi toplumlarının yarattığı 'kapitalist üniversite' niteliğine bürünmeden önce en büyük değişikliğe, Avrupa'da mutlak monarşilerin kurulması ve giderek ulusal bilinçlerin oluşması yoluyla uğradılar (Timur, 2000: 56). Mutlak monarşiler, XV. Yüzyıldan XVII. Yüzyıla kadar uzanan bu süreç içinde kuruldular. Bu uzun zaman dilimi içinde üniversiteler iki önemli değişikliğe uğradılar. Bunlardan birincisi, giderek artan bir şekilde siyasi otoritelerin kontrolü altına girmeleriydi. O zamana kadar daha çok kiliseye bağlı olan üniversiteler, artık devletin artan ihtiyaçlarına yanıt vermeye; devlete hukukçular ve ehliyetli memurlar yetiştirmeye başladılar. Devlet, profesör tayinlerinde ve öğrenci seçiminde gitgide daha etkili oluyor ve her konuda denetimini artırıyordu (Timur, 2000: 57).

Fransız İhtilali ile birlikte üniversitelerin büyük bir değişime uğradığı görülmektedir. Aristokrasiye dayalı eski rejimin ortadan kalkması, toplumsal yapının kabuk değiştirmesiyle birlikte üniversitelere yüklenen misyonun değiştiği söylenebilir. Fransız ihtilalinin getirdiği ulusçuluk akımları ve yine bu dönemlerde Almanya'da Humbolt'un ortaya koyduğu üniversitenin ulusal kültürel yapıyı oluşturma gibi görevler üniversitelerden beklentileri ortaya koymaktadır. Napolyon Bonaparte döneminde, Fransa'da üniversitelerin tamamen yeniden düzenlendiği görülmektedir. Bu dönemde eğitimin üniversitenin egemenliği altında birleştirilmesi gündeme gelmiştir. Bonapart'ın üniversiteden beklentisi çok şey bilen insanlar

değil, imparatorluğun iyi işlemesi için gerekli askeri ve sivil mevkileri dolduracak insanların yetiştirilmesidir (Timur, 2000: 65).

19. yüzyıl üniversiteye olan toplumsal ilginin giderek arttığı öğrenci sayılarının genişlemeye başladığı yıllardır. Jarausch, (2009:5-6) bu dönemde üniversitelerdeki dönüşümü dört ana başlıkta incelemektedir: Birincisi yeni kayıtlardan elde edilen net ve orantılı yeni kayıtlardaki büyük artış toplumun üniversiteye verdiği değeri göstermektedir. İkincisi kurumsal çeşitlendirme, öğrenme konularındaki ve araştırma konularındaki teknik ve ticari alanların ağırlık kazanmasıdır. Üçüncüsü 19. Yüzyılda işe alma konusunda eğitimsel elitizm ile birlikte üniversitenin giderek sosyal müşteri değerlendirilmelerinin yapılmasıdır. Son olarak uzmanlaşma, kurumsal öğrenme ve profesyonelliğin yaygınlaşması ile birlikte pratik işle ilgili bilgilerin ve yeterlilik belgeleri veren bir yer olarak değerlendirilmesidir. Jarausch (2009:9) Çizelge 1’de görüldüğü gibi İngiltere, Almanya Rusya, ABD’de 1860’lı yıllardan 1930’lu yıllara gelindiğinde yeni kayıt rakamlarının 11 kat ile 22 kat oranında arttığını belirtmektedir. Çizelge 1’de katlanarak artan öğrenci sayıları yanında üniversite sayılarının da arttığı görülmektedir.

Çizelge 1.

Çeşitli Ülkelerde Üniversitelere Yeni Kayıt Sayıları

Yıllar	İngiltere		Almanya		Rusya		ABD	
	Öğrenci Sayısı	Üniversite Sayısı	Öğrenci Sayısı	Üniversite Sayısı	Öğrenci Sayısı	Üniversite Sayısı	Öğrenci Sayısı	Üniversite Sayısı
1860	3.385	5	12188	20	5.000	9	22.464	
1870	5.560		13.206		6.538		31.900	560
1880	10.560		21.209		8.045		49.300	
1890	16.013		28.621		13.169		72.250	
1900	17.839		33.739		16.357		100.000	
1910	26.414		53.364		37.901		144.800	
1920	34.591		86.367		109.200		251.750	
1930	37.255	16	97.692	23	43.600	21	489.500	1400
Büyüme	11 Kat		8 Kat		9 Kat		22 Kat	

Kaynak: Jarausch (2009: 9).

Özellikle ABD’de 1870’lerde 560 üniversite sayısının 1930 yılında 1400’e ulaşmıştır. Öğrenci sayısı 22 kat artmıştır.

Gürüz (2003: 81) üniversitenin 1800’lü yıllara kadar temel işlevinin eğitim ve öğretim olduğunu vurgulamaktadır. Sanayi devriminde üniversitenin doğrudan katkısının bulunmadığını üniversite dışında yapılan buhar makinesi icadı ile sanayi devriminin başladığını ifade etmektedir. Sanayi devriminden sonra özellikle Humbolt’un ilkelerinden yola çıkılarak üniversitenin bilimsel araştırma yapılan bir kurumu haline gelmiştir. Gerçekte buhar makinesi icadını yapan James Watt her ne kadar organik olarak üniversiteye bağlı olmasa da dönemin Glasgov Üniversitesinde görev yapan profesörler tarafından desteklendiği ve kendisine üniversite tarafından atölye önerildiği ve Watt’ın böylece, Demirciler Locası tarafından reddedilmesine rağmen bilimsel çalışmalarını buradaki profesörlerle birlikte yürütme şansı bulduğu görülmektedir. Buradaki itiraz, özellikle bu dönemde girişimci sanayici ve işadamlarının bir araya gelerek kurdukları çeşitli enstitülerin üniversitelerden daha fazla sanayi devrimine katkı yaptığı tezi (Gürüz, 2003: 81) üniversitenin gelişimini sanayici ve işadamlarına bağlayan bir yapıyı gündeme getirmesi gibi yanlış bir algıya neden olacaktır. Gürüz (2003: 81)’ün tezinin tersini söylemek de olanaklı ve uygun olacaktır. Sanayici ve işadamları üniversiteye, yapılan yeni buluşlarla ilgili olarak borçludur. Belirleyici olanın bilim insanları olduğunu söylemek gerekir. Soruna bu biçimiyle yaklaşıldığında üniversitenin dönüşümünün kendi iç dinamikleriyle değil piyasa güçlerine bırakılmasının yanlış bir yaklaşım olduğu daha baştan söylenebilir.

Yukarıdaki tarihsel gelişmelerden yola çıkıldığında üniversite nedir? Sorusuna yanıtın dönemin toplumsal, siyasal, ekonomik yapısına göre değiştiği görülmektedir. Orta Çağ’da kilisenin entelektüel yapısını kurma görevi verilen üniversite, monarşi döneminde kralların meşruiyetinde çeşitli roller üstlendiği, Fransız İhtilali ve sonrasında ise devletin üniversiteler üzerinde oldukça etkin olduğu görülmektedir. Bu dönemlerde ortaya çıkan, Huxley, Newmann, Humbolt, gibi bilim insanlarının da üniversitenin nasıl olması gerektiğine ilişkin düşüncelerinin yükseköğretime ilişkin çeşitli ilkelerin ortaya konulmasında büyük etkilerinin olduğu görülmektedir. Huxley 1825-1895 yılları arasında İngiltere’de büyük bir üniversite reformunu gerçekleştirmiştir (Biby, 1955: 74). Alman, ABD ve İngiliz yükseköğretim sistemlerini karşılaştıran Ashby, (1974: 241) yükseköğretim sistemlerinin birbirlerinden etkilendiğini, Humbolt’un 1800’lü yıllarda ortaya koyduğu üniversite biçiminin sadece Almanya’da değil bütün bir dünyada etkili olduğunu ifade etmektedir. Bugün ABD’deki büyük üniversiteleri kuran bazı bilim insanlarının Alman akademik yaşantısından etkilendiklerini ve ülkelerindeki üniversiteleri kurmuşlardır (Ashby, 1974:242). J. Stuart Mill,

1867'deki ünlü bir yazısında “üniversitenin ne olmadığı konusunda genel bir anlaşma vardır. Söz konusu bu genel anlaşma üniversitenin mesleki bir eğitim yeri olmadığı üzerinedir. Üniversiteler insanlara, hayatlarını belli bir biçimde kazanmalarını sağlayacak bilgileri öğretmekle yükümlü değildir. Amaçları maharetli hukukçular, fizikçiler ya da mühendisler yetiştirmek değil, yetenekli ve muktedir beşeri varlıklar yetiştirmektir” biçiminde üniversitenin misyonunu ifade etmektedir (Timur, 2000: 76).

Yükseköğretimin Finansmanının Tarihsel Gelişimi

Alanyazında yükseköğretimin finansmanın tarihsel gelişimine ilişkin olarak bugün uygulanan yeni liberal politikaları destekleyecek nitelikte kanıtlar ileri sürülmektedir. Albrecht ve Ziderman (1992:4) özel finansmanı destekler nitelikte kanıtlar ileri sürerek, harç vb uygulamaların geçmişten bu yana uygulandığını belirtmektedir. Ancak yükseköğretimin tarihsel gelişimi ile ilgili kapsamlı araştırma yapan Gieytzor (1992) gibi birçok yazar yükseköğretimin finansmanı ile ilgili genel değerlendirme yapmanın tarihsel olarak yanlış olacağını vurgulamaktadır. Gerçekten de Albrecht ve Ziderman'ın ifade ettiği gibi Orta Çağ'dan günümüze öğrencilerden alınan çeşitli ödemeler bulunmaktadır (Gieytzor, 1992). Ancak üniversitelerin öğrencilerden alınan harçlarla sürdürülmesinin mümkün olmadığını ve dönemin belirli otoriteleri tarafından desteklendiğini belirtmektedir. Gieytzor (1992: 133) üniversitelerin finansmanına ilişkin şu değerlendirmeleri yapmaktadır:

Üniversitelerin gelirleri iç ve dış kaynaklardan gelirdi. İç kaynaklar; öğrenci kayıtlarından ve mezunlardan alınan harçlar, üniversite dereceleri için yasal dağıtımlar, diğer dağıtımlar, diğer uluslardan öğrencilerden toplanan paralar ve *collecteau* (öğrencilerden yılda bir veya iki kez kesilen, bazı memurlar, hizmetliler, disiplini sağlayan görevliler, öğretmenler ve üniversitenin bazı ortak ihtiyaçları için alınan para). Dışsal gelirler ise dinsel kazançlar, krallar, soylular ya da şehirden maaşlar için alınan ödemeler, hediye ve miraslar ve bağışlar, üniversiteyi sürekli desteklemek için verilen gelirler. Harcamalar çok düşüktü. Bütçenin çoğu, festivallere, ziyafetlere ve gelen misafirleri ağırlamaya, yönetime veya yolculuklar için rutin olarak verilen paralar, açılan davalarla ilgili maliyetler, Orta Çağ binalarının bakımı ve diğer harcamalar akademik bütçeyi oluşturuyordu. Öğretmenlerin maaşları genellikle üniversite tarafından ödenmezdi. Resmi görevlilere bir maaş ödenmezdi fakat *collecteau*'nun iyi bir oranını almaya ve harcamaya yetkiydiler; hediyeler oldukça kıymetliydi.

Orta Çağ'da öğrenci sayısının ve yükseköğretim kurumlarının sayısının çok sınırlı olduğu da gerçektir. Bugün genelde eğitim ve özelde yükseköğretim politikaları makroekonomik politikalara göre biçimlendirilen ve makro düzeyde etkileri olan büyüklüklerdir. Yükseköğretim kurumları 15-16. yüzyılda sayıları ancak onlarla ifade edilebilen kurumlardır. Öğrenci sayıları da sınırlıdır.

Yükseköğretim kurumları açısından tarihsel olarak ortaya konabilecek gerçeklerden biri tarihin neredeyse hemen her döneminde finansman açısından büyük zorluklar yaşamasıdır (Ridder ve Symones, 1996). Rönesans-Reform dönemlerinde bile üniversitelerin borçlanmak durumunda olduğu görülmektedir (Grendler, 2002):

Padua’da ticari vergiler giderek artmasına rağmen ücretlerin ödenmesi için yeterli geliri toplamakta başarısız oluyordu. Aradaki fark genel bütçe gelirlerinden sağlanmak zorundaydı. 17. Yüzyılın ortalarında-sonlarında artan bütçe açıklarından dolayı maaşlar zamanında verilemiyor ya da kısmi ödemeler yapılıyordu. Örneğin 1614 yılında 13.870 Ducats vergi geliri olmasına rağmen Padua Üniversitesi’nin harcamaları 15.542 Ducats’tı. 1617 ‘de gelir 13.706 Ducats ve harcaması 17.452 Ducats’tı (Relazioni, 1975:147). 1660’lı yıllarda Paduan profesör ödenmemiş maaşlarının 82.243 lire civarındadır ve bu oran yıllık akademik maaş bütçesinin üçte ikisi kadardır. 1655-1656 döneminde üniversitenin toplam harcamaları 22.410 Ducats akademik olmayan ücretleri, bitkibilimsel bahçeleri ve diğer harcamaları oluşturuyordu. Akademik maaşlar bütçenin % 90’ını oluşturuyorsa, ödenmemiş maaşlar yıllık fakülte maaşlarının yaklaşık % 66 ‘sını oluşturuyordu. Maaşların geç ödenmesi Rönesans boyunca problem olmuştur ve 17. yüzyılda durum daha kötüydü.

Grendler, (2002) Orta Çağ’da genel olarak İtalyan ekonomisinin de kötü durumundan söz etmektedir. Hatta o döneme Roma Üniversitesi’ne ilişkin bir değerlendirmede “paranın krallığında bir harabe” olarak nitelendirilmektedir. Bu bağlamda yükseköğretimin finansmanının o dönemin yöneticilerinin önceliklerine göre biçimlendiği söylenebilir.

Ridder-Symons (1996) o dönemdeki durumu şöyle ifade etmektedir:

Üniversiteler 15. yüzyılın ilerleyen dönemlerinde belediyeler veya devlet tarafından artan bir şekilde desteklenmiştir fakat destekleme daha çok kontrol altına tutma, otorite kurma maksatlıydı. Gerçekte üniversitenin artan bir şekilde finansman dolayısıyla bağımlılığı değişmedi (çoğunlukla istikrarsız): Savaş döneminde, politik veya ekonomik kriz dönemlerinde hükümdarların birincil önceliği bu kurumlar değildi, krallığın kendisinin de paraya gereksinimi vardı. Kötü ekonomik koşullarda büyük ölçüde tek yol tasarruf yapmaktı. 18. yüzyılın büyük reform dönemlerinde üniversitenin bütün mal varlığı merkezileştirilir ve merkezi kaynaklarla harcamalar garanti altına alınırdı. Aydın hükümdarlar yapaylığa düşmeden bütçe konularını rasyonel biçimde ele alarak merkezileştirilmesini bekler ve harcamaların daha etkin bir biçimde yapılmasına ön ayak olur ve aynı zamanda tasarruf da edilirdi.

Yine 1600’lü yıllarda maddi kaynak sıkıntısı nedeniyle öğrenim için şehirlere veya başka ülkelere gidemeyen öğrenciler (Grendler, 2002); yükseköğretim kurumlarının servet biriktirme aracı olmadığını belirten rektörler (Rektör Thomas de Strzempino, 1432) bulunmaktadır. Orta Çağ’ın sonlarında *collecteau* maliyetleri öğrenciler için küçüktü fakat sınav ve mezuniyet harçları, öğretmenler ve hademeler için çeşitli hediyeler adaylara yükleniyordu. 15. Yüzyılın ikinci yarısında üniversite yasaları yeniden düzenlendi. Talep

edilen harçlara sınırlar getirildiği görülmektedir (Gieytszor, 1992). Yaşanan bu gelişmelerin kamusal eğitimin ilk belirtileri olarak görmek de mümkündür.

Yükseköğretim kurumlarının 1400’lü yıllarda belirgin hukuksal ve belirleyiciliği olan bir bütçe kavramı bulunmamaktadır. Ancak kurumun gelirlerini toplama amacıyla, belirli bir unvan verilen görevlilerin olduğu bu görevlilerin bazen o yükseköğretim kurumundan mezun olmuş öğrencilerden birinin seçildiği görülmektedir. İngiliz Üniversitelerinde bu görevlilere “proctor” adı verilirken, Alman Üniversitelerinde “Receptor Generalis” deniyordu. Bu dönemde rektörlerin harcama yapma yetkisinin sınırlı olduğu, harcama için farklı görevlilerin olduğu görülmektedir (Gieytszor, 1992).

Finansal müdahale 1800’lü yıllardan önce saray ya da soyluların gelir sağlaması ile başladı. Örneğin 1532’de yapılan yeni düzenleme ile Kral I. Francis üniversiteye finansman yöneticisi atadı. Diğer uluslardan olan finansman görevlileri merkezileştirildi ve şehirde oturan kişiler tarafından seçildi (Gieytszor, 1992). 19. yüzyılda, devletin rolü artan bir şekilde sistematik hale geldi (Gerbord,1992). Ridder ve Symons (1996) yükseköğretim kurumlarının finansman yapısını ikili bir ayrımla incelemiştir: “Her bir üniversitenin zenginliği ya da kalan mirası, kolejlerin gelişmesi iki bölümde inceleme fırsatı vermektedir. Mülkleri kendilerine ait olanlar (bunları istedikleri gibi kullanmışlardır) ve mülklerden sadece yararlanma hakları olanlar. İlk vergiler ve ruhban sınıfının ödeneğın en büyük kısmı bu son bölümden oluşmaktadır fakat 17. yüzyılın ilerleyen dönemlerinde hükümdarlar artan bir şekilde önemli kararlar aldılar ve bu mal varlığından sadece yararlanma hakkı tanıdılar. Bu tür düzenlemelerle ve entrikalarla üniversitelerin varoluş güvenceleri azaltılarak çöktürülmüştür.”

Ridder-Symoens (1996: 185-186), Orta Çağ’da üniversitelerin gelirlerinin malikaneler, araziler, papaz evleri, diğer konutlar, dükkanlar vb. üniversite dışı gelirleri olarak, üniversitenin kendi gelirlerinin ise eğitim ve mezuniyet harçları, para cezaları, küçük kişisel hediyeler, elde edilen kitaplar, eğitimsel materyaller ve mobilyalardı. Bu dönemde birçok üniversitenin oldukça değerli mücevher, halı, süs eşyaları vb. koleksiyonları elde tutmaya çalıştığı görülmektedir (Ridder-Symoens, 1996: 186). Orta Çağ’ın sonlarına doğru otoritelerin doğrudan veya dolaylı özel finansal destek formlarını üniversitelere garanti edildiğini belirten Ridder-Symoens (1996), bu sürecin giderek vergilendirmeye doğru ilerlediğini belirtmektedir. Fransa’da ‘Gabelle’ denilen tuz vergisi, Venedik’te gümrük vergileri, çeşitli mali cezaların, geçiş ücretleri gelirlerinin, piyango uygulamalarından elde edilen gelirlerin bir bölümünün üniversitelere aktarıldığı görülmektedir (Ridder-Symoens, 1996: 186).

ABD’ye bakıldığında ilk gerçek kamu yükseköğretim kuruluşları başlangıçta 18. yüzyılın sonlarında esas olarak ABD’nin güney ve batısında kurulmuştur. İç savaş öncesi kurulan

üniversiteler özel kuruluşlardır. Bu dönemde kurulan üniversitelerin devletten veya yerel yönetim kuruluşlarının vergi gelirlerinden faydalanmadıkları belirtilmektedir (Chambers, 1968: 15). Ancak kuruluş yıllarından sonra düzenli olmasa da vergi desteği sağlandığı, kuruluş yıllarından sonraki yıllarda ve Harvard kuruluşundan sonra iki yüzyıllık süre içinde bazı yerel yönetim kuruluşları tarafından desteklendiği görülmektedir (Chambers, 1968: 15). 1862'deki Morrill Act ile birlikte, kamusal eğitimde büyük bir genişleme yaşanmıştır. "Morrill Act" eyaletlere federal düzeyde arazi sağlıyordu. Satılan arsalardan elde edilecek gelir yaratma ve kamu üniversitelerinin genişlemesi amaçlanıyordu. Yükseköğretim kurumlarının gelişimlerine bakıldığında ABD ve Avrupa'daki gelişmelerin farklılıklar gösterdiği söylenebilir. ABD'nin tarihsel olarak daha geç dönemde kurulması, kapitalizmin daha hızlı bir biçimde ilerlemesi buna neden olarak gösterilebilir. Örneğin ABD'de kamu yükseköğretim kuruluşları ile beraber özel üniversiteler sayıca artışı göstermiştir. Ancak özel üniversitelerde alınan harçların daha bu dönemde bile yüksektir. Kamu üniversitelerinde ise harçların sembolik olduğu görülmektedir. Dolayısıyla kamu üniversitelerindeki kayıt sayısının özel üniversiteleri geçmiş olmasını, bu durumun bir sonucu olarak ele almak gerekir. Morey (1928) bu konuda şunları söylemektedir:

Başlangıçta kamu üniversitelerinin planlamasında harç konusunun hiç olmadığı söylenemez. Federal Land Grant harçlara karşı bir kısıtlama getirmiyordu....Bununla birlikte temel örneklerde yeni tip kamu üniversitelerinde bir harç uygulaması ile tanışılmamıştır ama sembolik bir miktar yaratılmıştır. Muhtemelen fakülte kurulu daha sonra ve şimdi diğer kaynaklar harcamayı karşılamada yetersiz kalınca bir çeşit öğrenciden karşılama zorunlu hale gelmişti. Muhtemelen öğrencilerin öğrenimleri için bir ödeme yapmasıyla çalışmaları ile ilgili değer bileceğini düşünüyorlardı.

Bir diğer çalışma erken dönem harçların sembolik bir miktar olduğunu teyit eder niteliktedir:

Wisconsin Üniversitesi 1855 yılında 12 Dolar, Tennessee Üniversitesi 1868 yılında 5 Dolar, Ohio Devlet Üniversitesi 1874 yılında 15 Dolar, Missouri Üniversitesi 1874 yılında 5 Dolar'dır (Sears, 1923. Akt. Heller, 2006 : 13).

ABD'de 1920'li yıllardan 1970'li yıllara kadar yükseköğretime yapılan harcamalara bakıldığında belirgin yükselişlerin olduğu görülmektedir. 1929-1930 öğretim yılında 507,1 milyon Dolar harcanırken 1939-49'da 674,7 milyon Dolar, 1953-54 döneminde 2.902,5 milyon Dolar 1969-1970 9.800 milyon Dolar harcandığı görülmektedir. Harcamalar ise yönetsel ve genel harcamalar, araştırma faaliyetleri, kütüphane, tesis ve sürdürme giderleri gibi başlıklar altında isimlendirilmiştir. Dikkati çeken 1920'lerden bu yana ABD'de öğrenci yardımlarının azlığıdır. ABD'de 1969-70 öğretim yılında kamu üniversitelerine kayıt yaptıran

öğrenci sayısı 4.174.000 öğrencidir. Özel üniversitelere kayıt yaptıran öğrenci sayısı ise 2.269.000 öğrencidir. Kamu üniversitelerinde okuyan öğrencinin toplam öğrenci sayısına oranı 1899-1900 yılında % 38,5 iken 1969-1970 öğretim yılında % 64,8 olduğu görülmektedir. Bu yıllarda okullaşma oranı ise % 44,4'tür (Harris, 1959: 72-73-74). İngiltere ve Fransa'da olduğu gibi ABD'de de 1980'li yıllardan önce devletin yükseköğretime artan ilgisi harcama miktarlarından ortaya çıkmaktadır.

Yeni Liberalizmin Ekonomik ve Politik Etkileri

Özellikle 1980 sonrası gelişmelerin anlaşılabilmesi bakımından yeni liberalizmin ortaya çıkışı ve yaşanan değişimin ekonomik ve politik yansımaları yükseköğretimdeki dönüşümde belirleyici bir rol oynamaktadır.

Akalın (2009: 9-21) liberalizmin tarihsel gelişimi, üç aşamada incelemektedir. Klasik liberalizm 18. yüzyıldan 19. yüzyılın son çeyreğine kadar geçen süreyi kapsamaktadır. Klasik liberalizmin temel mantığının bireysellik, bireysel hak ve özgürlükler, özel mülkiyet ve devlet müdahalesinin olmadığı bir serbest piyasa sistemine dayanmaktadır. İkinci aşama uzlaşmacı liberalizm ise 1870'lerde yaşanan kriz sonrası devlet müdahalesinin gerekli olduğu ve 20. yüzyılın başlarında gerçekleşmiş olan Sovyet Devrimi'yle birlikte gelişmiştir. Yeni liberalizm ise klasik liberalizmi bile kabul etmeyen bir yapının var olduğu ve temelinde bireysel özgürlük değil iktisadi bir özgürlüğün olduğu üçüncü aşamadır. Dumenil ve Levy (2007: 25) kapitalizmin son yirmi yılını "neoliberalizm" olarak tanımlamaktadır. Palley de (2008:42) yeni liberalizm olarak bilinen muhafazakar iktisat felsefesinin son 25 yıldır iktisat politikası ve kamuoyu düşüncesine hakim olduğunu belirtmektedir. Olssen ve Peters, (2005:314) yeni liberalizmin temel özelliklerini bireysel çıkar, serbest piyasa ekonomisi, bırakınız yapsınlar anlayışının kabulü, serbest ticaret sağlanması için gerekli kabuller – ticaretle ilgili kotaların, devlet desteğinin kaldırılması, dalgalı kur sisteminin benimsenerek açık ekonomi anlayışının sürdürülmesi olarak ifade etmektedir. Belirtilen ilkeler liberalizm için de geçerlidir ancak yeni liberalizmi ayıran unsur devletin liberalizmde olduğu gibi piyasaya müdahale etmemesi değil, tersine, devletin yeni liberalizmin gerektirdiği şartları hayata geçirmek için gerekli hukuksal ve kurumsal düzenlemeleri yerine getirmesidir. Devlet müdahalesinin Keynesyen modelden tamamen farklı amaçlar taşıyan bir yapıdadır.

Dumenil ve Levy (2007: 27) yeni liberalizmin kurallarını şu biçimde ifade etmektedir: (1) Borç verenler ile hissedarların lehine olacak şekilde yeni bir emek ve yönetim disiplini, (2) Devletin kalkınma ve refah alanlarındaki müdahalelerin azaltılması, (3) Finansal kurumların

çarpıcı büyümesi, (4) Finansal ve reel sektör arasında birincilerin faydasına olacak yeni ilişkilerin uygulamaya geçirilmesi, birleşmeler ve satın almalar lehine olacak hukuki tutum, (5) Merkez bankalarının güçlendirilerek faaliyetlerinin fiyat istikrarına yönlendirilmesi ve çevrenin kaynaklarının merkeze akıtılması konusunda kararlılık. Hart-Lansberg (2008: 92), yeni liberalizmi daha sert bir biçimde eleştirerek şunları söylemektedir:

Üçüncü Dünya Devletleri, büyüyen ticaret ve cari işlem açıklarıyla baş etme uğraşı içinde, çoğunlukla IMF ve Dünya Bankası'nın baskılarına maruz kalmakta, ekonomik büyümeyi (ve ithalatı) yavaşlatmak için katı önlemlere (özellikle sosyal programlarda acımasız kesintilere) başvurmaktadırlar. Aynı zamanda, varolan açıkları dengelemek için gerekli olan finansmanı sağlamak amacıyla da sermaye piyasalarını kurlsızlaştırmakta, ekonomik etkinlikler özelleştirilmekte ve yabancı yatırımları düzenleyen rejimleri gevşetmektedirler. Bu politikalar, çalışanları ve ulusal kalkınma olanaklarını yıkıma uğrattırken, amaçlarına uygun biçimde, genel olarak ulus ötesi sermayenin ve üçüncü dünya sermayesinin küçük ama nüfuzlu bir kesiminin çıkarlarına yanıt vermektedir. İşte neoliberalizmin gerçeği budur.

Güler, (2011: 25-36) 1873 yılından başlayarak, kapitalizmin tarihsel gelişim süreci içinde sürekli olarak krizlere maruz kaldığını bu durumun aynı zamanda kapitalizmin kendini yenilemesinin bir aracı durumunda olduğunu belirtmektedir. 1980 sonrası yeni liberalizm için önemli bir tarihtir ve bu tarihin dünya ekonomisi bağlamında bir dönüm noktasıdır (Güler, 2011: 31). Kalaycı, Aytekin, İzgi (2011: 7-8), 1980'lerdeki yeni liberal politikaların uygulamaya konulmasında, ABD ekonomisinde yaşanan karlılık düşüşü olduğunu vurgulamakta, devlet karlılığının yeniden yükseltme hedefi ile bu politikaların uygulanmaya başlandığını ifade etmektedir. Karlılık miktarlarındaki azalış, dünya ölçeğinde finansal karlarla kapatılmaya çalışılmış ve finansal şirketlerin karları, üretim şirketlerine oranla çok yüksek olmuştur. Güler (2011: 33) uluslararası sermaye hareketleri nedeni ile 1990-2000'li yıllarda birçok ülkenin finansal krizlerden Rusya, Brezilya, Doğu Asya Ülkeleri, Arjantin ve Türkiye'nin olumsuz bir biçimde etkilendiğini vurgulamaktadır. 1970 yılında az gelişmiş ülkelerin borçları GSMH'nin % 14'ü iken, bu oran 1982'de % 38'e ve 1990 yılında % 43'e yükselmiştir. Boratav (2009: 6), dünya ekonomisinin metropolünün (emperyalist sistem) çevre ülkelerden gelen sermaye akımları ile ayakta kaldığını vurgulamaktadır. Az gelişmiş ülkelerin ödemeler dengesini alt üst eden borç krizi, İMF (Uluslararası Para Fonu) ve Dünya Bankası'nın geri ödemeleri güvence altına alan uyarılama politikaları ile aşılmaya çalışılmıştır. Bu politikalar sanayileşmede ihracata yönelme, ithalatı sınırlama ve sermaye hareketlerini tam serbestleştirme ve özelleştirmeden oluşuyordu. Borçların geri ödenmesini güvence altına almaya yönelik "istikrar programları"nın meşruiyeti, "dünya ile bütünleşmek" sloganı ile sağlanmıştır (Güler, 2005: 86-87).

Ekonomik bağlamda çevre ülkelerde yıkıcı etkileri olan yeni liberalizm politik bağlamda da benzer etkiler göstermekte, bugünkü tarihsel anın en tehlikeli ideolojisi haline gelmektedir. Yalnızca kamusal olan her şeye saldırmakla, demokratik değerler ve piyasa köktencilği arasındaki temel çelişkiyi sabote etmekle kalmamakta, aynı zamanda kamusal meseleleri özel mülahazalara bağlama kapasitesi olan herhangi bir dil önermeyerek tutarlı bir politika kavramını zayıflatmaktadır. Sosyal Darwinizmin alanı olan yeni liberal düşünce kamusal olanı ‘rekabet’ için uygun görmemektedir. Daha ötesi piyasadaki rekabete ve maksimum etkililiğe ulaşma açısından kamu kurumlarının gerekli yeterliliğe sahip olmadığını varsayar (Hanna, Sever, 2013: 68). Piyasa güçleri, insan davranışı ve eylemini değerlendirmek ve temsil etmek için kullandığımız dili radikal bir biçimde tahrif etmektedir. Tek sonuç, yurttaşlık söyleminin ticari geleneklere, özelleştirmeye ve deregülasyona yol vermesidir. Ek olarak, bireysel ve toplumsal faaliyet büyük ölçüde bireycilik, rekabet ve tüketim gibi piyasa güdümlü kavramlar aracılığıyla tanımlanmaktadır. Bu sıfatla tüketiciler olarak yaptığımız bireysel seçimleri “yurttaşlar olarak yaptığımız kolektif seçimler” den ayırmak gün geçtikçe daha zor hale gelmektedir (Ball, 2007). Giroux (2007) son yirmi yılda ABD’de kamusal hayatta ve politikayla ilgili yaygın bir kötümserlik gelişmekte olduğunu belirtmekte, artık bireysel ilgilerin toplumsal ilgilerden ve piyasa amaçlarının demokratik değerlerden önce geldiğini ifade etmektedir. Bundan başka yurttaşlık değerleri politik boyutlarından soyutlanmış ve bu değerlerin tüketiminin zorunluluğu giderek azaltılmıştır. Yeni liberalizm altında umutlar kaybolmuş ya da azalmış, kamusal alan giderek körelmiş ve Peter Beilharz’ın kanıtlarıyla “politika banal hale gelmiş, sadece yurttaşlığın yokluğu değil aynı zamanda kurumların boşluğu vardır. Güç giderek geleneksel politikalardan ve kamusal zorunluluklardan ayrılmış şirketler giderek daha devlet tarafından kontrol edilmeye başlanmış ve politikanın hakimiyeti yer değiştirerek piyasanın hakimiyetinin ussal ve etik olması haline gelmiştir. Yeni liberalizmin gözetimi altında sosyal dil giderek değerini yitirmiş veya yok sayılmış, bunun yerine kamusal alan yağma alanı olarak görülmeye başlanmıştır (Giroux, 2007).

Yükseköğretimde Yeni Liberal Eğitim Politikaları ve Etkileri

21. yüzyılda yükseköğretim sadece bireysel olarak daha iyi bir yaşam sağlaması yanında mesleki yükselmeyi sağlaması, daha yüksek kazanç getirmesi; toplumsal anlamda da ekonomik refahın büyümesini sağlaması, demokratik ilerlemeyi ve toplumsal adaleti geliştirmesi gibi nedenlerle giderek artan bir öneme ve ilgiye neden olmaktadır (Jhonstone, Marcucci, 2010: 11). Sıralanan bu önemli nedenler dolayısı ile yükseköğretim sadece

Türkiye’de değil bütün dünyada birçok yasal, kurumsal düzenlemenin yapıldığı, büyük değişimin ve dönüşümün gözlemlendiği bir alan olarak belirlemek ve bu alanda yapılan düzenlemeler bütün toplumu ilgilendiren bir yapıyı ortaya çıkarmaktadır. Dünyada yükseköğretimin finansmanında büyük bir değişimin olduğuna ilişkin olarak alanyazında neredeyse bütün ülkelerde değişik yazarlar tarafından yapılan çalışmalar bulunmaktadır (Tilak, 2002; John, Parsons, 2004; Jhonstone ve Marcucci, 2010; Heller, 2006, Asonuma, 2002). Ünal (1985)’ın da belirttiği gibi bu değişimin odak noktasını finansmanla ilgili düzenlemeler oluşturmaktadır. Unesco (2009: 67), Jhonstone, Marcucci (2010) 21 yüzyılın ilk on yılında yükseköğretimin finansmanında iki fenomenin baskın olduğunu belirtmektedir. Birincisi yükseköğretimin ekonomik, bireysel ve demokratikleşme ve sosyal adalet bakımından toplumsal anlamda giderek artan bir öneme sahip olduğunu vurgulamaktadır. İkincisi de yükseköğretim maliyetlerinin anlamlı bir biçimde giderek artmasıdır. Kitleselleşme, demografik nedenler, ortaöğretimi tamamlayan öğrenci sayısının yüksek olması, yükseköğrenim görme isteği, eğitim ve araştırma faaliyetlerinin eğitim maliyetlerini giderek yukarı çektiğini belirtmektedir (Jhonstone, Marcucci, 2010). Artan eğitim maliyetlerine karşıt biçimde ise kamu harcamalarının azaldığı bütün dünyada gözlenmektedir.

Çizelge 2 Unesco’nun, (2010) 1999-2009 yılları arasında 104 ülkenin GSMH ve öğrenci başına düşen harcamaların zamansal olarak izlenmesi sonucunda ortaya çıkmıştır. Araştırmaya göre 104 ülkenin 81’inde yükseköğretimde harcama miktarlarında düşüşler yaşandığı görülmektedir.

Çizelge 2.

Bölgelerdeki Ülke Sayılarına Göre Öğrenci Başına Kamusal Yükseköğretim Harcamaları

Bölge	Artış (Ülke Sayısı)	Azalış (Ülke Sayısı)	Toplam	% Azalış
Arap Ülkeleri,	0	7	7	100,0
Merkez Avrupa, Doğu Avrupa	4	10	14	71,5
Asya	1	4	5	80,0
Doğu Asya ve Pasifik	3	8	11	72,7
Latin Amerika, Akdeniz	1	18	19	94,7
Kuzey Amerika, Batı Avrupa	6	14	20	70,0

Güney ve Batı Asya	0	5	5	100,0
Güney Sahra	8	15	23	65,2
Toplam	23 (%)	81(%)	104 (%)	77,9 (%)

Kaynak: Unesco, 2010.

Arap ülkelerinde öğrenci başına düşen harcama miktarı bu ülkelerin % 94,7'sinde, Latin Amerika ve Akdeniz ülkelerinin % 80'inde düşmeler yaşanmıştır. Yükseköğretimde yaşanan bu daralma ülkelerin ekonomik durumları ile bağlantılıdır. Süren küresel ekonomik kriz, yükseköğretimle ilgili finansal durumu daha da kötüleştirmiş, gelişen ülkelerde ve yüksek gelirli ülkelerde bile giderek daralan kredi koşulları nedeniyle yiyecek ve petrol fiyatlarındaki şoklarla birlikte bankalar aracılığıyla uluslararası ticarete yaşanan daralma, ülkelerin kamu gelirlerinde kesintilere yol açmıştır (Fielden, 2008).

Heller (2007) ABD'de 1980'den 2003'e öğrenci sayısının 9.4 milyondan 12.3 milyon öğrenciye yükseldiğini ifade etmektedir. Devlet her ne kadar yükseköğretime desteği devam etse de öğrencilerin eğitim harcamalarındaki artışa kayıtsız kalmıştır. Eğitim maliyeti öğrenciye ve ailelerine yüklenmiştir. Ohio Devlet Üniversitesinde öğretim üyeliği ve rektörlük görevinde bulunan Garland (2009:4-5) 1989-2003 yılları arasında öğrenim gören öğrencilerden alınan harçlarda % 260'lık ya da yıllık % 18,6 oranında bir artış yapıldığını ifade etmektedir. Bu 14 yıllık dönem içinde Tüketici Fiyatları endeksi % 48, yıllık % 3,4 oranında artmıştır. Bu artışlara rağmen yükseköğretim talebinin düşmemiş, öğrenciler büyük miktarlarda borçlanmayı göze almada istekli olmuşlardır. ABD'de dört yıllık bir üniversite öğrenim görmek isteyen bir öğrencinin üç alternatifi bulunmaktadır. Birincisi öğrencinin görece daha az maliyetli ve eyalet yönetimi tarafından kısmi sübvans edilecek kendi eyaletinde öğrenim görmesidir. İkinci alternatifi daha yüksek miktarlar vererek başka bir eyalette öğrenim görmesidir. Son yol ise özel üniversiteleri seçerek oldukça yüksek harçlar vermeyi göze almasıdır. Garland (2009:5) öğrenim harçlarının artışını elektrik artışı kadar normal karşılamaktadır. Elektriğin fiyatı yükseldiğinde onu tüketmekten nasıl vazgeçilmiyorsa, yükseköğretimdeki harç artışlarına da kızgın olsak bile karşılamamanın zorunlu hale geldiğini söylemektedir (Garland, 2001).

1970'li yılları ve sonra ABD'de diğer birçok ülkede sosyal devlet politikalarının, refah devleti uygulamalarının bir kenara bırakıldığı ve bu kavram setleri yerine, verimlilik, maliyet, toplumsal fayda ve bireysel fayda ayrımları ile birlikte, yükseköğretimin kamusal sunumunun

bir kenara bırakıldığı görülmektedir. Yine bu dönemde yükseköğrenimin finansmanını ele alan kaynaklarda öğrencilerin ne kadar ödemesi gerektiğinin sorunsallaştırılmıştır.

ABD’de 20. yüzyılın başlarından beri Eğitim Bakanlığı ve onun selefi makamlar, yükseköğretimdeki gelirleri (ve harcamaları) incelediklerinde üç önemli gelir kaynağına; federal hükümet, harçlar, devlet ve yerel yönetimlere işaret etmektedirler. Çizelge 3’te bu gelir kaynaklarının zamansal değişimi görülmektedir.

Çizelge3.

ABD’de Yükseköğretimde Gelir Kaynakları

Yıllar	Öğrenim Harçları (\$)	Federal Hükümet(\$)	Eyalet ve Yerel Yönetimler (\$)
1940-1960	956.585.000	998.130.000	1.350.577.000
1960-1980	10.772.858.000	7.865.854.000	18.439.660.000
1980-2000	50.568.107.000	20.440.022.000	44.213.574.000

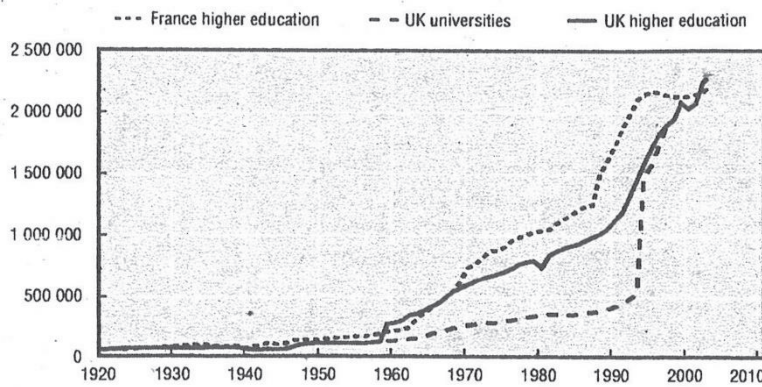
Kaynak: ABD’de Kamu ve Özel Yükseköğretim Kurumlarının Üç Zamanlı Evrimi (Ulusal Eğitim Merkezi İstatistikleri, 2003)

Özellikle 1980-2000 döneminde öğrenci harçlarındaki artış oranı yüksektir. 1980-2000 yılları arasında bir önceki döneme göre öğrenim harçlarından elde edilen gelir dört kat artmıştır.

Harris (1959: 81) üniversitelerin önemini iki başlık altında incelemektedir. Birincisi yeni bilgi üretimi ikincisi ise üretilen bilgilerin kullanımından kaynaklı sorunlara çözüm getirmesi. Burada örnek olarak II. Dünya Savaşında kullanılan atom bombasının savaş başlığı ile ilgili sorunun üniversiteler yardımıyla çözüldüğünü ifade etmektedir. Bu örnek ABD’de üniversitelerin askeri bilgi üretme konusunda organik rolünü göstermektedir. Benzer olarak Dölen (2010:117) II. Dünya Savaşı bilimsel ilerlemeyi büyük ölçüde hızlandırmış olmakla birlikte bir yandan üretilen bilimsel bilginin savaş için kullanılması söz konusu olduğundan bunun gizli tutulması yoluna gidildiğini, öte yandan da bilim adamları belirli projeler üzerinde çalışmaya yönlendirildiğini belirtmektedir. Atom bombası üretmeyi hedefleyen Manhattan Projesi burada bir dönüm noktası oluşturmuştur. Savaşın ardından gelen soğuk savaş dönemindeki askeri kaygılar ve giderek büyüyen uluslararası şirketlerin rekabet kaygısı yönlendirme ve gizliliği kurumsallaştırmıştır. Günümüzde özellikle fen bilimi alanlarında bilimsel bir araştırma yapabilmek için önemli bir altyapı yatırımına gerek vardır. Bunun sonucunda araştırmayı finanse edenler araştırma konusunu da belirler duruma gelmiştir (Dölen, 2010:117). Giroux özellikle ABD’de 9 Eylül saldırıları ile birlikte militarist bir yapının giderek daha fazla ağırlık kazandığını vurgulamaktadır. Bu bağlamda bugünkü

üniversitelerin bir kolunun askeri teknolojilere kaymış olmasının büyük bir yanlış olduğunu ve bu faaliyetlerin organik olarak üniversiteden ayrılması gerektiğini söylemek gerekir. Özünde bilim üreterek insanlığa hizmet etmek isteyen, bilimsel faaliyetlerin yuvası olması gereken üniversitelerde bu tür faaliyetlere izin verilmemesi gerekir. Ortaçağ'daki üniversitelerin gerçekte bilim yapma amacı ile değil siyasal endişelerle kurulmuş olduğu gerçeğinin bugünkü düzlemde karşılığı, üniversiteler gerçekte bilimsel araştırma için desteklenmedi; amaç siyasal amaçların yanında askeri teknolojilerin güçlenmesini sağlamak olduğu ortaya çıkmaktadır.

1921-2003 yılları arasında İngiltere ve Fransa'nın yükseköğretim harcamalarının değişimini inceleyen Carpentier (2009:231-245) yükseköğretimin sosyoekonomik bir tarihini ortaya koymaya çalışmıştır. Yazar belirtilen yıllar arasında İngiltere ve Fransa'da yükseköğretime yapılan kamu harcamalarını, öğrenci sayılarını, öğrenci başına harcamaları grafikler halinde incelemiştir. Şekil 1'de İngiltere ve Fransa'da öğrenci sayılarının zamansal değişimi görülmektedir.

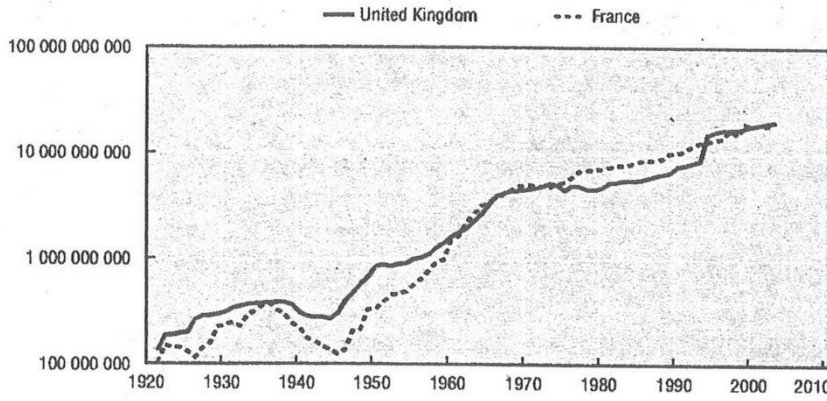

Şekil 1.

İngiltere ve Fransa'da Yükseköğretimde Öğrenci Sayıları

Kaynak: Carpentier 2009:235.

Öğrenci sayısındaki artışın her iki ülke için 1960'lı yıllardan sonra düzenli olarak arttığı görülmektedir. 1990'lı yıllardan sonra İngiltere'de öğrenci sayısındaki artışın çok yüksek olduğu görülmektedir. Şekil 2 İngiltere ve Fransa'da üniversite harcamalarını göstermektedir.

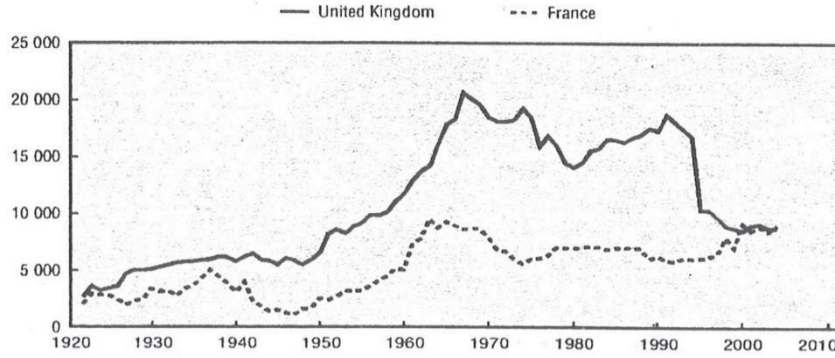
Şekil 2.

1921-2003 Yılları Arasında İngiltere ve Fransa'da Üniversite Harcamaları

Kaynak: Carpentier 2009:234.

İngiltere ve Fransa'da üniversitelerin yaptığı harcamalara bakıldığında harcamaların sürekli bir artış gösterdiği söylenebilir. Carpentier (2009:235) 1929 ekonomik bunalımı ve İkinci Dünya Savaşı dönemlerinde yapılan harcamalarda azalmaların gözlemlendiğini ve üniversite harcamalarının, ekonomik yapıdaki değişikliklerden doğrudan etkilendiğini belirtmektedir.

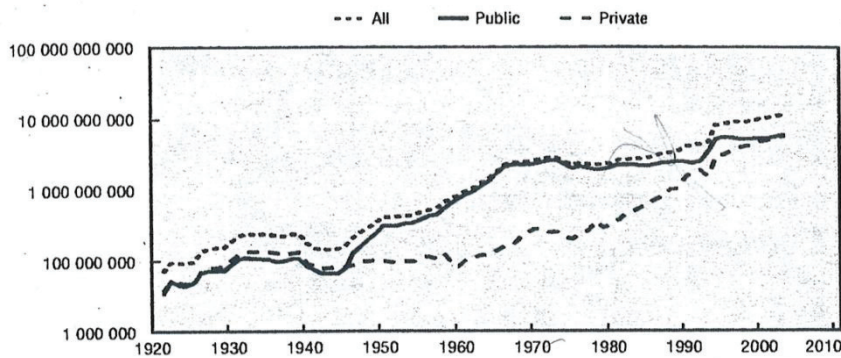
Carpentier (2009: 235) üniversitelere yapılan harcamalarda yıllara göre artışlar olduğunu ancak öğrenci başına düşen harcama miktarlarına bakıldığında dönemsel olarak değişiklikler olduğunu belirtmektedir. Birleşik Krallık'ta 1980'lerin ortalarından bu yana birbirini izleyen hükümetler, en azından söylem düzeyinde, neo-liberal politika düşüncesini benimsemiştir. Onlar eğitim kurumlarının piyasa disiplinine boyun eğmesi gerektiğini savunmuştur (Turner, 2008: 97). Piyasa mekanizmasının ortaya çıkışındaki hedefler, eğitimin devlet bütçesine maliyetini en aza indirme, daha az kaynak kullanma yoluyla kaynak kullanımının en uygun hale getirilmesi ve performansın daha fazla artırılmasıydı (Bernal, 2013: 56). 1970 yılı ve sonrasında İngiltere'de yükseköğretimle ilgili yapılan düzenlemelerle birlikte yükseköğretimde harçların arttığı ve yükseköğretimin özel finansmanının daha fazla tercih edilmeye başlandığı ve kamusal kaynaklarda azaltılmaya gidildiği dönemler olduğu görülmektedir. Şekil 3, yeni liberalizmin birçok ülkede yaptığı gibi İngiltere'deki yükseköğretime olan etkilerini göstermektedir.

Şekil 3.

1921-2003 Yılları arasında İngiltere ve Fransa’da Öğrenci Başına Harcamanın Gelişimi
Kaynak: Carpentier 2009:235.

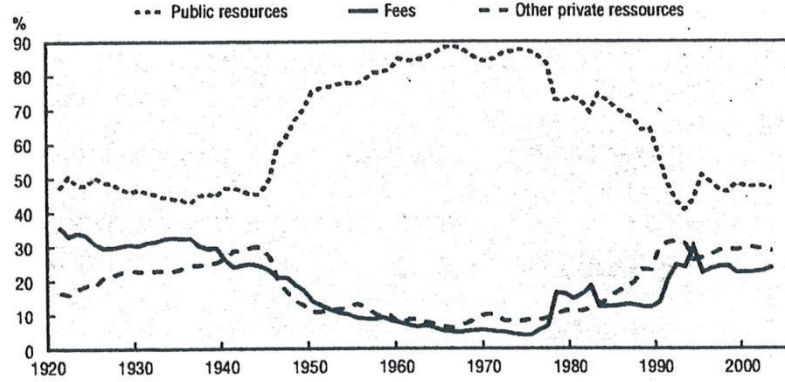
İngiltere’de 1990’lı yıllardan sonraki sert düşüş açık bir biçimde görülmektedir. 1991 yılında Beyaz Kağıt (White Paper) ‘Yükseköğretim: Çözüm için Buluşma’ adlı süreçle birlikte İngiltere’de yükseköğretimde büyük bir dönüşümün sözü verilmiştir (Stiles, 2002: 711). Yapılmak istenen dönüşümün nedeni olarak eşitlik, kabul ve rekabetin sağlanmasıdır. Bu amaca ulaşmak için de HEFCE (İngiltere Yükseköğretim Finansmanı Komisyonu) kurulmuştur. Bugün İngiltere’de yükseköğretimin finansmanı için oluşturulan HEFCE örgütlenmesi ile birlikte öğrenim harçlarının büyük oranda arttığı, kamusal harcamaların azaldığı görülmektedir. 1993’de İngiltere’de çıkarılan eğitim yasası, devletin piyasa düzenine geçtiğini ve devletin yeni liberal politikalarla yana ağırlığını koyduğunu belgelemektedir (Aksoy, 2005:5). Bu dönemden itibaren İngiltere’de yapılan düzenlemelere büyük bir toplumsal muhalefetin olduğu görülmektedir. Fransa’nın ise öğrenci başına harcamalarının daha az olmasına rağmen sert değişikliklerin olmadığı 2003 yılında öğrenci başına yapılan harcamaların aynı düzeye geldiği söylenebilir. Şekil 4 İngiltere’de üniversite gelirlerinin zamansal gelişimini göstermektedir.

Şekil 4.

İngiltere’de Üniversite Gelirlerinin Zamansal Gelişimi
Kaynak: Carpentier 2009:237.

İngiltere'deki üniversitelerin gelirlerine bakıldığında 1970'li yıllar ve sonrasında düzenli bir artış olduğu aynı dönemde kamusal eğitim harcamalarının önceki artış ivmesini kaybettiği söylenebilir. Üniversitelerin gelir yapısına bakıldığında özel kaynaklardan elde edilen gelirlerin öğrenci harçlarından ve diğer özel kaynaklardan elde edildiği görülmektedir. Şekil 5'te üniversitelerin gelir kaynaklarının yüzdelik oranları verilmiştir.

Şekil 5.

İngiltere'de Üniversitelerde Elde Edilen Gelirlerin Kaynakları

Kaynak: Carpentier 2009:238.

İngiltere'de 1970'li yıllardan sonraki kamusal gelirlerin azalışı ve bu azalışın harçlara ve özel gelirlerle ikame edilmeye çalışılmasına rağmen bu azalışın telafi edilemediği Şekil 5'te açık bir biçimde gözlenmektedir.

Zha (2012:167-180) Çin'in 1990'lı yıllardan sonra yükseköğretimde uygulamaya koyduğu yeni liberal politikalarla büyük bir dönüşüm yaşadığını belirtmektedir. Bu dönüşümün temel eksenini yükseköğretime olan kamusal desteğin azaltılması ve merkezileşmenin yerine yerelleşme ve üniversitelerin bulunduğu bölgeye uyum sağlaması yoluyla gelirlerini yükseltmesi, bunun yanında öğrencilerden yükseköğretim maliyetlerine ciddi düzeyde bir katılımın öngörülmesidir. Zha (2012), sürdürülen bu politikanın Çin'de yükseköğretimde okullaşma oranını büyük oranda artırdığını ve öğrenci sayısı bakımından büyük bir genişlemeyi sağladığını ve ABD'ye yakınlaştırdığını, 2008 yılı sonunda Çin'deki öğrenci sayısının 30 milyonu geçtiğini belirtmektedir. Zha (2012:170) bunu bir başarı olarak görülebileceğini düşünmektedir. Ancak 1990'da devlet üniversite harcamalarının % 93,5'ini karşılarken ve bu dönemde alınan harç miktarı harcamaların % 0,5'i iken; 2005'te öğrencilerden alınan harç miktarı üniversite harcamalarının % 31,5'ini oluşturmakta ve devletin üniversitelere olan katkısının da % 42,5 'lere düştüğünü söylemektedir. Zha (2012) Çin'de yeni liberal politikalarının yarattığı olumsuz etkiler konusunda ise devletin kendi eliyle seçkin yükseköğretim kurumları yaratarak dünya sıralamasında yer alan üniversiteler kurmayı

amaçladığını ve bunun için bazı üniversitelerin, devlet tarafından büyük miktarda desteklendiğini ifade etmektedir. Ancak sürdürülen bu politika sonucunda bilimsel bilgi ve projeler üretme konusunda yerel üniversitelerin geride kaldığını ve alınan öğrenci harçlarının bilimsel bilgi üretme konusunda bir değişim yaratmadığını belirtmektedir. Ünal (1994: 322) üniversitelerde finansman modeli seçiminin temel amacının piyasa mekanizmasına doğru kayışın sağlanması olduğunu belirtmekte, finansman formülünün çok fazla öğrenci almayı hedeflemesi halinde yükseköğretimde nitelik sorunlarının başgöstereceğini söylemektedir.

Yükseköğretimde Yeni Liberal Politikaların Yarattığı Sonuçlar

Eğitimin metalaşması, onun değişim değeri için üretimini gerektirmiştir. Bir üretimin amacındaki dönüşüm, bu üretimi sağlayan tüm araç ve süreçlerin de değişimine yol açmaktadır. Kar ve hayırseverlik güdüsü ile yapılan eğitim, kamu desteğinin azalması ile de okulu bir pazaryerine, hayırseverlik ve rekabet/yarış yerine dönüşmüştür (Kurul, 2012: 338). Yeni liberal politikaların yükseköğretim kurumlarına olan etkilerine ilişkin olarak yarattığı olumsuz etkilerin iki temel alanda incelenebileceği söylenebilir. Bunlardan birincisi kaynak kısıntısının getirmiş olduğu sonuçlar ve ikincisi yükseköğretim kuruluşlarının ticarileşme sonucunda maruz kaldığı etkiler olarak ifade edilebilir.

Jhonstone ve Marcucci (2010: 31) kaynak kısıntısının yükseköğretim üzerindeki etkilerini birkaç başlık altında ele almaktadır. Bunlardan ilki yükseköğretimde üniversiteler ve diğer kurumlar üzerindeki etkileridir. Kalabalık derslikler ve konferans salonları, öğretim üyeleri üzerindeki yüksek ders yükü, yetersiz kütüphaneler, güncelliği olmayan bilgisayarlar ve iletişim araçları, bozulan fiziksel ortam, fakülte araştırmalarına daha az zaman ve destek ayırma, öğretme ve öğrenmede öngörülen kalite kayıpları ve burs kayıpları gibi konulardır. İkincisi ulusal yükseköğretim sistemi üzerindeki etkileridir. Kapasite kısıtlama, yetersiz düzenlemeler, finansal sıkıntılarla ülkelerdeki çok değerli fakültelerin kaybedilmesi ve küresel bilgi ekonomisine yetersiz katılımıdır. Üçüncüsü, öğrencilerin okul harçları ile doğrudan doğruya karşı karşıya kalmaları, artan öğrenci maliyetleri, bunları karşılamak için çalışma gereksinimi ya da borç sarmalı içine girmeleridir. Öğrencilerin öğrenim maliyetlerini karşılayabilecekleri bir kaynak bulabilmeleri ancak şansa bağlıdır.

Yükseköğretimde finansmanındaki kaynak kısıntısı, Afrika kıyısındaki birçok ülkeyi, aynı zamanda gelişmiş bütün ülkeleri ve geçiş dönemindeki ülkeleri, bunların içinde Sovyetler Birliği'nin dağılmasından sonraki ülkeler de dahil olmak üzere, yükseköğretim sistemlerini bozmaktadır. Fakat kısıntılar farklı biçimlerde kendini göstermiştir. Örneğin

Avrupa ülkelerinde ve Latin Amerika ülkelerinde çok kalabalık sınıflarla öğrencilerin oturmak için yer bulamadığı derslikler ve sadece seyrek olarak soru sorma olanakları ve tartışma ortamı oluşturulabilmesine yol açmıştır. Fakültelerin akademik konumunu ve motivasyonlarını kaybetmesi veya fiziksel durumun giderek bozulması sorunlardan birkaçıdır. Öğrenciler, üniversite harcamalarının yolaştığı borç yükünden dolayı öğrenimlerini tamamlayamamaktadır. Kanada, İsveç, İngiltere ve ABD gibi zengin olan ülkelerde bile öğrencilerin öğrenimlerini yarıda bıraktığı görülmüştür (Jhonstone, Marcucci, 2010). Olssen ve Peters (2005: 325) yeni liberalizimin yükseköğretim üzerinde yaptığı etkileri şu şekilde ifade etmektedir:

1. Kolejyen veya demokratik yönetimin yatay yapısından, hiyerarşik model üzerine kurulmuş şirket yapısının getirdiği iş performansı ölçülerinin zorla uygulanması.
2. Piyasa ve devletin yeniden yapılanma girişimleri ve bunların yarattığı yeni talepleri karşılayabilme, giderek daha fazla uzmanlık içerdiğinden iş yükünün artması ve yönetimin belirli bir yolu dayatmasının yolaştığı sorunlar bu etkilerden bazılarıdır. Yeni liberal yapılanmanın getirdiği hiyerarşik yapılanma ile birlikte öğretme ve araştırma alanlarında aşırı çalışmanın getirdiği ilişkilerle, geleneksel anlayışa dayalı profesyonel özerklik erozyona uğramaktadır. Yeni liberalizm sistematik bir biçimde profesyonel özerklik anlayışının kavramlarındaki boşluklardan yararlanarak bu alanı yeniden yapılandırmaktadır.
3. Piyasa baskısı geleneksel anlayışta sahip olunan hakları artan bir şekilde çiğnemekte ve yeniden düzenlemekte piyasa koşullarına uyarlamaktadır. Örneğin bazı bölümler ve akademik birimleri dışsal araştırma yardımlarını edinme gerekliliğinden söz edilmekte, yaz okulu açma gerekliliğinden konuşulmaktadır.

Örgütsel bakımdan yaratılan durumu ise Marginson (1999:7-8, akt. Olssen, Peters, 2005:327) şu biçimde özetlemiştir:

1. Yeni bir tür liderlik ortaya çıkmaktadır. Bu modelde rektör yardımcıları bir “stratejik yönetici ve değişim ajanı” haline gelmekte, üniversiteler artık şimdi, ticari şirketler gibi formüller, teşvikler, hedefler ve planlar peşinde koşar hale gelmektedir.
2. Rektör yardımcısı önceki modelde daha dışarıdaki kişilerken ve örgütle doğrudan bağlantısı yokken bu modelde belirli konularda daha fazla söz sahibi olmakta, fakültelerin ve disiplinlere bağlı olmaktan çok merkeze bağlı hale gelmektedir.
3. Kısmi değişim Yönetim Kurulunun şirket kuruluna çevirmekte, akademik kurulları devre dışı bırakmaktadır.

4. Esnekliğin artışı ile birlikte üniversitenin içsel danışma ve iletişimi yönetici kişiden, piyasa araştırmalarıyla sorumlu yöneticiye ve tavsiye gruplarına geçmiştir.
5. Kolejyen görüş bağlamında, yönetimin kilit kararlar alabilme olasılığının ortadan kalkması.
6. Geleneksel disiplin yapısının bozulmasıyla öğretme amaçlarına göre yeni bölümler yerine okulların yaratılması.
7. Araştırma sistemleri performans ölçütlerine bağlanarak türdeş bir sistem haline getirildi (Marginson, 1999: 7-8, akt. Olssen, Peters, 2005: 327).

Yükseköğretimde Ticarileşmenin Yarattığı Sonuçlar

Yükseköğretimde ticarileşmenin yarattığı sonuçlar alanyazında şu başlıklar altında incelenmektedir:

Akademik Standartlarda Erozyon: Yüksek performans sergilemek isteyen üniversiteler, profesörleri atama ve prosedürlerinin uygunluğuna dikkat etmelidir. Bu kararı alanlar, yalnızca, adayın kurumun akademik hedefleri doğrultusundaki eğitim, araştırma ve diğer katkılarının niteliğini göz önünde bulundurmalıdır. Bir profesör, çok şirketten kaynak ayarlayabilir diye ya da bilimsel önemi az da olsa büyük karlar vaat eden bir proje yürütüyor diye işe alınmamalıdır. Profesörlerin ticari nedenlerle işe alındığı görüntüsü dahi, akademik kadronun moralini bozar ve üniversitenin üstün nitelikli araştırmaya ve eğitime değer vermediği fikrini doğurup okulun prestijini bozar (Bok, 2007: 106-107).

Akademik Camiaya Yönelik Zararlar: Ticarileşme akademik camiadaki meslektaşlık ilişkisinin ve güveninin altını oyup, önceden mevcut olmayan bölünme ve gerilimler yaratabilir. Geleneksel akademik görevler için büyük çaba sarf eden hocalar, yeni bir iş kuran ya da zamanının büyük kısmını danışmanlığa ayıran meslektaşlarına öfke duyacaktır. Beşeri bilimciler kendilerine yeterince değer verilmediğini düşünecektir. Akademik kadroyla idare arasında, patent gelirlerinin paylaşımı ya da bir hocanın kurduğu ama kısmen okulun fonladığı bir şirketin idaresi konularında çatışmalar baş gösterecektir. Üstlerini kendi fikirlerini çalıp, çıkar uğruna bir şirkete satmakla suçlayan lisansüstü öğrenciler çıkabilir (Bok, 2007: 112). Piyasa yönelimli işleyişler, akademik personel için akademik özgürlüklerin kaybı, çalışma koşullarının ağırlaşması, işlerin yoğunlaşması, sözleşmeli istihdam gibi, uygulamalarla sosyal güvenliğin yaranması, yakından izleme ve değerlendirme, karar süreçlerine daha az katılım, özgürleşme ve yetkinleşme olanaklarının daralması, araştırma fonlarını ele geçirmek için artan rekabet, araştırmada uzun dönemli kolektif katkılar yerine kısa dönemli bireysel

deneyimlere yer verilmesi gibi sonuçlar üretmektedir (Tural, 2006: 2). Aksoy (2005: 5) yükseköğretimin uluslararası şirketlerin pazar olarak daha rahat kendilerine yer bulabildikleri bir eğitim düzeyini oluşturduğunu, eğitimin bir ihraç ürünü gibi uluslararası piyasalarda satılmaya başlanması, teknoloji ürünlerinin üniversiteler aracılığı ile sunulması gibi sebeplerle üniversitelerin kendilerine sorulmaksızın dış müdahalelerle yönlendirildiğini, üniversitelerin gelirlerinde projelerin giderek daha fazla ağırlık kazanması ile yükseköğretim sisteminde büyük bir değişimin yaşandığını ifade etmektedir.

Kamu Kaynaklarının Geri Çekilmesi ya da Azaltılması: düşüncenin ticari ya da başka mali kaynaklar tarafından ücretlendirilmesi gibi bir anlam ifade eder. Bu gerçekleştiği anda, akademisyen artık düşünmekte özgür olmaz ve “düzene göre düşünmesi” gerekir; hatta belki de kendisine düşünmesi için para verilen düşünceleri düşünmenin yollarını bulmaya ve istenen sonuçlara varmaya çalışması beklenir (Evans, 2007:4).

Üniversitenin İtibarına Yönelik Riskler: Ticari faaliyetler üniversitenin kamuoyu gözündeki konumunu da zedeleyebilir. ABD’de, geçtiğimiz kırk yılda, sadece devlete değil üniversite dahil her türlü kuruma yönelik güven azalmıştır. Hakikate ve öğrenmeye adanmış olan üniversitelerin de geleneksel olarak bu kategoriye girdiği düşünülür; ayrıca profesörler, özel sektörde benzer bir zekaya ve eğitime sahip kişiden çok daha az ücret alır (Bok, 2007:114). Giroux (2007) yükseköğretimin ticarileşmesinin sonuçlarını bu bağlamda şöyle ifade etmektedir: Eğitim kamu vatandaşlığı için oldukça önemli bir özel organdır ve toplumsal özerklik –yapının gelişmesi ile ilgili öze değerlendirme, eleştiri ve reform- ve eleştirel sorgulama, etik değerleri izleme ve sosyal adalet ile ilgili sosyal bilinç ve kamu malları gibi bireysel özerklik arasındaki ilişkileri tamamlayıcı olarak belirlenmelidir. Birçok yönden akademinin güvenilirlik, en azından teoride modern siyasetin bir projesi evrensel anlamda, özgürlük, eşitlik ve adalet gibi kavramları daha fazla derinleştirme, canlı bir demokrasinin zeminini oluşturma gibi konuları tanımlayabilme ve uygulayabilme yeteneğine sahip yurttaşlar yaratma bakımından geride kaldığı söylenebilir.

Türkiye’de Yükseköğretimin Finansal Tarihinin Gelişimi

Osmanlı İmparatorluğu döneminde Darülfünun’un kuruluşunun tarihi 1820’li yıllara kadar dayandırılabilir (Dölen, 2009, 43-48). Darülfünun kavramı yönetimin gündemine Tanzimat döneminde girmiştir. Bu kurumun oluşması için ilk adımların gerçekleşmesinin gerisinde Tanzimat’ın en güçlü figürü Mustafa Reşit Paşa bulunmaktadır (Tekeli, 2007: 22). 1863 yılında Darülfünun’da ders verilmeye başlanmış, dönemin siyasal olaylarından ve çıkan

savaşlardan dolayı dönem dönem kesintiye uğrayarak öğretimin sürdüğü görülmektedir. Osmanlı İmparatorluğu döneminde II. Meşrutiyetten sonra düzgün bir bütçe sisteminin yerleştirilmesine çalışılmış olmakla birlikte çöküntü ve gerekse arada yaşanan savaşlar sebebiyle başarılı olunamamıştır (Dölen, 2009: 595).

1909-1918 yılları arasında bir önceki yılın bütçesinin kullanıldığı veya üzerine ilavelerle devlet bütçesinin sürdürülmeye çalışıldığı görülmektedir. Cumhuriyetin kuruluşundan önceki dönemde eğitim finansmanına ilişkin uygulamaların temelini 1869 yılında, nazır Saffet Paşanın çabasıyla çıkarılan Maarifi Umumiye Nizamnamesi (Genel Eğitim Tüzüğü) ile atıldığı söylenebilir (Karakütük, 2001). Çizelge 4 bu dönemde üniversite bütçeleri kalemlerini ve harcama miktarları yer almaktadır.

Çizelge 4.

1909 Mali Yılı Bütçesinde Darülfünun ve Bağlı Fakülte ve Mekteplerin Ödenekleri

Fasıl	Madde	Nev'i Muhassat	1909 Senesi Muhassasatı(Kuruş)
8		Darülfünun	
	1	Maaşat	748.272
	2	Masarifat	221.749
		Sekizinci faslın yekünü	970.021
10		İstanbul ve Vilayat Hukuk Mektepleri	
	1	Maaşat	1.395.540
	2	Masarifat	57.500
		Onuncu faslın yekünü	1.453.040
11		Dersaadet Tıp Fakültesi ve Şam Tıbbiyesi	
		Maaşat	1.838.080
		Masarifat	1.500.000
		Onbirinci faslın yekünü	3.338.080

Kaynak: Dölen, 2009

Harcama kalemlerinde ayrıntıya yer verilmediği sadece maaş ve diğer harcamalar olarak ele alındığı görülmektedir. Yükseköğretim bütçelerinin Maarifi Umumiye (Eğitim Bakanlığı) bütçesi içinde yer aldığı ve harcamaların bu şekilde yapıldığı anlaşılmaktadır. Tüzükteki finansmana ilişkin maddeler günümüze ışık tuttuğu için burada yer verilmiştir. Maarifi Umumiye'de Darülfünun'un finansmanı ile ilgili belli başlı düzenlemeler şunlardır:

Madde 79. Dersaadette (İstanbul) Darülfünun-i Osman-i adıyla bir darülfünun tesis olunacaktır.

Madde 91. İş bu sınavdan sonra mümeyyiz heyeti adayın şayan-ı kabul olduğuna (başarılı) hüküm eylediğinde liyakatını gösteren bir şahadetname verecek ve bu şahadetname ile aday yarım Osmanlı lirası vererek öğrenci defterine kayıt olacaktır.

Madde 93. Öğrenciler her üç ayın başındaki 15 gün içinde çeyrek Osmanlı altını ödeyerek kayıtlarını bizzat yenileyip yaptıracaklardır.

Darülfünun muallimlerine 2500'den 5000 kuruşa ve muavinlerine 1500'den 2500'e kadar aylık maaş ödenecektir.

Madde 107. Sınav yönetmeliğinde gösterilen diploma harcından başka darülfünun sandığına kalmak üzere öğrencilerden geçirdikleri her sınav için ikişer Osmanlı yüzlük mecidiye altını harç alınacaktır.

Madde 116. Darülfünun Meclisi nazırının aylığı 7500 kuruş olacak ve şube müdürlerinin aylıkları muallim aylıklarına 1000'er kuruş eklenmesiyle belirlenecektir.

Madde 117. Her sınıfa birer gözetmen (mubassır) bulunacağı gibi gerekli miktarda hademe bulunacak gözetmenlerin aylıkları 300 ve hademelerin aylıkları 150'den 250 kuruşa kadar olacaktır.

Madde 121. Kütüphane için yıllık 5000 kuruş tahsis olunacaktır.

Madde 124. Darülfünunun özel bir sandığı olacak ve bunun yönetimi Darülfünun Nazırının önerisiyle ve Maarif Nezaretinin kararı üzerine padişahça atanacak özel memura (bairadei seniye) havale kılınacaktır.

Madde 125. Darülfünun gelirleri önce sandığa tesli olunan kayıt ve tez (müsvedde) ve sınav harçları gelirlerinden, sonra bağış ve vakıflardan, daha sonra devlet tarafından verilecek yıllık yardımdan ibarettir. Devletten verilen yardım masraflar karşılığı verileceğinden darülfünun geliri arttıkça adı geçen para miktarı azalacaktır.

Madde 126. Darülfünun giderleri nazır ve muallimler ile hademe aylıklarından ve dairenin yakacağıyla onarım giderlerinden ve kütüphaneye ayrılan yardım parasından ibarettir.

Madde 127. Önceki maddede anılan sandığın gelir ve gider muhasebesini gösteren yıldan yıla bir defter tanzim olunup Büyük Maarif Meclisi'nin ilgili dairesine verilecektir.

Madde 140. İki dairenin başkanlarına (Daire-i İlmiye ve Daire-i İdare) 7500'er ve üyelerine 4000'er kuruş aylık ödenir. Ayrıca, daire-i ilmiye üyeleri bir eser vücuda getirdiklerinde başkaca mükafata dahi mazhar olabileceklerdir. Baş katiplere (Genel Sekreter) 3000'er kuruş aylık verilir.

Dölen (2009: 316-318) 1922 yılında İstanbul Darülfünun'a tüzel kişilik verildiğini ifade etmektedir. Çok sınırlı olan tüzel kişiliğin verilmesindeki amacın, belirli kişilerden alınacak önemli bağışların kabulü, vakıflardan gelecek gelirlerin kullanılabilmesi için tüzel kişiliğin ve mali özerkliğin verilmesi gerektiği üzerine TBMM'de önemli konuşmaların yapıldığı ve mali özerkliğin devlet müessesesinden çıkma anlamına gelmediği ve Batıda birçok üniversitenin mali özerkliği olduğuna ilişkin kanıtlar ileri sürülmüştür. Mali özerkliğe ilişkin kanun tasarısı, 21 Nisan 1924'te kabul edilmiştir (Dölen, 2009:318). Darülfünunun gelirlerinin (1) Bütçeden verilen ödenekler, (2) Alınan ücret ve harçlar, (3) Yayın satış gelirleri, (4) Menkul ve gayrimenkul gelirleri, (5) Vekaletnamelerden alınan mektebi hukuk payı, (6) Vakıflardan verilen hisse ve (7) Bağışlardan oluşmaktadır (Dölen, 2009: 318). Bu dönemlerden itibaren, üniversite bütçelerinin hazırlanmasında bir önceki yılın bütçesinin ölçüt

alınmaya başlaması biçiminde bir geleneğin oluşmaya başladığı görülmektedir. Darülfünun bütçesi 1925 yılından 1932 yılına kadar olan dönemde Genel Bütçenin dışında katma bütçe olarak düzenlenmiştir.

Çizelge 5'te Türkiye'de 1925 yılından 1932 yılına kadar olan Darülfünun'un gelir ve harcamalarına yer verilmiştir.

Çizelge 5.

Kesin Hesap Kanunlarına Göre Darülfünun'un Gelir ve Giderleri

Mali Yıl	Bütçe Kanunu ile Öngörülen	Devletin Verdiği	Diğer Gelirler	Toplam	Gerçekleşen Toplam Ödeme	Kullanılmayan ve İptal Edilen Ödenek			
						Bütçe Kanununa Göre		Kesin Hesaba Göre	
						(TL)	(%)	(TL)	(%)
1925	1.130.467	1.017.940	5.508	1.023.448	1.011.236	119.231	10.5	12.212	1.19
1926	922.834	850.000	69.047	919.047	861.270	86.792	9.42	57.777	6.29
1927	874.335	732.278	22.250	754.528	818.317	58.779	6.72	-63.789	-8.45
1928	916.504	815.000	48.305	848.305	833.256	86.673	9.02	15.049	1.77
1929	890.500	800.000	31.287	831.287	801.079	88.263	9.91	30.208	3.63
1930	890.500	800.000	38.980	839.980	806.774	82.568	9.27	32.206	3.89
1931	908.474	770.120	44.402	814.522	810.518	97.956	10.78	4.004	0.49
1932	929.276	770.120	62.839	832.959	875.408	54.268	5.84	-42.449	-5.10

Kaynak: Dölen, 2009.

Çizelge 5'te bugün de geçerliliğini koruyan yapının oluştuğu, Bütçe Kanunu ile öngörülen, devletin verdiği, bütçenin ne kadarının kullanıldığına ilişkin bilgilere yer verilmiştir.

1930'lu yıllar, Darülfünun'la ilgili çeşitli eleştirilerin ve yeni düzenlemelerin yoğunluk kazandığı yıllar olmuştur. Üniversitenin düzeltilmesi için yurtdışından bilim insanlarının getirildiği ve çözüm arandığı görülmektedir. Widmann (2000; 79-80) eserinde 1932 yılında İstanbul Üniversitesini yeniden düzenlemesi için gelen Malche'nin şu sözlerine yer vermektedir. "İstanbul Üniversitesi pek düşük bir gelirle çalışan çok dallı bir organizmadır. Çözülmesi gereken sorun şudur: Büyük çaptaki güç kaybı, makinenin basitleştirilmesi yani çalışmasının yoğunlaştırılması ve makineyi işletenlere elverişli yöntemleri uygulama araçlarının verilmesi suretiyle önlenmelidir. Durum hiç de ümitsiz değildir. Fakat ciddidir, hepsi bu." Malche'nin Darülfünun'un bütçesinin yetersiz oluşu yanında, öğretim üyelerinin

maaşlarının son derece yetersiz olduğunu, binaların büyük olmasına rağmen, laboratuvar, klinik ve seminer odalarının donanımlarının yetersiz olduğunu belirtmektedir (Çetin, 1997: 63).

1933 yılında İstanbul Darülfünun'ı İstanbul Üniversitesi'ne dönüştürülmüş, 1934'te Muvazenei Umumiye'ye (Genel Bütçe) alınmasından sonra katma bütçeli dönem sona ermiştir. 1934 yılında 136 karar numaralı İstanbul Üniversitesi Talimatnamesi Resmi Gazetede yayımlanmıştır. Talimnamenin Hesap İşleri başlığı altında 7 maddelik bir düzenlemenin olduğu görülmektedir:

Madde 57. Üniversitenin hesap işleri Maliye Vekaletine bağlı bir müdürlük tarafından görülür.

Madde 58. İta amiri rektördür. Umumi Katip (Rektör Yardımcısı) tarafından tetkik ve imza edilmedikçe sarf evrakı ita amirine götürülemez.

Madde 59. Bankalardaki cari hesap muamelesi Umumi Katip, hesap işleri müdürü ve veznedarın müşterek imzalarile yapılır.

Madde 60. Her fakültede hesap işleriyle uğraşan birer hesap memuru vardır.

Madde 61. Artırma, eksiltme ve pazarlık işleri merkez komisyon ile Fakültelerdeki tali komisyonlarca yapılır.

Madde 62. Merkez Komisyon Rektör veya onun namına Umumi Katibin riyasetinde Dekanlar ile Muhasebe Müdüründen ve tali komisyonlar Dekanın reisliğinde Fakülte hesap memuru ile Dekanlıkça seçilecek iki zatten teşekkül eder. İnşaat işlerinde mimar veya müteahhıs da aza olarak bulunur. En az bin liraya kadar olan ihaleler ve alışlar merkezi komisyonca, bin liradan azı tali komisyonca yapılır.

Madde 63. Her laboratuvar ve enstitüye küçük masraflar için usulüne göre sarfolunmak üzere 25 liraya kadar avans verilir. Bu avansın sarf evrakı verilmedikçe ikinci bir avans istenemez.

Bundan sonraki yıllarda İstanbul Üniversitesi'nin bütçesi Maarif Vekaleti bütçesi içinde yer almaya başlamıştır ve bu durum 1947 yılına kadar sürmüştür. Bu bütçeler genelde maaş ve ücretler ve masraflara ilişkin iki fasıldan oluşan ve ayrıntıları vermeyen bütçelerdir (Dölen, 2009: 415). Ancak masraf kalemlerinin neler olduğuna ilişkin bilgilere yer verilmiştir.

Çizelge 6'da 1934 yılına ait Bütçe Kanunu verilmiştir.

Çizelge 6.

1934 Yılı Yükseköğretim Bütçesi

Fasıl	Madde	Muhassasatın nev'i	1934 senesi için kabul edilen lira
599		Maaş ve Ücretler	
	1	İdare heyeti Maaşları	57.156
	2	“ “ Ücretleri	23.220
	3	Tedris heyeti maaşları	386.124

4	“ “ ücretleri	70.600
5	Yabancı Profesörler ve Tercümanlarına ait ücretler	484.302
6	Müstahdemler ücretleri	90.000
7	Mülga Darülfünundan açıkta kalanların açık maaşları	43.620
8	Konferans ücretleri	8.000
Fasıl Yekünü		1.163.022
600	Üniversite Masrafları	
1	Mahrukat, tenvirat, telefon mülakeme ve tesisatı	50.000
2	Hastanelere yapılacak yardım iâşe masrafları	90.000
3	Üniversitenin merkez masraflarile fakültelerin ve bunlara bağlı bütün müessese ve teşekküllerle laboratuvarların ve eczacı ve dışçı mekteplerinin levazım, kırtasiye, müteferrika, matbu evrak, ilanlar, tercüme, muhabere ve neşriyat, icar bedeli, nakil masrafları, mevkut ve gari mevkut risale, mecmua ve gazete aboneleri, kütüphanelere alınacak kitap bedelleri, sigorta, müstahdemin melbusatı, müesseselerin işleme ve idamesinden mütevellit borçlar ve sair masraflar, ecnebi mütehassısların mukaveleleri mucibince kabul edilen bütün masrafları alelumum harahirahları, fakir talebeye yardım ve diğer bütün masraflar	141.746
4	Üniversite merkez binasile fakülteler ve bunlara bağlı bütün müessese ve seririyatlarda yapılacak tamirat, inşaat ve tesisat ile alınacak alat ve edevat ve ders levazımı ve mefruşat ve sair masraflar	200.000
Fasıl Yekünü		481.746
Beşinci Kısım Yekünü		1.644.768

Kaynak: Dölen, 2009.

Bütçenin aşırı merkeziyetçi yapısının eleştirildiği görülmektedir. İstanbul Üniversitesi Rektörü Neşet Ömer Bey, üniversitenin vekalate bağlı bir lise gibi idare edilmesine, en ufak tayinlerin bile vekalet tarafından yapılmasına defalarca itiraz ettiğini ve rektörlüğün yetkileri yerine birçok kırtasiye işlemlerinin tüketime ilişkin herşeyi vekaletle muhabere suretiyle neticelendirmek usulünün konulmasının öğretime tesir edebileceğini bildirdiği söylenmektedir

(Dölen, 2010: 103). Çizelge 7 1934-1946 yılları arasında Genel bütçe, Maarif Vekaleti (Milli Eğitim Bakanlığı) Bütçesi ve İstanbul Üniversitesi'nin harcama miktarlarını ve yüzdelik oranlarını göstermektedir. İstanbul Üniversitesi'ne ayrılan payların giderek düştüğü açık biçimde görülmektedir.

Çizelge 7.

1933 Yılı Sonrası Genel Bütçe Dönemi Ulusal Eğitim ve Yükseköğretim Harcamaları

Yıl	Genel Bütçe	Maarif Vekaleti		İstanbul Üniversitesi		
		Lira	%	Lira	Maarif Vekaleti (%)	Genel Bütçe(%)
1934	184.075.636	8.710.985	4.73	1.644.768	18.88	0.89
1935	195.011.053	9.058.540	4.65	1.710.456	18.88	0.88
1936	212.755.580	10.270.690	4.84	1.678.554	16.34	0.79
1937	231.017.776	12.229.371	5.29	1.659.719	13.57	0.72
1938	249.954.020	14.670.130	5.87	1.680.350	11.45	0.67
1939	261.064.192	16.164.400	6.19	1.762.982	10.91	0.67
1940	268.476.321	17.769.167	6.63	1.882.423	10.58	0.70
1941	309.740.396	19.452.261	6.28	1.898.662	9.76	0.61
1942	394.326.938	28.533.434	7.24	2.564.675	8.99	0.65
1943	486.717.349	43.128.934	8.86	2.711.215	6.29	0.56
1944	570.434.417	62.504.584	10.96	5.006.397	8.01	0.88
1945	418.936.486	51.012.927	12.18	4.468.981	8.76	1.07
1946	875.572.884	97.030.428	11.08	7.166.962	7.39	0.82

Kaynak: Dölen, 2009.

Bütçe kısıntılarının bu dönemde olduğu söylenebilir. Kaynak arayışlarının çeşitli kişilerden alınabilecek bağışlar olabileceği düşünülmektedir. İstanbul Üniversitesi Rektörü Cemil Bilsel üniversitenin kendi ihtiyaçlarından kısarak, yardıma ayıracağı paranın elbette sınırlı olacağını; onun için özel kişilerin bu konuda katkı yapmaları gerekliliğine ilişkin konuşmaları vardır (Dölen, 2009: 313).

1946'da çıkartılan 4936 sayılı Üniversiteler Kanunu ile İstanbul Üniversitesi özerk, tüzel kişiliğe sahip ve katma bütçe ile yönetilen bir kurum haline gelmiştir. Göney (2011: 260), üniversitelerin ve fakültelerin bu dönemde kısmi de olsa özerkliğe kavuştuğunu ancak yine bu dönemde oluşturulan Üniversitelerarası Kurulun başkanının Milli Eğitim Bakanı

tarafından atanmasının bu özerkliği zedelediğini belirtmektedir. Üniversitelerde kadro tahsislerinde, görevden alma veya yer değiştirmede bakanın onayı gerektiğini, bu düzenlemenin sonuçlarının izleyen yıllarda Dil Tarih ve Coğrafya Fakültesi öğretim üyeleri Prof. Dr. Pertev Naili Boratav, Doç. Dr. Niyazi Berkes ve Doç Dr. Behice Boran'ın görevlerinden alındığını belirtmektedir (Göney, 2011: 260). Göney (2011: 263), üniversiteye yapılan müdahaleyi tarihsel olarak bugünle karşılaştırdığında, bugün üniversiteye müdahalenin 1950'li yıllarda olduğu gibi değil, dolaylı olarak yapıldığını ve bu müdahalenin de bütçe ve kadro taleplerini kısıtlamak veya YÖK tarafından bazı müeyyideler uygulamak biçiminde yapıldığını söylemektedir.

Özerklikle birlikte 1947'den itibaren İstanbul Üniversitesi bütçesi de ayrı olarak çıkartılmaya başlanmıştır. 4936 sayılı yasa ile ilk defa döner sermaye kavramının üniversite bütçelerine girdiği görülmektedir. Bütçe hazırlıklarının da yasada belirlendiği görülmektedir.

54. Maddede üniversite ve bunları oluşturan fakülte ve kurumların gelir kaynakları şunlardır:

- a) Genel bütçeden verilecek ödenek,
- b) Özel idare ve belediyelerce ve başka kurumlarca yapılacak yardımlar.
- c) Üniversite, fakülte ve bunlara bağlı kurumlarca alınan harçlar ve ücretler,
- d) Üniversite ve fakültelerle bunlara bağlı enstitü ve kurumlarda yaptırılacak araştırma ve danışmalar karşılığı olarak ilgili kuruluş veya kişilerden alınacak paralar,
- e) Yayın satış gelirleri,
- f) Üniversite, fakülte ve bunlara bağlı kurumların menkul ve gayrimenkul mallarının gelirleri,
- g) Enstitü, laboratuvar, klinik ve poliklinik gelirleri,
- h) Döner sermayeli işlerden elde edilecek karlar,
- i) Bağış ve vasiyetler,

Madde 55. Öğrencilerden alınacak harçlarla enstitü, laboratuvar, klinik ve poliklinik hizmet ve giderleri karşılığı olarak öğrencilerden veya ilgililerden alınabilecek ücretlerin tutarı, çeşitlerini alınma şekillerini ve yapılan işler karşılığında alınan ücretlerden işi yapanlara verilecek miktarları Senatolar kararlaştırır.

Madde 56. Bağış ve vasiyetlerin kullanılmasında bağışlayanların veya vasiyet yapanların koydukları, kanuna muteber kayıtlara ve şartlara uyulur.

Madde 60. Üniversite Senatoları, bütçedeki ödeneğinden lisans ve doktora öğrencilerine yapılacak her türlü yardımlarda uygulanacak esasları koymağa ve haklarında 2919 sayılı kanunun dördüncü maddesi hükümleri uygulanmak şartı ile lisans öğrencileri için ayda yetmiş

beş, doktora öğrencileri için ayda yüz liraya kadar fakülte emrine burslar ayırmağa yetkilidirler. Senatoların bu konudaki kararları Fakülte Yönetim Kurullarınca uygulanır.

4936 sayılı kanunla getirilen özerklik ile birlikte İstanbul Üniversitesi'nde yapılan rektörlük seçimini kazanan, ilk seçilmiş Rektör, Ord. Prof. Dr. Sıddık Sami Onar 1946-1947 ders yılı açılış konuşmasının bir bölümünde üniversite eğitiminin nasıl olması gerektiğine ilişkin öğrencilere seslenişinde şunları ifade etmektedir (Dölen, 2009: 73):

...Üniversite öğretimi bir kazanç vasıtası değildir. Üniversiteli için kazanç bir gaye değil bir neticedir. Hayatta o kadar kazanç yolları vardır ki sadece kazanç gayesi bu çetin tahsile, katlanılacak fedakarlığa ve kaybedilecek zamana değmez. Üniversite tahsiline koşanlar hakiki kabiliyet ve istidatlarını geliştirmek, hakikati bulmak ve bunu memleketin ve insanlığın faydası için tatbik etmek, aydın bir insan olmak için bu külfete katlanırlar ve bu külfetten zevk duyarlar...

Onar'ın bu yıllarda üniversiteye ilişkin sözleri, bilimsel çalışmanın zorluğuna göndermede bulunması, dönemin üniversite anlayışını güzel bir biçimde özetlemektedir. Çizelge 8'de 1950 yılına ait bütçe kalemleri verilmiştir.

Çizelge 8.

1950 Yılı Bütçe Kalemleri

Kısım	Ödenğin Çeşidi	1950
1	Aylık, ücret, ödenek, emekli ikramiyesi ve benzeri özlük hakları	6.874.763
2	Yönetim Giderleri (Kırtasiye, demirbaş, ısıtma, aydınlatma, yolluk ve tedavi giderleri)	612.491
3	Daire hizmetleri (Öğretimle ilgili gereç, inceleme ve araştırma, yayın giderleri, telif ücretleri, kitap ve mecmua bedelleri, yabancı profesörlerin ücret ve yollukları, - Yabancı profesörlerin ve uzmanlar ücreti - Yabancı profesörler ve uzmanlar yolluklarıyla diğer giderler 4489 ve 4936 sayılı kanunlar gereğince yabancı memleketlere gönderileceklerin her çeşit giderleri	1.551.002
4	Borçlar	1.000
5	Yardımlar - Muhtaç talebeye yapılacak yardımlar ve burslar - Tıp Fakülteleri yiyecek karşılığı hastanelere yapılacak yardımla öğretimi ilgilendiren fazla masraflar karşılığı	1.633.478
6	Sermaye, kredi ve tesisler Yapı ve onarma	3.655.000

- 4999 sayılı kanun gereğince yapılacak üniversite yapısı, tesisatı ve türlü giderleri

Genel Toplam

14.359.734

Kaynak: Dölen, 2009.

1950’li yıllarda bütçe kalemlerinin de eskiye oranla farklılaştığı görülmektedir. Yönetim giderlerinin ayrı bir biçimde yer almış, sermaye, kredi, borçlar gibi yeni kalemler oluşturulmuştur.

Meray (2003: 35-36) kuruluş yılları 4936/115 sayılı yasa dönemine denk gelen Hacettepe Üniversitesi ve ODTÜ (Orta Doğu Teknik Üniversitesi)’nün bu yasa kapsamı dışında bırakılmış olması nedeniyle, mali kaynaklar ve olanaklar, çalışma koşulları, yönetim biçimi ve verimin niteliği bakımından bazı başlıkların ve eşitsizliklerin olduğunu ve bu nedenle öteki üniversitelere göre bu iki üniversitenin çok daha geniş mali ve maddi olanaklar içinde bulunduklarını, gerek ödeneklerin verilmiş biçimi ve bu bütçelerin kullanımında verilen özerklik, kolaylık ve esnekliğin 4936/115 sayılı yasa kapsamında yönetilen diğer üniversitelerden esirgendiğini belirtmektedir. ODTÜ’nün kuruluş aşamasına gelen dönemlerde çeşitli kuruluşlardan mali katkı yapıldığı da 1968 yılı faaliyet ve kesin hesap raporunda görülmektedir. Bu yılda UNESCO (Birleşmiş Milletler Eğitim, Bilim ve Kültür Örgütü)’dan 2.686.338,74 TL, CENTO (Merkezi Antlaşma Örgütü)’dan 1.554.904,23 TL, Barış Gönüllülerinden 918.000 TL, OECD (Ekonomik Kalkınma ve İşbirliği Örgütü)’den 939.090 TL, AİD (Uluslararası Kalkınma Ajansı)’ten 1.524.627,06 TL, NATO (Kuzey Atlantik Antlaşması Teşkilatı)’dan 275.045,83 TL, FORD Vakfından 3.640.298,18 TL, IAEA (Uluslararası Atom Enerjisi Ajansı) ’dan 161.433 TL, Yabancı Hükümetlerden 395.700 TL, diğer teşekküllerden 13.526.983, 78 TL olmak üzere toplam 25.622.420,82 TL mali yardım alındığı görülmektedir. Meray (2003: 39) siyasal iktidarların Türk üniversitelerin gelişmesine eşit ölçüde destek olacak bir görüş ve tutuma bir an önce kavuşması gerektiğini ifade etmektedir.

1960 yılında 2949 sayılı kanunda yapılan değişikliklerin temel yapıyı değiştirmedeği ve sadece miktar ayarlamalarının yapıldığı söylenebilir.

1973 yılında çıkarılan 1750 sayılı Üniversiteler Kanunu da mali bakımdan 2949 sayılı yasadaki çerçeveyi koruduğu görülmektedir. Farklı olarak 73. Maddede öğrencilerden alınacak ücret ve harçlar, yıllık 3000 lirayı geçmemek üzere her üniversitede kurulacak ‘Öğrenci Fonu’na yatırılır hükmü getirilmiştir. Bu fon özellikle lisans ve lisans sonrası başarılı ve muhtaç öğrenciler için burslara ve diğer yardımlara tahsil edilir; her yılsonunda fondan artan meblağ gelecek yılın fonuna eklenir ifadesi eklenmiştir.

Bunun yanında üniversitelerin inşaat, makine ve teçhizatı ile ilgili işlerinde 1050 sayılı Muhasebe-i Umumiye Kanununun 135. Maddesi ile 2490 sayılı Kanun hükümleri uygulanmayacağı ve bu işlerde uygulanacak esaslar senatoca hazırlanacak bir yönetmelikle belirtilir hükmü getirilmiştir.

Yeni Liberalizmin Türkiye Ekonomisine ve Yükseköğretime Etkileri

Çalışmanın bu aşamasında, 1980 yılları ve sonrasının dünyada ve Türkiye’de yeni liberalizmin ekonomi politikalarının uygulanması noktasında dönüm noktası olması sebebiyle yeni liberalizmin Türkiye ekonomisinde yarattığı sonuçlar ve bu sonuçların doğrudan veya dolaylı olarak yarattığı yükseköğretime olan etkilerinin görülebilmesi için kısaca değinilmesi gerekmektedir.

Türkiye’de yeni liberal yapısal dönüşüm veya uyum sürecinin fiili başlangıcını 24 Ocak 1980 tarihli kararlar ve Haziran ayında IMF ile yapılan üç yıllık stand-by düzenlemesi oluşturmaktadır (Sönmez, 2009: 25). Boratav (2004: 148-149) 24 Ocak programının ana çizgisiyle 1988 yılının sonuna kadar damgasını vuran, baştan sona kadar “alternatifi yoktur” sloganıyla çok yoğun bir ideolojik kampanyayla halk kitlelerine ve kamuoyuna sunulan yeni liberal modelin 1970’li yıllarda IMF’nin dış tıkanma koşulları altında bunalan pek çok az gelişmiş ülkeye empoze ettiği istikrar politikası ile Dünya Bankası tarafından geliştirilen tipik yapısal uyum programlarının tüm bilinen unsurlarını gösterdiğini belirtmektedir.

İktisadi anlamda yeni liberal politikaların etkilerini Balseven ve Önder (2009: 101) 1975-1999 ve 2000-2010 dönemi olarak ikili bir dönem içinde incelemekte, kamu kesimi reel harcamaları birinci dönemde sermayeye yapılan vergi harcaması kısıtı altında, ikinci dönemde ise, faiz yükünü karşılayabilmek için IMF politikaları kısıtı altında sürekli olarak baskılandığını ifade etmektedir. IMF kısıtı altındaki bütçesel uygulamanın genel felsefesini ve bütçenin milli gelir üzerindeki etkisini şöyle yorumlamak mümkündür (Balseven ve Önder, 2009:101):Bütçe bir yandan enflasyonun denetlenmesi, diğer yandan da borç faiz yükünün karşılanması için şiddetle baskılama aracı olarak kullanılmıştır. Bu görüntüsüyle bütçenin milli gelire ve toplumsal kalkınmaya katkı yerine, kamu hizmetlerini asgari düzeye çekerek, faiz ödemelerine ağırlık verdiği anlaşılmaktadır. Yine bu dönemde 1979-1983 yılları arasında ithalatta teminat oranları liberalizasyon listeleri kapsamında yer alan sinai ürünlerde % 25’ten % 7,5’e, ticari ürünlerde % 40’tan % 15’e indirilmiş, ithalatta liberalizasyon listelerinin (LLI ve LLII) 1979’da % 67 olan payı 1983 yılı sonunda % 89,6’ya çıkarılırken, kotaların payı % 17’den 1,8’e indirilmiş, ihracata önemli teşvikler getirilmiştir (Şenses, 1983, Akt. Sönmez,

2009: 30). Sönmez, 2009: 53-54) 1982-1998 döneminde firmaların asli faaliyet alanı dışından sağladıkları gelirin (tahvil, bono, repo, döviz, vb.) vergi öncesi net bilançoya oranı 1982’de % 15’2 iken, 1998’de % 87’ye, 1999’da ise % 219’a ulaştığını ifade etmektedir. Ekonomik durgunluğun damgasını vurduğu bu dönemde ticari bankaların ve en büyük sanayi kuruluşlarının Devlet İç Borçlanma Senetleri aracılığıyla çok yüksek kar elde ettiklerini gözler önüne sermektedir (Sönmez, 2009: 54). Yukarıdaki tabloya bakıldığında yeni liberalizmin küresel nitelikteki gelişmelerinin Türkiye’de yaşanan gelişmelerle örtüştüğü görülmektedir. Devletin borçlanma için yapmış olduğu borçlanmalar sonucu 1980’lerin başında yaklaşık 14 milyar dolar dış borç stoku, 1990’larda 40 milyar dolara yükseldiği görülmekte, 1999 yılına gelindiğinde miktarın 102 milyar doları bulduğu görülmektedir. Aynı şekilde iç borç stoku da, 1980’lerin başında yaklaşık 720 milyar lira iken, 1990’da 57 trilyon liraya, 1999 yılında ise yaklaşık olarak 23 katrilyona yükseldiği ifade edilmektedir (Balseven, Önder, 2009:91,110).

Balseven ve Önder, (2009:101-102), IMF programlı bütçenin toplumsal etkilerini ve sonuçlarını Çizelge 9 üzerinden değerlendirmiştir:

Çizelge 9.

Seçilmiş Yıllar İtibarıyla Bazı Kamusal Harcamalarının GSMH’ye Oranları

Yıllar	Personel Harcamaları	Eğitim Harcamaları	Sağlık Harcamaları	Yatırım Harcamaları
2001	7,9	3,5	0,8	5,3
2007	6,8	4,2	1,2	1,8
2008	6,8	4,0	1,6	1,6
2009	6,6	3,8	1,6	1,7
2010	6,3	3,6	1,5	1,7

Kaynak: T.C. Maliye Bakanlığı, İlgili Yıllar Bütçe Gerekçeleri.

Çizelge 9’a göre personel harcamalarının on yıl boyunca milli gelire oranının geriletilmesi, artan nüfus karşısında, personel sayısının azaltılacağı ve/veya personel sayısı artırılacak ise personel başına özlük haklarının gerileteceği anlamına gelir. Her iki halde de kamu hizmetlerinin niteliğinin geriletilmesi yanında, toplumsal gelir dağılımının kamu personeli aleyhine bozulmasının önüne geçilemeyeceği açıktır. Kamu hizmetlerinde görülen nicel gerileme yanında nitel erime de kamu hizmetlerinden yararlanan genellikle dar ve orta

gelir kesiminin reel gelirlerinin geriletilmesi anlamına gelmektedir (Balseven ve Önder, 2009:102).

12 Eylül 1980 askeri darbesinden sonra neredeyse birçok alanda olduğu gibi yükseköğretimin 1981 yılında çıkarılan 2547 Sayılı Yükseköğretim Kanunu ile yeniden düzenlenmiş ve günümüze kadar gelen süreci oluşturmuştur. Hatipoğlu (2001:342) yeni düzenlemelerle üniversitenin iki önemli yitimleri olduğunu ifade etmektedir. Bunlardan birincisi eğitim ve öğretimin yeni yasal düzenlemelerde öncelikli hale gelmesi, diğeri ise özerkliklerini yitirmeleri olduğunu ifade etmektedir. 1919'da başlayan, 1933'te yeniden kuruluş aşamasında yitirilmiş, on üç yıl sonra 1946 yılında Hasan Ali Yücel'in Milli Eğitim Bakanlığı döneminde 18.06.1946 günlü ve 4936 sayılı yasayla üniversiteler, yönetsel ve bilimsel yönden özerk kılınmışlardır. İşte bu kazanım 1960'da ve 1973'te genişlediği halde, 1981'de bütünüyle yitirilmiştir (Hatipoğlu, 2000:342).

Âdem, (1977:75), üniversitenin ekonomik sorunlarını şu şekilde özetlemiştir:

- Önceden en ince ayrıntılarına dek hesaplanmış bazı ölçütlere göre çeşitli üniversitelerin bütçeleri konusunda göreceli eşitliğinin sağlanması,
- Tüm üniversite öğretim üye ve yardımcılarının ücretlerinin eşitliği ilkesinin benimsenmesi,
- Üniversitelere mali özerklik verilmesi,
- Üniversitelerin çağdaş öğretim araçlarıyla donatılması.

Öğrenci hizmetleriyle ilgili olarak Âdem (1977:75):

- Burs ve kredi miktarlarının yetersizliği,
- Kayıt harçlarının kaldırılması,
- Öğrenci yurtlarının kapasitesinin yetersizliği ve yurtlardaki yaşam koşullarının iyileştirilmesi,
- Üniversite öğrenci lokantalarının iyileştirilmesi
- Sağlık ve boş zamanları değerlendirme sorunlarını ifade etmektedir.

Âdem (1977) üniversitesinin ekonomik sorunlarını çok net biçimde özetlerken bu dönemde etkili olan DPT tarafından hazırlanan raporda ise üniversitelerin kaynak kullanım politikalarını eleştirdiği görülmektedir. Taşdurmaz (1982) tarafından hazırlanan, "Türkiye'de Yükseköğretimle İlgili Verilerin Değerlendirilmesi" adlı raporda üniversitelere ilişkin bazı eleştiriler getirilmiştir: Bu rapora göre belirli programların aynı üniversitede farklı fakültelerde yer alması, tek bir fakülte düzeyinde ele alınabilecek programların birden fazla fakülte kurularak harcamaların artışına neden olduğu, cari harcamalara aşırı ağırlık verilmesi

sebebiyle kütüphaneleri yeterli kaynağın yönlendirilemediği, yurtdışından proje karşılığı alınan kaynaklar karşılığında yeterli çalışmaların yapılmadığını ifade edilmektedir. Raporun sonuç kısmında yükseköğretimde verimliliğin ve etkililiğin sağlanması için mevcut eğitici insangücünün ve fiziki kapasitenin optimal kullanımı ve cari harcamaların minimum seviyede tutulmasının gözetilmesi, bunun içinde belli kriterlerin getirilmesi istenmektedir. 1964-1978 dönemi itibarıyla GSMH 2,4 artmışken, yükseköğretim harcamaları aynı dönemde 12.6 katı arttığı ifade edilerek bunun sebebinin yükseköğretim cari harcamalarının belirli verimlilik ilkesine dayanmaması ve plansız programsız politik baskılarla gelişigüzel açılan yükseköğretim kurumlarının artan harcama taleplerinin olduğu vurgulanmıştır (Taşdurmaz, 1982:85-86). DPT (Devlet Planlama Teşkilatı)'nin bu dönemde çok belirleyici bir kurum olması üniversitelere mali olarak yaklaşımı, yükseköğretime ayrılacak ödenekleri doğrudan etkileyen bir yapıda olmuştur.

2547 Sayılı yükseköğretim Kanununda yükseköğretim üst kuruluşlarının ve kuruluşlarının gelir kaynakları 55. maddede şu şekilde sıralanmıştır:

Madde 55. Yükseköğretim üst kuruluşları, yükseköğretim kurumları ve bunlara bağlı birimlerin gelir kaynakları;

- a. Her yıl bütçeye konulacak ödenekler,
- b. Kurumlarca yapılacak yardımlar,
- c. Alınacak harç ve ücretler,
- d. Yayın ve satış gelirleri,
- e. Taşınır ve taşınmaz malların gelirleri,
- f. Döner sermaye işletmelerinden elde edilecek kârlar,
- g. Bağışlar, vasiyetler ve diğer gelirlerdir.

Üniversite bütçelerinin giderler (A Cetveli) ve gelirler (B Cetveli) olarak değerlendirilmiş, bütçe kalemlerinin daha detaylı bir biçimde ele alındığı görülmektedir.

Çizelge 10'da görüldüğü gibi bu dönemlerde yapılan bütçelerde, Fen Bilimleri ve Sosyal Bilim Fakülteleri harcamalarının ayrı ayrı ele alındığı görülmektedir. Bu ayrım karşılaştırma olanağı sağlamaktadır. Bu ayrım 5018 sayılı Kamu Mali Yönetimi Kanunu ile birlikte gelen bütçe yapısı ile ortadan kalkmıştır.

Çizelge 10.

İstanbul Üniversitesi 1986 Yılı Kesin Hesap Bütçe A Cetveli

Program	Ödeneğin Çeşidi	Ödenek (Lira)	Gider (lira)	Ertesi Yıl Devrolunan Ödenek	İptal Edilen Ödenek
101	Genel Yönetim ve Destek Hizmetleri	7 777 627 962	6 810 284 243		967 343 719
104	Rektörlüğe Bağlı enstitü, okul, bölüm ve merkezler	9 176 543 836	8 476 966 717		699 577 119
105	Araştırma Yayın ve Hizmetleri	626 800 000	410 498 083		216 301 917
111	Fen ve Mühendislik Bilimleri	2 138 138 510	1 968 046 291		170 092 219
112	Sağlık Hizmetleri	8 564 728 593	7 698 317 258		866 411 335
113	Sosyal Bilimler	4 101 832 251	3 767 809 999		334 022 252
990	Özel Ödeneklere İlişkin hizmetlerin yürütülmesi	4 858 323		4 858 323	
GENEL TOPLAM		32 390 529 475	29 131 922 591	4 858 323	3 253 748 561

Kaynak: Maliye Bakanlığı Bütçe ve Mali Kontrol Genel Müdürlüğü

Çizelge 11 üniversitelerin gelir kaynaklarını ortaya koymaktadır. Üniversite bütçelerinde özel gelirlere ayrıntılarıyla birlikte yer verildiği görülmektedir. Bu durumun 5018 sayılı Kamu Mali Yönetimi Kanununda artarak devam ettiği ve üniversitelerin kendi gelirlerini kendilerinin yaratması isteğinin bütçe belgelerinde somutlaştığı söylenebilir.

Çizelge 11.

İstanbul Üniversitesi 1986 Yılı Kesin Hesap Bütçe B Cetveli

Gelir Türü	Gelirin Çeşidi			Tahmin	Tahsilat
	Bölüm	Kesim	Madde		
1			VERGİ GELİRLERİ	1.692.031.000	1.559.648.766
	4		HARÇLAR VE RESİMLER	1.692.031.000	1.559.648.766
		1	Harçlar	1.692.031.000	1.559.648.766
2			VERGİ DIŞI NORMAL GELİRLER	785.000.000	201.256.644

2	PATRİMUVANIN GELİRLERİ	302.000.000	55.537.976
2	Taşınmaz mallar gelirleri	50.000.000	15.944.985
2	İdare gelirleri (Kira dahil)	50.000.000	39.592.991
2	1 Satış gelirleri (Kitap dahil)	250.000.000	39.592.991
	İştirak gelirleri	250.000.000	-
3	Döner Sermaye Gelirleri	2.000.000	-
3	FAİZLER VE TAVİZLER	2.000.000	66.460.318
	Faizler	21.000.000	66.460.318
	Teminat Akçeleri	20.000.000	-
4	CEZALAR	1.000.000	-
1	Para cezaları	1.000.000	-
2	Müteahhitten alınan gecikme cezaları	460.000.000	-
5	ÇEŞİTLİ GELİRLER	450.000.000	79.258.350
1	Çeşitli gelirler	10.000.000	79.258.350
2	Bağışlar	23.429.969.000	-
	ÖZEL GELİRLER VE HAZİNE YARDIMI	200.000.000	27.460.805.292.
1	ÖZEL GELİRLER	200.000.000	-
	Devreden tahakkuk bakiyesi	23.229.969.000	-
2	HAZİNE YARDIMI	23.229.969.000	27.460.805.292.
	Hazine Yardımı		27.460.805.292.
	İCMAL		
1	VERGİ GELİRLERİ	1.692.031.000	1.559.648.766
2	VERGİ DIŞI NORMAL GELİRLERİ	785.000.000	201.256.644
3	ÖZEL GELİRLER VE HAZİNE YARDIMI	23.429.969.000	27.460.805.292
GENEL TOPLAM		25.907.000.000	29.221.710.702

Kaynak: Maliye Bakanlığı Bütçe ve Mali Kontrol Genel Müdürlüğü

1947 yılında 4936 Sayılı Kanunla ilk defa kullanılmaya başlayan döner sermaye kavramının 1980 yılından sonra kapsamının genişletildiği, üniversitelerin gelir yaratma düzeyinin giderek artan bir biçimde devam ettiği söylenebilir. İlerleyen yıllarda döner sermaye gelirlerine ilişkin yasada değişiklikler yapılmıştır. Bu değişikliklerin döner sermaye kapsamında elde edilecek gelirlerin birçok farklı alanda kullanılabilmesinin önünün açıldığı düzenlemeler olduğu görülmektedir. Aynı zamanda üniversitelerin bilimsel araştırmaları finanse etmek için % 5'lik bir payın Bilimsel Araştırma Projeleri birimi tarafından üniversite yönetiminin kullanabilmesinin yasal zemini oluşturulmuştur. Döner sermaye işletmesi faaliyetlerinin yükseköğretimin finansmanı açısından ve çalışmayı yakından ilgilendirmesinden dolayı burada ayrı bir başlık altında ele alınmıştır.

Döner Sermaye Kavramı: Genel ve katma bütçeli idarelerin kamu hizmetlerinin yerine getirilmesin sırasında, bu hizmetlere bağlı olarak yönetilen ticari, sinai, tarımsal, kültürel ve mesleki nitelikteki faaliyetlerinin yürütülmesi için tahsis edilen sermayelere ‘döner sermaye’, bu şekilde kurulan işletmelere de “döner sermayeli işletmeler” denilmektedir (Kostik, 1998: 11). Diğer bir tanımda döner sermaye işletmesi, genel ve katma bütçeli idarelerin kanunla verilen asli görevlerini yürütürken ortaya çıkan ve genel idare esaslarına göre yönetilmesi mümkün olmayan faaliyetlerinin değerlendirilmesi amacıyla kurulan işletme olarak ifade edilmektedir (Maliye Bakanlığı, 1994:1, Akt. Şakrak, 1997: 18). Genel ve katma bütçeli idarelere bağlı olarak kurulan ve faaliyet gösteren döner sermayeli işletmelerin sermayeleri genellikle şu kaynaklardan sağlanmaktadır (Kostik, 1998:11):

- 1.Maliye Bakanlığı bütçesine konulan ödeneklerden,
 - 2.Döner sermayeli işletmelerin bağlı olduğu kurumun bütçesine konulan ödeneklerden,
 - 3.Döner sermayeli işletmelerin faaliyetleri sonucu elde edilen kaynaklardan elde edilen karlardan,
 - 4.Döner sermayeli işletmelere bağlı oldukları kurumlarca verilen mallardan,
 - 5.Döner sermayeli işletmelere yapılan bağış ve yardımlardan.
- İşletmelerin sermayelerinin büyük bölümü bütçelere konulan ödenekler ile işletmelerin faaliyetlerinden sağlanan yıllık kârlardan yapılan aktarmalarla gerçekleştirilmektedir.

2547 sayılı Yükseköğretim Kanunu’nun 2880 sayılı yasayla değişik 58. Maddesi uyarınca; üniversitelerde döner sermaye işletmeleri kurulabilir. Söz konusu 58. Maddenin “Döner Sermaye” başlıklı fıkrası şöyledir:

a)Döner Sermaye: Üst kuruluşlarda, ilgili kurulların önerisi ve Yükseköğretim Kurulu’nun onayı ile; üniversitelerde ve bunlara bağlı fakülte, enstitü, yüksekokul,

konservatuar, meslek yüksekokulları ile uygulama ve araştırma merkezlerinde ilgili yönetim kurulunun önerisi, rektörün olumlu görüşü ve Yükseköğretim Kurulunun onayı ile döner sermaye işletmeleri kurulabilir. Verilecek ilk sermayenin miktarı bütçede gösterilir ve kendi gelirleri ile yükseköğretim üst kuruluşlarında Yükseköğretim Kurulunun kararı ile üniversitelerde ise ilgili yönetim kurulunun önerisi ve rektörün onayı ile artırılabilir.

Her eğitim-öğretim, araştırma veya uygulama birimi veya bölümü ile ilgili öğretim elemanlarının katkısıyla toplanan döner sermaye gelirlerinin en az yüzde otuzu o kuruluş veya birimin araç, gereç, araştırma ve diğer ihtiyaçlarına ayrılır, kalan kısmı ise üniversite yönetim kurulunun belirleyeceği oranlar çerçevesinde bağlı bulunduğu üniversitenin araştırma fonu ile döner sermayenin bağlı bulunduğu birimde görevli öğretim elemanları ve aynı birimde 657 sayılı Devlet Memurları Kanununa tabi personel arasında paylaşılır.

Yönetmeliğin, yükseköğretim kurumlarına ait döner sermaye işletmelerinin faaliyet alanları ile ilgili bir düzenlemesinde ise:

“Döner sermaye işletmelerinin yükseköğretim kurumlarının esas faaliyetlerini aksatmayacak şekilde çalışması gerekir. Bu işletmelerin;

- a) Bilimsel görüş vermek, proje hazırlamak, araştırma ve uygulanmasını sağlamak,
- b) Üniversite ile ona bağlı kurumlarda hasta muayene ve tedavisini yapmak ve bunlarla ilgili tahlil ve araştırmaları yürütmek,
- c) Faaliyet alanları ile sınırlı olarak mal ve hizmet alımında bulunmak, amaçlarından biri veya bir kaçına yönelik faaliyette bulunması esastır.” Şeklinde düzenlemeleriyle döner sermaye işletmelerinin faaliyet alanlarının sınırları belirlenmiştir.

Döner sermaye işletmesinin ita amirinin 2547 sayılı Yükseköğretim Kanununun 58. Maddesine dayanılarak hazırlanan yönetmelikte rektör olduğu, rektörün bu yetkiyi uygun gördüğü ölçüde yardımcılara, dekanlara, enstitü ve yüksekokul müdürlerine devredilebilme hakkı bulunmaktadır. Döner sermaye işletmelerinin ayrıca işletme müdürü bulunmakta ve tahakkuk memuru görevini işletme müdürünün yerine getirdiği görülmektedir. Döner sermayeden yapılacak giderler ile tahsil edilecek gelirler, tahakkuk memuru tarafından tahakkuk ettirilmektedir.

Yönetmeliğin 35 ve 36. Maddelerinde bütçenin hazırlama usulleri ifade edilmiştir. Bütçe dönemi mali yıl olup, döner sermaye işletmesinin bütçe tasarısı işletme müdürü ve sayman tarafından hazırlanarak en geç Ekim başında döner sermaye işletmesinin yönetimi veya yürütme kuruluna sunulur. Bütçe rektörün onayı ile kesinleşmektedir.

Döner sermaye gelirleri, bütçedeki harcama kalemleri ile program hedefleri dışındaki amaçlara tahsis edilemez. Yıl içindeki bütçe tertipleri arasındaki aktarmalar, yönetim veya yürütme kurulu kararı ve rektörün onayı ile yapılır.

Üniversiteler kurdukları döner sermaye işletmelerinin faaliyetlerini raporlar halinde yayınlamaktadırlar. Yayınlamış olunan faaliyet raporlarından üniversitelerin hangi konularda faaliyet gösterdikleri ve bu faaliyetler sonucu elde ettikleri gelirler şunlar olduğu görülmektedir:

Erciyes Üniversitesi Döner Sermaye İşletmesi birimlere göre belirli faaliyetleri gerçekleştirmektedir (2005:2-26). Matbaa, marangozhane ve terzihane biriminde döner sermaye kapsamında 1 Ocak-31 Aralık 2004 tarihleri arasında kurum içine yönelik mal ve hizmet üretiminde bulunmuştur. Çizelge 12’de elde edilen gelirler ve yapılan giderler tablolastırılmıştır.

Çizelge 12.

Erciyes Üniversitesi Döner Sermaye Gelir ve Giderleri

GELİRLER:	TL
2003 Yılından Devir:	18.272.492.000
2004 Yılı Faaliyet Geliri:	197.188.250.000
TOPLAM GELİR:	215.460.742.000
GİDERLER:	
Malzeme Alımı	24.921.250.000
Memur Ücret Giderleri	14.607.650.000
Memur Tedavi Giderleri	1.132.980.000
İşçi Ücret Giderleri	54.376.500.000
İşçi Yiyecek Yardımı	1.346.529.000
İşçi Giyecek Yardımı	435.750.000
Döner Sermaye Katkı Payı	90.561.950.000
% 15 Hazine Payı	29.578.037.000
% 5 Bilimsel Araştırma Proje Payı	9.859.412.000

Kaynak: Erciyes Üniversitesi 2004 Faaliyet Raporu

Mühendislik Fakültesi döner sermaye işletmesi kapsamında, Araç Yeterlilik Raporları, Araç Bilirkişi Raporları, Makine Test Raporları, Isı Verim Raporları, Çekme Gerilme Deney Raporları, Elektronik Cihazların Test Raporları, Su ve Gıda Analizleri, Beton Mukavemet Raporları, Zemin Etüd Raporları, Binaların Depreme Karşı Dayanım Raporları, Proje Hazırlama Kontrol Danışmanlık Hizmetleri, Diğer Danışmanlık ve Bilirkişilik Hizmetleri ve kurs hizmetleri gibi faaliyetler göstermektedir.

Erciyes Üniversitesi’nde bölümlere göre faaliyet gelirleri Çizelge 13’te verilmiştir.

Çizelge 13.

Bölmömlere Göre Döner Sermaye Gelirleri

Makine Mühendisliğı Bölümü Gelirleri (TL)	6.754.000.000
İnşaat Mühendisliğı Bölümü Gelirleri	85.041.558.000
Çevre ve Gıda Mühendisliğı Bölümü	7.953.222.000
Elektronik Mühendisliğı Bölümü	9.235.500.000
Bilgisayar Mühendisliğı Bölümü	-
Gıda Mühendisliğı Bölümü	254.250.000
Fakülte Geneli Danışmanlık ve Bilirkişilik	5.500.000.000
Önceki Yıldan Devreden Gelirleri	23.497.750.000
TOPLAM:	138.236.280.000

Kaynak: Erciyes Üniversitesi 2004 Faaliyet Raporu

Özellikle İnşaat Mühendisliğı bölümünün gelirlerinin nispeten diğör faköltelele göre yüksek olduğı görölmektedir.

2004 yılında yapılan harcamaların bölmömlere göre dağılımı Çizelge 14'te verilmiştir.

Çizelge 14.

Erciyes Üniversitesi Bölmömlere Döner Sermaye Giderleri

Dekanlık Birimleri	62.887.763.000
Makine Mühendisliğı Bölümü	5.377.230.000
Giderleri (TL):	
İnşaat Mühendisliğı Bölümü Giderleri	9.270.307.000
Çevre ve Gıda Mühendisliğı Bölümü	2.479.330.000
Elektronik Mühendisliğı Bölümü	2.479.330.000
Bilgisayar Mühendisliğı Bölümü	2.818.057.000
Yolluk Ödemeleri	50.996.593.000
TOPLAM (TL):	136.236.280.000

Kaynak: Erciyes Üniversitesi 2004 Faaliyet Raporu

Üniversitenin Tıp Faköltei, Diş Hekimliğı Faköltei gibi bölmömlerinin de faaliyetleri sonucu elde ettiğı gelirler ve giderlere de faaliyet raporunda ayrıntılı bir biçimde yer verilmektedir.

Üniversitelere ait döner sermaye işletmeleri gelirlerinin kullanımları konusunda zaman zaman sorunlar yaşandığı ve bu sorunlara Sayıştay'ın ilgili dairelerinde görüşölerek düzeltilmelerin ya da uygunluk bildiriminin yapıldığı görölmektedir.

Kostik (1998:114-144) bu konuda verilmiş Sayıştay kararlarına ilişkin bazı örnekleri kitabında paylaşmıştır. Uygulamada karşılaşılan güçlüklerin neler olduğı hakkında fikir vermesinden dolayı bazı örneklere burada yer verilmiştir. Sayıştay'ın incelediğı konuların, Döner Sermaye işletmelerinin elde ettiğı gelirlerden kimlerin yararlanabileceğı konusundaki uyuşmazlıklar, öğretim elemanlarının katkısı olmadan kurulan döner sermaye işletmesi

gelirlerinden 657 sayılı yasaya tabi personele pay verilmesi sonucu fazla ödemelerin yapılmış olması, döner sermaye işletmesi gelirlerinden aktararak oluşturulan araştırma fonlarından yapılacak harcamaların sadece araştırma giderlerinden oluşabileceğine ilişkin, döner sermaye bütçesinden fakülte personeline kuruyemiş alınmasının yönetmeliğe uygun olmadığı ve bu yüzden ödenen miktarın tazmin edilmesi, benzer şekilde, çay, şeker, meyve suyu ve pasta, çiçek, çikolata, kolonya, giyim malzemeleri alımının döner sermayeden karşılanmaması gerektiğine ve bu ödemelere izin veren yöneticilerden ödenen miktarın tazmin edilmesine ilişkin, pay sahiplerine yapılan ödemelerde hesaplama hataları nedeni ile fazla yapılan ödemelerin tazminine ilişkin, yurt dışına gönderilen araştırma görevlilerine yabancı dil kursu ücretinin ancak iki aylık bir süreyle döner sermaye gelirlerinden ödeme yapılabileceği daha uzun süreler için ödeme yapılamayacağına ilişkin, yönetici otomobillerine alınana telefonun döner sermaye gelirlerinden karşılanamayacağına ilişkin Sayıştay kararları bulunmaktadır.

2547 Sayılı Kanunda Döner Sermaye ile ilgili olarak 2010 yılında yapılan düzenlemelerle Döner Sermaye Gelirlerinin kullanımına ilişkin düzenlemeler yer almıştır. Kanunun 58. Maddesi b bendindeki düzenlemelerin şunlardır:

Döner sermaye gelirlerinden tahsil edilen kısmın, tıp ve diş hekimliği fakülteleri sağlık uygulama ve araştırma merkezleri ile açık öğretim hizmeti veren yükseköğretim kurumları için asgari yüzde 35'i, ziraat ve veteriner fakülteleri, sivil havacılık yüksekokulu, sürekli eğitim merkezleri ile bünyesinde atölye veya laboratuvar bulunan yükseköğretim kurumları için asgari yüzde 30'u, diğer yükseköğretim kurumları için ise asgari yüzde 15'i, ilgili yükseköğretim kurumunun ihtiyacı olan mal ve hizmet alımları, her türlü bakım, onarım, kiralama, devam etmekte olan projelerin tamamlanmasına yönelik inşaat işleri ve diğer ihtiyaçlar ile yönetici payları için kullanılır. Bu oranları yüzde 75'ine kadar artırmaya üniversite yönetim kurulu yetkilidir. Döner sermaye gelirlerinden tahsil edilen kısmın en az yüzde 5'i, üniversite bünyesinde yürütülen bilimsel araştırma projelerinin finansmanı için kullanılır. Bu tutar döner sermaye muhasebe birimince, tahsilatı takip eden ayın yirmisine kadar ilgili yükseköğretim kurumu hesabına yatırılır. Yatırılan bu tutarlar, yükseköğretim kurumu bütçesine öz gelir olarak kaydedilir. Kaydedilen bu tutarlar karşılığı olarak ilgili yükseköğretim kurumu bütçesine konulan ödenekler, gelir gerçekleştirmelerine göre kullanılır. Süresi içinde yatırılmayan tutarların tahsilinde 6183 sayılı Kanun hükümleri uygulanır.

Yukarıda yer alan düzenlemelerin üniversitelerin kendi gelir yaratmalarına ilişkin süreci desteklediği kolaylıkla söylenebilir. Çünkü döner sermaye gelirlerinin yüksekliği, üniversitenin bu faaliyetlerden elde edeceği gelirler, üniversitenin artan harcamalarını karşılama konusunda büyük bir alan yaratmaktadır. Kamu bütçelerinden üniversitelere ayrılan payların yetersizliği de düşünüldüğünde üniversitelerin bu gelirleri elde etmesinin hayati bir boyut kazandığı söylenebilir. Aynı zamanda bilimsel araştırmalar için ayrılan en az % 5'lik payın bilimsel araştırmaları finanse etmek için kullanılmasının üniversitelerin kendilerinin

gelir yaratma sürecini tetikleyen bir düzenleme olduğu kolaylıkla söylenebilir. Bu aşamadan sonra üniversitelerin özellikle döner sermaye geliri elde etmenin temel bir yolu olan Tıp Fakültesi aracılığı ile sağlık hizmetlerinden elde ettiği gelirlerden yararlanmak amacıyla Tıp Fakültesi kurma veya çeşitli kamu hastaneleri ile anlaşmalar aracılığı ile döner sermaye gelirlerinden yararlanma yoluna gittikleri söylenebilir. Karakütük (2012:346-347), giderek artan gelir yaratma süreçleri sonucunda yükseköğretim kuruluşlarında gelirlerin elde edildiği kaynaklar dikkate alındığında giderek artan kamu dışı kaynaklara dikkat çekmektedir:

Devlet üniversitelerinin 2003 yılındaki gelir türleri; özel (katma) bütçe % 55, öğrenci katkı payları % 16, döner sermaye % 39 ve diğer gelirler (kantin, kafeterya, yurt, kira vb.) % 4'tür. Üniversitelerin özel (katma) bütçe ödeneklerinin 1989 yılında üniversite gelirleri içindeki oranı % 76 iken, bu oran 2003 yılında % 55'e düştü. Üniversitelerin kendi hizmetleri yoluyla elde ettiği döner sermaye gelirlerinin oranı % 20'den % 39'a yükselirken, diğer gelirlerin oranı % 3'ten % 16'ya, öğrenci katkı payları ise % 1'den % 4'e yükseldi (Karakütük, 2012:347). Öğrenci katkı paylarının artışıdaki önemli bir katkının ikinci öğretim gibi uygulamaların önemli etkisi olduğunu belirtmek gerekir. İkinci öğretimde önlisans ve lisans öğrenci sayısı toplamının 1999-2000 öğretim yılında 188.325 iken bu rakam 2012-2013 öğretim yılında 644.221 olduğu görülmektedir (ÖSYM, 1999-2000, 2012-2013).

1990'lı yıllarda dönemin üniversite rektörlerinin bazı akademik nitelikteki toplantılarda ele alınan konuların şunlar olduğu görülmektedir:

İstanbul Teknik Üniversitesi Rektörü Prof. Dr. İlhan Kayan 1992 yılında Başbakan Süleyman Demirel Başkanlığında yapılan Rektörler Toplantısında şunları söylemiştir (Başbakanlık, 1992:215):

“...alet ve teçhizatın alındığı bütçe 600'ler faslındaki ödeneğin üniversitemizde öğrenci başına dolar olarak düşen miktarını belirten grafikten bu miktarın son 15 yıl içerisinde ne kadar büyük düşüş gösterdiği açıkça görülebilir. Öğretimin kalitesini doğrudan etkileyen bu hususun olanaklar ölçüsünde önemle ele alınacağını ümit ederim. Sportif ve sosyal faaliyetlere imkan veren alan ve tesisler üniversiteler için bir lüks olarak düşünülmemelidir. Bu alanlardaki faaliyetlerde, öğrenciler eğlenip iyi vakit geçirirken farkında olmadan beraberce yaşama ve çalışmayı, birbirlerinin fikrine saygı göstermeyi, beden ve ruhça gelişme gibi iyi bir vatandaş olabilmek için çok gerekli erdemleri öğrenmektedirler. ...”

“...üniversiteler bütçelerini kullanmada, bugünküne göre daha geniş serbestlik olmalı ve en azından kendi yarattıkları kaynakların üniversite yönetim kurulları denetiminde, üniversite için yararlı faaliyetlerde ve yatırımlarda kullanabilmeleri sağlanmalıdır...”

Akdeniz Üniversitesi Rektörü Prof. Dr. Tuncer Karpuzoğlu 2547 sayılı kanunda belirtilen gelirlere ek olarak, kazısını yaptığı “ÖREN” yerleri gelirlerinin üniversitelere verilmesi, Vakıflar Genel Müdürlüğü yetkisindeki “Mülhak Vakıfların” tüm mal varlığı, personeli ve sorumlulukları ile beraber bölgedeki üniversitelere devredilerek atıl ve tabulaşmış kapasitenin üniversitelerin hizmetine sunulması, önerisini getirmektedir (Başbakanlık, 1992: 36). Karpuzoğlu, devletin üniversitelere verdiği bütçe ödeneklerini fasıllar halinde değil fakat “Global” olarak, en fazla iki taksitte verilmesi ve üniversitenin bu parayı Merkez Bankası dışındaki milli bankalara yatırarak faiz gelirlerinden yararlanabilmesi, üniversitelerin ürettikleri ekonomik değerleri kendilerinin kullanabilmesi gerektiğini söylemektedir (Başbakanlık, 1992: 36). Faiz gelirleri konusunda benzer öneriyi Gaziantep Üniversitesi Rektörü Uğur Buget’ te paylaşmaktadır (Başbakanlık, 1992:181).

Atatürk Üniversitesi Rektörü Prof. Dr. Hurşit Ertuğrul bütçe konusunda, üniversitelerde temel şikayetin bütçenin yetersiz oluşu olduğunu vurgulamakta, gelişmiş ülkelerde sadece araştırma geliştirme faaliyetlerine ayrılan payın GSMH’nin % 2-3 olduğunu ülkemizde tüm yükseköğretime ayrılan payın GSMH’nin % 1’i kadar olduğunu söylemektedir. Bu payın % 5’lere gelse dahi çağdaş üniversitenin bütçesine ulaşamayacağı gerçeğinin bilinmesinin zorunlu olduğunu belirtmektedir (Başbakanlık, 1992: 95). Ertuğrul bütçe tekliflerinin Yükseköğretim Kurulu süzgecinden geçmesinin, Maliye Bakanlığı ve DPT’ ye karşı Yükseköğretim Kurulu’nun sorumlu olmasının çoğu üniversitelerimizin gerçek ihtiyaçlarının anılan kurumlara tam olarak yansıyabilmesine engel olduğunu vurgulamaktadır. Bütçe tahsislerinde DPT ve Maliye Bakanlığı rasyonel, tarafsız ve bağımsız davranmamaktadır. Değerlendirmeler çok iyi niyetle de olsa genellikle Ankara’da masa başında yapılmakta, gerçekler ve problemler tam anlamıyla anlaşılmadan bir karara varılmaktadır. Üniversiteler arasında öncelik belirlemeleri adı altında bazı hatalı saptamalar yapılmakta, bundan da özellikle taşra üniversiteleri zarar görmektedir. Ertuğrul, spor salonunun, yüzme havuzunun, oditoryumun, dershanenin, laboratuvarın yemekhanenin, kafeteryanın vs. en iyisi ve en güzeli öncelikle büyük kentlerdeki üniversitelere yapıldığını bunda sorumluluğun bir kısmının taşradaki üniversitelerimizin sorunlarını ve ihtiyaçlarını ilgili mercilere karşı savunamamalarından kaynaklandığını vurgulamaktadır (Başbakanlık, 1992: 95).

Ertuğrul, bütçe harcamalarında Maliye Gümrük Bakanlığı’na bağlı bütçe daire başkanları ile ita amiri arasında sık sık onarılmaz sürtüşmeler ve buna bağlı olarak satın almalarda önemli aksamaların meydana geldiğini belirtmektedir (Başbakanlık, 1992: 95-96).

Atatürk Üniversitesi Rektörü Prof. Dr. Hurşit Ertuğrul bir ülkede eğer % 5 % 7'lik bir büyüme hızı bekleniyorsa, üniversitelerin de en az bu kadar büyüme-ilerleme göstermesi gerektiğini; doğal olarak bütçe tahsisinin de buna göre yapılması gerektiğini vurgulamaktadır (Başbakanlık, 1992: 96).

Hacettepe Üniversitesi Rektörü Prof. Dr. Yüksel Bozer'e göre genel bütçeden cari, yatırım ve transfer harcamaları için ayrılan ödenekler üniversitelere toplu olarak verilmeli, bunların birimlere ve konulara göre dağıtımı, ihtiyaç ve öncelikler dikkate alınarak, Üniversite Yönetim Kurulu tarafından yapılmalıdır. İhale dosyalarının Maliye ve Gümrük Bakanlığı vizesine tabi olmamasını, Araştırma fonlarının aynen korunmasını, Döner Sermaye Yönetim ve Yürütme kurullarının oluşum şekilleri ve yetkileri aynen korunmalıdır. Tıp Fakülteleri dışındaki birimlerde Döner Sermaye gelirleri proje bazında ele alınmalı ve herhangi bir kısıtlamaya tabi olmaksızın yüzde doksanı o projede bizzat çalışanlara ücret olarak verilmesi gerektiğini söylemektedir.

Marmara Üniversitesi Rektörü Prof. Dr. Orhan Oğuz, geçmiş on yıl içinde ayrılan ödeneklerin artmadığını 1991 yılında ancak 1979 yılındaki değere ulaştığını, ödeneklerin GSMH ve bütçe içindeki payının düştüğünü, yatırım ödeneklerinin benzer şekilde düştüğünü, öğrenci başına düşen ödenekler her bir yıl önceki ödeneklere göre azaldığını vurgulamaktadır. Üniversite kaynaklarının “kritik kütle” kuramı uyarınca belirli bir minimum seviyenin altına düşmemesi gerektiğini, bir şekilde paralı eğitime geçilebileceğini, ödeneklerden ayrılan paranın artırılmasının, öğrenci başına maliyetlerin göz önüne alınması gerektiğini vurgulamaktadır. Yeni üniversitelerin kurulup geliştirilmesinde mevcut olanların kaynaklarını paylaşmadan, yeni kaynakların oluşturulmasının teşvik edilmesi gerektiğini vurgulamaktadır (Başbakanlık, 1992:240-241).

YÖK (Yüksek Öğretim Kurulu)'ün 1994 yılında hazırladığı “Türk Yükseköğretiminde Gelişmeler” adlı raporunda dönemin YÖK başkanı Prof. Dr. Mehmet Sağlam, anılan dönemde 22 yeni üniversite ve iki ileri teknoloji enstitüsünün yeni kurulmuş olmaları nedeniyle, yükseköğretim kurumlarımızın tümü için 1994 mali yılında 52.604 trilyon lira ödenek talebinde bulunulduğunu bu talebe karşılık 31.182 trilyon lira ödenek ayrıldığını 1993 yılı ile 1994 yılında tahsis edilen ödenekler karşılaştırıldığında, 1994 yılında öngörülen ödenek miktarının konsolide bütçe içindeki yerinin % 4.18'den % 3.57'ye indiğini GSMH payı içinde oranın aynı düzeyini muhafaza ettiğini belirtmektedir (YÖK, 1994:9).

1980'li yıllardaki mali boyutta ele alınan konuların birçoğunun güncelliğini hala koruduğu söylenebilir.

Bermek (2000: 47-52) Türkiye’de araştırmaya destek veren kuruluşların öncelikli olarak TÜBİTAK (Türkiye Bilimsel ve Teknik Araştırma Kurumu), DPT ve üniversite araştırma fonlarının olduğunu vurgulamaktadır. TÜBİTAK’ın araştırmalara verdiği destekle özdeşleştiğini DPT’nin ise bu alana 1989 yılında başlattığı teknoloji geliştirme projeleriyle girdiğini ifade etmektedir. Bunların arasında üniversite araştırma fonlarının ayrı bir yeri olduğunu vurgulayan Bermek (2000: 48-52), diğer kurumlara nazaran beşeri araştırmalara destek veren tek kaynak olduğunu belirtmektedir. Yetmişli yıllarda Science Citation Index’e giren bilimsel çıktı açısından çok mütevazı bir durumda olduğunu ve sayının 300’lerde seyrettiğini ve dünya sıralamasında Türkiye’nin 41. olduğunu 1985-1986’lı yıllarda bu sıralamanın ellilere kadar gerilediğini ve bu sıralamanın 1998 yılı için 27.’liğe yükseldiğini söylemiştir. 1997 yılında 4410 yayın olduğunu ve bunun % 33’lük kısmının Anadolu üniversiteleri tarafından yapıldığını ifade etmektedir. Bu araştırmaların yapılmasında TÜBİTAK’ın desteğinin az ancak, DPT ve üniversite araştırma fonlarının payının yüksek olduğunu belirtmektedir. Bunun yanında üniversitelerin araştırma fonlarından kaynak ayırma politikalarının üniversiteden üniversiteye değişebildiğini söyleyen Bermek (2000: 50) 1998’li yıllarda araştırma fonlarının yapısal değişiklikler gösterdiğini İstanbul Üniversitesi rektörlüğünün kendisine ait olan bir yetkiyi, kendi isteği ile üniversite hiyerarşisinin dışında bağımsız bir yürütme kuruluna bıraktığını ve Döner Sermaye gelirlerinden 250 milyarlık bir ödeneğinin araştırma fonuna aktardığını söylemektedir (Bermek, 2000: 51).

Zenginobuz (2000: 60) bazı üniversitelerin araştırma projelerine destek vermek üzere politika oluşturmak için komisyonlar oluşturulduğunu ve Boğaziçi Üniversitesi’nin bunlardan biri olduğunu vurgulamaktadır. 2547 sayılı Yükseköğretim Kanunun araştırma fonlarının yönlendirilebileceği proje türü ve biçimleri konusunda üniversiteleri serbest bıraktığını ifade etmektedir (Zenginobuz, 2000: 60).

YÖK tarafından 1998 yılında hazırlanan “Türk Yükseköğretiminin Bugünü” isimli raporda idari ve mali sistemin çağdaş gelişmelere uygun, köklü bir şekilde yeniden ele alınmasının zorunlu hale geldiği ifade edilerek; ülkemizde uygulanmakta olan, bir önceki yıla göre pazarlık ve anlaşma ile artırılan ve çok sayıda kalemden oluşan klasik bütçe sisteminin artık en verimsiz sistem olduğunun kabul edilmiştir (YÖK, 1998: 59). Raporda gelişmiş ülkelerdeki üniversitelerin tümünde, tek kalemde tahsisi öngörülen torba bütçe sistemi uygulandığı vurgulanmaktadır (YÖK, 1998: 59).

2-3 Temmuz 1997 tarihleri arasında kalite çalışmaları başlığı altında pilot uygulamalar için yapılan faaliyetlerde İngiltere’de kullanılan Higher Education Funding Council for England (HEFCE) tarafından kullanılan öğretim ve araştırma kalitesi değerlendirmeleri temel

alınması konusunda fikir birliğine varıldığı ifade edilmektedir (YÖK, 1998: 61). Sözü edilen İngiltere’deki programın İngiltere’de yükseköğretim harcamaları konusunda kamusal payın azaltılması ve yüksek miktarlarda harç alınmasını öngören finansman modelinin uygulanmasını sağlayan örgütlenme olduğuna değinilmişti.

Raporda ayrıca Türkiye’deki yükseköğretim harcamalarının yıllara göre düşme gösterdiği ve öğrenci başına harcamanın 1993’teki en yüksek rakam olan 114 Dolardan 107 Dolara düştüğü ifade edilmektedir (YÖK, 1998: 76).

1980’li yıllardan sonra başlayan piyasa ekonomisi uygulamalarından özellikle yükseköğretimde piyasalaşma sürecinden en fazla etkilenen fakültelerden birinin Tıp fakülteleri olduğu söylenebilir. 1992 yılında yazdığı bir gazete yazısında Özdemir (2002: 94) şunları söylemektedir:

Bugün gelişen piyasa ekonomisi içinde tıp fakültelerinin durumu her zamankinden kötüdür. Klinikler zaman zaman çarşaf bulmakta zorluk çekmekte, akan tavanlar onarılamamakta, koltuğunu yenileyememekte, laboratuvar malzemesi edinememektedir. Pahalı teknolojiye ihtiyaç duyulan kliniklerde tam bir çıkmaz söz konusudur. Bunları yönetimden sağlama şansınız yok gibidir artık. Bir işletme gibi biriminize bol para kazandırmak zorundasınız. Eğer yöneticilik yapmak gibi bir talihsizlik içinde iseniz, zamanınızın büyük bölümünü parasal olanaklar elde etme yolunda harcamak zorundasınız. Zengin bağışçılar arayacaksınız. Bulabilerseniz minnettarlığınızı belirtmek için biriminize büstlerini koymakta duraksamayacaksınız. Bu kadar yetenekli ve hünerli yöneticilere sahip olmayan klinikler özel laboratuvarlarla rekabet etme gücünden yoksun ve gerilemeye, seviye kaybetmeğe mecburdurlar.

Özellikle bu yıllara ilişkin Özdemir, personel eksikliğinin büyük boyutlarda olduğunu vurgulamakta, ilaç firmalarının hekimleri ve hatta bilimi, bilimsel tıp kongrelerini dahi yönlendirebilecek durumların olduğunu ifade etmektedir (Özdemir, 2002:346).

Üniversitelerin bütçelerinde kamu kaynakları oranlarının azalmasıyla birlikte üniversiteler kendi kaynaklarını yaratmaya koyulmuş ürettikleri bilgiyi yaymak yerine bilgiyi piyasaya sunan ve satan bir meta olarak yaklaşmaya başlamıştır. Böylece üniversitelerde hangi derslerin okutulacağını, hangi programların açılacağını ve kapatılacağını, hangi araştırmaların destekleneceğini belirleyen güç piyasa olmuştur. Örneğin 2007 yılında yükseköğretim programları içerisinde felsefe bölümü 30 vakıf üniversitesi içinde sadece dört vakıf üniversitesinde 80 öğrenciyle yaşam mücadelesi vermektedir (Özdem, 2008:117).

İnan (2008: 18), ‘‘Türkiye’nin 2023 vizyonunda Vakıf Üniversiteleri’’ konulu kongrede üniversitelerin mali özerkliklerinin olmadıklarını vurgulamakta, üniversitelerin kendi gelir yaratmalarının önündeki engellerin kaldırılmasını istemektedir. Bunun yanında devlet üniversitelerinin mali ve idari özerkliği olan üniversiteler, mali ve idari özerkliği olmayan üniversiteler şeklinde sınıflandırılmasını ve büyük üniversitelere mali özerklik verilmesini,

diğerlerine ise torba bütçe kapsamında harcama konusunda kolaylıklar sağlanmalıdır biçiminde öneri getirmektedir (İnan, 2008: 19-21). Bu öneri uygulamada üniversitelerin kendi gelir yaratmalarına ilişkin düşüncenin üniversitenin geleceğine ilişkin büyük etkilerini gösteren bir düşüncedir. Kendi gelirlerini yaratamayan üniversitelerin mali ve idari özerklikten yoksun bırakılmak istenmesi, gerçekten son derece ürkütücü bir düşünce olduğu söylenmelidir. Soydan (2013: 86), Türkiye’de de mali özerkliğin yeni liberal üniversite tasarımına uygun olarak yükseköğretimdeki ticarileşmeye hizmet eden bir yaklaşımla değerlendirildiğini belirtmektedir.

Milliyet gazetesinin 7 Aralık 2011 tarihli sayısında Selçuk Üniversitesi, YÖK’ün üniversiteye bağlı biri tıp olmak üzere 3 fakültenin geçen yıl kurulan ve henüz eğitime başlamamış olan Konya Üniversitesi’ne bağlanması yönündeki tavsiye kararına tepki gösterdiğine ilişkin açıklamalarına yer vermiştir. Prof. Rektör Okutan Meram Tıp Fakültesi, Eğitim ve İlahiyat Fakültesi’nin Konya Üniversitesine bağlanması tavsiye bile olsa kabul edilemeyeceğini, Meram’ın koparılması üniversitenin akademik başarı grafiğini olumsuz etkileyeceğini üniversitenin bilimsel araştırmaların finanse edildiği fonun % 80’inin Meram’dan sağlandığını ifade etmektedir (Milliyet, 2011).

2003 yılında kabul edilen 5018 Sayılı Kamu Mali Yönetimi ile ilgili kanunla Türkiye’de mali yönetime ilişkin önemli kararlar alındığı, bütçe sisteminin, bütçe kalemlerinde köklü değişikliklere gittiği görülmektedir. Güzelsarı (2008) dönüşümü kitabında bütün yönleriyle ele almıştır. 5018 sayılı kanunla birlikte performans dayalı bir yapının kurulmak istendiği görülmektedir. Yasa ile birlikte bütçe sınıflandırmalarının değiştirilip yeni kavramların kullanıldığı görülmektedir. Karakütük (2012: 328) yeni bütçe kodlamasına geçme gerekçeleri olarak kurumsal kodlamayla program sorumlularının saptanmasına olanak vermesi, işlevsel sınıflandırmayı sağlaması, uluslararası karşılaştırmalara, ölçme ve çözümlemeye olanak vermesi, edime (performansa) dayalı bütçeye temel oluşturabilmesi ve parasal saydamlığın ve hesap verebilirliğin sağlanması olarak vurgulanması yanında asıl amacın IMF ve Dünya Bankası’nın, Türkiye’nin parasal yöntemini izleyebilmeleri ve yönlendirebilmelerinin olduğunu belirtmektedir.

Yükseköğretim bütçelerinde gelir kalemlerine bakıldığında 1947 yılından beri döner sermaye ile başlayıp süren gelir yaratma sürecinin yeni yasal metinlerle de büyük ölçüde desteklendiği söylenebilir. Üniversitenin elde ettiği proje gelirlerinin de artık bütçelerde yer aldığı görülmektedir.

5018 Sayılı Kanuna göre üniversitelerin gelir kalemleri şu şekilde sınıflandırılmıştır:

1.TEŞEBBÜS VE MÜLKİYET GELİRLERİ

A-MAL VE HİZMET SATIŞ GELİRLERİ

Mal Satış Gelirleri

Şartname Basılı Evrak ve Form

Kitap Yayın ve Satış Gelirleri

Hizmet Gelirleri

Kurs, Toplantı, Seminer, Eğitim

Örgün ve Yaygın Öğretimden

Sınav, Kayıt ve Bunlara İlişkin Hizmetler

İkinci Öğretimden Elde Edilen Gelirler

Sosyal Tesis, İşletme Gelirleri

Yurt, Yatak Ücreti Gelirleri

Uzaktan Öğretim Materyal Gelirleri

Eğitim Hizmetlerine İlişkin Gelirler

Sağlık Hizmetlerine İlişkin Gelirler

B-KURUM KARLARI

Döner Sermaye Gelirleri

C-KİRA GELİRLERİ

Lojman Kira Gelirleri

Diğer Taşınmaz Kira Gelirleri

2.ALINAN BAĞIŞ VE YARDIMLAR

A-MERKEZİ YÖNETİM BÜTÇESİNDEN

Hazine Yardımı

Sermaye Yardımı

B-KURUMLARDAN VE KİŞİLERDEN

Cari

Kurumlardan Alınan Bağış ve Yardımlar

Kurumlardan Alınan Şartlı Bağış ve Yardımlar

Kişilerden Alınan Şartlı Bağış ve Yardımlar

Sermaye

Kurumlardan Alınan Şartlı Bağış ve Yardımlar

3.DİĞER GELİRLER

A.FAİZ GELİRLERİ

Kişilerden Alacaklar Faizleri

Mevduat Faizleri

B.KİŞİ VE KURUMLARDAN ALINAN FAİZLER

Araştırma Projeleri Gelirleri

C.PARA CEZALARI

İdari Para Cezaları

Diğer İdari Para Cezaları

D.DİĞER ÇEŞİTLİ GELİRLER

İrat Kaydedilecek Nakti Teminatlar

İrat Kaydedilecek Teminat Mektupları

Kişilerden Alacaklar

Öğrenci Katkı Payları Telafi Gelirleri

Yukarıda Tanımlanamayan Diğer Gelirler

Örnek olarak İstanbul Üniversitesi'nin 2012 yılı Kesin Hesap Gelir Bütçesine bakıldığında; 53.644.261,35 TL Teşebbüs ve Mülkiyet gelirleri, 50.837.071,79 TL. mal ve hizmet satış gelirleri, 1.000.000 TL Döner Sermaye gelirleri, 1.807.189,56 TL Kira gelirleri, 4.347.274,68 TL kurumlardan ve kişilerden alınan yardımlar, 41.472.105,36 TL faiz gelirleri, 765.885,39 TL para cezası, 13.046.608,56 TL diğer çeşitli gelirler 25.935.210,47 TL proje gelirlerinin ve olduğu görülmektedir. İstanbul Üniversitesinin bu yıldaki toplam geliri 598.951.347,74 TL' dir. Bunun 479.519.375 TL'si hazine yardımıdır.

Özel Gelir, genel bütçe kapsamındaki kamu örgütlerinin kamu hizmeti dışında ilgili yasalarda belirtilen etkinliklerden ve fiyatlandırılabilir nitelikteki mal ve hizmet teslimlerinden sağlanan ve genel bütçede gösterilen gelirlerdir (Karakütük, 2012: 337). 5018 sayılı Kanunda belirtilen gelirler üniversite bütçelerinde iki başlık altında toplanmıştır. Bu gelirlerin bir kısmı Öz Gelir olarak ifade edilirken bir kısmının da Hazine Yardımı kapsamında değerlendirildiği görülmektedir. Buna göre öz gelirler;

- 1.Örgün ve yaygın eğitimden elde edilen gelirler,
- 2.Sınav, kayıt ve bunlara ilişkin diğer hizmet gelirleri
- 3.İkinci öğretimden elde edilen gelirler,
- 4.Yazokulu gelirleri,
- 5.Tezsiz yüksek lisans gelirleri
- 6.Tezli yüksek lisans gelirleri
- 7.Doktora gelirleri,
- 8.Yurt yatak ücretleri gelirleri,
- 9.Uluslararası ortak eğitim ve öğretim programları gelirleri,

- 10.Uzaktan öğretimden elde edilen gelirler,
- 11.Diğer hizmet gelirleri,
- 12.Lojman kira gelirleri,
- 13.Diğer taşınmaz kira gelirleri,
- 14.Araştırma projeleri gelirleri payları,
- 15.Alınan bağış ve yardımlar.

Hazine Yardımı kapsamında değerlendirilen gelirlerin de şunlar olduğu görülmektedir:

- 1.Şartname, basılı evrak, form satış gelirleri,
- 2.Kitap, yayın vb. satış gelirleri,
- 3.Menkul kıymet ve gecikmiş ödemeler faizleri
- 4.Kişilerden alacaklar faizleri
- 5.Diğer faizler,
- 6.Diğer idari para cezaları,
- 7.İrat kaydedilecek nakdi teminatlar,
- 8.Kişilerden alacaklar,
- 9.Yukarıda tanımlanmayan diğer çeşitli gelirler,
- 10.Diğer çeşitli taşınır satış gelirleri.

Yükseköğretimin Finansmanında Yaşanan Kuramsal Değişmeler

Bu bölümde yükseköğretimin kamusal, yarı kamusal mal olma niteliklerine ilişkin alanyazındaki belirlemeler, yükseköğretimde özel finansmanın özellikle harçlarla finansmanın yükseköğretime girişte yarattığı sonuçlar, yükseköğretimin finansmanında politik bakış açılarının yükseköğretimin finansmanına olan etkileri, bu politika seçimlerinin yarattığı finansman türleri konusunda açıklamalar yapılmıştır.

Eğitimin maliyetine kim ya da kimlerin katlanacağına ilişkin olarak kuramsal belirlemelerin yapılmasında kullanılan temel argümanın kamusal mallar teorisinin olduğu söylenebilir. Kamu maliyesi alanyazınında da kamusal malların nitelikleri, sınırları günümüzde de tartışılan sürekli değişen bir yapı gösterdiği görülmektedir. Durmuş (2008: 128) geleneksel kamusal malların devlet tarafından ödendiğini, 1945-1975 döneminde devletin ekonomi içindeki belirleyici rolü, Keynesyen makro iktisadı düşüncesinin egemenliği, merkezi planlama ile kaynak tahsisi, sosyal devlet anlayışı gibi faktörler kamusal malların devletçe üretilip sunulması ve vergilerle finanse edilmesi gerektiği fikrini egemen kılmıştır. Ancak yeni akımlar kamusal alanı yeniden ve daha geniş anlamda tanımlayarak

devletin yanı sıra diğer aktörlerin ve piyasaların da bu sunumu yapabileceğini; finansman biçimininse sadece vergileme olmaması gerektiğini savunmaktadır.

Eğitimin kamusal mal olma ya da yarı kamusal mal olma kabulü ile birlikte bu hizmetten yararlananların bu hizmetin karşılığının ödenmesi ya da kimler tarafından ödeneceği bu tartışma üzerinden yapılmaktadır. Örneğin Erdem, Şenyüz, Tatlıoğlu, (2003: 24-25) eğitimin niteliği gereği yarı kamusal mal olduğunu ifade etmekte ve bu nedenle bu hizmetten faydalananlara bir bedel ödettirmenin mümkün olduğunu ifade etmektedir.

Toplumsal müşterek nitelikteki ihtiyaçlarının karşılanabilmesi bakımından, devletin yapmak zorunda durumunda bulunduğu hizmetler kamu hizmeti olarak nitelendirilmektedir. Topluma götürülen bu hizmetler; toplumsal, yarı toplumsal, özel mal ve hizmetler olarak incelenebilir (Akdoğan, 1996: 32).

Toplumsal (Kamusal) Mallar

Toplumsal açıdan önem taşıyan belirli mallar ve hizmetler, eğer devlet tarafından üretilmezler ise, başka türlü üretilmeyecek niteliktedirler. Bu mal ve hizmetlere kolektif mallar denilmekte olup, söz konusu malla fiyatlandırılmazlar ve bu nedenle pazarlanamazlar. (Akdoğan, 1996: 32; Erginay, 2010: 22; Edizdoğan, 2008: 19). Toplumsal nitelikteki ihtiyaçları karşılamaya yönelik, faydaları toplum bireyleri arasında bölünemeyen ve faydasından o ülke içinde kimsenin yoksun bırakılamadığı ve ilgili kararların siyasi süreç içinde verildiği mal ve hizmetlerdir (Akdoğan, 1996: 33).

Kamusal malların özelliklerine ilişkin değerlendirmelerin birbirine benzer olduğu görülmektedir. Akdoğan (1996: 33-36) kamusal malların özelliklerini toplumsal ihtiyaçları karşılamaya yönelik olması, faydalarının bireyler arasında bölünememesi ve faydasından yoksun kalınmaması, piyasa konusu olmamaları, üretim ile ilgili kararların alınış biçimine göre sınıflandırmıştır. Edizdoğan (2008: 20-23) kamusal malların özelliklerini bölünemezlik, birlikte tüketim, fiyatlandırılmama, tüketimde rekabetin olmaması, kamusal finansmanı gerektirmesi, dışsal ekonomiler yaratması olarak ifade etmektedir. Şener (2010: 52-53) bu özelliklere tüketimden mahrum edilememe (bedava yararlanma motivasyonu), faydanın sonra elde edilmesi gibi başlıklar ilave edilmektedir. Bu niteliklerden yükseköğretimin kamusallığının belirlenebilmesi açısından burada bazılarına yer verilecektir.

Bölünemezlik; tüm topluma yönelik olarak fayda yaratması, bu faydanın herkes tarafından hissedilmekle birlikte faydanın bireysel boyuttaki değerinin ölçülmesi olanağının olmaması biçiminde ifade edilmektedir (Akdoğan, 34, Şener, 2010: 51, Edizdoğan, 2008: 20).

Bu özelliğin iktisadi anlamdaki ifadesi, kısa dönemde kamusal malın marjinal maliyetinin sıfır olmasıdır (Durmuş, 2008: 131). Matematiksel eşitlik olarak bölünmezlik şu şekilde ifade edilmektedir (Şener, 2010: 51):

X_{pu} = Kamusal malın toplam arz miktarı

X^1_{pu} = Birinci kişinin tüketimi

X^2_{pu} = İkinci kişinin tüketimi

X^n_{pu} = n. Kişinin tüketimi

$$X_{pu} = X^1_{pu} = X^2_{pu} = X^3_{pu} = \dots \dots \dots X^n_{pu}$$

Eşitliğe göre, kişilerin ayrı ayrı tüketimleri, hem birbirininkine eşit ve hem de toplumun toplam tüketimine, dolayısıyla kamusal mal ve hizmetin sunulan toplam miktarına eşit olmaktadır.

Fiyatlandırılmaması; piyasa konusu olmamaları biçiminde de ifade edilen bu özellik, faydanın, özel tüketimine tahsis edilmemesi, maliyetinin bireysel boyutta ölçülememesi, bu malların fiyat yolu ile değerlendirilmesini olanaksız kılmaktadır (Akdoğan, 1996: 35).

Tüketimden Mahrum Edilememesi; kamusal malın ya da hizmetin finansmanına katılmayanların ya da katılmak istemeyenlerin bu hizmetten faydalanmalarının önlenemeyeceği ya da bunu önlemenin çok maliyetli olduğunu anlatır (Durmuş, 2008:131).

Kamusal Finansmanı Gerektirmesi; Kamusal malların maliyetlerinin karşılanmasında piyasa finansmanı başarılı olamamakta, kamusal finansmana gitmeyi gerektirmektedir. Bu bakımından bunların üretimi devlet ya da kamu tüzel kişilerinince yapılır (Edizdoğan, 2008: 22). Bu yüzden de devlet tarafından üretilmesi gerekliliği ifade edilmektedir (Erginay, 2010: 24).

Dışsal Ekonomiler Yaratması; tam kamusal malların bu özelliği, daha önce incelediğimiz bölünmezlik niteliklerinin bir sonucu olarak ortaya çıkar. Örneğin eğitim hizmetlerinden yararlanan bir kimsenin sağladığı fayda, sadece kendisine ait olmayıp ailesine, topluma ve çevresine de yayılır. Zamanında yapılan bir tifo aşısı sadece hastaya değil olası bir salgını önleyerek bütün toplum bireylerine dışsal fayda yaymaktadır (Edizdoğan, 2008: 23).

Faydanın Sonra Elde Edilmesi; kamusal mal ve hizmetlerin faydasının kişilerin fayda fonksiyonuna girmesi genellikle sonraki yıllarda gerçekleşir. Diğer bir deyişle, bir kamusal hizmetin faydası, sunulduğu sırada değil fakat daha sonraki yıllarda içselleştirilebilmektedir. Örneğin, barış zamanında sunulan savunma hizmetlerinin faydası, ancak savaş sırasında anlaşılmaktadır. Ya da, eğitim hizmetlerinin faydası, çoğu kez sonraki kuşaklarca realize edilmektedir (Şener, 2010: 53).

Yarı Toplumsal (Kamusal) Mal ve Hizmetler

Toplumsal yani bölünemez nitelikteki mallar ile özel yani bölünebilir nitelikteki malları birbirinden ayırmak, sınırlarını daha belirgin şekilde ortaya koymak kolay olduğu halde, bazı mal ya da hizmetleri türleri açısından aynı uygulamayı yapmak pek kolay değildir. Yarı kamusal mal ve hizmetler, devlet tarafından üretilmekle birlikte, tam kolektif nitelikte değildirler, parçalar halinde bölünebilir ve fiyatlandırılabilir. Topluma faydaları kolektif mal ve hizmetler gibi, bireye faydaları ise özel mal ve hizmetlerinki gibidir. Devlet tarafından üretilen söz konusu mal ve hizmetler, yarı kolektif olarak adlandırılmaktadır. Yarı kolektif malların başlıca özelliği, bu mal ve hizmetlerden yararlananlara olan direkt yararları yanında toplum üyelerine olan marjinal ya da ek katkılarıdır (Akdoğan, 1996: 36-37).

Yarı kamusal malların üretilen ve tüketilen miktarları arasındaki ilişki şu biçimde yazılabilir (Şener, 2010: 60):

$$X_{\text{mix}} = \text{Yarı kamusal mal}$$

$$X_{pu}^n = \text{Sosyal Fayda}$$

$$X_{pr}^n = n \text{ Sayıdaki kişinin toplam özel faydası olmak üzere;}$$

$$X_{\text{mix}} = X_{pu}^n + X_{pr}^n$$

Bu eşitlik yarı kamusal mal ve hizmetlerin kamu ekonomisi ilkelerine göre nasıl fiyatlandırılması gerektiğini belirten ifade olarak belirtilmektedir (Şener, 2010: 60).

Yarı toplumsal mallar nitelikleri itibarı ile piyasa tarafından üretilebilir yapıdadırlar, ancak; bu malların toplum açısından taşıdığı önem, toplumsal faydası veya yeterince üretilmezler ise yaratacakları toplumsal maliyetler, piyasa yanında devletin de üretimde bulunmasına neden olmuştur. Yarı kamusal mal ve hizmetlerin piyasada üretilebilir nitelikte olmalarına rağmen, devlet tarafından üretilmelerinde sosyoekonomik faktörlerin etkili olduğunu ifade ederek, örneğin eğitim hizmetinin yalnızca piyasada rekabet içinde ve piyasada üretilmesi halinde, satılan ve alınan eğitim hizmetinin tutarı, kişinin sağladığı marjinal faydaya eşit fiyat düzeyinde olacağını ifade etmektedir (Akdoğan, 1996: 37).

Özel Mal ve Hizmetler

Toplumsal malların aksine bu malların faydaları toplum bireyleri arasında bölünebilmektedir. İktisadi unsurdan yararlanabilmek için bedelinin ödenmesi gerekir. Başka bir deyişle, özel malların faydası bireysel nitelikte olduğundan, faydasından yoksun kalınabilir. Piyasa konusu olan ve bireysel ihtiyaçları karşılamaya yönelik olan bu malların arzı, piyasanın koşullarına ve üretici kararlarına bağlıdır (Akdoğan, 1996: 38).

Yukarıda kamusal mallar, yarı kamusal mallar ve özel mallar ile ilgili alanyazında ifade edilen hususlar yükseköğretim hizmetinin niteliğinin belirlenmesinde belirleyici olduğu söylenebilir. Bugün yükseköğretimin yarı kamusal mal olduğuna ilişkin olarak birçok yazar tarafından yapılan belirlemeler vardır. Kamu maliyesi alanyazınında da eğitime ilişkin olarak yarı kamusal mal belirlemeleri yapılmaktadır. Ancak Durmuş (2008) ve Karahanoğulları'nın (2004) belirttiği gibi özel sektördeki sermaye birikiminin sürekli artması ve kamusal malların hangileri olduğuna ilişkin belirlemeleri yapan faktörlerden birinin kamu tarafından yerine getirilmesi olduğu yukarıda söylenmişti. Özel sektörün de artık bu hizmetleri yerine getirmesi bu hizmetlerin kamu hizmeti olma vasfını giderek kaybettireceği ve bu hizmetlerinde metalaşacağını vurgulamak gerekir. Bu halde eğitimin özeld e yükseköğretim hizmetinin giderek kamu hizmeti niteliğini yitireceğini ve bunun sonucunda da herkes için ulaşılması gerekli bir hak olma durumunun zamanla eriyeceği söylenebilir. Oysa yukarıda belirtilen çok önemli dışsallıklar, vazgeçilemeyecek kamusal kazanımlar olduğu açıktır.

Yükseköğretimin niteliği gereği yarı kamusal mal olduğu ifade edilse bile “kamusal mal” kavramına olan yakındır. Fiyatladırılabilir oluşu bakımından özel mallara yakınlığı vurgulanmaktadır. Ancak kamusal malların bölünemezlik ilkesine göre eğitimin topluma kazandırdığı vazgeçilemeyecek nitelikteki yararları kuşku götürmez bir gerçektir. Özellikle ana akım iktisatta yapılan araştırmalar eğitim ile gelir arasındaki ilişkiyi önemli derece açığa çıkarmıştır. Daha yüksek düzeyde eğitim alan kişinin daha az alana göre gelir düzeyinin yüksekliği, iş piyasalarında yüksek düzeyde eğitim alan kişilerin daha şanslı olmaları toplumda üretilen eşitsizliğin eğitimin niteliğine bağlı olması durumunu ortaya koymaktadır. Bu durumda eğitim toplumdaki eşitsizliğin temel kaynağı durumuna indirgenecektir. Bourdieu eğitimin sınıfsal yeniden üretim sürecinde önemli bir toplumsal ve politik güç olduğunu vurgulamaktadır (Akt. İnal, 2004: 79). Bu noktada pratikteki gelişmelerin kuramsal olan üzerinde doğrudan yanlı bir etkide bulunduğunu ve değerlendirmelerimizi doğrudan etkilediğini görmek zorunluluğu bulunmaktadır. Kamusal malların diğer önemli özelliği olan tüketimden kimsenin mahrum edilememesi de son derece önemlidir. Yükseköğretimin gelir getirici bireysel faydalarının ön plana çıkarılarak, bu hizmetleri paralı hale getirmekle aynı zamanda bu hizmetleri edinebilme bakımından belirli toplumsal kesimlerin doğrudan dışlanması anlamına gelecektir. Eğitimin niteliğinin kamusal oluşunun özsel olarak belirlenmesi halinde piyasadaki gelişmelerin bu ön belirlemeyi değiştiremeyeceğini ve piyasanın da bu gerçekliğ e uyum göstermesi gerekliliği üzerinde belirlemeler ve eleştiriler yapılma olanağını sağlayabilir. Eğitimin giderek kamusal olandan yarı kamusal olana ve özel mal olma yolunda konulan belirlemeler eğitimin bir hak olarak korunmasına ilişkin gerçekliği

koruyacak kuramsal temelden uzak olduğu sonucunu ortaya çıkarmaktadır. Eğitim hizmetinin kamusal mal olarak kabulünün ancak eğitimin bir hak olarak görülmesi halinde korunmasını sağlayabileceği söylenebilir.

Yükseköğretimin finansmanının kim ya da kimler tarafından sağlanacağına ilişkin belirlemelerin de kamusal hizmetlerin hangi sınıflandırma içinde yer alacağına göre belirlenmektedir.

Yükseköğretimde Finansman Türleri

Savran (1996:53, Akt. Güzelsarı, 2008:23) “kavramların kullanıldıkları tarihsel, toplumsal, kültürel ve ideolojik bağlamlara göre belli bir içerikle yüklenmeleri ve sözlük anlamlarının yanı sıra yan anlamlar kazanmaları nedeniyle masum ya da tarafsız olarak nitelendirilemez” diyerek kullanılan kavramlara dikkat çekmektedir. Yükseköğretimin finansman türlerine ilişkin olarak alanyazına bakıldığında sürekli olarak farklı sınıflandırmaların yapıldığı görülmektedir. Finansman türlerini inceleme kolaylığı sağladığı görülse de aslında bizi bir gerçekten uzaklaştırıyor ya da belirli bir yönde düşünmeye zorlamaktadır. Bu durum ister istemez bizi Orwell’in 1984 isimli romanını düşündürmektedir. “Yeni konuş” biçiminde ifade edilen yeni bir dille insanların düşüncelerini bir tür kontrol etmenin de yolu bulunmuş gibidir.

Hegel “Hukuk Felsefesi” isimli eserinin önsözünde düşüncenin verili olanda kalamayacağını ve bunu sürekli olarak aşmak isteyeceğini ifade eder. Mantık Bilimi eserinde de kavramların ancak nesnesi ile tam örtüştüğü zaman çelişkinin ortadan kalkacağını söyler. Belki de finansman türleri konusundaki kavramlar nesnenin kendisi ile örtüşmesinden çok kamusal bir bakış açısından sürekli bir uzaklaşma ve sürekli büyüyen bir çelişkiden bahsetmek yanlış olmayacaktır. Neredeyse yükseköğretim harcamalarının kamusal niteliğinin olmadığını ve bu harcamaları ailelerin ve öğrencilerin karşılaması gerektiğinin ne kadar doğal bir durum olduğu gibi bir algının yaratılmakta olduğunu söylemek gereklidir. Bu halde kamusal eğitimin giderek azaldığı 1980’lerden bu yana yaşanan deneyimlerin amprik olarak birçok veriyle de gösterdiği gibi kamusal eğitimin zorunluluğunun gerekliliğine ilişkin a priori eleştirilere de açık olduğu vurgulanmalıdır. Günümüzdeki “liberal” devletin siyasal ve felsefi temellerinin Hegel’in “Hukuk Felsefesi” isimli eseriyle oluşturulduğunu söylemek yanlış olmaz. Ancak oluşturulan hukuksal sistemin giderek verili olanı aşmadığı ve giderek felsefi boyutunu kaybedip ekonomi ve yeni liberal politikalar aracılığı ile sürekli yeniden tanımlandığı toplumsal siyasal bir yapının hakim olduğu görülmektedir. Bu eleştiri de

Marks'ın sivil toplumun doğasına ilişkin olarak yaptığı eleştirinin doğru olduğunu kanıtlar niteliktedir. Marks “Hukuk Felsefesinin Eleştirisi” adlı eserinde toplumsal alandaki eşitsizliklerin, çelişkilerin dışsal olarak ve daha “üstte” konumlanmış bir devlet anlayışı ile çözülemeyeceğini sivil toplumun içinde yer alan eşitsizliklerin yine sivil toplumun kendi içindeki yapısından kaynaklandığını belirtmektedir (Yetiş, 2005).

Alanyazında yükseköğretimin finansman türlerine ilişkin olarak çeşitli ayrımlar bulunmaktadır. Bu ayrımın temel olarak yükseköğretimin kamusal finansman ve özel finansman (Ünal, 1995: 312-324) olarak yapılmakta bunun yanında ve karma finansman olarak ayrı bir sınıflandırılmaya da gidilmektedir (Hesapçıoğlu, 1994: 222, Karakütük, 2006: 223, Tural, 2002: 191-193).

Kamusal Finansman

Eğitimin finansal kaynakları kamu yönetimi aracılığı ile vergilerden sağlanır (Tural, 2002: 193). Karakütük (2006: 223) de kamusal finansmanı benzer biçimde ifade etmiştir. Bu finansman anlayışına göre eğitim bir kamusal mal sayılır ve eğitim harcamalarının tümü toplumdan sağlanan vergilerden oluşan devlet bütçesinden karşılanır. Dolayısıyla, eğitimin örgütlenmesini devlet üstlenir. Eğitimin bireye sağladığı yarar ile topluma sağladığı yararlar arasında bir ayrım yapılmaz. Bireyler, ödeyecekleri vergilerle, kendilerinden sonra öğrenim göreceklere maliyetini karşılar. Ünal (1985: 312-313) Devletin eğitimin finansmanına katılması açıklayan görüşleri şu biçimde ifade etmiştir: Temel konunun eğitimin dışsallıklarıdır. Eğitimin yarattığı sosyal kazanımların, bireysel kazançları aştığı yönündeki kabul, eğitimin devlet harcamalarıyla gerçekleştirilmesi gerektiği yönünde bir sonucu getirmektedir. Devlet kendi yaptığı eğitim harcamaları yoluyla, eğitim olanaklarını hakkaniyete uygun olarak ve eşitlikçi bir biçimde dağıtmayı amaçlamaktadır. Piyasa aksaklıkları, eğitimin devletçe finansmanının bir başka gerekçesini oluşturmaktadır (Ünal, 1985: 312). Devlet harcamalarını gerekli kılan diğer bir görüş, devletin sunduğu eğitimin birim maliyetinin daha düşük olduğu, bu nedenle devletin yatırımlarının ölçek ekonomisi sağladığı yönündedir. Kamu finansmanının sınırlılıkları ise kamusal kaynaklarda daraldığında eğitimde niteliğin düşmesi, sistemi sorgulama ve değerlendirme olanağını sunmaması, bireysel tercihlerin dikkate alınmayacağına ilişkin düşünceler oluşturmaktadır (Tural, 2002: 193).

Kamusal finansmanın temel aracı merkezi bütçeler aracılığı ile kaynak ayırma oluşturmaktadır. Merkezi yönetimin diğer kamu kuruluşlarına kaynak aktarımı kamu maliyesi disiplini içinde ayrıntılı bir biçimde incelenmektedir. Buna göre kamu gelirlerinin toplanması

ve kamu harcamaları ayrı bir biçimde ele alınmakta, kamu gelirlerinin toplanmasında ilgili kamu kurumunun resmi yazışmalarla gelecek yıla ilişkin tahminleri belirlenmektedir. Kamu harcamalarının düzeyinin belirlenmesinde ise farklı yollar izlenmektedir (Akdoğan, 2002; Uluatam, 2005). Genel olarak iki başlık altında incelenen gelir toplama usulleri otomatik gelir tahmin usulleri ve serbest takdir usulü olarak sınıflandırılmaktadır. Günümüzde sıklıkla başvurulmuş yolun çeşitli istatistik ve analiz yöntemlerinin kullanıldığı serbest takdir usulü olarak ifade edilmektedir (Akdoğan, 2002). Harcama belirleme usulünün de bütçe hazırlık aşamasındaki usullere uygun olarak harcamayı yapacak ilgili kamu biriminin yetkililerinin Maliye Bakanlığı ile görüşmeleri sonucunda belirlenmektedir (Akdoğan, 2002).

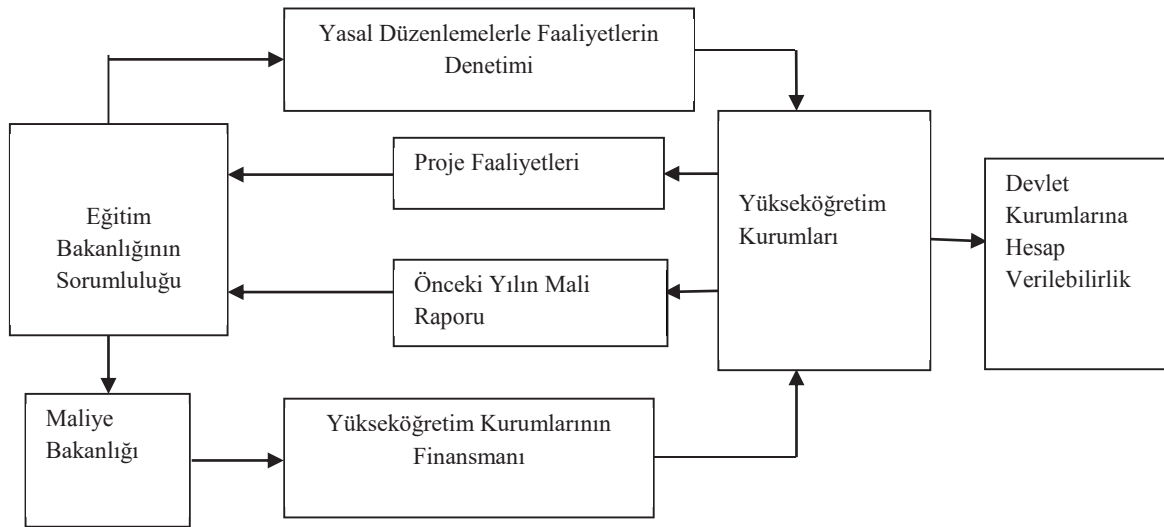
Kamusal finansmanın doğrudan ve dolaylı finansman olarak da sınıflandırma yaygın olarak kullanılmaktadır. Doğrudan finansmanda devlet yükseköğretim kuruluşlarına ülkelere göre farklılaşmakla birlikte, belirli bir kaynak tahsis etmektedir. Tahsis yapılırken alanyazında çeşitli ölçütler bulunmaktadır. Bevc ve Ursic (2008: 231) üç temel yaklaşımı ifade etmekte; yükseköğretime katılan öğrenci sayısı ya da yükseköğretimden mezun olan öğrenci sayısına göre ya da her iki ölçütün kullanılarak kaynak ayrılabilir. Albrecht ve Ziderman (1992) da devletin yükseköğretim kurumlarına kaynak aktarımlarında aşamalı bütçe, geçici bütçe ve karışık vergilemeye dayalı bütçe olduğunu belirtmektedir. Bunlardan aşamalı (Artışa Dayalı) bütçe modelinde yaşana olumsuzluğun, genellikle bütün gelişmiş ülkelerde benzer sonuçlara yol açtığı vurgulanmaktadır. Artış miktarlarının genellikle eşitlik ön plana çıkarılarak yeterince yapılmadığı ve artan maliyetlerle bir ilgisinin bulunmadığı yönündedir. Bunun yanında diğer bir yanlış artış miktarlarının ülkedeki ekonomik yapıdaki dalgalanmalarla (enflasyon, girdi fiyatı artışları vb.) gerçek bir artışa neden olmadığıdır (Albrecht, Ziderman, 1992: 21). Geçici Bütçe de (Ad-hoc Negotiations) ise bütçe bölüşümü üniversite temsilcileri ile başbakanlık ya da maliye bakanlığı arasında ikili bir görüşmelerle belirlenmektedir. Temel faktör temsilcilerin politik yetenekleridir (Albrecht, Ziderman, 1992: 22). Karışık vergileme (Mixed revenue) sisteminde, ülkede toplanan vergilerin belirlenen oranlarda yükseköğretime ayrıldığı görülmektedir. Örneğin Honduras'ta hükümet vergi gelirlerinin % 6'sını yükseköğretime ayırmaktadır. Sao Paula'da bu oran % 8'dir. Ürdün'de pul vergisinin belirli miktarları ile yükseköğretim finanse edilmektedir (Albrecht, Ziderman, 1992: 22).

Pranaeviciane ve Puraite (2010) finansman metodolojilerini kamusal, özel ve karma finansmanla paralel biçimde değerlendirilebilecek biçimde üç farklı sınıflandırmaya gitmiştir. Buna göre kamusal finansman *bürokratik model* olarak, özel finansmanı *piyasa modeli* olarak ve karma finansmanı da *kolejyan model* olarak belirlediği söylenebilir. Pranaeviciane ve Puraite, (2010: 339) her bir kendine özgü finansal model için, uygun bir yönetim sisteminin

gündeme geldiğini belirtmektedir. Her bir sistem de profesyonel yönetim modeli olduğu için, yükseköğretim kurumu kendi öğrenci ve öğretim kadrosunun seçtiği bir akademik yönetici tarafından, en yüksek hiyerarşik bir modelle yönetildiğini söylemektedir. Hem finansman modeli hem de yönetim modeli onu biçimlendiren güçlerin, avantajlı ve dezavantajlı yönleriyle etkisi altında kalmaktadır.

Pranaeviciane ve Puraite (2010)'in çalışmasına sınıflandırma açısından açıklayıcı olması nedeniyle burada yer verilmiştir. Ancak özellikle piyasa modeline ilişkin avantaj ve dezavantajların tartışmaya açık olduğu vurgulanmalıdır.

Yükseköğretimde *bürokratik finansman* modelinin temel ilkesi yükseköğretim kurumlarının finansmanında devlet kaynaklarının belirleyici olmasıdır. Bu bakımdan yükseköğretim kuruluşlarının bütün yasal finansal faaliyetlerini doğrudan etkilemekte, yükseköğretim kurumların yapısını, bölümlerin sayısını, çalışanların sayısı, kabul edilecek öğrenci sayısını çalışma alanlarında bölümlerin, personel sayısının belirlenmesi, bilimsel araştırmalar devletin belirleyiciliği söz konusudur. Bürokratik finansman yöntemi Şekil 6'da şema halinde verilmiştir.

Şekil 6.

Yükseköğretimde Bürokratik Finansman Modeline İlişkin Örnek Bir Şema

Kaynak: Pranaeviciane ve Puraite 2010.

Devlet yükseköğretim finansman kaynaklarını kontrol altında tutmaktadır. Yükseköğretim kurumları uzun dönemli finansman araçlarını yönetmezler temel olarak devlet yükseköğretim alanında bu alanları yürütür. Devlet temsilcileri farklı denetleyici organlar aracılığı ile (kurullar, komisyonlar vb.) bu faaliyetleri yürütür. Tipik Bürokratik Finansman modeli aşağıdaki gibi gösterilebilir (Pranaeviciane ve Puraite (2010: 338).Pranaeviciane ve

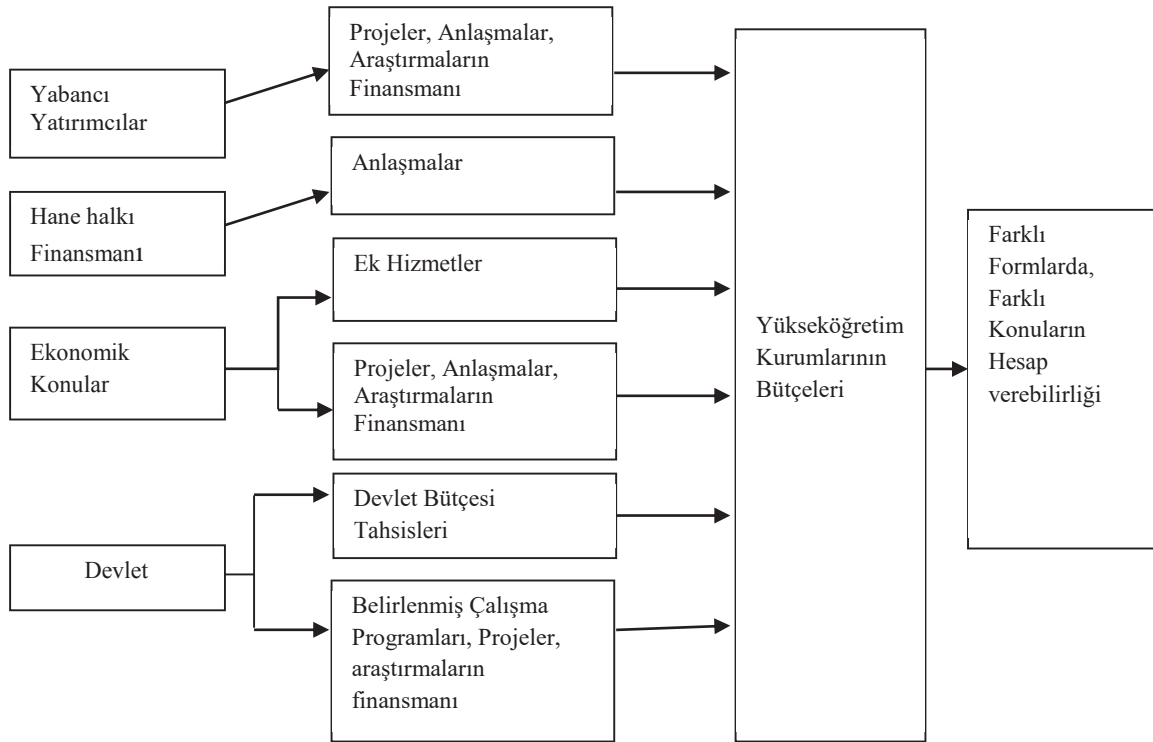
Puraite (2010:338), bu modelin temel avantajlarını, devlet uzmanların alımı için gerekli hazırlıkların tamamını kendisi yapması ve sayıların kontrol altında tutması olarak ifade etmektedir. Aynı zamanda devlet nitelikli çalışmalar için yasal kurallar, sözleşmeler aracılığı ile somut olanaklarını ve mekanizmaları oluşturmaktadır. Dezavantajı ise öncelikle bir bölge ve merkezi finansmanın sınırları gerçek kurumsal otonomi ve akademik özgürlükleri tamamen sınırlamaktadır. Yükseköğretim sistemi devletteki politik güce bağımlı kalmakta ve genellikle farklı politik görüşlerin kuşkulu doğasına tutsak hale gelmektedir. Genellikle yükseköğretim kurumlarının finansal kaynakları bağımsız olarak düzenlemesine izin verilmez. Kaynaklar genellikle bir önceki yıla göre tahsis edilmekte, yükseköğretim kuruluşlarının günlük gereksinimleri ve finansal yıla ait olan değişimler ihmal edilmekte, finansal kaynakların çok mantıklı olmayan biçimlerde tahsisine yol açmaktadır. Aynı zamanda problematik olan diğer durum yükseköğretim kurumlarının uygulamada değişime uygun karar alma süreçlerinin önceden belirli kural olarak bürokratik prosedürlere bağlı olması nedeni ile hızlı karar alma süreçlerinin işlememesidir. Devlet düzenlemelerinin çalışmaların niteliklerinin artıracığı yönündeki olumlu görüşlere rağmen, aynı zamanda modelin bir zayıflığı olarak görülmektedir. Çünkü bu sistemde kalite değerlendirmeleri içsel ve dışsal düzenlemeleri haklı çıkarmakta, değerlendirme sisteminin aşırı derecede düzenleme yapmaya yatkın olduğu görülmekte bu durum da yükseköğretim kurumlarının olumsuz tepki vermesine neden olmaktadır (Pranaeviciane ve Puraite, 2010:338).

Özel Finansman

Eğitim özel (kişisel) mal olarak görülür. Dolayısıyla, eğitimden yararlanan birey ve aileleri ya da bireyin öğrenimini destekleyen kuruluşların (merkezi-yerel yönetim, işverenler ya da gönüllü örgütlerin) bu hizmetin bedelini ödemeleri gerekir. Eğitim hizmetini yapmayı devlet ya da özel kesim üstlenebilir. Devlet, öğrencilere kredi ya da hibe yoluyla satın alma gücü sağlayabilir. Özel yükseköğretim kuruluşları, kamu yardımı da alabilir. Ancak en önemli gelir kaynağı, öğrenim harçlarıdır. Bu yaklaşımda eğitim hizmeti piyasada alınıp satılan bir mal olarak değerlendirilir ve eğitim maliyeti büyük ölçüde bireysel yararlar göz önünde bulundurularak hesaplanır (Karakütük, 2006: 223).

Özel finansmanın temel gerekçesini de eğitimden özellikle yükseköğretimde bireysel yararların sosyal yararlardan daha yüksek olduğuna ilişkin belirlemelere dayanmaktadır (Ünal, 1985:317). Bu modele ilişkin temel eleştiri eğitimde eşitsizlikleri artırması olarak ifade edilmektedir (Tural, 2002:193). Özel finansman kapsamında belirtilebilecek araçlardan bazıları, eğitime tahsis edilmiş vergi uygulaması, toplum finansmanı ve uluslararası finansmandır (Ünal,1985:321).

Pranaeviciane ve Puraite (2010:343), özel finansmanı piyasa modeli (market model) olarak ifade ettiği daha önce belirtilmişti. Yükseköğretim kurumları farklı kaynakları araştırmak ve yararlanmak açısından bu modelde teşvik edilmekte, piyasanın da gereksinimleri dikkate alınarak etkili verimli ve fonksiyonel bir kurumlaşma amaçlanmaktadır. Aynı zamanda piyasa modelinde yükseköğretim kurumlarının faaliyetleri ile ilgili bilgi edinmede daha başarılı ve finansal ve nitelikli hesap verebilirlik bakımından en yüksek olduğu düşünülmektedir. Piyasa modeli Şekil 7’de gösterilmiştir.

Şekil 7.

Yükseköğretim Kurumlarının Finansmanında Piyasa Modeli

Kaynak: Pranaeviciane ve Puraite, 2010.

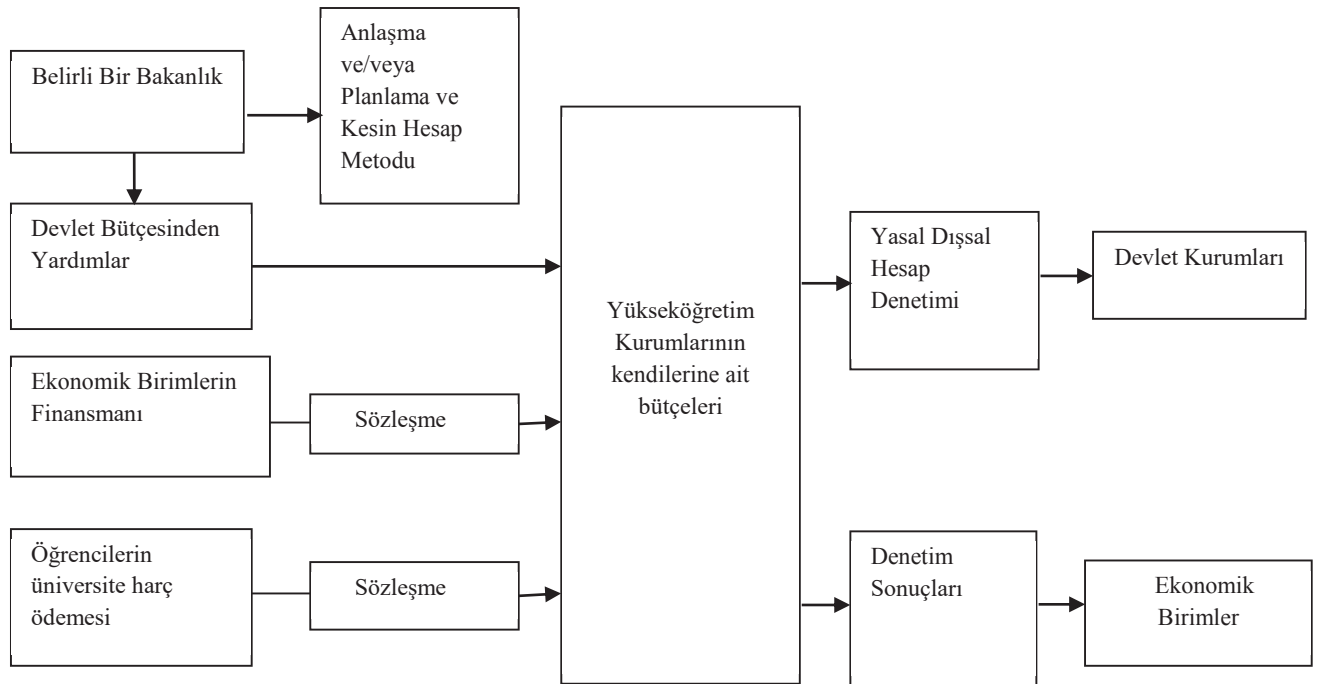
Bu model devlet ve özel finansmanı her ne kadar dengelemeye çalışmasa da özel finansmanı öncelemektedir. Kısa dönemde yüksek kazançlar için uzun dönemli hedeflerin zamanla yok olduğu ve finansal önceliklerin baskın hale geldiği söylenebilir. Çalışma programları bu nedenle değişebilir daha pahalı programların zaman içinde çekiciliğini yitirmesine ve uzun dönemde belirli uzmanların azlığına neden olabilmektedir. İstisnai bir katı finansal kontrol sadece ortaya pozitif bir fenomen çıkarmayabilir, akademik personel daha fazla zaman kaybına neden olabilir (çeşitli raporların doldurulması, başvurular, vb.) ve bürokratik modelin katı kurallarına benzemeye başlayabilir. Oldukça hızlı elde edilen

akademik ve bilimsel sonuçlar akademik özerklikle uyuşmayan sonuçlar doğurması piyasa modelinin zayıflığı olarak genellikle ifade edilmektedir (Pranaeviciane ve Puraite, 2010: 344).

Karma Finansman

Eğitimde kamu kesiminin yanı sıra eğitimden yarar sağlayan öğrenciler ve ailelerin, işletmelerin ve gönüllü kuruluşların da parasal katkılarını içeren bir finansman yaklaşımıdır. Bu finansman yaklaşımında eğitim yarı kamusal mal ya da karma mal olarak görülür ve eğitim için gerekli parasal kaynakların bir bölümü alınan vergilerden devletçe karşılanır, bir bölümü de hizmeti alan öğrencilerden alınır. Yükseköğretimin hem kişisel getirilerinin, hem de toplumsal getirileri (dışsal yararları) olduğu savunulur. Yükseköğretimin finansmanının vergiler, öğrenci harçları, işveren katkıları gönüllü kuruluşlar gibi çeşitli kaynaklardan sağlanması öngörülür (Karakütük, 2006: 223). Karma finansmanda hangi kesimin maliyetlere hangi düzeyde katkıda bulunacağını belirlemenin her zaman bir tartışma konusu olmuştur (Tural, 2002: 193).

Pranaeviciane ve Puraite, (2010:339) karma finansmanı kolejyan model olarak ifade ettiği daha önce söylenmişti. Buna göre karma model Şekil 8'deki gibi şemalaştırılmıştır (Pranaeviciane ve Puraite, 2010:339):

Şekil 8.

Yükseköğretim Kurumlarının Finansmanında Kolejyan Model

Kaynak: Pranaeviciane ve Puraite, 2010.

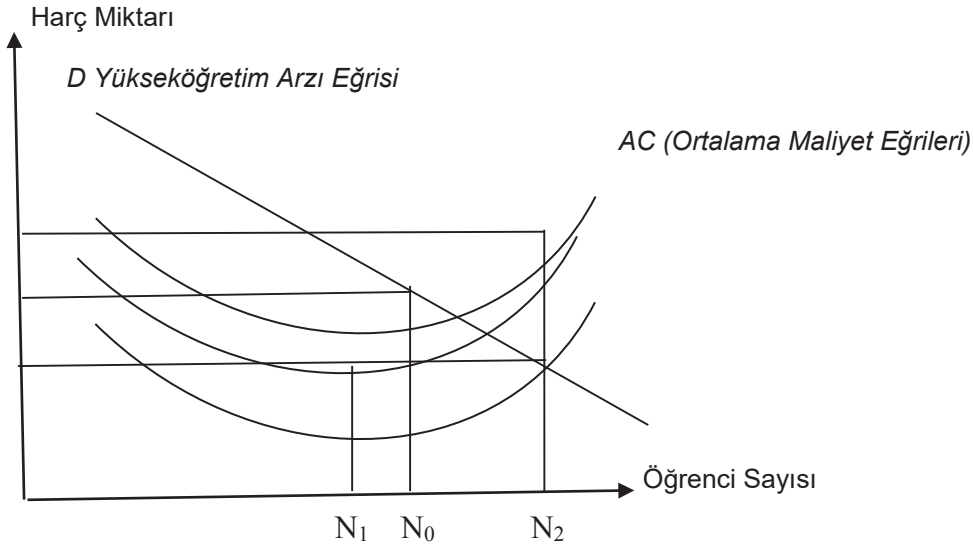
Yükseköğretimin finansmanında kolejyan modelin bazı kaçınılmaz olumsuz çıktıları olabilmektedir. Modelin uygulamasına ilişkin birkaç olumsuzluk üzerinde durulmaktadır.

- Yükseköğretim kurumları sürekli olarak devlet gelirleri ile desteklenmesinin yanında özel gelirlerin de olması, bu metodun kurallarının ve ölçütlerin tam olarak belirlenememesine yol açmaktadır. Kamusal nitelikte olmamasına rağmen kamusal hesap verebilirlik ilkesi içinde değerlendirilmesi ile birlikte finansman ölçütlerinin aşırı karmaşık ve devlet tarafından daha fazla sıkıştırılan bir yapıda olması, akademik faaliyetlere ilişkin olarak tehdit biçiminde algılanmasına yol açmaktadır.
- Bürokratik modelde temel olarak devlet bütçesi ile toplumun bütün kesimlerini dikkate alan bütçenin yeniden dağıtım işlevi amaçlanmasına rağmen, kolejyan modelde daha çok yükseköğretimi finanse edebilecek yetenekli ve imtiyazlı kişilerin yükseköğretime girmesini sağlamaktadır. Yükseköğretime girmek isteyen bazı toplumsal kesimlerin bu haktan yararlanamaması ve buna karşın yükseköğretimi bütün vergi mükelleflerinin ödemek zorunda kalması toplumsal adaleti zedelemektedir.
- Yukarıda bahsedilen yönetim sistemleri ile finansal modeller arasında çatışma bulunmaktadır. Akademik toplum içinde azınlıklarla ilgili sorunların çözümünde yükseköğretim kuruluşlarının yönetim organlarının gücü elinde bulunduranlar tarafından kötüye kullanacağına ve bunların rekabeti azaltacağına ilişkin endişelerdir (Pranaeviciane ve Puraite, (2010: 340).

Özel Finansmanın Öğrencilere Olan Etkileri

Ana akım iktisatta yükseköğretimde kaynak kısıntısının çözümüne genellikle özel finansman kaynakları ve harç oranlarında yapılan düzenlemeler temel oluşturmaktadır. Alanyazında Kanada, Avusturalya'da artan talebi karşılayabilmek ve yığılmayı önlemek için harç miktarlarının araç olarak kullanıldığı görülmektedir. Konu eğitime, özelde yükseköğretime bakışın sadece iktisadi rasyonalite ile bakmanın yanlışlığını göstermesi bakımından oldukça önemlidir. Aynı zamanda yükseköğretimdeki ticarileşmenin yarattığı etkileri gösterir niteliktedir.

Kanada Üniversitelerinde yükseköğretime başvuru sayısının artması nedeni ile harç miktarları ve kabul edilecek öğrenci sayısı arasındaki ilişkiler grafik yardımıyla ortaya konmuştur (S. T. Easton, D.W. Rockerbie, 2008:193):

Şekil 9.

Harç Miktarı ve Kabul Edilen Öğrenci Sayısı

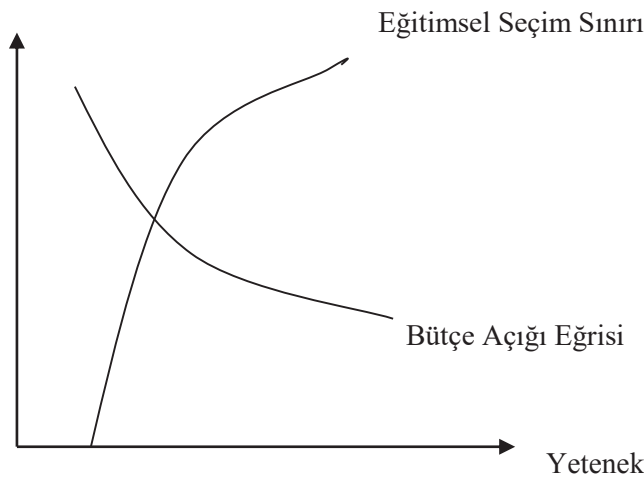
Kaynak: S. T. Easton, D.W. Rockerbie, 2008:193.

Grafikte üç farklı harç miktarı üzerinden kabul edilen öğrenci sayısındaki azalış ve artış miktarı gösterilmiştir. P_1 fiyat düzeyinde kabul edilen öğrenci sayısı N_0 , P_2 fiyat düzeyinde kabul edilen öğrenci sayısı N_1 , P_3 fiyat düzeyinde N_2 düzeyinde öğrenci kabul edilmektedir. Harç miktarının en düşük olduğu P_2 fiyat düzeyinde öğrenci sayısının en fazla olduğu görülmektedir. Bu grafik yükseköğrenimin harç miktarlarından doğrudan etkilendiğini göstermektedir. Diğer önemli nokta ise yükseköğretim hizmetinin özel sunumunda temel çıkış noktası kar güdüsü olan kurumların maliyet yapısı nedeni harç belirleme konusunda daha fazla öğrenciye ulaşmaktan çok harç miktarını karşılayabilecek nitelikte öğrenci seçimine yönleneceğini söylemek gerekecektir. S. T. Easton, D.W. Rockerbie, (2008: 193) bu analizden sonra ise kamu yardımlarının öğrenci kabulüne olan genişletici etkilerini ifade ederek buradan “optimal” öğrenci ve harç miktarına ulaşılabilirliğini analiz etmişlerdir: Easton ve Rockerbie (2008) kamu yardımlarının önemini ifade etmiş olsalar bile eğitimin bir yatırım malı olarak görülmesinin sonucunu “optimal öğrenci sayısı” yaklaşımının yükseköğrenim görmek isteyen kişilerin sistemin dışına çıkarılması anlamına geldiği de görülebilir. Ünal (2011: 5), eğitimi birey açısından bir yetkinleşme, kendini aşma ve özerkleşme süreci olarak tanımlanmaktadır. Bu bakış açısından ayrılıp, optimal öğrenci sayısı yaklaşımını savunmanın hiçbir akılcı yanı bulunmamaktadır.

Alanyazında yükseköğretimin vergiler yerine harçlarla finanse edilmesini savunan görüşlerden başka bir çalışma Creedy (1995) nin çalışmasıdır. Creedy (1995) yükseköğretime yapılan yatırımın gelecekteki gelir beklentisi ile yapıldığını söylemektedir. Bu yatırımı

yaparken kişiler aynı zamanda bu gelir basamağında ödeyeceği vergi elde edeceği kazancı belirleyen etkenlerden biri olduğundan vergi oranı yükseldikçe kişilerin eğitim seçim sınırının değiştiğini vurgulamaktadır. Bu yüzden devletin eğitim hizmetlerini vergi ile karşılamasının vergi yükünü artıracaklarını ve bu yüzden eğitim yatırımı yapmayacaklarını kuramsal olarak ifade etmektedir. Creedy (1995), bütçe açığı eğrisi ile de vergi oranının yükseldikçe kişilerin gördüğü eğitime bağlı olarak yeteneklerinin düşeceğini ifade etmekte ve vergi oranlarının belirlenmesinde bu durumun önemli olduğunu ifade etmektedir. Durumu Şekil 10'da açıklamaktadır (Creedy: 14-18):

Vergi Oranı

Şekil 10.

Eğitimsel Seçim Sınırı

Kaynak: Creedy, 1995: 14-18.

Yukarıdaki Eğitimsel Seçim Sınırı eğrisi vergi oranı ve kişilerin yükseköğretime olan yatırıma hangi noktada karar vereceklerini göstermektedir. Eğri yükseköğretime yatırım yapılabilecek noktanın ancak vergi oranlarının düşmeye başladığı ve yeteneğin arttığı noktadan itibaren olması gerektiğini açıklamaktadır. Bütçe Açığı Eğrisi ise vergi oranı ile yetenek arasında ters orantı olduğunu göstermektedir. Buna göre vergi oranı düştükçe bireylerin eğitim yatırımı artacağından yetenek düzeyinin de artacağını kabul etmektedir. Buradaki denge noktası, devletin koyacağı vergi miktarları veya öğrencilere yapılacak yardımlara göre değişmekte, Eğitimsel seçim eğrisi sağa veya sola kaymakta, bütçe açığı eğrisi ise yukarı ya da aşağı kaymaktadır. Bu değişimler ise kişinin yaşam boyu elde edeceği geliri doğrudan etkilemektedir.

Yukarıdaki yaklaşımın da ana akım iktisadi rasyonellik bağlamında düşünüldüğü görülmektedir. Bireylerin yükseköğretim görme isteğinin gelirin yanında başka birçok

faktörleri olabilir. Ayrıca devletin vergi harcamalarındaki artışın sadece eğitimsel harcamalar yoluyla olmadığı, sağlık, güvenlik vb. birçok farklı nedenlerle vergi oranları yükselebilmektedir. Bu bakış açısı son kertede devletin eğitim, sağlık gibi temel kamusal hizmetlerden çekilmesine temel oluşturacak bir yaklaşımdır.

Bologna Süreci ve Yükseköğretimin Finansmanı

Tarihsel olarak Bologna Sürecinin, 1988’de Bologna Magna Carta ile ortak bir “Bilgi Avrupası” yaratma amacı ile üniversitenin kurumsal özerkliğini artırma, değişmelere ve toplumsal taleplere uyum ve gelişmiş bilimsel bilgi elde etmek amacı ile kurulduğu ifade edilmektedir (Hedmo, Wedlin, 2008: 113). Son on yılda Avrupa’da üniversite reformlarında temel yönlendirici, dereceler ve eğitim sisteminin uyumun daha iyi hale getirmektir. Avrupa devletleri tarafından ileri sürülen temel politik amaç, Avrupa’nın dünyada rekabet etme gücünü artırmak olarak açık bir biçimde ifade edilmektedir. Uyum süreci için Avrupa Birliği’ne bağlı ülkelerin eğitim bakanları tarafından her iki yılda bir zirveler ve resmi bildirimler (Paris, Bologna, Prague, Berlin, Bergen) yapılmakta ve birçok ülke çeşitli değişiklikler yapmak için özendirilmektedir. Genel olarak bugün bu süreç “Bologna Süreci” olarak bilinmektedir (Mottis, 2008: 93). Sorbonne’da başlatılan girişimden bir yıl sonra Haziran 1999’da 29 Avrupa ülkesi Bologna Bildirisi’ni yayınlayarak Bologna sürecini ve AYA’nın (Avrupa Yükseköğretim Alanı) oluşturulması yönünde ilk adımı atmışlardır (YÖK, 2007: 29). 23-24 Mart 2000’de Lizbon’da yapılan Avrupa Konseyi toplantısında, AB’nin sürdürülebilir ekonomik gelişme ile daha çok toplumsal bütünlük ve iş alanı yaratacak en rekabetçi ekonomiye sahip olma hedefi benimsenmiş; eğitim rekabeti sağlamada ve AB’yi güçlendirmede stratejik bir alan olarak görülmüştür (Avrupa Konseyi, 2000, Akt Okçabol, 2011: 23). Prag bildirisiyle 2001 yılında oluşturulan izleme grubu, Bologna sürecinin öncelikli hedeflerini kalite güvencesi (quality assurance), 2 aşamalı sistem (2-cycle system), diplomaların ve eğitim sürelerinin denkliğinin tanınması (recognition of degrees and periods of study) olarak belirlenmiştir (YÖK, 2007: 30). Tüm bunlar “Avrupa Süreci”, “Bilgi Avrupa”sı ve “Bilgi Toplumu” söylemlerine dayandırılmaktadır (Hoca, 2011: 41). Retoriğin bu biçimde ifade edilmesine karşın Bologna sürecinin yükseköğretim hizmetini kamusal bir hizmetten çıkarmak istediği YÖK Strateji Raporuna da (2007) yansımıştır:

“...sürecin, yükseköğretim’de bir kültürel dönüşüm amaçladığını, bunun için zamana ve desteğe ihtiyaç olduğunu, hükümetlerin, amaçlanan hedeflere sadece yasal düzenlemelerle erişilemeyeceğinin bilincinde olmaları, gerçek bir reform için üniversitelerin daha fazla

özerkliğe ve kaynağa sahip olmaları gerektiğini ve sorunlara çözüm arayan bir kamu hizmeti olarak algılanmasından ve sürekli kamu kaynakları ile beslenmesinden kaynaklandığı...” vurgulanmıştır.

“Giresun Üniversitesi Öğrencilerinin Yükseköğretimde Erasmus Programının Değerlendirmesi” isimli çalışmasında Özdem (2013), öğrencilerin yurtdışı deneyimleriyle ilgili olarak düşüncelerini belirlemiştir. Bu tür programların kültürler arası etkileşim açısından olumlu olduğunu, hatta eğitsel olmasından çok kültürel boyutunun daha da önemli olduğunu vurgulamıştır. Bunun yanında öğrencilerin karşılaştığı en büyük sorunlardan birinin aracı kurum tarafından sağlanan bursun çok yeterli olmadığı, bu yüzden yurtdışına çıkmadan önce önlem alınması gerektiğini vurgulamaktadır.

Gümüş ve Kurul (2011: 47) Bologna sürecini; tüm dünya yükseköğretim ve üniversite anlayışını piyasa öncelikleri ve sermayenin küreselleşmesi temelinde, emek, öğretmen, akademisyen ve araştırmacı gücünü metalaştırmak üzere, ABD-Anglosakson modeline uygun şekilde yeniden düzenleyerek, akademisyenlerin özerk varlığını (üniversite özerkliği ve akademik özgürlükleri), özgür düşüncüyü, “Gerçeği arama”nın farklı yollarını, farklı bilme biçimlerini ortadan kaldırma süreci olarak ifade etmiştir.

İlgili Araştırmalar

1997 yılında Mehmet Muzaffer Martı’nın (Prof. Dr. Mahmut Âdem danışmanlığında) yaptığı “Planlı Dönemde Ulusal Eğitimimizin Temel Hedefleri ve Finansman Kaynakları 1963-1992” adlı doktora çalışmasında, bütün öğretim düzeylerinde yapılan kamu harcamalarının kaynakları, cari harcamaların zamansal gelişimi, ilköğretimde ve ortaöğretimde maliyet verimliliği belirlenmiştir. Martı (1997) yükseköğretimle ilgili olarak Türkiye düzeyinde üniversitelerin çeşitli fakültelerinin (Eğitim, Mühendislik, İktisadi ve İdari Bilimler, Hukuk Fakültesi, Tıp Fakülteleri) kamusal harcamalarını birbirleriyle karşılaştırmış ve buradan Türkiye’deki fakülteler bazında harcama farklılıklarını belirlemiştir. Çalışmada Türkiye’deki üniversitelerde öğrenci başına düşen harcamaların ve öğrenci başına düşen öğretim elemanı sayısının üniversiteden üniversiteye büyük farklılıklar gösterebildiğini belirlemiş, harcama miktarındaki bu farklılıkların üniversitenin verdiği eğitimin niteliği konusunda bir ölçüt olamayacağını belirtmektedir. Çok köklü ve daha önce kurulan üniversitenin bu dönem içinde yeni kurulan üniversitelere göre öğrenci maliyetinin daha düşük olduğunu gözlemlemiştir. Özellikle Eğitim Bilimleri Fakültelerinde öğrenci başına düşen öğretim görevlisi sayısı konusunda büyük farklılıkların olduğu görülmektedir. Aynı

zamanda harcama miktarları konusunda kamu üniversiteleri arasında büyük farklılıklar gözlenmektedir. Bu dönemde Türkiye’de öğrenim gören öğrencilerin oldukça büyük bir bölümünün büyükşehirlerde olduğu belirlenmiştir. Tıp Fakültelerindeki harcama farklılıklarının da oldukça önemli düzeyde olduğu, Tıp Fakültelerine ayrılan kamu kaynağının bazen yarısından fazla miktarın bir üniversite tarafından kullanmasının, kaynak ayırma politikalarının gözden geçirilmesi gerektiğini belirtmiştir. Bu dönemde de üniversitelere bütçe ayrılırken, öğrenci sayısının, öğretim elemanın sayısının dikkate alınmadığını belirtmiştir. Bunun yanında Türkiye’de Kalkınma Planlarında yükseköğretimde koyulan hedeflere ulaşamadığını ve bunun temel nedenlerinden birinin yeterli mali kaynağın üniversitelere sağlanamamasından kaynakladığını belirtmektedir.

Hüseyin Yolcu tarafından 2007 yılında Prof. Dr. Nejla Kurul danışmanlığında hazırlanan ‘Türkiye’de İlköğretimin Finansmanının Değerlendirilmesi’ isimli çalışmada Türkiye’de İlköğretim okullarının bütçe kaynakları, bütçe dışı kaynakları, iç ve dış kaynaklı projeler, bağışlar, yardımlar vb. araçların ilköğretimin finansmanına olan etkilerini, sosyo-ekonomik düzeyi farklı olan çevrelerdeki okulların finansman farklılıklarını belirlemiştir. Çalışmada ilköğretime ayrılan bütçe kaynaklarının zamansal gelişimi yanında, ilköğretimin finansmanı ile ilgili şube müdürleri, okul müdürleri, veliler ile de görüşmeler yapılmıştır. Buna göre 1960-2006 yılları arasında Türkiye’de Milli Eğitim Bakanlığı harcamalarının GSMH ve kamu bütçesi içindeki oransal payında düşmeler olduğunu belirlemiştir. İlköğretim harcamalarında 1974-2003 yılları arasında yıllık ortalama % 6,2 oranında düşüş yaşandığı görülmektedir. Aynı dönemde öğretmen sayısındaki artışla, cari harcamalarda artış görülmesine karşın, yatırım harcamalarında düşüşler yaşanmıştır. Bütçe kaynaklarının azalması ile birlikte ilköğretim okullarının bütçe dışı kaynaklara yöneldiği ve bu kalemlerdeki çeşitliliğin arttığı özellikle sosyo ekonomki düzeyi daha düşük olan çevredeki okulların bütçe dışı kalemlerinin daha fazla arttığı bulgulanmıştır.

Gülay Aslan tarafından 2007 yılında Prof Dr. Işıl Ünal danışmanlığında hazırlanan ‘Türkiye Üniversitelerinde Neoliberal Değişim: Öğretim Üyelerinin Kavram ve Uygulamalara İlişkin Değerlendirmeleri’ isimli doktora tezinde, öğretim üyelerinin üniversitelerde yaşanan neoliberal değişime ilişkin görüşleri ortaya konmuştur. Araştırmaya göre öğretim üyelerinin büyük çoğunluğunun 1980’den sonra uygulamaya konan siyasal-iktisadi sistemin bir uzantısı olan yeni yükseköğretim politikaları ile Türkiye üniversitelerinin sorunları arasında doğrudan bağlantı kurdukları belirlenmiştir. Öğretim üyelerinin ağırlıklı olarak üzerinde durdukları temel sorunlar, üniversitelerin merkezileşmesi, akademik özgürlük ve özerkliğin kaybı,

YÖK'ün her alandaki müdahaleci ve baskıcı uygulamaları, öğrenci ve öğretim üyelerinin apolitikleştirilmesi gibi konular olduğu görülmektedir. Yükseköğretimin finansmanı ile ilgili olarak; özellikle sosyal bilimler alanında çalışan öğretim üyelerinin uygulanan neo liberal politikalar ve piyasa yönelimli bakış nedeniyle, sosyal bilimlerin değişimden en fazla olumsuz olarak etkilenen alanlar olduğunu belirtmişlerdir.

Ali İlker Kurt tarafından 2007 yılında Prof. Dr. Hasan Hüseyin Aksoy danışmanlığında yapılan “Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi’nde Sürdürülen Eğitimin Maliyeti” adlı yüksek lisans çalışmasında Ankara Üniversitesi ve Eğitim Bilimleri Fakültesinde harcamaların zamansal değişimini ortaya konmuştur. 1990-2005 yılları arasındaki cari, yatırım ve transfer harcamalarının zamansal gelişimi incelenmiştir. Buna göre Ankara Üniversitesi’nin 1990-2005 yılları arasında cari harcamalarının % 5 azaldığını, yatırım (sermaye) harcamalarının % 5,1 arttığını, transfer harcamalarının ise yıllık ortalama % 4,4 arttığını yine bu dönemde personel harcamalarının ise yıllık % 1,4 azaldığını belirlemiştir. Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi’nde 1990 yılında öğrenci başına maliyetin 4.332,79 TL iken 2005 yılında 4.027,15 TL olduğu ortaya çıkmıştır. Çalışmada aynı zamanda öğrencilerin özel harcamaları da belirlenmiş ve programlar arasındaki öğrenci harcamalarına ilişkin farklılıklar gözlenmiştir. Eğitim Bilimleri Fakültesinin toplam harcamaları ve alternatif maliyet hesaplanarak yıllık ortalama öğrenci başına düşen harcama miktarı bulunmuştur. Çalışmaya göre kamusal kaynakların giderek azaldığı ve eğitim giderlerinin giderek ailelere yüklendiği tespit edilmiştir.

2012 yılında Tarık Soydan’ın Prof. Dr. Hasan Hüseyin Aksoy’un danışmanlığında hazırladığı ‘Ankara’daki Devlet İlköğretim ve Ortaöğretim Okullarındaki Yönetici ve Öğretmenlerin Eğitim Yapısal Dönüşümü Sürecine ve Öğretmenlerin İstihdamına Yönelik Görüşleri’ adlı doktora tezinde; eğitim alanında yaşanan yapısal değişikliklerin eğitsel sonuçları konusunda yönetici ve öğretmenlerin olumlu bir izlenim edinmedikleri görülmektedir. Yönetici ve öğretmenler eğitim alanında yaşanan değişimler sonucunda çağdaş bir eğitim sisteminin şekillendiğine ilişkin görüşe çok az katıldıkları ortaya çıkmıştır. Eğitim sistemindeki değişikliklerle birlikte giderek daha fazla insanın nitelikli eğitim olanaklarından yararlanabildiği yönündeki görüşe, yeniden yapılandırma politikalarının eğitim sistemini daha demokratik bir sistem haline getirdiği yönündeki görüşe ve farklı sosyo-ekonomik konuma sahip kişilerin giderek benzer eğitim olanaklarına sahip olabildiği yönündeki görüşe katılım oranının çok az olduğunu bulgulamıştır. Buna karşın, yönetici ve öğretmenler eğitim sisteminde gerçekleştirilen kapsamlı değişikliklerin eğitim sistemine zarar

verdiğine ilişkin görüşe büyük ölçüde katıldıklarını ortaya koymuştur. Eğitim alanında yaşanan değişikliklerin eğitim finansmanına etkileri konusunda yönetici ve öğretmenlerin eğitimde ticarileşmenin giderek arttığı yönündeki görüşe büyük oranda katıldıklarını tespit etmiştir.

2013 yılında Figen Çam Tosun'un Prof. Dr. Kasım Karakütük danışmanlığında hazırladığı “Üniversitede Bütçe Yönetimine İlişkin Bir Çözümleme” adlı doktora tezinde üniversite yöneticileri, üniversite öğretim üyeleri ve idari personeli ile görüşmeler yapmış, öğrencilerden veri toplama aracı ile bilgi toplamıştır. Üniversitelerde önceleri Humbolt modelinden giderek Anglo Sakson modele doğru bir dönüşümün olduğu belirlenmiştir. Araştırma kapsamında üniversite yöneticilerinin yoğunluğunun sadece belirli konularda özerkliğin olduğunu, mali özerkliğin ise olmadığını belirtmişlerdir. Yapılan görüşmelere göre üniversite yöneticilerinin sanayi ile işbirliği konusuna olumlu baktıklarını, özel kaynaklardan elde edilecek kaynakların üniversitelerin finansmanında yaşanan daralmaları azaltabileceğini belirtmişlerdir. Üniversite yöneticilerinin yoğunluğunun devlet tarafından ayrılan kaynağın öğretim ve araştırma maliyetlerini karşılama düzeyinde olması gerektiğini söylemişler, üniversitenin türü, kuruluş yılı, üniversitenin büyüklüğünün, kaynak ayırmada etkili olduğunu, üniversitenin olduğu bölgenin ise etkili olmadığını belirlemiştir. Harcamalar konusunda yeterli ödenğin ayrılmadığını, kaynak dağıtımının adaletli olduğunu, bütün araştırmacılara araştırma konusunda yeterli desteğin verildiğini bulgulamıştır. Araştırma kapsamındaki üniversiteler arasında üniversitenin büyüklüğü bulunduğu yer bakımından kütüphane ve sosyal faaliyetler açısından farklılıklar olduğu belirtmektedir.

BÖLÜM III

YÖNTEM

Bu bölümde, araştırma modeli, araştırma evreni ve örnekleme, araştırmada kullanılan veri toplama araçlarının geliştirilmesi, veri toplama süreci ve verilerin çözümlenmesine ilişkin bilgi verilmiştir.

Araştırmanın Modeli

Türkiye yükseköğretim sistemindeki finansal kaynak tahsisi, kullanımı ve finansman politikalarındaki değişimleri ve bu değişimlerin üniversitelere yansımalarının ortaya konması amaçlayan bu araştırmada tarama modeli temel alınmıştır. Bu amaca yönelik olarak hem üniversitelerin finansmanına ilişkin özellikle sayısal verilerin incelenip analiz edilmesi, hem de finansman politikalarının üniversiteye yansımalarının ortaya konulması gerekmiştir. Dolayısıyla araştırma iki boyutlu veri toplama ve analizi süreçlerini gerektirmektedir. Bunlardan biri yükseköğretimin finansmanına ilişkin durumu ortaya koymaya yönelik olan kaynak ve belge taraması, diğeri finansman politikalarının üniversiteye etkisini ortaya koymaya yönelik üniversite yöneticileriyle yapılan derinlemesine görüşmelerdir.

Üniversitelerin finansmanındaki değişimler ve bunların üniversitelere etkilerini sadece üniversitelere aktarılan merkezi kaynakların miktarı veya üniversitelerin gelir ve harcamalarına ilişkin sayısal verilerle veya politika belgeleriyle ortaya koymak mümkün değildir. Dolayısıyla finansman politikalarının üniversitelere somut yansımalarının da ortaya konabilmesi için üniversitelerin içinden ilgililerin görüşlerinin irdelenmesi önemlidir. Bu nedenle çalışmada üniversitelerin yöneticilerinin görüşlerine başvurulmuştur.

Araştırma kapsamında yapılan görüşmeler nitel araştırma tekniğine uygun olarak gerçekleştirilmiştir. Creswell (1998, Akt. Işıkoğlu, 2005: 159) nitel araştırmayı sosyal yaşamı ve insanla ilgili problemleri kendine özgü metotlarla sorgulayarak anlamlandırma süreci olarak ifade etmiştir. Diğer tanımda ise nitel araştırma insanların yaşam tarzlarını, öykülerini, davranışlarını, örgütsel yapıları ve toplumsal değişmeyi anlamaya dönük bilgi üretme süreçlerinden biri olarak ifade edilmiştir (Strauss ve Corbin, 1990, Akt. Özdemir, 2010: 325).

Araştırmanın nitel kısmında, üniversite yöneticilerinin gözlem ve deneyimleri çerçevesinde yükseköğretimin finansman politikaları, finansman tahsisi, kaynak kullanımlarının nasıl gerçekleştiği ve bu süreçlerin nasıl işlediğini tespit etmek amaçlanmıştır.

Çünkü finansman politikalarının etkilerinin ortaya konabilmesi için uygulama süreci ve sonuçları hakkında bilgi sahibi olmak gereklidir. Üniversite yöneticilerinin görüşlerine dayalı olarak, finansman politikalarının üniversiteye yansımalarının nasıl olduğu, bu yansımaların farklı boyutları, üniversitelerin karşılaştıkları sorunları nasıl yorumlayıp ne gibi tepkiler verdikleri ayrıntılı bir şekilde ortaya konması mümkün olabilir.

Hem kaynak taraması ve hem de derinlemesine görüşme tekniklerinin kullanılmasıyla Türkiye’de yükseköğretimin finansmanı ile ilgili gidişat hem politika ve aktarılan kaynağın miktarı açısından hem de bu politika ve kaynak aktarımlarının somut olarak üniversiteye yansımaları açısından iki yönlü olarak ele alınmıştır. Politikalar ve harcama miktarlarına ilişkin elde edilen bulgular ile derinlemesine görüşmelerden elde edilen bulgular, ilgili oldukları alt probleme ilişkin olarak ayrı ayrı sunulduğu gibi birlikte de sunulmuştur. Özellikle derinlemesine görüşmelerden elde edilen bulguları sunarken gerekli görülen yerlerde somut sayısal bulgulara yer verilmiş ve iki türlü bulgu birlikte sunulmuş ve irdelenmiştir.

Çalışma Evreni ve Çalışma Grubu

Nitel araştırmalarda örneklem belirlemede temel amaç araştırmanın amacına yönelik olarak olabildiğinde kapsamlı bilgi sağlayabilecek olan kişilere ulaşılmasıdır. Dolayısıyla nitel araştırmalarda önemli olan araştırma örneklemine olabildiğince çok sayıda katılımcının dahil edilmesi değil araştırma konusunda en kapsamlı bilgi veya deneyimlere sahip kişilerin dahil edilmesidir. Bundan dolayı olasılık temelli örnekleme yöntemleri değil araştırmanın amacına uygun, diğer bir ifadeyle amaçlı seçim yoluyla örneklemin belirlenmesine çalışılmaktadır (Creswell, 2013). Amaçlı örnekleme yöntemlerinin, tam anlamıyla nitel araştırma geleneği içinde ortaya çıktığı belirtilmektedir (Yıldırım, Şimşek, 2006:107).

Nitel araştırmada kullanılan örneklem modeline “amaçlı örneklem” ismi verilmektedir. Olasılık kuramına dayalı olarak geliştirilmiş olan nicel örneklem yaklaşımlarının aksine amaçlı örneklem modelinde temel amaç, araştırmanın konusunu oluşturan kişi, olay ya da durum hakkında ve belirli bir amaç doğrultusunda derinlemesine bilgi toplamaktır (Maxwell, 1996, Akt. Özdemir, 2010:327). Amaçlı örnekleme yöntemleri pek çok durumda, olgu ve olayların keşfedilmesine ve açıklanmasına olanak tanımaktadır (Patton 1987, Akt. Yıldırım, Şimşek, 2006: 107).

Amaçlı örneklemin çeşitli türleri vardır. Bunlardan başlıcaları; aşırı veya aykırı durum örnekleme, maksimum çeşitlilik örnekleme, kartopu veya zincir örnekleme, ölçüt

örnekleme, doğrulayıcı veya yanlışlayıcı örnekleme ve kolay ulaşılabilir (convenient) durum örnekleme olarak sıralanmıştır (Patton, 1987, Akt. Yıldırım ve Şimşek, 2006: 107).

Nitel araştırmalarda, nicel araştırmalarda olduğu gibi belirli sayıda katılımcıya ulaşmak gibi katı bir koşul yoktur. Yıldırım ve Şimşek'in (2006) belirttiği gibi bazen bir kişi dahi nitel bir araştırma için yeterli olabilir. Görüşme yapılacak kişilerin seçimi ile ilgili olarak Punch, 2005: 171) göz önünde bulundurulması gerekli temel konuları şöyle sıralamıştır:

- Kiminle neden görüşme yapılmaktadır?
- Kaç kişi ile kaç defa görüşme yapılacaktır?
- Ne zaman ve ne kadar süre ile görüşme yapılacaktır?
- Görüşme nerede yapılacaktır?
- Görüşmeye nasıl başlanacaktır?

Çalışmada araştırmanın amacına uygun olarak amaçlı örnekleme yöntemlerinden olan maksimum çeşitlilik ve ölçüt örnekleme başvurulmuştur. Bu kapsamda katılımcıların belirlenmesinde üniversitelerin büyüklüğü, yerleşim yeri, kaynak kullanımı ve öğrenci sayısı gibi özellikleri dikkate alınarak öncelikle katılımcıların hangi üniversitelerden seçileceği belirlenmiştir. Buna ilave olarak üniversitelerin rektör, rektör yardımcıları, dekanlar ve dekan yardımcıları gibi hem üniversite hem de fakülte düzeyinde görev yapan yöneticilerinin araştırma örnekleme dahil edilmesine gayret edilmiştir.

Türkiye’de 2014 yılı Bütçe Kanununa göre 104 kamu üniversitesi özel bütçe içinde yer almaktadır (www.bumko.gov.tr). Bu üniversitelerin bir kısmı daha uzun bir süre önce kurulmuş, bir kısmı ise son on yıllık süre içinde kurulan yeni üniversitelerdir. Ayrıca üniversiteleri öğrenci sayısı açısından da gruplamak mümkündür. Kimi üniversitelerin öğrenci sayısının oldukça yüksek kimi üniversitelerin ise öğrenci sayılarının görece düşük olduğu görülmektedir. Bu durumla bir ölçüde doğru orantılı olarak, kamudan aktarılan kaynaklar açısından da üniversiteler görece yüksek veya düşük kaynak aktarılan üniversiteler olarak gruplanabilir. Üniversiteler arasındaki bu gibi farklılaşmalar (öğrenci sayısı, ayrılan ödenek miktarı, kamusal harcamalar) göz önüne alınarak araştırma kapsamında 10 üniversiteden 35 yönetici ile görüşülmesi kararlaştırılmıştır. Bu doğrultuda 10 üniversiteye araştırma izni için yazılı talepte bulunulmuş ve bu talebe yedi üniversiteden olumlu cevap verilmiştir. Görüşmeler öncesinde üniversite yöneticilerinden randevu alınmıştır. Bu yedi üniversitedeki 35 yöneticiden 9’u ile iş yoğunluğu, yurt dışı seyahatler gibi nedenlerden dolayı görüşülememiştir. Dolayısıyla araştırma 26 yönetici üzerinden yürütülmüştür. Araştırmaya katılan yöneticiler ile ilgili bilgiler Çizelge 15’ te sunulmuştur.

Çizelge 15.

Araştırmaya Katılan Yöneticiler İle İlgili Bilgiler

Kod	Cinsiyet	Görevi	Bağlı Olduğu Üniversite
Y1	Erkek	Dekan (Bir Önceki)	A Üniversitesi
Y2	Erkek	Rektör Yardımcısı	A Üniversitesi
Y3	Erkek	Dekan	A Üniversitesi
Y4	Kadın	Dekan	B Üniversitesi
Y5	Kadın	Dekan Vekili	B Üniversitesi
Y6	Kadın	Dekan(Bir Önceki)	B Üniversitesi
Y7	Erkek	Dekan	B Üniversitesi
Y8	Kadın	Dekan	C Üniversitesi
Y9	Erkek	Dekan Yardımcısı	C Üniversitesi
Y10	Kadın	Fakülte Sekreteri	C Üniversitesi
Y11	Erkek	Rektör Yardımcısı	C Üniversitesi
Y12	Erkek	Dekan	C Üniversitesi
Y13	Erkek	Dekan	C Üniversitesi
Y14	Erkek	Dekan	C Üniversitesi
Y15	Erkek	Dekan	D Üniversitesi
Y16	Erkek	Dekan	D Üniversitesi
Y17	Erkek	Dekan Yardımcısı	E Üniversitesi
Y18	Erkek	Dekan Yardımcısı	E Üniversitesi
Y19	Erkek	Dekan Yardımcısı	E Üniversitesi
Y20	Erkek	Dekan	E Üniversitesi
Y21	Erkek	Dekan	E Üniversitesi
Y22	Erkek	Dekan	E Üniversitesi
Y23	Erkek	Dekan	F Üniversitesi
Y24	Erkek	Dekan	F Üniversitesi
Y25	Erkek	Dekan	F Üniversitesi
Y26	Erkek	Rektör	G Üniversitesi

Çizelge 15'te görüldüğü gibi araştırmaya katılan yirmi altı yöneticiden biri üniversite rektörü, ikisi rektör yardımcısı, on sekizi dekan ya da önceki (eski) dekan, dördü dekan yardımcısı ve biri fakülte sekreteri olarak görev yapmaktadır. Bu yöneticilerin görev yaptığı üniversiteler iki büyükşehirdeki (Ankara, Eskişehir) dört büyük üniversite (Ankara, Hacettepe, Gazi, Anadolu Üniversitesi), bir büyükşehirdeki (Ankara) bir yeni kurulmuş üniversite (Yıldırım Beyazıt Üniversitesi), büyükşehir olmayan bir şehirdeki (Zonguldak) eski üniversite (Bülent Ecevit Üniversitesi) ve küçük bir şehirdeki (Kırşehir) yeni kurulan (Ahi Evran Üniversitesi) üniversite seçilmiştir. Araştırma konusunun hassasiyetinden ve

araştırmaya katılan bazı üniversite yöneticilerinin taleplerinden dolayı görüşmelerin betimlenmesinde üniversite yöneticilerinin isimleri kodlanarak verilmiştir. Yıldırım ve Şimşek (2006)'ın da belirttiği gibi etik ilkelerin en temel ve klasik olanlarından biri de “gizlilik, özel hayata saygı ve zarar görmemeleri, doğrudan ya da dolaylı olarak tanımlayıcı bilgilerin deşifre edilmemesidir. Bu bağlamda üniversite yöneticilerinin bağlı olduğu üniversiteler ve yöneticiler kodlanarak gizlenmiştir. Görüşmeler sırasında ipucu olabilecek ifadeler yer verilmemiştir.

Veri Toplama Aracının Geliştirilmesi

Araştırma kapsamında gerekli verilerin toplanması amacıyla yarı yapılandırılmış bir görüşme formu hazırlanmıştır. Görüşme formunun hazırlanması süreci hakkında bilgi verirken öncelikle görüşme kavramı ve türleri hakkında bilgi verilmesi gerekli görülmüştür.

Görüşme, kaynak kişinin ilgi, görüş, tutum ve davranışlarını ortaya çıkarmak üzere iki kişi arasında (mülakatçı ve kaynak kişi) serbest bilgi değişimini sağlayan sosyal ilişki yaratmak için düzenlenir (Balcı, 2004:159). Görüşme, insanların gerçekliğe ilişkin algılarına, anlamlarına, tanımlamalarına ve gerçeği inşa edişlerine vakıf olmak için iyi bir yoldur (Punch, 2005:166). Bu tür görüşmeler derinlemesine görüşme (indepth conversation) olarak adlandırılmakta ve son yıllarda bu tür çalışmalarda bu adın tercih edildiği belirtilmektedir (Punch, 2005:166).

Alanyazında görüşme türleri ile ilgili farklı yaklaşımların ortaya konulduğu görülmektedir. Patton (1980, Akt. Punch, 2005:166) üç farklı görüşme türü olduğunu belirtmektedir. Bunlar: (1) resmi olmayan sohbet türü görüşme, (2) genel görüşme formu yaklaşımı ve (3) açık-uçlu standartlaştırılmış görüşmedir. Yıldırım ve Şimşek (2006:120) de alanyazında görüşmenin çoğunlukla iki veya üç türünden söz edildiğini belirtmektedir. İki türlü olanlar ‘yapılandırılmış görüşme’ ve ‘yapılandırılmamış görüşme’ olarak sınıflandırılmaktadır. Bir yanda önceden belirlenmiş bir dizi soru ve yanıtı içeren yapılandırılmış görüşme, diğer yanda açık uçlu sorular içeren yapılandırılmamış görüşme yer alır (Chadwick ve diğerleri, 1984, Akt. Yıldırım ve Şimşek, 2006:120). Buna karşılık birçok araştırmacı nitel araştırmada kullanılan formları yarı yapılandırılmış form olarak adlandırmaktadır. Çünkü tüm katılımcılara büyük ölçüde aynı sorular sorulduğu için kısmen yapılandırılmış bir form uygulanmakta, buna karşılık cevaplar yapılandırılmamaktadır.

Görüşme formunun geliştirilmesi sürecinde ilk olarak araştırmanın alt problemleri ve alanyazın incelmesine dayalı olarak geliştirilen temalar göz önüne alınarak bir taslak soru formu geliştirilmiştir.

Taslak formdaki soruların hazırlanmasında soruların açık ve anlaşılır olmasına buna karşılık yönlendirici olmamasına özen gösterilmiştir. Soruların daha iyi anlaşılmasını sağlamak amacıyla ilave sorular veya ipuçları da taslak forma ilave edilmiştir. Sorular katılımcıların bilgi ve deneyimlerini olabildiğince ayrıntılı bir şekilde ortaya koymalarını sağlamak amacıyla olabildiğince yoruma imkan verecek şekilde hazırlanmıştır. Ayrıca taslak soruların mülakat süreci ve soruların akıcılığı göz önüne alınarak mantıksal bütünlük ile sıralanmasına özen gösterilmiştir. Taslak soru formu hazırlandıktan sonra alan uzmanlarından ve Türkçe dil bilgisi uzmanlarından görüş alınmıştır. Alan uzmanlarının önerileri doğrultusunda taslak soru formundaki soru sayısı azaltılmış ve ayrıca soruların ifade edilişinde bazı değişiklikler yapılmıştır. Uzman görüşlerine dayalı yapılan düzenlemelerden sonra soru formuna son şekli verilmiştir. Böylece araştırma alt problemlerine paralel beş ana tema çerçevesinde 20 soruluk bir görüşme formu ortaya çıkmıştır. Soru formu EK-1’te sunulmuştur. EK-2’de uzman görüşü alınan uzmanlar isimleri ve unvanları ile birlikte belirtilmiştir.

Verilerin Toplanması

Araştırmada ele alınan soruların yanıtlanması için gerekli verilerin toplanması amacıyla araştırmacı tarafından çeşitli veri toplanma teknikleri kullanılmıştır.

Araştırmanın birinci ve ikinci alt problemlerine yönelik gerekli verilerin toplanması için kaynak ve belge taraması yapılmıştır. Bu kapsamda üniversitelere aktarılan finansal kaynaklar, üniversitelerin gelir ve harcamaları ve finansman politikalarındaki değişmelerin ortaya konmasına yönelik olarak ilgili bakanlıklardan ve resmi belgelerden elde edilen belge, sayısal veriler ve istatistikler incelenerek araştırma amacına yönelik bilgiler toplanmıştır. Türkiye’de yükseköğretim harcamalarının zamansal değişimini ortaya koymak amacıyla 1938 yılından günümüze kadar olan yükseköğretim harcamaları Milli Eğitim Bakanlığı Kesin Hesap Bütçe Kanunlarından ve Maliye Bakanlığı Yükseköğretim Bütçe Kesin Hesapları Kanunlarından faydalanarak hazırlanmıştır. Türkiye’de yükseköğretim harcamalarının 1938-1981 yılları arasında sadece katma bütçeli kuruluşlar hesabında yer alan harcamalar olmayıp aynı zamanda bu dönemde kurulan üniversitelerin kuruluş harcamaları katma bütçeye geçilinceye kadar Milli Eğitim Bakanlığı’nın bütçelerinde yer almıştır. Bunun yanında 1925’li yıllarda “Okul” olarak adlandırılrsa da bugün fakülte veya üniversite olarak faaliyet gösteren okullar için yapılan harcamalar da yükseköğretim harcaması olarak hesaplama dahil edilmiştir. Bu bağlamda 1938’li yıllarda Mülkiye Mektebi (Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi), Yüksek Ziraat Enstitüsü (Ankara Üniversitesi Ziraat Fakültesi), Gazi Öğretmen Enstitüsü (Gazi Üniversitesi Eğitim Fakültesi), Sanayii Nefise Mektebi (Mimar

Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi) harcamaları, bu tarihlerde ülkemize gelen yabancı öğretim üyeleri ve uzmanlar için ödenen maaşlar ve tazminatlar, üniversite öğrencilerine verilen burslar ve tedavi giderleri, ilk kuruluşunda Doğu Üniversitesi olarak isimlendirilen Atatürk Üniversitesi, Karadeniz Teknik Üniversitesi, Ege Üniversitesi harcamaları Milli Eğitim Bakanlığı bütçesinden alınarak hazırlanmıştır. Milli Eğitim Bakanlığı bütçesinden alınarak yükseköğretim harcamalarına ilave edilen miktarlar EK 5’te nominal fiyatlarla verilmiştir.

Türkiye’de yükseköğretim harcamaları yanında çalışmanın temel eksenlerinden diğeri oluşturan üniversitelerin gelirlerindeki değişimlerdir. Türkiye’de 1947 yılından günümüze “Öz Gelir” kavramının kullanılmaya başladığı Maliye Bakanlığı’nın “Bütçe Uygulamaları ve Sonuçları”nın yer aldığı raporlarda görülmektedir. Türkiye’de üniversitelerin gelirleri iki temel başlık altında incelenmektedir. Bunlardan ilki öz gelir diğeri ise devletin üniversitelere yaptığı hazine yardımlarıdır.

Politika düzeyindeki dönüşümü ortaya koymak amacıyla şu belgeler incelenmiştir:

- Maliye Bakanlığı Bütçe Kesin Hesap Kanunları
- Milli Eğitim Bakanlığı Kesin Hesap Bütçe Kanunları
- Yükseköğretim Kurulu Öğrenci İstatistikleri
- Üniversitelerin Faaliyet Raporları

Araştırmanın üçüncü ve dördüncü alt problemlerinin yanıtlanması için finansman tahsisi, kullanımı ve finansman politikalarının üniversitelere yansımaları tespit etmek amacıyla konunun doğrudan uygulayıcısı konumunda olan üniversite yöneticilerinin görüşlerine başvurulmuştur. Bu amaçla araştırmanın bu kısmı derinlemesine görüşmelere dayalı olarak yapılmış nitel bir araştırma ile gerçekleştirilmiştir. Derinlemesine görüşmeler üniversitelerin rektör, rektör yardımcısı, dekanları ve dekan yardımcılarının katılımıyla gerçekleştirilmiştir. Bu kapsamda gerekli izin, onay ve randevular alınmıştır. Konuyla ilgili resmi belgeler EK 6’da verilmiştir. Üniversitelerden alınan izinlerden sadece birine örnek olarak yer verilmiştir. Görüşmelerden önce üniversite yöneticilerinden ses kaydı yapılması için izin istenmiştir. Bu isteğe 26 katılımcıdan sadece dokuzu (9) olumsuz cevap vermiş ve bu katılımcıların görüşleri araştırmacı tarafından yazılı olarak not alınmıştır. Yazılı not alınan üniversite yöneticilerine tutulan notlar tekrar gönderilerek itiraz ettikleri noktalar olup olmadığı sorulmuştur. Katılımcılara mülakat öncesinde kimlik bilgilerinin gizli tutulacağı da belirtilmiştir. Görüşmeler tamamlandıktan sonra ses kayıtları (katılımcıların hassasiyetleri de göz önüne alınarak) bizzat araştırmacı tarafından deşifre edilerek metne aktarılmıştır. 26

görüşmeci ile 19 saat görüşme yapılmış, bu görüşmelerin deşifre edilmesi ile 127 sayfalık bir görüşme metni esas alınmıştır.

Araştırmanın beşinci ve altıncı alt problemlerinde ise üniversitelerdeki dönüşümlerin toplumsal ve siyasal yaşama etkileri ve üniversitelerin finansmanına ilişkin öğretim elemanlarının geleceğe ilişkin öngörülleri ele alınmıştır.

Verilerin Analizi

Araştırmada kullanılan veri toplama araçlarının çeşitliliği, buna paralel olarak farklı veri analizi tekniklerinin kullanılmasını gerektirmektedir.

Üniversitelerin yapmış olduğu nominal harcama rakamları sabit fiyatlara çevrilerek kullanılmıştır. Öte yandan seri analizleri için logaritmik kalıp kullanılmıştır. Bu çerçevede $Y=a \cdot b^x$ denklemine göre Y ve X değişkenleri ile ilgili verilerden biri aritmetik seri diğeri geometrik seri özelliği taşıdığından analizler bu doğrultuda yapılmıştır. Burada Y yarı logaritmik olan değerleri, X ise aritmetik bir dizi olan yılları göstermektedir (Karakütük, 2012:295).

Araştırmada Milli Eğitim Bakanlığı'nın yapmış olduğu yükseköğretim harcamalarından 1939-1940-1941-1943 1967-1969-1973-1979 yıllarına ait kesin hesap bütçe kanunlarına ulaşılamamassı nedeniyle ilgili yıllar geometrik artış yöntemi (bileşik faiz formülü) kullanılarak hesaplanmıştır (Karakütük, 2012:269). Buna göre;

$$P_n = P_0 + (1 + r)^n \text{ formülünden;}$$

P_n =Hesaplanmak istenen yıldaki değer.

P_0 =Başlangıç yılındaki değer.

r = Yıllık ortalama artış oranı.

n =Bu iki dönem arasındaki yıl sayısını göstermektedir. Bu bağıntıda üç değer bilindiğinde dördüncüsü bulunabilir (Karakütük, 2012:269). P_0 , P_n ve n değerleri bilindiğine göre r 'yi bulunmaktadır. R değerini formülden çektiğimizde aşağıdaki formüle ulaşılmaktadır:

$$r = \sqrt[n]{P_n/P_0} - 1 \text{ formülünden yıllık ortalama artış oranı bulunmaktadır.}$$

Harcama kalemlerindeki değişimin doğru, ölçülebilir ve karşılaştırılabilir biçimde analiz edilmesi için 2005 yılı sabit alınarak hesaplamalar yapılmıştır. 2005 yılının Türkiye'de fiyatlar genel seviyesinin ve enflasyonun diğer yıllara göre daha istikrarlı bir yıl olduğu için seçilmiştir. 1938 yılı bazlı Tüketici Fiyat Endeksleri 2005 yılına dönüştürülmüştür. Dönüştürme için 2005 yılı Tüketici Fiyat Endeksi baz yıl alınarak, 1938 yılından 2012 yılına kadar bütün yılların endeksi 2005 yılı endekisine bölünmüştür (Karakütük 2012:391).

Araştırmada kullanılan Tüketici Fiyat Endeksi (TÜFE) EK 3'te verilmiştir. Cari harcamalar ve ve transfer harcamaları TÜFE baz alınarak sabit fiyatlara çevrilmiştir. Yatırım harcamaları ise Toptan Eşya Fiyat Endeksi (TEFE) baz alınara sabit fiyatlara çevrilmiştir. TEFE EK 4'te verilmiştir. Araştırmanın bu kısmında, daha çok belge inceleme ve hesaplama ile elde edilen bulgular ortaya koymuştur. Öğrenci başına düşen harcamalar, 1986-2012 yılları arasındaki yükseköğretim harcama miktarları dikkate alınarak hazırlanmıştır. Öğrenci sayılarına Lisans ve Önlisans Açık Öğretim Fakültesi öğrenci sayılarını içermemektedir. İkinci öğretim ve yüksek lisans, doktora öğrenci sayıları dahil edilmiştir.

Görüşme formlarından elde edilen verilerin analizinde nitel veri analizi tekniklerinden biri olan içerik analizi ve betimsel analiz tekniği kullanılmıştır. İçerik analizinde amaç toplanan verileri açıklayabilecek kavramlara ve ilişkilere ulaşılmasıdır. Bunun için nitel araştırmalarda öncelikle alanyazın incelemesine dayalı olarak geliştirilmiş bir başlangıç veya geçici olarak ifade edilen tema ve kodlar belirlenir. Bu tema ve kodlar görüşmelerin analizi boyunca çeşitli değişikliklere uğrayabilir veya yeni tema veya kodlar başlangıç tema ve kodlarına ilave edilir. Creswell (2007:152) nitel araştırmalarda beş-altı tema ve bunların alt kategorilerini oluşturan yirmi-yirmi beş kategorinin uygun olduğunu belirtmektedir. Bunun nedeni tema veya kategori sayısı fazla olduğunda bunların birlikte yorumlanması zorlaşmaktadır. Tema ve kategoriler oluşturulduktan sonra araştırmacı görüşme dökümlerini tanımlama, sınıflama ve yorumlamaya dayalı olarak analiz etmektedir (Creswell, 2007:153). Belirlenen temalar ve kategoriler ile ilgili üniversite yöneticilerinin görüşleri çizelgeler oluşturularak verilmiştir. Çizelgelerde yüzdeler verilirken her bir alt başlık kendi içinde değerlendirilerek yüzdeler dilimler verilmiştir. Çizelge ayrı alt başlıklar halinde yorumlanmıştır.

Görüşmelerin dökümleri araştırmacı tarafından baştan sona ve gerek duyulduğunda tekrar tekrar okunmuştur. Bu okumalar esnasında elde edilen bulguların yorumlanabilmesi ve tema ve kategoriler arasındaki ilişkilerin de belirlenebilmesi için çizelgeler oluşturulmuştur. Bu çizelgelerde tema ve kategoriler üniversite ve katılımcı bazında ayrı ayrı sunulmuş, böylece hem üniversite ve yöneticilere dayalı hem de doğrudan tema ve kategorilere dayalı olarak bulguların ortaya konmasına ve tartışılmasına olanak sağlanmıştır. Görüşmelerin dökümleri okunurken aynı zamanda konuya ilişkin çok önemli noktaların ifade edildiği kısımlar doğrudan alıntı olarak ilgili kategorilerin yer aldığı bulgulara ilave edilmiştir.

BÖLÜM IV

BULGULAR VE YORUM

Bu bölümde araştırma kapsamında yükseköğretim harcamalarının zamansal analizlerinden ve derinlemesine görüşmelerden elde edilen bulgular ve bu bulguların yorumlarına yer verilmiştir. Araştırmaya katılan üniversite yöneticilerinin görüşleri, araştırmacı tarafından oluşturulan temalar ve kategoriler çerçevesinde yorumlanmıştır. Ayrıca görüşmelerden elde edilen bulgular, konuya ilişkin alanyazın ile karşılaştırılarak yorumlanıp tartışılmıştır.

Türkiye’de Üniversite Harcamalarının Zamansal Değişimine İlişkin Bulgular ve Yorum

Çizelge 16’da 1938-2012 yılları arasında Türkiye’de yükseköğretime yapılan harcamalar cari ve sabit fiyatlarla (2005=100) verilmiştir.

Çizelge 16.

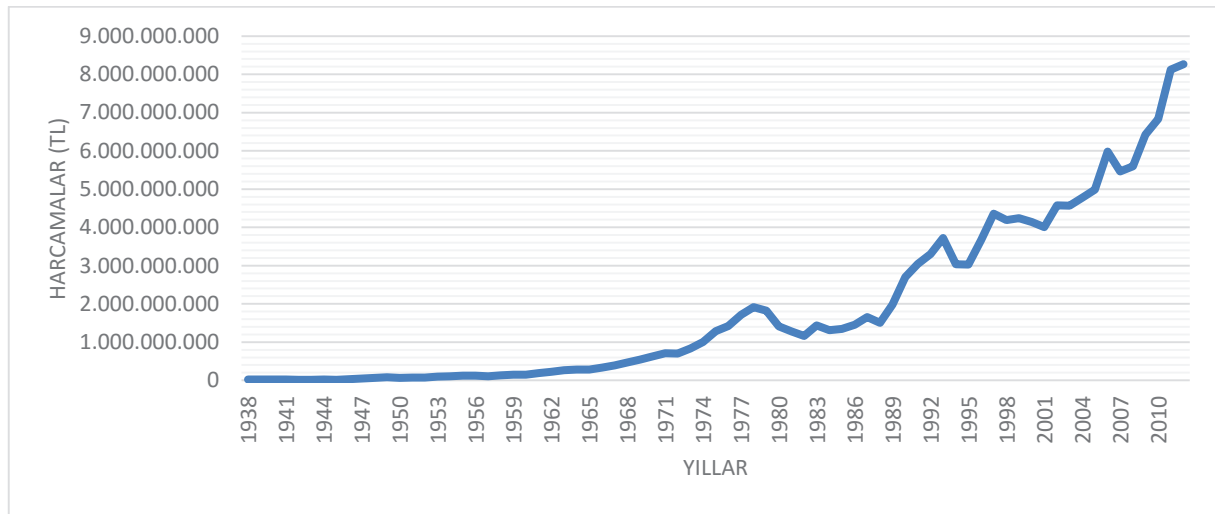
Türkiye’de 1938-2012 Yılları Arasında Yükseköğretim Harcamaları (2005=100)

Yıllar	Cari Fiyatlarla	Sabit Fiyatlarla	Yıllar	Cari Fiyatlarla	Sabit Fiyatlarla
1938	2.267.885	20.248.973,21	1976	5.923	1.420.628.448,06
1939	2.663.858	23.367.175,43	1977	8.735	1.709.984.338,29
1940	3.128.967	25.233.604,83	1978	14.977	1.912.771.392,08
1941	3.675.285	24.833.006,75	1979	23.100	1.821.335.646,14
1942	4.317.216	17.408.129,03	1980	36.137	1.414.696.210,46
1943	6.674.214	18.488.129,00	1981	43.625	1.274.466.841,95
1944	7.187.907	19.426.775,67	1982	51.045	1.161.407.021,45
1945	5.967.404	15.998.402,14	1983	82.984	1.436.902.618,09
1946	9.930.662	27.662.011,14	1984	112.249	1.309.742.949,49
1947	17.630.722	48.436.049,45	1985	167.461	1.347.558.541,88
1948	23.514.046	63.551.475,67	1986	243.403	1.455.167.754,74
1949	31.586.750	79.563.602,01	1987	383.676	1.651.391.309,96
1950	24.530.359	64.553.576,31	1988	607.079	1.504.290.510,82
1951	28.126.871	75.004.989,33	1989	1.308.293	1.985.206.844,70
1952	30.180.662	76.213.792,92	1990	2.854.727	2.702.288.219,26
1953	39.279.776	94.650.062,65	1991	5.340.474	3.047.200.020,08
1954	47.451.231	104.980.599,55	1992	9.855.327	3.305.885.387,70
1955	60.258.012	119.322.796,03	1993	18.438.352	3.723.652.049,76
1956	67.665.137	119.973.647,16	1994	31.029.596	3.037.553.479,70
1957	68.980.225	108.973.499,21	1995	58.188.870	3.029.910.783,30
1958	94.322.102	128.679.538,88	1996	127.064.764	3.668.133.489,76
1959	130.182.150	144.807.730,81	1997	280.294.667	4.356.723.138,47

1960	145.866.081	151.156.560,62	1998	497.800.734	4.190.092.429,11
1961	183.497.391	187.625.144,17	1999	830.834.993	4.241.796.633,99
1962	223.758.674	220.451.895,56	2000	1.256.307.701	4.140.271.979,96
1963	284.597.378	263.272.320,07	2001	1.875.366.295	4.002.871.607,20
1964	307.364.369	282.244.599,63	2002	3.108.075.267	4.575.189.409,91
1965	330.085.720	284.066.884,68	2003	3.888.367.593	4.568.080.986,59
1966	404.030.801	329.552.039,96	2004	4.414.669.959	4.775.752.891,55
1967	511.208.210	392.331.704,00	2005	4.989.369.380	4.989.369.380,00
1968	633.815.742	467.071.291,08	2006	6.556.333.969	5.982.056.541,06
1969	774.868.320	540.354.477,00	2007	6.509.816.452	5.459.203.631,52
1970	1.002.723.117	625.139.100,00	2008	7.369.320.194	5.597.819.671,28
1971	1.379.423.806	706.310.192,52	2009	8.988.853.812	6.423.347.546,91
1972	1.584.180.504	703.454.930,72	2010	10.389.319.860	6.838.168.483,75
1973	2.187.406.052	838.729.314,00	2011	13.147.180.231	8.125.230.472,76
1974	3.010.406.135	1.000.134.928,57	2012	14.571.810.750	8.269.680.192,26
1975	4.609.000.000	1.287.070.650,65			

Kaynak: Maliye Bakanlığı Kesin Hesap Kanunları

Çizelge 16’da verilen yükseköğretim harcamalarının grafiği Şekil 11’de verilmiştir.

Şekil 11.

1938-2012 Yılları Arasında Türkiye’de Yükseköğretim Harcamaları (2005=100)

Alanyazında yer verilen Carpentier (2009:231-245)’in İngiltere ve Fransa’nın yükseköğretim harcamalarını karşılaştırdığı Şekil 2’de yer alan grafikte, Türkiye’deki yükseköğretim harcamalarının verildiği Şekil 11 ile karşılaştırıldığında, Türkiye’deki ekonomik dalgalanmaların yükseköğretim harcamalarına doğrudan yansıdığı kolaylıkla söylenebilir. 1960-1979 yılları arasında düzenli bir artışın olduğu görülürken 1980’li yıllardan 1985’li yıllara kadar yükseköğretim harcamalarında düşmeler yaşanmıştır. Bu dönem aynı zamanda Türkiye’de ekonomi politikası olarak, yeni liberal politikaların uygulanmaya

başladığı yıllardır. Grafik özellikle Türkiye’de 1994’te, 2001 yılında yaşanan ekonomik krizlerin yarattığı harcama düşüşlerini de göstermektedir. Dönemin ekonomik dalgalanmalarından üniversiteler harcama miktarları açısından doğrudan etkilenmişlerdir. Bu durum Carpentier (2009: 231-245) in İngiltere ve Fransa için yapmış olduğu değerlendirmelerle benzerlik göstermektedir. Ekonomik dalgalanmalar İngiltere ve Fransa’da yükseköğretim harcamalarında düşüşlere neden olmuştur.

Âdem (1977: 76), Türkiye’de 1968-1977 yılları arasında Türkiye’de yükseköğretim harcamalarının çok hızlı arttığını belirtmekte ve bu artışın çok fazla sürmeyeceğini ifade etmektedir. Gerçekten de Şekil 11’e bakıldığında 1978’li yıllardaki harcama miktarları belirgin bir biçimde düşmüş, yükseköğretimde bu harcama miktarlarına ancak 1989’lu yıllardan sonra ulaşabilmiştir.

Türkiye’de 1938-2012 yılları arasında yapılan yükseköğretim harcamalarının yıllık ortalama artış oranı Çizelge 17’de hesaplanmıştır.

Çizelge 17.

Türkiye’de 1938-2012 Yılları Arasında Yükseköğretim Harcamalarının Zamansal Değişimi (2005=100)

Yıllar	Harcama Miktarları (TL)	LOG Y	X	X.LOGY	X ²	Y’
1938	20.248.973,21	7,306403	-37	-270,337	1369	25.716.3189
1939	23.367.175,43	7,368606	-36	-265,27	1296	
1940	25.233.604,83	7,401979	-35	-259,069	1225	
1941	24.833.006,75	7,395029	-34	-251,431	1156	
1942	17.408.129,03	7,240752	-33	-238,945	1089	
1943	18.488.129,00	7,266893	-32	-232,541	1024	
1944	19.426.775,67	7,288401	-31	-225,94	961	
1945	15.998.402,14	7,204077	-30	-216,122	900	
1946	27.662.011,14	7,441884	-29	-215,815	841	
1947	48.436.049,45	7,685169	-28	-215,185	784	
1948	63.551.475,67	7,803126	-27	-210,684	729	
1949	79.563.602,01	7,900714	-26	-205,419	676	
1950	64.553.576,31	7,80992	-25	-195,248	625	
1951	75.004.989,33	7,87509	-24	-189,002	576	
1952	76.213.792,92	7,882034	-23	-181,287	529	
1953	94.650.062,65	7,976121	-22	-175,475	484	
1954	104.980.599,55	8,021109	-21	-168,443	441	
1955	119.322.796,03	8,076723	-20	-161,534	400	
1956	119.973.647,16	8,079086	-19	-153,503	361	
1957	108.973.499,21	8,037321	-18	-144,672	324	
1958	128.679.538,88	8,109509	-17	-137,862	289	
1959	144.807.730,81	8,160792	-16	-130,573	256	
1960	151.156.560,62	8,179427	-15	-122,691	225	

1961	187.625.144,17	8,273291	-14	-115,826	196
1962	220.451.895,56	8,343314	-13	-108,463	169
1963	263.272.320,07	8,420405	-12	-101,045	144
1964	282.244.599,63	8,450626	-11	-92,9569	121
1965	284.066.884,68	8,453421	-10	-84,5342	100
1966	329.552.039,96	8,517924	-9	-76,6613	81
1967	392.331.704,00	8,593653	-8	-68,7492	64
1968	467.071.291,08	8,669383	-7	-60,6857	49
1969	540.354.477,00	8,732679	-6	-52,3961	36
1970	625.139.100,00	8,795977	-5	-43,9799	25
1971	706.310.192,52	8,848995	-4	-35,396	16
1972	703.454.930,72	8,847236	-3	-26,5417	9
1973	838.729.314,00	8,923622	-2	-17,8472	4
1974	1.000.134.928,57	9,000059	-1	-9,00006	1
1975	1.287.070.650,65	9,109602	0	0	0
1976	1.420.628.448,06	9,152481	1	9,152481	1
1977	1.709.984.338,29	9,232992	2	18,46598	4
1978	1.912.771.392,08	9,281663	3	27,84499	9
1979	1.821.335.646,14	9,26039	4	37,04156	16
1980	1.414.696.210,46	9,150663	5	45,75332	25
1981	1.274.466.841,95	9,105329	6	54,63197	36
1982	1.161.407.021,45	9,064984	7	63,45489	49
1983	1.436.902.618,09	9,157427	8	73,25942	64
1984	1.309.742.949,49	9,117186	9	82,05467	81
1985	1.347.558.541,88	9,129548	10	91,29548	100
1986	1.455.167.754,74	9,162913	11	100,792	121
1987	1.651.391.309,96	9,21785	12	110,6142	144
1988	1.504.290.510,82	9,177332	13	119,3053	169
1989	1.985.206.844,70	9,297806	14	130,1693	196
1990	2.702.288.219,26	9,431732	15	141,476	225
1991	3.047.200.020,08	9,483901	16	151,7424	256
1992	3.305.885.387,70	9,519288	17	161,8279	289
1993	3.723.652.049,76	9,570969	18	172,2774	324
1994	3.037.553.479,70	9,482524	19	180,168	361
1995	3.029.910.783,30	9,48143	20	189,6286	400
1996	3.668.133.489,76	9,564445	21	200,8533	441
1997	4.356.723.138,47	9,63916	22	212,0615	484
1998	4.190.092.429,11	9,622224	23	221,3111	529
1999	4.241.796.633,99	9,62755	24	231,0612	576
2000	4.140.271.979,96	9,617029	25	240,4257	625
2001	4.002.871.607,20	9,602372	26	249,6617	676
2002	4.575.189.409,91	9,660409	27	260,831	729
2003	4.568.080.986,59	9,659734	28	270,4725	784
2004	4.775.752.891,55	9,679042	29	280,6922	841
2005	4.989.369.380,00	9,698046	30	290,9414	900
2006	5.982.056.541,06	9,776851	31	303,0824	961

2007	5.459.203.631,52	9,737129	32	311,5881	1024	
2008	5.597.819.671,28	9,748019	33	321,6846	1089	
2009	6.423.347.546,91	9,807761	34	333,4639	1156	
2010	6.838.168.483,75	9,83494	35	344,2229	1225	
2011	8.125.230.472,76	9,909836	36	356,7541	1296	
2012	8.269.680.192,26	9,917489	37	366,9471	1369	13.751.366.469
n=75		658,0708	0	1295,881	35150	

$\text{Loga} = \Sigma \text{LogY} / n = 658,0708 / 75 = 8,77427733$ antilog=594.671.785,03

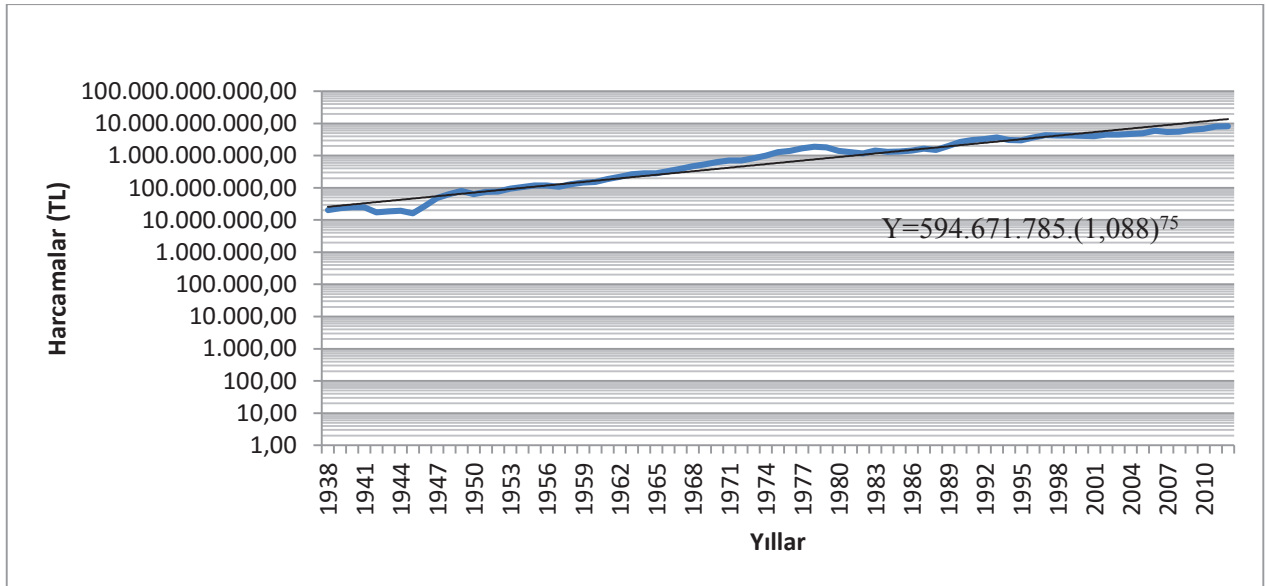
$\text{Logb} = \Sigma X \text{LogY} / X^2 = 1295,881 / 35150 = 0,03686671692$ antilog=1,088

$\text{Log Y}^1 = \text{Log a} + x \text{Log b}$

$\text{LogY}'_{1938} = \text{Loga} + x \cdot \text{Logb} = 8,77427733 + (-37) \cdot 0,03686671692 = 7,410208803$ antilog=
25.716.318,97 $\text{LogY}'_{1938} = 25.716.319$

$\text{LogY}'_{2012} = \text{Loga} + x \cdot \text{Logb} = 8,77427733 + (37) \cdot 0,03686671692 = 10,138345856$ antilog=
13.751.366.469,69 $\text{LogY}'_{2012} = 13.751.366.470$

1938-2012 yılları arasında Türkiye’de üniversite harcamalarının yıllık ortalama % 8,8 oranında arttığı görülmektedir. Şekil 12’de bu artışın grafiği verilmiştir.

Şekil 12.

1938-2012 Yılları Arasında Türkiye’de Yükseköğretim Harcamalarının Zamansal Değişimi (2005=100)

Şekil 12’de Türkiye’de 1938 yılından 2012 yılına kadar yapılan yükseköğretim harcamaları bir tek bir eğri üzerinde gösterilmiştir. Türkiye’de özellikle 1980 sonrası yükseköğretim harcamalarındaki artış oranının daha önceki yıllarla karşılaştırılabilmesi için

1938-2012 yılları arasındaki harcamalar iki döneme bölünerek analiz edilmiştir. Buna göre 1938-1980 yılları arasında yükseköğretime yapılan harcamalar ile 1981-2012 yılları arasındaki harcamaların artış oranları karşılaştırılmıştır. Çizelge 18’de 1938-1980 yılları arasında yükseköğretime yapılan harcama miktarının yıllık ortalama artış oranı hesaplanmıştır.

Çizelge 18.

1938-1980 Yılları Arasında Kamu Üniversitelerinde Yapılan Harcamalarının Zamansal Gelişimi (2005=100)

Yıllar	Harcama	LOG Y	X	X.LOGY	X ²	Y'
1938	20.248.973,21	7,30640301	-21	-153,43	441	14.541.132
1939	23.367.175,43	7,36860622	-20	-147,37	400	
1940	25.233.604,83	7,40197930	-19	-140,64	361	
1941	24.833.006,75	7,39502931	-18	-133,11	324	
1942	17.408.129,03	7,24075210	-17	-123,09	289	
1943	18.488.129,00	7,26689296	-16	-116,27	256	
1944	19.426.775,67	7,28840073	-15	-109,33	225	
1945	15.998.402,14	7,20407661	-14	-100,86	196	
1946	27.662.011,14	7,44188375	-13	-96,74	169	
1947	48.436.049,45	7,68516871	-12	-92,22	144	
1948	63.551.475,67	7,80312564	-11	-85,83	121	
1949	79.563.602,01	7,90071444	-10	-79,01	100	
1950	64.553.576,31	7,80992031	-9	-70,29	81	
1951	75.004.989,33	7,87509015	-8	-63,00	64	
1952	76.213.792,92	7,88203358	-7	-55,17	49	
1953	94.650.062,65	7,97612091	-6	-47,86	36	
1954	104.980.599,55	8,02110905	-5	-40,11	25	
1955	119.322.796,03	8,07672342	-4	-32,31	16	
1956	119.973.647,16	8,07908586	-3	-24,24	9	
1957	108.973.499,21	8,03732090	-2	-16,07	4	
1958	128.679.538,88	8,10950950	-1	-8,11	1	
1959	144.807.730,81	8,16079175	0	0,00	0	
1960	151.156.560,62	8,17942700	1	8,18	1	
1961	187.625.144,17	8,27329104	2	16,55	4	
1962	220.451.895,56	8,34331384	3	25,03	9	
1963	263.272.320,07	8,42040520	4	33,68	16	
1964	282.244.599,63	8,45062564	5	42,25	25	
1965	284.066.884,68	8,45342061	6	50,72	36	
1966	329.552.039,96	8,51792400	7	59,63	49	
1967	392.331.704,00	8,59365340	8	68,75	64	
1968	467.071.291,08	8,66938317	9	78,02	81	
1969	540.354.477,00	8,73267875	10	87,33	100	
1970	625.139.100,00	8,79597666	11	96,76	121	
1971	706.310.192,52	8,84899547	12	106,19	144	
1972	703.454.930,72	8,84723628	13	115,01	169	

1973	838.729.314,00	8,92362182	14	124,93	196	
1974	1.000.134.928,57	9,00005859	15	135,00	225	
1975	1.287.070.650,65	9,10960239	16	145,75	256	
1976	1.420.628.448,06	9,15248051	17	155,59	289	
1977	1.709.984.338,29	9,23299213	18	166,19	324	
1978	1.912.771.392,08	9,28166307	19	176,35	361	
1979	1.821.335.646,14	9,26038999	20	185,21	400	
1980	1.414.696.210,46	9,15066319	21	192,16	441	1.916.241.365
n=43		353,56854095	0	334,23	6622	

$\text{Loga} = \Sigma \text{LogY} / n = 353,56854095 / 43 = 8,2225242081$ antilog=166.926.085,13

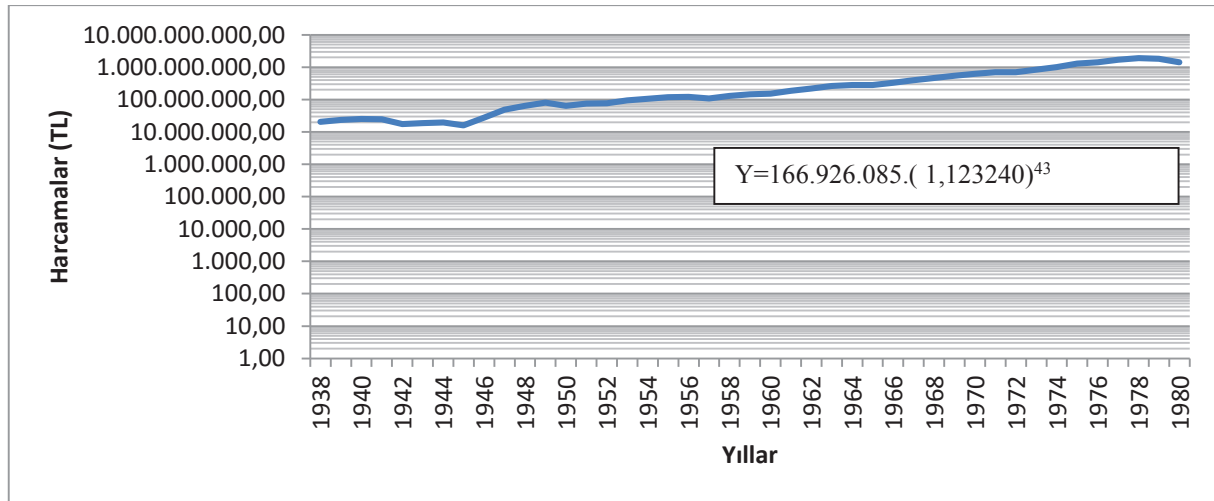
$\text{Logb} = \Sigma X \text{LogY} / X^2 = 334,23 / 6622 = 0,0504726668$ antilog=1.123240

$$\text{Log Y}^1 = \text{Log a} + x \text{Log b}$$

$\text{LogY}'_{1938} = \text{Loga} + x \cdot \text{Logb} = 8,2225242081 + (-21) \cdot 0,0504726668 = 7,1625982053$ antilog=
14.541.131,61 $\text{Y}'_{1938} = 14.541.132$

$\text{LogY}'_{1980} = \text{Loga} + x \cdot \text{Logb} = 8,2225242081 + (21) \cdot 0,0504726668 = 9,2824502109$ antilog=
1.916.241.365,25 $\text{Y}'_{1980} = 1.916.241.365$

Türkiye’de 1938 yılından 1980 yılına kadar yükseköğretimde yapılan harcamalar yıllık ortalama % 12,3 oranında arttığı görülmektedir. Şekil 13’te bu artışın grafiği verilmiştir.

Şekil 13.

1938-1980 Yılları Arasında Türkiye’de Kamu Üniversitelerinin Harcamalarının (TL) Zamansal Gelişimi

Çizelge 19’da 1981-2012 yılları arasında yükseköğretime yapılan harcamaların yıllık ortalama artış oranı hesaplanmıştır.

Çizelge 19.

Türkiye’de 1981-2012 Yılları Arasında Kamu Üniversitelerinde Yapılan Toplam Harcamalar (2005=100)

Yıllar	Harcama	LOG Y	X	X.LOGY	X ²	Y'
1981	1.274.466.841,95	9,105329	-15,5	-141,133	240,25	1.278.990.870
1982	1.161.407.021,45	9,064984	-14,5	-131,442	210,25	
1983	1.436.902.618,09	9,157427	-13,5	-123,625	182,25	
1984	1.309.742.949,49	9,117186	-12,5	-113,965	156,25	
1985	1.347.558.541,88	9,129548	-11,5	-104,99	132,25	
1986	1.455.167.754,74	9,162913	-10,5	-96,2106	110,25	
1987	1.651.391.309,96	9,21785	-9,5	-87,5696	90,25	
1988	1.504.290.510,82	9,177332	-8,5	-78,0073	72,25	
1989	1.985.206.844,70	9,297806	-7,5	-69,7335	56,25	
1990	2.702.288.219,26	9,431732	-6,5	-61,3063	42,25	
1991	3.047.200.020,08	9,483901	-5,5	-52,1615	30,25	
1992	3.305.885.387,70	9,519288	-4,5	-42,8368	20,25	
1993	3.723.652.049,76	9,570969	-3,5	-33,4984	12,25	
1994	3.037.553.479,70	9,482524	-2,5	-23,7063	6,25	
1995	3.029.910.783,30	9,48143	-1,5	-14,2221	2,25	
1996	3.668.133.489,76	9,564445	-0,5	-4,78222	0,25	
1997	4.356.723.138,47	9,63916	0,5	4,81958	0,25	
1998	4.190.092.429,11	9,622224	1,5	14,43334	2,25	
1999	4.241.796.633,99	9,62755	2,5	24,06887	6,25	
2000	4.140.271.979,96	9,617029	3,5	33,6596	12,25	
2001	4.002.871.607,20	9,602372	4,5	43,21067	20,25	
2002	4.575.189.409,91	9,660409	5,5	53,13225	30,25	
2003	4.568.080.986,59	9,659734	6,5	62,78827	42,25	
2004	4.775.752.891,55	9,679042	7,5	72,59281	56,25	
2005	4.989.369.380,00	9,698046	8,5	82,43339	72,25	
2006	5.982.056.541,06	9,776851	9,5	92,88008	90,25	
2007	5.459.203.631,52	9,737129	10,5	102,2399	110,25	
2008	5.597.819.671,28	9,748019	11,5	112,1022	132,25	
2009	6.423.347.546,91	9,807761	12,5	122,597	156,25	
2010	6.838.168.483,75	9,83494	13,5	132,7717	182,25	
2011	8.125.230.472,76	9,909836	14,5	143,6926	210,25	
2012	8.269.680.192,26	9,917489	15,5	153,7211	240,25	8.404.779.141
n=32		304,5023	0	71,95398	2728	

$\text{Loga} = \Sigma \text{LogY} / n = 304,5023 / 32 = 9,515696875$ antilog=3.278.663.719,77

$\text{Logb} = \Sigma X \text{LogY} / X^2 = 71,95398 / 2728 = 0,0263760923$ antilog= 1,062

$\text{Log Y}' = \text{Log a} + x \text{Log b}$

$Y'_{1981} = \text{Log a} + X. \text{Log b} = 9,515696875 + (-15,5).0,0263760923 = 9,106867444$ antilog=

1.278.990.870,13

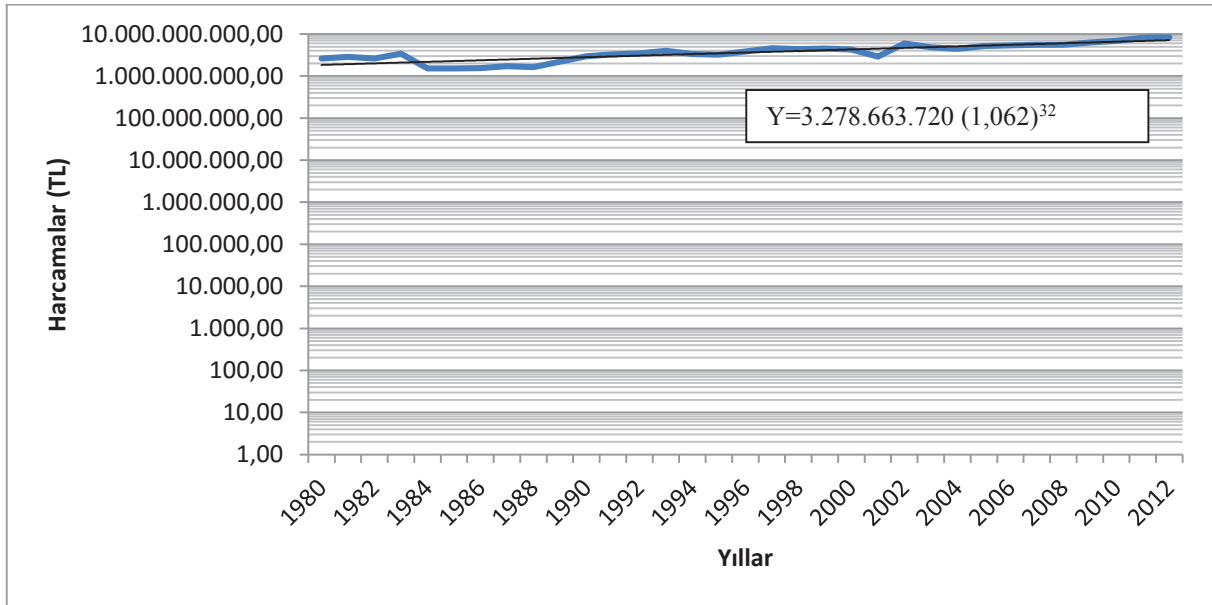
$Y'_{1981} = 1.278.990.870$

$$Y'_{2012} = \text{Log } a + X \cdot \text{Log } b = 9,515696875 + (15,5) \cdot 0,0263760923 = 9,924526305 \text{ antilog} = 8.404.775.141,43$$

$$Y'_{2012} = 8.404.775.141$$

1981-2012 yılları arasında Türkiye’de yükseköğretim harcamaları artış oranının yıllık ortalama % 6,2 oranında arttığı görülmektedir.

Şekil 14’te bu artışın eğim grafiği verilmiştir.

Şekil 14.

1981-2012 Yılları Arasında Kamu Üniversitelerinde Yapılan Kamusal Harcamaların Zamansal Gelişimi

Türkiye’de yükseköğretim harcamalarının 1938-1980 ve 1981-2012 yılları arasında iki dönem karşılaştırıldığında artış oranının ilk döneme göre neredeyse yarıya yakın düştüğü görülmektedir. 1938-1980 yılları arasında % 12,3 olan yükseköğretim harcamaları artış oranı 1981-2012 yılları arasında % 6,2 düzeyinde gerçekleşmiştir.

Şekil 13 ve Şekil 14 karşılaştırıldığında 1938-1980 yılları arasındaki yükseköğretim harcamaları grafiği eğiminin 1981-2012 yılları arasındaki yükseköğretim harcamaları grafiği eğiminden daha fazla olduğu görülmektedir.

1981-2012 yılları arasında Türkiye’de yapılan yükseköğretim harcamalarının artışında bir önceki döneme göre yaşanan düşüşün belirlenmesinden sonra, bu düşüşün özellikle hangi harcama türlerinde (cari, sermaye, transfer) olduğu büyük önem kazanmaktadır. Bu bağlamda Türkiye’de 1980 sonrasında cari, sermaye ve transfer harcamalarının artış oranları

hesaplanmıştır. Çizelge 20’de Türkiye’de yükseköğretim cari harcamalarının yıllık ortalama artış oranı verilmiştir.

Çizelge 20.

Türkiye’de 1986-2012 Yılları Arasında Yükseköğretimde Yapılan Cari Harcamalar (2005=100)

Yıllar	Cari Fiyatlarla	Sabit Fiyatlarla	LOGY	X	X.LOGY	X ²	Y’
1986	172.983	1.034.166.726	9,01459056	-13	-117,19	169	1.366.440.576
1987	275.998	1.187.931.220	9,07477913	-12	-108,897	144	
1988	447.076	1.107.816.585	9,04446786	-11	-99,4891	121	
1989	1.046.061	1.587.295.397	9,20065775	-10	-92,0066	100	
1990	2.224.058	2.105.296.139	9,32331319	-9	-83,9098	81	
1991	3.897.079	2.223.618.953	9,34706036	-8	-74,7765	64	
1992	7.098.569	2.381.154.429	9,37678756	-7	-65,6375	49	
1993	12.730.306	2.570.903.844	9,41008583	-6	-56,4605	36	
1994	22.282.617	2.181.293.008	9,33871400	-5	-46,6936	25	
1995	42.487.855	2.212.354.528	9,34485472	-4	-37,3794	16	
1996	85.881.000	2.479.231.553	9,39431709	-3	-28,183	9	
1997	187.569.000	2.915.453.980	9,46470619	-2	-18,9294	4	
1998	344.651.000	2.900.999.230	9,46254761	-1	-9,46255	1	
1999	595.491.000	3.040.256.779	9,48291026	0	0	0	
2000	845.931.000	2.787.839.646	9,44526778	1	9,445268	1	
2001	1.292.970.000	2.759.777.072	9,44087400	2	18,88175	4	
2002	2.135.163.000	3.143.030.431	9,49734858	3	28,49205	9	
2003	2.767.909.000	3.251.758.527	9,51211828	4	38,04847	16	
2004	3.449.485.311	3.731.624.244	9,57189790	5	47,85949	25	
2005	3.542.875.951	3.542.875.951	9,54935594	6	57,29614	36	
2006	4.327.974.239	3.948.881.605	9,59647411	7	67,17532	49	
2007	4.926.245.952	4.131.204.004	9,61607664	8	76,92861	64	
2008	5.566.393.428	4.228.295.936	9,62616537	9	86,63549	81	
2009	6.449.324.619	4.608.624.674	9,66357134	10	96,63571	100	
2010	7.404.681.971	4.873.703.338	9,68785909	11	106,5664	121	
2011	8.760.301.939	5.414.048.565	9,73352214	12	116,8023	144	
2012	10.691.294.768	6.067.440.079	9,78300549	13	127,1791	169	5.669.499.352
n =27		Σ	255,00332877	0	38,9311	1638	

$\text{Loga} = \Sigma \text{LogY} / n = 255,00332877 / 27 = 9,44456773$ antilog= 2.783.349.415

$\text{Logb} = \Sigma X \text{LogY} / X^2 = 38,9311 / 1638 = 0,02376746$ antilog = 1,05625

$Y = 2.783.349.415. (1,056)^{27}$

$\text{Log Y}' = \text{Log a} + x \text{Log b}$

$\text{LogY}'_{1986} = 9,44456773 + (-13). 0,02376746 = 9,13559075$ antilog=

$Y'_{1986} = 1.366.440.576$

$$\text{Log}Y'_{2012}=9,44456773+(13).0,02376746=9,75354471 \text{ antilog=}$$

$$Y'_{2012}=5.669.499.352$$

1986 yılından 2012 yılına kadar Türkiye’de yükseköğretim cari harcamaları yıllık ortalama % 5,6 oranında arttığı görülmektedir. Âdem (1977: 59) Türkiye’de 1960-1972 yılları arasında cari harcamaların ortalama % 11,3 oranında arttığını belirlemiştir. Toplam yükseköğretim harcamalarının 1938-1980 yılları arasındaki zamansal değişimi ile benzer bir sonucun ortaya çıktığı ve özellikle cari harcamalarda belirgin bir kesintiye gidildiği görülmektedir.

Çizelge 21.

1986-2013 Yılları Arasında Kamu Üniversitelerinde Yapılan Yatırım Harcamalarının Zamansal Gelişimi (2005=100)

Yıllar	Cari Fiyatlarla	Sabit Fiyatlarla	LOGY	X	X.LOGY	X ²	Y'
1986	47.543	193.689.399	8,28710585	-13	-107,732	169	264.739.248
1987	74.841	230.117.148	8,36194898	-12	-100,343	144	
1988	127.721	230.352.054	8,36239208	-11	-91,9863	121	
1989	213.441	234.751.765	8,37060886	-10	-83,7061	100	
1990	484.020	349.543.590	8,54350134	-9	-76,8915	81	
1991	1.098.522	510.674.439	8,70814412	-8	-69,6652	64	
1992	2.073.358	594.652.778	8,77426345	-7	-61,4198	49	
1993	4.113.763	744.855.601	8,87207208	-6	-53,2324	36	
1994	5.936.067	515.295.224	8,71205611	-5	-43,5603	25	
1995	9.543.356	445.335.237	8,64868705	-4	-34,5947	16	
1996	25.957.000	688.474.595	8,83788791	-3	-26,5137	9	
1997	61.632.000	899.167.272	8,95384049	-2	-17,9077	4	
1998	97.928.000	831.449.875	8,91983607	-1	-8,91984	1	
1999	138.474.000	768.122.639	8,88543056	0	0	0	
2000	256.935.000	941.151.778	8,97365966	1	8,97366	1	
2001	353.788.000	801.796.557	8,90406418	2	17,80813	4	
2002	655.437.000	989.579.205	8,99545056	3	26,98635	9	
2003	730.193.000	878.003.481	8,94379623	4	35,77518	16	
2004	773.945.874	837.694.963	8,9230859	5	44,61543	25	
2005	956.839.361	956.839.361	8,98083903	6	53,88503	36	
2006	1.128.048.422	1.027.685.667	9,0118603	7	63,08302	49	
2007	1.349.464.919	1.156.449.953	9,06312684	8	72,50501	64	
2008	1.730.218.948	1.315.455.750	9,11907624	9	82,07169	81	
2009	2.237.122.259	1.680.102.692	9,22533582	10	92,25336	100	
2010	2.456.428.277	1.700.032.719	9,23045727	11	101,535	121	
2011	2.836.341.960	1.767.076.750	9,24725541	12	110,9671	144	
2012	3.304.758.185	1.940.673.974	9,28795258	13	120,7434	169	1.956.736.789
n=27		Σ	239,143735	0	54,729	1638	

$$\text{Log}\Sigma\text{LogY}/n = 239,143735 / 27 = 8,8571753703703 \text{ antilog} = 719.739.554$$

$$\text{Log}\Sigma X \log Y/X^2 = 54,729 / 1638 = 0,03341208 \text{ antilog} = 1,0799$$

$$Y = 719.739.554 (1,0799)^{27}$$

$$\text{Log } Y' = \text{Log } a + x \text{ Log } b$$

$$Y'_{1986} = 8,8571753703703 + (-13) \cdot 0,03341208 = 8,42281833 \text{ antilog}$$

$$Y'_{1986} = 264.739.248$$

$$Y'_{2013} = 8,8571753703703 + (13) \cdot 0,03341208 = 9,29153241 \text{ antilog}$$

$$Y'_{2012} = 1.956.736.789$$

Türkiye’de 1986 yılından 2012 yılına kadar yükseköğretimde yapılan yatırım harcamalarının yıllık ortalama % 7,9 oranında arttığı görülmektedir.

Çizelge 22.

Türkiye’de 1986-2012 Yılları Arasında Yapılan Yükseköğretim Transfer Harcamalarının Zamansal Değişimi (2005=100)

Yıllar	Cari Fiyatlarla	Sabit Fiyatlarla	LogY	X	X.LogY	X ²	Y'
1986	22.877	136.768.539	8,13598620	-13	-105,768	169	174.767.020
1987	32.834	141.321.798	8,15020915	-12	-97,8025	144	
1988	32.281	79.989.593	7,90303348	-11	-86,9334	121	
1989	48.791	74.035.577	7,86944046	-10	-78,6944	100	
1990	146.649	138.818.130	8,14244618	-9	-73,282	81	
1991	344.871	196.778.585	8,29399778	-8	-66,352	64	
1992	683.399	229.240.366	8,36029109	-7	-58,522	49	
1993	1.594.281	321.967.371	8,50781186	-6	-51,0469	36	
1994	2.783.917	272.523.586	8,43540409	-5	-42,177	25	
1995	6.157.658	320.630.979	8,50600548	-4	-34,024	16	
1996	15.214.000	439.201.091	8,64266341	-3	-25,928	9	
1997	31.094.000	483.305.482	8,68422172	-2	-17,3684	4	
1998	55.220.000	464.798.238	8,66726447	-1	-8,66726	1	
1999	96.883.000	494.632.492	8,69428264	0	0	0	
2000	153.441.000	505.678.245	8,70387427	1	8,703874	1	
2001	228.608.000	487.951.860	8,68837697	2	17,37675	4	
2002	317.477.000	467.336.626	8,66962981	3	26,00889	9	
2003	390.264.000	458.484.831	8,66132497	4	34,6453	16	
2004	482.954.545	522.456.171	8,71804986	5	43,59025	25	
2005	489.654.069	489.654.069	8,68988936	6	52,13934	36	
2006	72.193.364	65.869.858	7,81868672	7	54,73081	49	
2007	234.105.581	196.323.513	8,29297231	8	66,34378	64	
2008	72.707.818	55.229.688	7,74217258	9	69,67955	81	
2009	302.406.934	216.097.055	8,33464884	10	83,34649	100	
2010	528.209.612	347.663.405	8,54115897	11	93,95275	121	

2011	1.550.536.332	958.263.661	8,98148501	12	107,7778	144	
2012	575.757.797	326.749.567	8,51421502	13	110,6848	169	396.503.824
n=27		Σ	227,34954270	0	22,41464	1638	

$$\text{Loga} = \Sigma \text{LogY} / n = 227,34954270 / 27 = 8,42035343 \text{ antilog} = 263.240.938$$

$$\text{Logb} = \Sigma x \log Y / X2 = 22,41464 / 1638 = 0,01368415 \text{ antilog} = 1,0320$$

$$Y = 263.240.938.(1,0320)^{27}$$

$$\text{Log Y}' = \text{Log a} + x \text{ Log b}$$

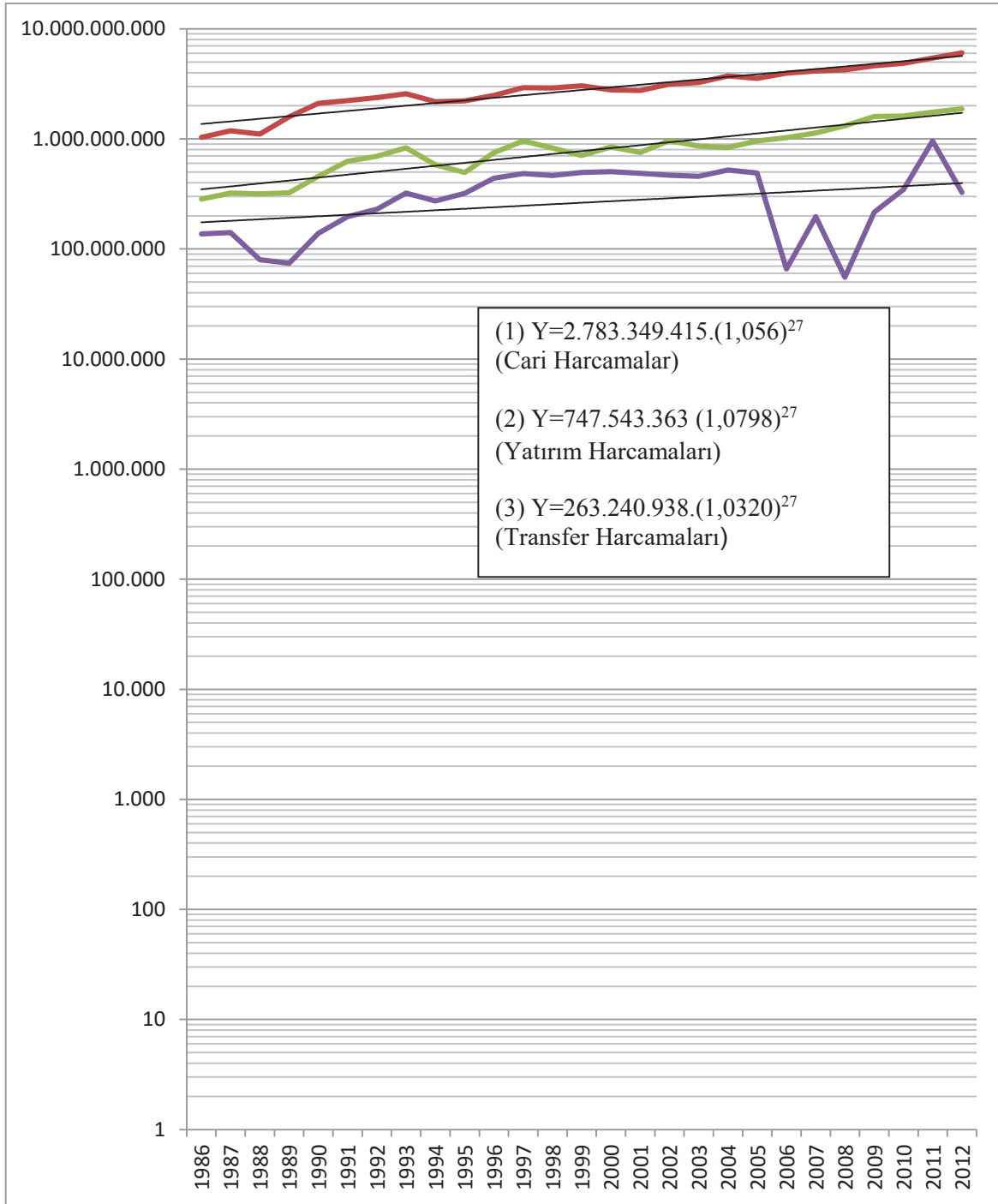
$$Y'_{1986} = 8,42035343 + (-13).0,01368415 = 8,24245948 \text{ antilog} =$$

$$Y'_{1986} = 174.767.020$$

$$Y'_{2012} = 8,42035343 + (13).0,01368415 = 8,59824738 \text{ antilog} =$$

$$Y'_{2012} = 396.503.824$$

1986 yılından 2012 yılına gelindiğinde Türkiye’de yükseköğretimde yapılan transfer harcamalarında yıllık ortalama % 3,2 oranında artış olduğu görülmektedir. Şekil 15’te Türkiye’de 1986-2012 yılları arasında üniversitelerde yapılan cari, yatırım, transfer harcamaları gösterilmiştir. Özellikle 2005 yılı sonrasında transfer harcamalarındaki belirgin azalışlar yaşanmıştır.

Şekil 15.

1986-2012 Yılları Arasında Türkiye’de Yükseköğretimde Yapılan (1) Cari, (2) Yatırım (Sermaye), (3) Transfer Harcamalarının Zamansal Gelişimi

Türkiye’de yapılan yükseköğretim harcamalarında görece en fazla artan miktarın % 7,9 oranında yatırım (sermaye) harcamaları olduğu gözlenmektedir. Ancak bu sınırlı artışın sağlanabilmesi için transfer harcamalarından kısıntılara gidilmesi transfer harcamalarındaki artışın % 3,2’lere kadar düşmesine neden olmuştur. Cari harcamalardaki % 5,6 oranındaki

artış yine yeni açılan üniversitelere kaynak ayırabilmek için tasarrufa gidildiğinin bir kanıtı olarak görülebilir.

1980 sonrası yükseköğretimde yapılan cari, yatırım, sermaye harcamalarındaki değişimin ortaya konması ve karşılaştırılmasından sonra, öğrenci başına düşen toplam yükseköğretim harcamaları miktarının zamansal değişimi yükseköğretimde izlenen politikalar konusunda önemli ipuçları vermektedir. Çizelge 23'te Türkiye'de 1986-2012 yılları arasında öğrenci başına düşen yükseköğretim harcamalarının zamansal gelişimi verilmiştir.

Çizelge 23.

1986-2012 Yılları Arasında Öğrenci Başına Düşen Harcamaların Zamansal Değişimi

Yıllar	Harcama Miktarları	Öğrenci Sayısı	Öğrenci Başına		X	X.LogY	X ²	Y'
			Maliyet	LogY				
1986	1.546.494.248,75	371,322	4,165	3,61961501	-13	-47,05499507	169	4988
1987	1.731.349.129,49	381,287	4,541	3,65715150	-12	-43,88581802	144	
1988	1.643.539.454,61	523,502	3,140	3,49692965	-11	-38,46622613	121	
1989	2.210.903.749,65	582,973	3,792	3,57886833	-10	-35,78868329	100	
1990	2.941.870.162,28	613,158	4,798	3,68106024	-9	-33,12954219	81	
1991	3.290.998.320,19	736,761	4,467	3,65001595	-8	-29,20012762	64	
1992	3.477.827.318,76	506,888	6,861	3,83638742	-7	-26,85471194	49	
1993	4.010.744.625,31	553,73	7,243	3,85991849	-6	-23,15951091	36	
1994	3.321.123.214,39	662,056	5,016	3,70035753	-5	-18,50178764	25	
1995	3.209.591.835,13	681,202	4,712	3,67320528	-4	-14,69282113	16	
1996	3.878.569.558,94	760,203	5,102	3,70774045	-3	-11,12322136	9	
1997	4.596.009.417,48	820,717	5,600	3,74818803	-2	-7,49637605	4	
1998	4.342.090.981,15	894,214	4,856	3,68627868	-1	-3,68627868	1	
1999	4.505.710.513,05	996,769	4,520	3,65513843	0	0,00000000	0	
2000	4.310.228.470,16	953,243	4,522	3,65533056	1	3,65533056	1	
2001	2.913.329.251,97	1.071.455	2,719	3,43440921	2	6,86881842	4	
2002	5.919.019.733,65	1.133.768	5,221	3,71775369	3	11,15326108	9	
2003	4.852.148.592,67	1.223.330	3,966	3,59835271	4	14,39341084	16	
2004	4.411.666.235,80	1.103.972	3,996	3,60162548	5	18,00812740	25	
2005	5.218.467.000,00	1.367.305	3,817	3,58172216	6	21,49033296	36	
2006	5.334.692.299,27	1.500.434	3,555	3,55083961	7	24,85587724	49	
2007	5.523.672.311,08	1.561.919	3,536	3,54851226	8	28,38809805	64	
2008	5.559.052.489,96	1.606.822	3,460	3,53907610	9	31,85168489	81	
2009	6.268.899.868,67	1.734.242	3,615	3,55810830	10	35,58108302	100	
2010	6.838.168.483,97	1.923.026	3,556	3,55096175	11	39,06057928	121	
2011	8.125.230.472,76	2.054.289	3,955	3,59714649	12	43,16575785	144	
2012	8.269.680.192,26	2.352.056	3,516	3,54604887	13	46,09863526	169	3667
n=27		Σ		98,03074217	0	-8,46910320	1638	

Loga= $\Sigma \text{LogY} / n = 98,03074217 / 27 = 3,63076822$ antilog= 4273,347680204

Logb= $\Sigma X \text{LogY} / X^2 = -8,4610320 / 1638 = -0,00516546$ antilog = -1,011

$$Y=4273.(-1,011)^{27}$$

$$\text{Log } Y^1 = \text{Log } a + x \text{ Log } b$$

$$\text{Log } Y'_{1986} = \text{Log } a + x. \text{Log } b = 3,63076822 + (-13).(-0,00516546) =$$

$$\text{antilog}=4987,91$$

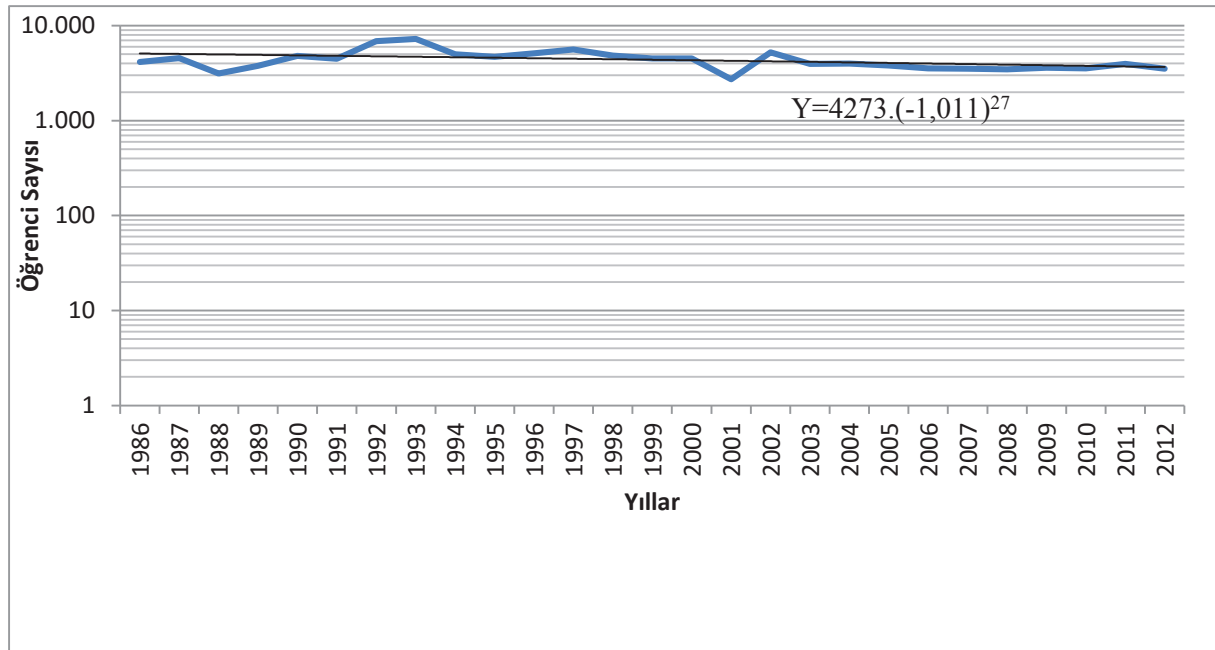
$$Y'_{1986}=4988$$

$$\text{Log } Y'_{2012} = \text{Log } a + x. \text{Log } b = 3,63076822 + (13). (-0,005116546) = 3,564253122$$

$$\text{antilog}=3666,51$$

$$Y'_{2012}=3.667$$

Öğrenci başına düşen yükseköğretim harcamasının 1986'da 4.165 TL iken bu rakamın 2012 yılında 3.516 TL'ye gerilediği görülmektedir. Carpentier (2009:231-245)'in çalışmasına benzer biçimde Türkiye'de 1986'dan günümüze bakıldığında Fransa ve İngiltere'de olduğu gibi öğrenci başına düşen harcamaların sürekli düşüş bir eğilim içinde olduğu söylenebilir.

Şekil 16.

Türkiye'de 1986-2012 Yılları Arasında Öğrenci Başına Düşen Harcamaların Zamansal Değişimi

Şekil 16'da Türkiye'de öğrenci başına düşen harcama miktarlarındaki düşüş açık bir biçimde söylenebilir. 1986-2012 yılları arasında öğrenci başına düşen harcamanın yıllık ortalama % 1,1 oranında düştüğü görülmektedir. Belirgin bir yükselmenin olduğu 1988-

1990'lı yıllarda öğrenci sayısının düşmesi nedeniyle öğrenci başına harcamanın arttığı anlaşılmaktadır.

Türkiye’de 1947-2012 Yılları Arasında Üniversite Gelirlerinin Zamansal Gelişimi

Üniversitelerin gelirleri Türkiye’de 1947 yılından 2012 yılına kadar olan görünüm Çizelge 23’te ve Şekil 15’te görülmektedir. Çizelgede 2005 yılı sabit fiyatları ile verilen gelir miktarlarının cari fiyatlarla miktarları Ek 5’te belirtilmiştir.

Çizelge 24.

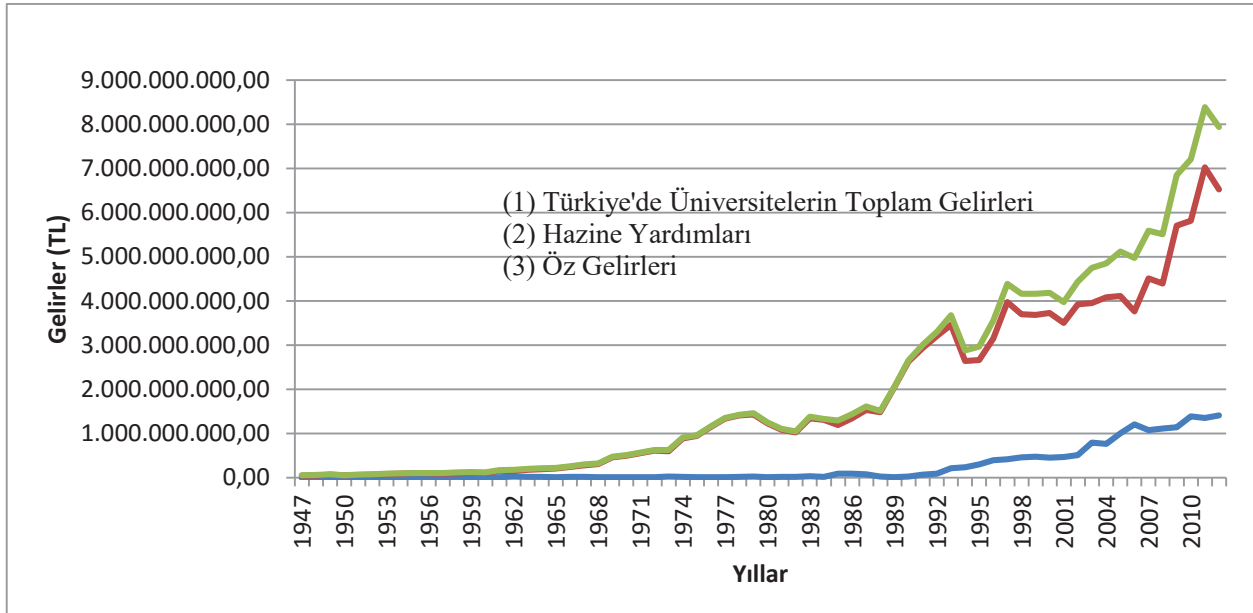
1947-2012 Yılları Arasında Türkiye’de Üniversite Gelirleri (2005=100)

Yıllar	Öz Gelir	Hazine Yardımı	Toplam Gelir
1947	2.197.802,20	52.472.527,47	54.945.054,95
1948	10.270.270,27	52.162.162,16	62.432.432,43
1949	8.312.342,57	71.032.745,59	79.596.977,33
1950	5.789.473,68	55.000.000,00	61.052.631,58
1951	4.533.333,33	67.733.333,33	72.533.333,33
1952	5.303.030,30	71.969.696,97	77.272.727,27
1953	6.024.096,39	88.433.734,94	94.457.831,33
1954	10.176.991,15	92.477.876,11	102.654.867,26
1955	4.554.455,45	105.148.514,85	109.900.990,10
1956	8.333.333,33	103.014.184,40	111.347.517,73
1957	13.902.053,71	96.682.464,45	110.584.518,17
1958	19.645.293,32	100.682.128,24	120.463.847,20
1959	16.907.675,19	113.125.695,22	130.144.605,12
1960	13.575.129,53	109.948.186,53	123.626.943,01
1961	13.496.932,52	158.895.705,52	172.494.887,53
1962	31.625.615,76	150.935.960,59	182.561.576,35
1963	22.571.692,88	178.908.418,13	201.572.617,95
1964	23.048.668,50	194.765.840,22	217.814.508,72
1965	16.867.469,88	208.605.851,98	225.559.380,38
1966	18.189.233,28	244.942.903,75	263.132.137,03
1967	18.495.778,97	283.346.124,33	301.841.903,30
1968	15.401.621,22	312.675.018,42	328.076.639,65
1969	15.202.231,52	464.783.821,48	479.986.053,00
1970	15.710.723,19	496.259.351,62	511.970.074,81
1971	14.746.543,78	559.139.784,95	573.886.328,73
1972	17.673.179,40	612.744.227,35	630.417.406,75
1973	29.447.852,76	601.533.742,33	630.981.595,09
1974	18.803.986,71	892.524.916,94	911.328.903,65
1975	13.711.253,84	946.467.467,19	960.178.721,03
1976	12.473.015,11	1.153.562.005,28	1.166.035.020,39
1977	14.291.307,75	1.336.844.166,01	1.351.135.473,77
1978	18.097.062,58	1.409.540.229,89	1.427.637.292,46
1979	30.789.245,45	1.431.278.088,78	1.462.067.334,23
1980	17.542.279,99	1.233.972.752,90	1.251.515.032,88
1981	18.133.216,48	1.087.919.953,26	1.106.053.169,73

1982	22.925.530,70	1.029.416.850,58	1.052.342.381,29
1983	36.090.525,00	1.344.540.448,82	1.380.630.973,82
1984	24.194.018,88	1.310.394.035,21	1.334.588.054,09
1985	97.391.164,40	1.196.679.005,39	1.294.070.169,79
1986	94.138.149,56	1.346.747.136,33	1.440.885.285,89
1987	79.901.865,84	1.537.297.436,89	1.617.199.302,73
1988	29.938.176,01	1.486.484.209,48	1.516.422.385,49
1989	12.240.884,58	2.048.342.920,79	2.060.583.805,37
1990	29.349.372,55	2.632.264.336,51	2.661.613.709,06
1991	74.486.016,08	2.938.628.904,52	3.013.114.920,60
1992	90.411.539,72	3.212.269.711,04	3.302.681.250,77
1993	217.389.030,20	3.465.825.269,58	3.683.214.299,78
1994	236.213.727,90	2.647.199.183,58	2.883.412.911,48
1995	303.830.086,76	2.665.321.448,33	2.969.151.535,09
1996	399.362.947,68	3.154.083.919,16	3.553.446.866,84
1997	417.183.995,29	3.975.325.152,10	4.392.509.147,39
1998	463.813.424,43	3.699.565.024,77	4.163.378.449,20
1999	475.568.696,54	3.689.135.494,28	4.164.704.190,82
2000	454.797.668,85	3.729.382.409,01	4.184.180.077,86
2001	470.116.413,83	3.507.038.735,68	3.977.155.149,51
2002	514.565.333,18	3.926.746.696,97	4.441.312.030,15
2003	798.906.269,84	3.952.684.728,24	4.751.590.998,07
2004	771.065.355,48	4.083.855.253,52	4.854.920.609,00
2005	1.006.372.000,00	4.116.517.000,00	5.122.889.000,00
2006	1.208.777.333,03	3.769.490.001,82	4.978.267.334,85
2007	1.078.523.680,70	4.516.588.262,13	5.595.111.942,83
2008	1.118.180.657,73	4.394.678.753,62	5.512.859.411,35
2009	1.141.546.809,08	5.711.235.566,33	6.852.782.375,41
2010	1.392.925.625,21	5.819.011.897,59	7.211.937.522,80
2011	1.356.030.987,25	7.030.105.728,27	8.386.136.715,51
2012	1.412.273.260,66	6.525.581.502,84	7.937.854.763,50

Kaynak: Maliye Bakanlığı Kesin Hesap Bütçe Kanunları

Çizelge 24’te verilen üniversite toplam gelirler, hazine yardımı ve öz gelirlerinin grafiği Şekil 17’de verilmiştir.

Şekil 17

Türkiye’de Üniversitelerin (1)Toplam Gelir (2) Hazine Yardımı ve (3) Öz Gelirleri

Şekil 17’de Türkiye’de özellikle 1990’lı yıllardan sonra üniversitelerin öz gelirlerindeki artış görülmektedir.

Üniversite gelirlerinin ortaya konmasından sonra öz gelirlerin, hazine yardımlarının ve toplam gelir miktarının yıllık ortalama artış oranları hesaplanmıştır. Çizelge 25’te Türkiye’de üniversite öz gelirlerinin 1947-2012 yılları arasındaki ortalama artış oranları ortaya konmuştur.

Çizelge 25.

1947-2012 Yılları Arasında Üniversite Öz Gelirlerinin Zamansal Değişimi

Yıllar	Öz Gelir	LOG Y	X	X.LOGY	X ²	Y'
1947	2.197.802,20	6,341989	-32,5	-206,115	1056,25	2.976.835
1948	10.270.270,27	7,011582	-31,5	-220,865	992,25	
1949	8.312.342,57	6,919723	-30,5	-211,052	930,25	
1950	5.789.473,68	6,762639	-29,5	-199,498	870,25	
1951	4.533.333,33	6,656418	-28,5	-189,708	812,25	
1952	5.303.030,30	6,724524	-27,5	-184,924	756,25	
1953	6.024.096,39	6,779892	-26,5	-179,667	702,25	
1954	10.176.991,15	7,007619	-25,5	-178,694	650,25	
1955	4.554.455,45	6,658436	-24,5	-163,132	600,25	
1956	8.333.333,33	6,920819	-23,5	-162,639	552,25	
1957	13.902.053,71	7,143079	-22,5	-160,719	506,25	
1958	19.645.293,32	7,293259	-21,5	-156,805	462,25	
1959	16.907.675,19	7,228084	-20,5	-148,176	420,25	
1960	13.575.129,53	7,132744	-19,5	-139,089	380,25	
1961	13.496.932,52	7,130235	-18,5	-131,909	342,25	

1962	31.625.615,76	7,500039	-17,5	-131,251	306,25
1963	22.571.692,88	7,353564	-16,5	-121,334	272,25
1964	23.048.668,50	7,362646	-15,5	-114,121	240,25
1965	16.867.469,88	7,22705	-14,5	-104,792	210,25
1966	18.189.233,28	7,259814	-13,5	-98,0075	182,25
1967	18.495.778,97	7,267073	-12,5	-90,8384	156,25
1968	15.401.621,22	7,187566	-11,5	-82,657	132,25
1969	15.202.231,52	7,181907	-10,5	-75,41	110,25
1970	15.710.723,19	7,196196	-9,5	-68,3639	90,25
1971	14.746.543,78	7,16869	-8,5	-60,9339	72,25
1972	17.673.179,40	7,247315	-7,5	-54,3549	56,25
1973	29.447.852,76	7,469054	-6,5	-48,5488	42,25
1974	18.803.986,71	7,27425	-5,5	-40,0084	30,25
1975	13.711.253,84	7,137077	-4,5	-32,1168	20,25
1976	12.473.015,11	7,095971	-3,5	-24,8359	12,25
1977	14.291.307,75	7,155072	-2,5	-17,8877	6,25
1978	18.097.062,58	7,257608	-1,5	-10,8864	2,25
1979	30.789.245,45	7,488399	-0,5	-3,7442	0,25
1980	17.542.279,99	7,244086	0,5	3,622043	0,25
1981	18.133.216,48	7,258475	1,5	10,88771	2,25
1982	22.925.530,70	7,360319	2,5	18,4008	6,25
1983	36.090.525,00	7,557393	3,5	26,45088	12,25
1984	24.194.018,88	7,383708	4,5	33,22669	20,25
1985	97.391.164,40	7,98852	5,5	43,93686	30,25
1986	94.138.149,56	7,973766	6,5	51,82948	42,25
1987	79.901.865,84	7,902557	7,5	59,26918	56,25
1988	29.938.176,01	7,476225	8,5	63,54792	72,25
1989	12.240.884,58	7,087813	9,5	67,33422	90,25
1990	29.349.372,55	7,467599	10,5	78,40979	110,25
1991	74.486.016,08	7,872075	11,5	90,52886	132,25
1992	90.411.539,72	7,956224	12,5	99,4528	156,25
1993	217.389.030,20	8,337238	13,5	112,5527	182,25
1994	236.213.727,90	8,373305	14,5	121,4129	210,25
1995	303.830.086,76	8,482631	15,5	131,4808	240,25
1996	399.362.947,68	8,601368	16,5	141,9226	272,25
1997	417.183.995,29	8,620328	17,5	150,8557	306,25
1998	463.813.424,43	8,666343	18,5	160,3274	342,25
1999	475.568.696,54	8,677213	19,5	169,2057	380,25
2000	454.797.668,85	8,657818	20,5	177,4853	420,25
2001	470.116.413,83	8,672205	21,5	186,4524	462,25
2002	514.565.333,18	8,711441	22,5	196,0074	506,25
2003	798.906.269,84	8,902496	23,5	209,2087	552,25
2004	771.065.355,48	8,887091	24,5	217,7337	600,25
2005	1.006.372.000,00	9,002759	25,5	229,5703	650,25

2006	1.208.777.333,03	9,082346	26,5	240,6822	702,25	
2007	1.078.523.680,70	9,03283	27,5	248,4028	756,25	
2008	1.118.180.657,73	9,048512	28,5	257,8826	812,25	
2009	1.141.546.809,08	9,057494	29,5	267,1961	870,25	
2010	1.392.925.625,21	9,143928	30,5	278,8898	930,25	
2011	1.356.030.987,25	9,13227	31,5	287,6665	992,25	
2012	1.412.273.260,66	9,149919	32,5	297,3724	1056,25	911.673.133
n= 66		509,3086	0	916,1221	23952,5	

$\text{Loga} = \Sigma \text{LogY} / n = 509,3086 / 66 = 7,71679696$ antilog=52.095.111,23

$\text{Log} \Sigma X \log Y / X^2 = 916,1221 / 23952,5 = 0,0382474522$ antilog= 1,0920

$$\text{Log } Y^1 = \text{Log } a + x \text{ Log } b$$

$\text{LogY}'_{1947} = \text{Loga} + x \cdot \text{Logb} = 7,71679696 + (-32,5) \cdot 0,0382474522 = 6,4737547635$ antilog=

2.976.835

$Y'_{1947} = 2.976.835$

$\text{LogY}'_{2012} = \text{Loga} + x \cdot \text{Logb} = 7,71679696 + (32,5) \cdot 0,0382474522 = 8,9598391565$ antilog=

911.673.133,35

$Y'_{2012} = 911.673.133$

Türkiye’de 1947-2012 yılları arasında Üniversite öz gelirlerinin yıllık ortalama % 9,2 oranında arttığı görülmektedir.

Çizelge 26’da 1947-2012 yılları arasında yükseköğretime yapılan hazine yardımlarının yıllık ortalama artış oranı hesaplanmıştır.

Çizelge 26.

Türkiye’de 1947-2012 Yılları Arasında Üniversitelere Yapılan Hazine Yardımının zamansal Değişimi (2005=100)

Yıllar	Hazine Yardımı	LOG Y	X	X.LOGY	X ²	Y'
1947	52.472.527,47	7,719932	-32,5	-250,898	1056,25	62.286.549
1948	52.162.162,16	7,717356	-31,5	-243,097	992,25	
1949	71.032.745,59	7,851459	-30,5	-239,469	930,25	
1950	55.000.000,00	7,740363	-29,5	-228,341	870,25	
1951	67.733.333,33	7,830802	-28,5	-223,178	812,25	
1952	71.969.696,97	7,85715	-27,5	-216,072	756,25	
1953	88.433.734,94	7,946618	-26,5	-210,585	702,25	
1954	92.477.876,11	7,966038	-25,5	-203,134	650,25	
1955	105.148.514,85	8,021803	-24,5	-196,534	600,25	
1956	103.014.184,40	8,012897	-23,5	-188,303	552,25	
1957	96.682.464,45	7,985348	-22,5	-179,67	506,25	
1958	100.682.128,24	8,002952	-21,5	-172,063	462,25	

1959	113.125.695,22	8,053561	-20,5	-165,098	420,25
1960	109.948.186,53	8,041188	-19,5	-156,803	380,25
1961	158.895.705,52	8,201112	-18,5	-151,721	342,25
1962	150.935.960,59	8,178793	-17,5	-143,129	306,25
1963	178.908.418,13	8,252631	-16,5	-136,168	272,25
1964	194.765.840,22	8,289513	-15,5	-128,487	240,25
1965	208.605.851,98	8,319326	-14,5	-120,63	210,25
1966	244.942.903,75	8,389065	-13,5	-113,252	182,25
1967	283.346.124,33	8,452317	-12,5	-105,654	156,25
1968	312.675.018,42	8,495093	-11,5	-97,6936	132,25
1969	464.783.821,48	8,667251	-10,5	-91,0061	110,25
1970	496.259.351,62	8,695709	-9,5	-82,6092	90,25
1971	559.139.784,95	8,74752	-8,5	-74,3539	72,25
1972	612.744.227,35	8,787279	-7,5	-65,9046	56,25
1973	601.533.742,33	8,77926	-6,5	-57,0652	42,25
1974	892.524.916,94	8,95062	-5,5	-49,2284	30,25
1975	946.467.467,19	8,976106	-4,5	-40,3925	20,25
1976	1.153.562.005,28	9,062041	-3,5	-31,7171	12,25
1977	1.336.844.166,01	9,126081	-2,5	-22,8152	6,25
1978	1.409.540.229,89	9,149077	-1,5	-13,7236	2,25
1979	1.431.278.088,78	9,155724	-0,5	-4,57786	0,25
1980	1.233.972.752,90	9,091306	0,5	4,545653	0,25
1981	1.087.919.953,26	9,036597	1,5	13,5549	2,25
1982	1.029.416.850,58	9,012591	2,5	22,53148	6,25
1983	1.344.540.448,82	9,128574	3,5	31,95001	12,25
1984	1.310.394.035,21	9,117402	4,5	41,02831	20,25
1985	1.196.679.005,39	9,077978	5,5	49,92888	30,25
1986	1.346.747.136,33	9,129286	6,5	59,34036	42,25
1987	1.537.297.436,89	9,186758	7,5	68,90068	56,25
1988	1.486.484.209,48	9,17216	8,5	77,96336	72,25
1989	2.048.342.920,79	9,311403	9,5	88,45833	90,25
1990	2.632.264.336,51	9,420329	10,5	98,91346	110,25
1991	2.938.628.904,52	9,468145	11,5	108,8837	132,25
1992	3.212.269.711,04	9,506812	12,5	118,8352	156,25
1993	3.465.825.269,58	9,539807	13,5	128,7874	182,25
1994	2.647.199.183,58	9,422787	14,5	136,6304	210,25
1995	2.665.321.448,33	9,42575	15,5	146,0991	240,25
1996	3.154.083.919,16	9,498873	16,5	156,7314	272,25
1997	3.975.325.152,10	9,599373	17,5	167,989	306,25
1998	3.699.565.024,77	9,568151	18,5	177,0108	342,25
1999	3.689.135.494,28	9,566925	19,5	186,555	380,25
2000	3.729.382.409,01	9,571637	20,5	196,2186	420,25
2001	3.507.038.735,68	9,544941	21,5	205,2162	462,25
2002	3.926.746.696,97	9,594033	22,5	215,8657	506,25

2003	3.952.684.728,24	9,596892	23,5	225,527	552,25	
2004	4.083.855.253,52	9,61107	24,5	235,4712	600,25	
2005	4.116.517.000,00	9,61453	25,5	245,1705	650,25	
2006	3.769.490.001,82	9,576283	26,5	253,7715	702,25	
2007	4.516.588.262,13	9,654811	27,5	265,5073	756,25	
2008	4.394.678.753,62	9,642927	28,5	274,8234	812,25	
2009	5.711.235.566,33	9,75673	29,5	287,8235	870,25	
2010	5.819.011.897,59	9,764849	30,5	297,8279	930,25	
2011	7.030.105.728,27	9,846962	31,5	310,1793	992,25	
2012	6.525.581.502,84	9,814619	32,5	318,9751	1056,25	10.054.760.491
n=66		587,2933	0	813,6397	23952,5	

$\text{Loga} = \Sigma \text{LogY} / n = 587,2933 / 66 = 8,898383$ antilog=791.376.834,61

$\text{Log} \Sigma X \text{logY} / X^2 = 813,6397 / 23952,5 = 0,033968884$ antilog=1,0813

$$\text{Log } Y^1 = \text{Log } a + x \text{ Log } b$$

$\text{LogY}'_{1947} = \text{Loga} + x \cdot \text{Logb} = 8,898383 + (-32,5) \cdot 0,033968884 = 7,79439427$ antilog=

62.286.549

$Y'_{1947} = 62.286.549$

$\text{LogY}'_{2012} = \text{Loga} + x \cdot \text{Logb} = 8,898383 + (32,5) \cdot 0,033968884 = 10,00237173$ antilog=

10.054.760.491,86

$Y'_{2012} = 10.054.760.492$

Türkiye’de 1947-2012 yılları arasında üniversitelere yapılan hazine yardımının yıllık ortalama % 8,1 oranında arttığı görülmektedir.

Çizelge 27’de Türkiye’de 1947-2012 yılları arasında toplam üniversite gelirlerinin yıllık ortalama artış oranı hesaplanmıştır.

Çizelge 27.

Türkiye’de 1947-2012 Yılları Arasında Toplam Üniversite Gelirlerinin Zamansal Değişimi

Yıllar	Toplam Gelir	LOG Y	X	X.LOGY	X ²	Y'
1947	54.945.054,95	7,739929	-32,5	-251,548	1056,25	65.538.545
1948	62.432.432,43	7,79541	-31,5	-245,555	992,25	
1949	79.596.977,33	7,900897	-30,5	-240,977	930,25	
1950	61.052.631,58	7,785704	-29,5	-229,678	870,25	
1951	72.533.333,33	7,860538	-28,5	-224,025	812,25	
1952	77.272.727,27	7,888026	-27,5	-216,921	756,25	
1953	94.457.831,33	7,975238	-26,5	-211,344	702,25	
1954	102.654.867,26	8,01138	-25,5	-204,29	650,25	

1955	109.900.990,10	8,041002	-24,5	-197,005	600,25
1956	111.347.517,73	8,046681	-23,5	-189,097	552,25
1957	110.584.518,17	8,043694	-22,5	-180,983	506,25
1958	120.463.847,20	8,080857	-21,5	-173,738	462,25
1959	130.144.605,12	8,114426	-20,5	-166,346	420,25
1960	123.626.943,01	8,092113	-19,5	-157,796	380,25
1961	172.494.887,53	8,236776	-18,5	-152,38	342,25
1962	182.561.576,35	8,261409	-17,5	-144,575	306,25
1963	201.572.617,95	8,304432	-16,5	-137,023	272,25
1964	217.814.508,72	8,338087	-15,5	-129,24	240,25
1965	225.559.380,38	8,353261	-14,5	-121,122	210,25
1966	263.132.137,03	8,420174	-13,5	-113,672	182,25
1967	301.841.903,30	8,47978	-12,5	-105,997	156,25
1968	328.076.639,65	8,515975	-11,5	-97,9337	132,25
1969	479.986.053,00	8,681229	-10,5	-91,1529	110,25
1970	511.970.074,81	8,709245	-9,5	-82,7378	90,25
1971	573.886.328,73	8,758826	-8,5	-74,45	72,25
1972	630.417.406,75	8,799628	-7,5	-65,9972	56,25
1973	630.981.595,09	8,800017	-6,5	-57,2001	42,25
1974	911.328.903,65	8,959675	-5,5	-49,2782	30,25
1975	960.178.721,03	8,982352	-4,5	-40,4206	20,25
1976	1.166.035.020,39	9,066712	-3,5	-31,7335	12,25
1977	1.351.135.473,77	9,130699	-2,5	-22,8267	6,25
1978	1.427.637.292,46	9,154618	-1,5	-13,7319	2,25
1979	1.462.067.334,23	9,164967	-0,5	-4,58248	0,25
1980	1.251.515.032,88	9,097436	0,5	4,548718	0,25
1981	1.106.053.169,73	9,043776	1,5	13,56566	2,25
1982	1.052.342.381,29	9,022157	2,5	22,55539	6,25
1983	1.380.630.973,82	9,140078	3,5	31,99027	12,25
1984	1.334.588.054,09	9,125347	4,5	41,06406	20,25
1985	1.294.070.169,79	9,111958	5,5	50,11577	30,25
1986	1.440.885.285,89	9,158629	6,5	59,53109	42,25
1987	1.617.199.302,73	9,208764	7,5	69,06573	56,25
1988	1.516.422.385,49	9,18082	8,5	78,03697	72,25
1989	2.060.583.805,37	9,31399	9,5	88,48291	90,25
1990	2.661.613.709,06	9,425145	10,5	98,96402	110,25
1991	3.013.114.920,60	9,479016	11,5	109,0087	132,25
1992	3.302.681.250,77	9,518867	12,5	118,9858	156,25
1993	3.683.214.299,78	9,566227	13,5	129,1441	182,25
1994	2.883.412.911,48	9,459907	14,5	137,1686	210,25
1995	2.969.151.535,09	9,472632	15,5	146,8258	240,25
1996	3.553.446.866,84	9,55065	16,5	157,5857	272,25
1997	4.392.509.147,39	9,642713	17,5	168,7475	306,25
1998	4.163.378.449,20	9,619446	18,5	177,9597	342,25

1999	4.164.704.190,82	9,619584	19,5	187,5819	380,25	
2000	4.184.180.077,86	9,62161	20,5	197,243	420,25	
2001	3.977.155.149,51	9,599573	21,5	206,3908	462,25	
2002	4.441.312.030,15	9,647511	22,5	217,069	506,25	
2003	4.751.590.998,07	9,676839	23,5	227,4057	552,25	
2004	4.854.920.609,00	9,686182	24,5	237,3115	600,25	
2005	5.122.889.000,00	9,709515	25,5	247,5926	650,25	
2006	4.978.267.334,85	9,697078	26,5	256,9726	702,25	
2007	5.595.111.942,83	9,747809	27,5	268,0647	756,25	
2008	5.512.859.411,35	9,741377	28,5	277,6292	812,25	
2009	6.852.782.375,41	9,835867	29,5	290,1581	870,25	
2010	7.211.937.522,80	9,858052	30,5	300,6706	930,25	
2011	8.386.136.715,51	9,923562	31,5	312,5922	992,25	
2012	7.937.854.763,50	9,899703	32,5	321,7404	1056,25	11.458.491.449
n=66		589,8956	0	826,4095	23952,5	

$\text{Loga} = \Sigma \text{LogY} / n = 589,8956 / 66 = 8,93781212$ antilog=866.586.903,19

$\text{Log} \Sigma X \log Y / X^2 = 826,4095 / 23952,5 = 0,03450201$ antilog= 1,0826

$$\text{Log } Y^1 = \text{Log } a + x \text{ Log } b$$

$\text{Log } Y'_{1947} = \text{Log } a + x \cdot \text{Log } b = 8,93781212 + (-32,5) \cdot 0,03450201 = 7,816496795$ antilog=

65.538.544,92

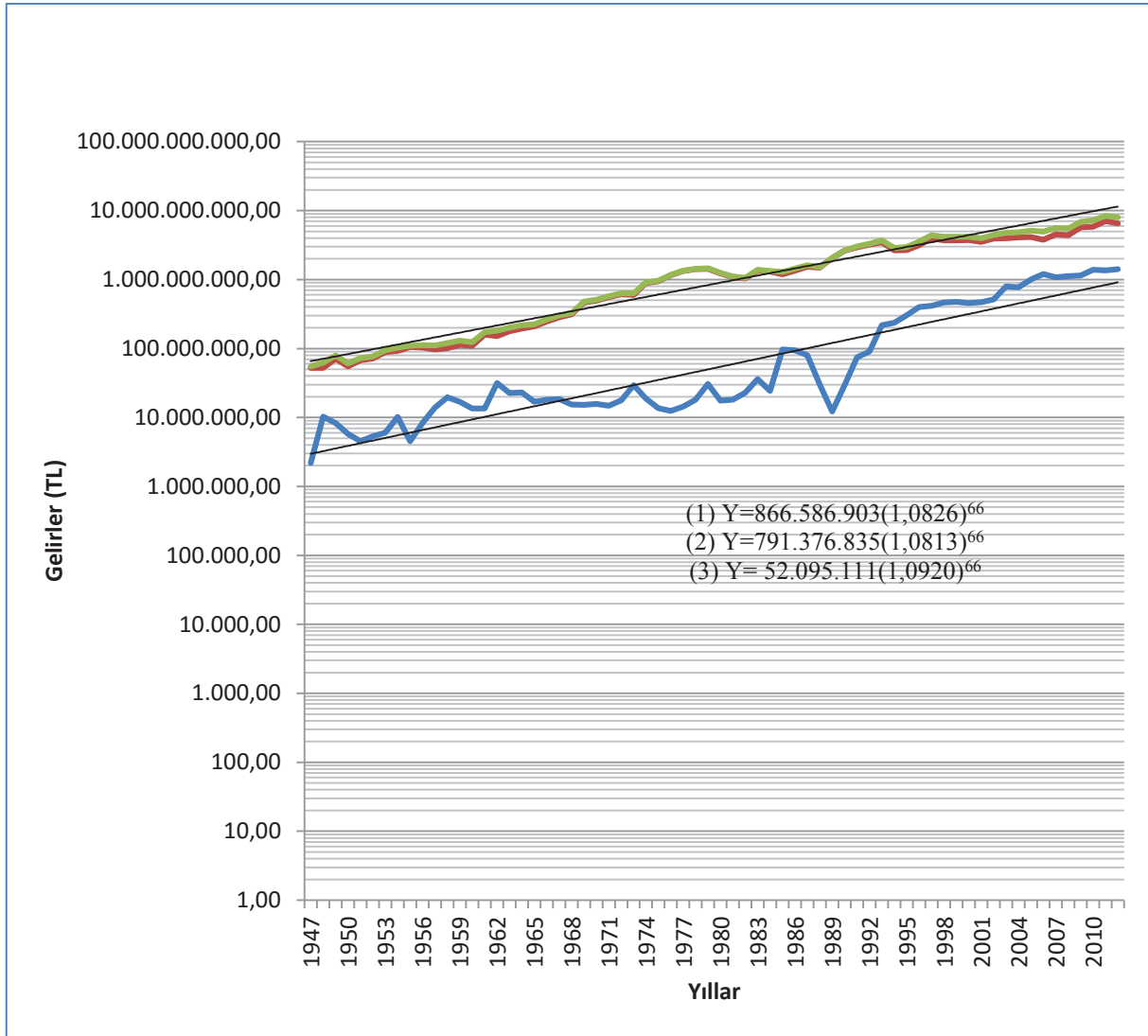
$Y'_{1947} = 65.538.545$

$\text{Log } Y'_{2012} = \text{Log } a + x \cdot \text{Log } b = 8,93781212 + (32,5) \cdot 0,03450201 = 10,059127445$ antilog=

11.458.491.449,44

$Y'_{2012} = 11.458.491.449$

Türkiye’de 1947-2012 yılları arasında üniversitelerin toplam gelirlerinin % 8,2 oranında arttığı görülmektedir.

Şekil 18.
Türkiye’de Üniversitelerin (1) Toplam Gelir, (2) Hazine Yardımı ve (3) Öz Gelirlerinin Zamansal Değişimi

Şekil 18’de Türkiye’de üniversite gelirlerine bakıldığında temel kaynağın hazine yardımları olduğu söylenebilir. Ancak özellikle 1992 yılından sonra üniversitelerin öz gelirlerinin artış eğiliminde olduğu toplam gelir içindeki paylarını sürekli arttığı görülmektedir. Buna göre Türkiye’de üniversitelerin öz gelirlerinin ve hazine yardımının zamansal değişimleri iki dönem içinde ayrılarak incelendiğinde artış oranlarının şu şekilde olduğu gözlenmektedir.

Çizelge 28.

Türkiye’de 1947-1980 Yılları Arasında Üniversite Özgelirlerinin Zamansal Gelişimi(2005=100)

Yıllar	Öz Gelir	LOG Y	X	X.LOG Y	X ²	Y'
1947	2.197.802	6,34198856	-16,5	-104,643	272,25	6.509.908
1948	10.270.270	7,01158186	-15,5	-108,68	240,25	
1949	8.312.343	6,91972345	-14,5	-100,336	210,25	
1950	5.789.474	6,76263910	-13,5	-91,2956	182,25	
1951	4.533.333	6,65641762	-12,5	-83,2052	156,25	
1952	5.303.030	6,72452408	-11,5	-77,332	132,25	
1953	6.024.096	6,77989188	-10,5	-71,1889	110,25	
1954	10.176.991	7,00761939	-9,5	-66,5724	90,25	
1955	4.554.455	6,65843641	-8,5	-56,5967	72,25	
1956	8.333.333	6,92081873	-7,5	-51,9061	56,25	
1957	13.902.054	7,14307897	-6,5	-46,43	42,25	
1958	19.645.293	7,29325851	-5,5	-40,1129	30,25	
1959	16.907.675	7,22808389	-4,5	-32,5264	20,25	
1960	13.575.130	7,13274399	-3,5	-24,9646	12,25	
1961	13.496.933	7,13023509	-2,5	-17,8256	6,25	
1962	31.625.616	7,50003899	-1,5	-11,2501	2,25	
1963	22.571.693	7,35356413	-0,5	-3,67678	0,25	
1964	23.048.669	7,36264585	0,5	3,681323	0,25	
1965	16.867.470	7,22704994	1,5	10,84057	2,25	
1966	18.189.233	7,25981438	2,5	18,14954	6,25	
1967	18.495.779	7,26707262	3,5	25,43475	12,25	
1968	15.401.621	7,18756643	4,5	32,34405	20,25	
1969	15.202.232	7,18190735	5,5	39,50049	30,25	
1970	15.710.723	7,19619661	6,5	46,77528	42,25	
1971	14.746.544	7,16869025	7,5	53,76518	56,25	
1972	17.673.179	7,24731467	8,5	61,60217	72,25	
1973	29.447.853	7,46905363	9,5	70,95601	90,25	
1974	18.803.987	7,27424994	10,5	76,37962	110,25	
1975	13.711.254	7,13707717	11,5	82,07639	132,25	
1976	12.473.015	7,09597144	12,5	88,69964	156,25	
1977	14.291.308	7,15507197	13,5	96,59347	182,25	
1978	18.097.063	7,25760809	14,5	105,2353	210,25	
1979	30.789.245	7,48839903	15,5	116,0702	240,25	
1980	17.542.280	7,24408603	16,5	119,5274	272,25	25.658.902
n=34	ΣLOGY=	241,78442005	0	59,08978	3272,5	

$\text{Log} \Sigma \text{LOGY} / n = 241,78442005 / 34 = 7,11130647$ antilog = 12.921.307,80

$\text{Log} \Sigma \text{X.LOGY} / \text{X}^2 = 59,08978 / 3272,5 = 0,01805646$ antilog = 1,0424

$$\text{Log Y}' = \text{Log a} + x \text{Log b}$$

$Y'_{1947} = 7,11130647 + (-16,5) \cdot 0,01805646 = 6,81357488$ antilog = 6509908,43

$$Y^{1946}=6.509.908$$

$$Y'_{1980}=7,11130647+(16,5). 0,01805646=7,409238806 \text{ antilog}=25658901,52$$

$$Y'_{1980}=25.658.902$$

Türkiye’de 1947-1980 yılları arasında üniversite özgelirlerinin yıllık ortalama % 4,2 oranında arttığı görülmektedir.

Çizelge 29.

Türkiye’de 1981-2012 Yılları arasında Üniversite Öz Gelirlerinin Zamansal Değişimi (2005=100)

Yıllar	Özgelir	LOGY	X	X.LOGY	X ²	Y'
1981	18.133.216	7,25847483	-15,5	-112,506	240,25	22.420.083
1982	22.925.531	7,36031940	-14,5	-106,725	210,25	
1983	36.090.525	7,55739319	-13,5	-102,025	182,25	
1984	24.194.019	7,38370801	-12,5	-92,2964	156,25	
1985	97.391.164	7,98851955	-11,5	-91,868	132,25	
1986	94.138.150	7,97376565	-10,5	-83,7245	110,25	
1987	79.901.866	7,90255692	-9,5	-75,0743	90,25	
1988	29.938.176	7,47622533	-8,5	-63,5479	72,25	
1989	12.240.885	7,08781281	-7,5	-53,1586	56,25	
1990	29.349.373	7,46759882	-6,5	-48,5394	42,25	
1991	74.486.016	7,87207474	-5,5	-43,2964	30,25	
1992	90.411.540	7,95622386	-4,5	-35,803	20,25	
1993	217.389.030	8,33723762	-3,5	-29,1803	12,25	
1994	236.213.728	8,37330513	-2,5	-20,9333	6,25	
1995	303.830.087	8,48263077	-1,5	-12,7239	2,25	
1996	399.362.948	8,60136776	-0,5	-4,30068	0,25	
1997	417.183.995	8,62032763	0,5	4,310164	0,25	
1998	463.813.424	8,66634331	1,5	12,99951	2,25	
1999	475.568.697	8,67721326	2,5	21,69303	6,25	
2000	454.797.669	8,65781823	3,5	30,30236	12,25	
2001	470.116.414	8,67220541	4,5	39,02492	20,25	
2002	514.565.333	8,71144052	5,5	47,91292	30,25	
2003	798.906.270	8,90249582	6,5	57,86622	42,25	
2004	771.065.355	8,88709119	7,5	66,65318	56,25	
2005	1.006.372.000	9,00275854	8,5	76,52345	72,25	
2006	1.208.777.333	9,08234630	9,5	86,28229	90,25	
2007	1.078.523.681	9,03282969	10,5	94,84471	110,25	
2008	1.118.180.658	9,04851197	11,5	104,0579	132,25	
2009	1.141.546.809	9,05749372	12,5	113,2187	156,25	
2010	1.392.925.625	9,14392792	13,5	123,443	182,25	
2011	1.356.030.987	9,13226961	14,5	132,4179	210,25	
2012	1.412.273.261	9,14991873	15,5	141,8237	240,25	2.342.240.971
n=32		267,52420624	0	177,6715	2728	

$$\text{Log}\Sigma\text{LOGY}/n = 267,52420624 / 32 = 8,3601344 \text{ antilog} = 229.156.111,92$$

$$\text{Log}\Sigma X.\text{LOGY}/X^2 = 177,6715 / 2728 = 0,06512885 \text{ antilog} = 1,1617$$

$$\text{Log } Y' = \text{Log } a + x \text{ Log } b$$

$$Y'_{1981} = 8,3601344 + (-15,5).0,06512885 = 7,350637225 \text{ antilog} = 22420083,46$$

$$Y'_{1981} = 22.420.083,$$

$$Y'_{2012} = 8,3601344 + (15,5).0,06512885 = 9,369631575 \text{ antilog} = 2342240971,18$$

$$Y'_{2012} = 2.342.240.971$$

1980-2012 Yılları arasında üniversite özgelirleri yıllık ortalama % 16 oranında artmıştır. 1980-2012 yılları arasında üniversite öz gelirlerinin 1947-1980 yıllarına göre dört kat daha fazla arttığı görülmektedir. Bu durum üniversitelerin kaynak kısıntısı nedeniyle 1980 sonrasında bütçe dışı kaynaklara (döner sermaye, proje vb.) daha fazla yöneldiğini göstermektedir.

Hazine yardımlarına bakıldığında durum Çizelge 26 ve Çizelge 27’de verilmiştir.

Çizelge 30.

Türkiye’de 1947-1980 Yılları arasında Üniversitelere Yapılan Hazine Yardımının Zamansal Değişimi

Yıllar	Hazine Yrd.	LOGY	X	X.LOGY	X ²	Y'
1947	52.472.527	7,71993197	-16,5	-127,379	272,25	39.325.721
1948	52.162.162	7,71735558	-15,5	-119,619	240,25	
1949	71.032.746	7,85145860	-14,5	-113,846	210,25	
1950	55.000.000	7,74036268	-13,5	-104,495	182,25	
1951	67.733.333	7,83080244	-12,5	-97,885	156,25	
1952	71.969.697	7,85714967	-11,5	-90,3572	132,25	
1953	88.433.735	7,94661796	-10,5	-83,4395	110,25	
1954	92.477.876	7,96603784	-9,5	-75,6774	90,25	
1955	105.148.515	8,02180314	-8,5	-68,1853	72,25	
1956	103.014.184	8,01289702	-7,5	-60,0967	56,25	
1957	96.682.464	7,98534771	-6,5	-51,9048	42,25	
1958	100.682.128	8,00295238	-5,5	-44,0162	30,25	
1959	113.125.695	8,05356126	-4,5	-36,241	20,25	
1960	109.948.187	8,04118807	-3,5	-28,1442	12,25	
1961	158.895.706	8,20111216	-2,5	-20,5028	6,25	
1962	150.935.961	8,17879272	-1,5	-12,2682	2,25	
1963	178.908.418	8,25263077	-0,5	-4,12632	0,25	
1964	194.765.840	8,28951278	0,5	4,144756	0,25	
1965	208.605.852	8,31932648	1,5	12,47899	2,25	
1966	244.942.904	8,38906486	2,5	20,97266	6,25	
1967	283.346.124	8,45231727	3,5	29,58311	12,25	
1968	312.675.018	8,49509318	4,5	38,22792	20,25	
1969	464.783.821	8,66725100	5,5	47,66988	30,25	

1970	496.259.352	8,69570870	6,5	56,52211	42,25
1971	559.139.785	8,74752039	7,5	65,6064	56,25
1972	612.744.227	8,78727922	8,5	74,69187	72,25
1973	601.533.742	8,77925999	9,5	83,40297	90,25
1974	892.524.917	8,95062034	10,5	93,98151	110,25
1975	946.467.467	8,97610569	11,5	103,2252	132,25
1976	1.153.562.005	9,06204094	12,5	113,2755	156,25
1977	1.336.844.166	9,12608078	13,5	123,2021	182,25
1978	1.409.540.230	9,14907747	14,5	132,6616	210,25
1979	1.431.278.089	9,15572402	15,5	141,9137	240,25
1980	1.233.972.753	9,09130557	16,5	150,0065	272,25
n=34		284,51329065	0	153,3833341	3272,5

$\text{Log}\Sigma \text{LOGY}/n=284,51329065 / 34= 8,36803796$ antilog= 233.366.203.13

$\text{Log}\Sigma X.\text{LOGY}/X^2= 153,3833 / 3272,5= 0,04687038$ antilog= 1,1139

$$\text{Log } Y' = \text{Log } a + x \text{ Log } b$$

$Y'_{1947}=8,36803796+(-16,5). 0,04687038=7,59467669$ antilog=39325720,66

$Y'_{1947}=39.325.721$

$Y'_{1980}=8,36803796+(16,5). 0,04687038=9,14139923$ antilog=1384838822,41

$Y'_{1980}=1.384.838.822$

1947-1980 yılları arasında üniversitelere yapılan hazine yardımlarının zamansal değişimine bakıldığında bu dönemde yıllık ortalama % 11,3 oranında artışın olduğu görülmektedir.

Çizelge 31.

Türkiye’de 1981-2012 Yılları arasında Üniversitelere Yapılan Hazine Yardımının Zamansal Değişimi

Yıllar	Hazine Yrd.	LOGY	X	X.LOGY	X ²	Y'
1981	1.087.919.953	9,03659694	-15,5	-140,067	240,25	1.234.147.449
1982	1.029.416.851	9,01259127	-14,5	-130,683	210,25	
1983	1.344.540.449	9,12857387	-13,5	-123,236	182,25	
1984	1.310.394.035	9,11740190	-12,5	-113,968	156,25	
1985	1.196.679.005	9,07797767	-11,5	-104,397	132,25	
1986	1.346.747.136	9,12928606	-10,5	-95,8575	110,25	
1987	1.537.297.437	9,18675779	-9,5	-87,2742	90,25	
1988	1.486.484.209	9,17216030	-8,5	-77,9634	72,25	
1989	2.048.342.921	9,31140266	-7,5	-69,8355	56,25	
1990	2.632.264.337	9,42032949	-6,5	-61,2321	42,25	
1991	2.938.628.905	9,46814474	-5,5	-52,0748	30,25	
1992	3.212.269.711	9,50681220	-4,5	-42,7807	20,25	
1993	3.465.825.270	9,53980666	-3,5	-33,3893	12,25	

1994	2.647.199.184	9,42278662	-2,5	-23,557	6,25	
1995	2.665.321.448	9,42574959	-1,5	-14,1386	2,25	
1996	3.154.083.919	9,49887324	-0,5	-4,74944	0,25	
1997	3.975.325.152	9,59937265	0,5	4,799686	0,25	
1998	3.699.565.025	9,56815066	1,5	14,35223	2,25	
1999	3.689.135.494	9,56692460	2,5	23,91731	6,25	
2000	3.729.382.409	9,57163691	3,5	33,50073	12,25	
2001	3.507.038.736	9,54494056	4,5	42,95223	20,25	
2002	3.926.746.697	9,59403288	5,5	52,76718	30,25	
2003	3.952.684.728	9,59689217	6,5	62,3798	42,25	
2004	4.083.855.254	9,61107034	7,5	72,08303	56,25	
2005	4.116.517.000	9,61452991	8,5	81,7235	72,25	
2006	3.769.490.002	9,57628259	9,5	90,97468	90,25	
2007	4.516.588.262	9,65481050	10,5	101,3755	110,25	
2008	4.394.678.754	9,64292713	11,5	110,8937	132,25	
2009	5.711.235.566	9,75673007	12,5	121,9591	156,25	
2010	5.819.011.898	9,76484924	13,5	131,8255	182,25	
2011	7.030.105.728	9,84696185	14,5	142,7809	210,25	
2012	6.525.581.503	9,81461921	15,5	152,1266	240,25	6.798.009.231
n=32		302,77998227	0	65,20932	2728	

$\text{Log}\Sigma\text{LOGY}/n = 302,77998227 / 32 = 9,4618744$ antilog= 2.896.506.089,88

$\text{Log}\Sigma X.\text{LOGY}/X^2 = 65,20932 / 2728 = 0,02390370$ antilog= 1,05658

$$\text{Log } Y' = \text{Log } a + x \text{ Log } b$$

$Y'_{1981} = 9,4618744 + (-15,5) \cdot 0,02390370 = 9,09136705$, antilog=1.234.147.449,39

$Y'_{1981} = 1.234.147.449$

$Y'_{2012} = 9,4618744 + (15,5) \cdot 0,02390370 = 9,83238175$ antilog=6.798.009.231,39

$Y'_{2012} = 6.798.009.231$

1980-2012 yılları arasında üniversitelere yapılan hazine yardımlarının zamansal değişimine bakıldığında yıllık ortalama % 5,6 oranında arttığı gözlenmektedir. Bu da 1980-2012 yılları arasında üniversitelere yapılan kamusal desteğin artışında bir önceki döneme göre (1947-1980) yarı yarıya bir düşüşün olduğu görülmektedir.

Türkiye’de yükseköğretim harcama ve gelirlerinin ortaya konmasından sonra özellikle 1980’li yıllardan sonra öğrenci sayısı, öğretim elemanı sayısı ve araştırma görevlisi sayılarının zamansal değişimi karşılaştırılmıştır.

Çizelge 32.

1986-2013 Yılları Arasında Üniversitelerde Öğrenci Sayısının Zamansal Değişimi

Yıllar	Öğrenci Sayısı	LogY	X	XlogY	X ²	Y'
1986	371.322	5,56975068	-13,5	-75,1916	182,25	415.041
1987	381.287	5,58125199	-12,5	-69,7656	156,25	
1988	523.502	5,71891834	-11,5	-65,7676	132,25	
1989	582.973	5,76564844	-10,5	-60,5393	110,25	
1990	613.158	5,78757239	-9,5	-54,9819	90,25	
1991	736.761	5,86732662	-8,5	-49,8723	72,25	
1992	506.888	5,70491200	-7,5	-42,7868	56,25	
1993	553.730	5,74329805	-6,5	-37,3314	42,25	
1994	662.056	5,82089472	-5,5	-32,0149	30,25	
1995	681.202	5,93327591	-4,5	-26,6997	20,25	
1996	760.203	5,88092957	-3,5	-20,5833	12,25	
1997	820.717	5,91419342	-2,5	-14,7855	6,25	
1998	894.214	5,95144146	-1,5	-8,92716	2,25	
1999	996.769	5,99859452	-0,5	-2,9993	0,25	
2000	953.243	5,97920362	0,5	2,989602	0,25	
2001	1.071.455	6,02997393	1,5	9,044961	2,25	
2002	1.133.768	6,05452419	2,5	15,13631	6,25	
2003	1.223.330	6,08754362	3,5	21,3064	12,25	
2004	1.103.972	6,04295805	4,5	27,19331	20,25	
2005	1.367.305	6,13586540	5,5	33,74726	30,25	
2006	1.500.434	6,17621689	6,5	40,14541	42,25	
2007	1.561.919	6,19365850	7,5	46,45244	56,25	
2008	1.606.822	6,20596776	8,5	52,75073	72,25	
2009	1.734.242	6,23910969	9,5	59,27154	90,25	
2010	1.923.026	6,28398515	10,5	65,98184	110,25	
2011	2.054.289	6,31266154	11,5	72,59561	132,25	
2012	2.352.056	6,37144765	12,5	79,6431	156,25	
2013	2.667.088	6,42603734	13,5	86,7515	182,25	2.322.691
n=28		167,77716144	0	50,76351	1827	

Loga=ΣLogY/n= 167,77716144 / 28= 5,99204148 antilog= 981.842

Logb=ΣX.LogY/X²=50,76351 / 1827=0,0277 antilog= 1,066

Y=981.842(1,066)²⁸

$$\text{Log } Y' = \text{Log } a + x \text{ Log } b$$

Y'₁₉₈₆= 5,99204148 + (-13,5). 0,0277= 5,61809148 antilog=

$$Y'_{1986} = 415.041$$

Y'₂₀₁₃= 5,99204148 + (13,5). 0,0277= 6,36599148 antilog=

$$Y'_{2013} = 2.322.691$$

1986-2013 yılları arasında üniversitelerdeki öğrenci sayısının yıllık ortalama % 6,6 oranında arttığı görülmektedir.

Çizelge 33.

Türkiye’de 1986-2013 Yılları Arasında Öğretim Elemanı Sayısının Zamansal Değişimi

Yıllar	Öğrt. Elemanı Sayısı	LogY	X	X.LogY	X ²	Y'
1986	22.968	4,36112317	-13,5	-58,8752	182,25	24.605
1987	24.382	4,38706932	-12,5	-54,8384	156,25	
1988	26.611	4,42506119	-11,5	-50,8882	132,25	
1989	28.114	4,44892264	-10,5	-46,7137	110,25	
1990	31.190	4,49401537	-9,5	-42,6931	90,25	
1991	33.652	4,52701088	-8,5	-38,4796	72,25	
1992	34.178	4,53374664	-7,5	-34,0031	56,25	
1993	37.403	4,57290643	-6,5	-29,7239	42,25	
1994	41.199	4,61488667	-5,5	-25,3819	30,25	
1995	42.864	4,63209269	-4,5	-20,8444	20,25	
1996	48.940	4,68966396	-3,5	-16,4138	12,25	
1997	52.446	4,71971237	-2,5	-11,7993	6,25	
1998	55.167	4,74167936	-1,5	-7,11252	2,25	
1999	58.894	4,77007105	-0,5	-2,38504	0,25	
2000	63.854	4,80518810	0,5	2,402594	0,25	
2001	66.478	4,82267794	1,5	7,234017	2,25	
2002	69.757	4,84358779	2,5	12,10897	6,25	
2003	73.834	4,86825639	3,5	17,0389	12,25	
2004	76.727	4,88494821	4,5	21,98227	20,25	
2005	79.228	4,89887869	5,5	26,94383	30,25	
2006	82.001	4,91381914	6,5	31,93982	42,25	
2007	86.249	4,93575406	7,5	37,01816	56,25	
2008	95.823	4,98146976	8,5	42,34249	72,25	
2009	97.610	4,98949431	9,5	47,4002	90,25	
2010	102.314	5,00993506	10,5	52,60432	110,25	
2011	108.075	5,03372522	11,5	57,88784	132,25	
2012	115.391	5,06217193	12,5	63,27715	156,25	
2013	126.957	5,10365665	13,5	68,89936	182,25	130.044
n=28		133,07152499	0	48,92781	1827,0	

$\text{Loga} = \Sigma \text{LogY} / n = 133,071522499 / 28 = 4,75255446$ antilog=56.566

$\text{Log} = \Sigma X \cdot \text{LogY} / X^2 = 48,92781 / 1827 = 0,0267804$ antilog=1,063

$Y = 56.566(1,063)^{28}$

$\text{Log } Y' = \text{Log } a + x \text{ Log } b$

$Y'_{1986} = 4,75255446 + (-13,5) \cdot 0,0267804 = 4,39101906$ antilog =

$$Y'_{1986} = 24.605$$

$$Y'_{2013} = 4,75255446 + (13,5) \cdot 0,0267804 = 5,11408986 \text{ antilog} =$$

$$Y'_{2013} = 130.044$$

Türkiye’de öğretim elemanlarının 1986’dan bugüne değişimine bakıldığında yükseköğretim öğrenci sayısındaki artıştan geride kaldığı görülmektedir. Öğrenci sayısı yıllık ortalama % 6,6 oranında artarken, öğretim elemanı sayısının yıllık ortalama % 6,3 oranında arttığı görülmektedir.

Çizelge 34.

Türkiye’de 1986-2013 Yılları Arasında Üniversitelerde Araştırma Görevlilerinin Zamansal Değişimi

Yıllar	Arş. Gör. Sayısı	LogY	X	XLogY	X ²	Y'
1986	9049	3,95660058	-13,5	-53,4141	182,25	10.496
1987	9527	3,97895616	-12,5	-49,737	156,25	
1988	10543	4,02296420	-11,5	-46,2641	132,25	
1989	11232	4,05045709	-10,5	-42,5298	110,25	
1990	12698	4,10373532	-9,5	-38,9855	90,25	
1991	14156	4,15094055	-8,5	-35,283	72,25	
1992	13824	4,14063372	-7,5	-31,0548	56,25	
1993	15514	4,19072378	-6,5	-27,2397	42,25	
1994	17502	4,24308767	-5,5	-23,337	30,25	
1995	17622	4,24605519	-4,5	-19,1072	20,25	
1996	20493	4,31160554	-3,5	-15,0906	12,25	
1997	21766	4,33777862	-2,5	-10,8444	6,25	
1998	22365	4,34956890	-1,5	-6,52435	2,25	
1999	23752	4,37570018	-0,5	-2,18785	0,25	
2000	25146	4,40046891	0,5	2,200234	0,25	
2001	25528	4,40701679	1,5	6,610525	2,25	
2002	25855	4,41254454	2,5	11,03136	6,25	
2003	27370	4,43727479	3,5	15,53046	12,25	
2004	28416	4,45356294	4,5	20,04103	20,25	
2005	28249	4,45100307	5,5	24,48052	30,25	
2006	28738	4,45845654	6,5	28,97997	42,25	
2007	30468	4,48384394	7,5	33,62883	56,25	
2008	34744	4,54087981	8,5	38,59748	72,25	
2009	34746	4,54090481	9,5	43,1386	90,25	
2010	35745	4,55321530	10,5	47,80876	110,25	
2011	36637	4,56391990	11,5	52,48508	132,25	
2012	37197	4,57050791	12,5	57,13135	156,25	
2013	40856	4,61125584	13,5	62,25195	182,25	44.298
n=28		121,34366259	0	42,31676	1827,0	

$$\text{Loga} = \Sigma \text{LogY} / n = 121,34366259 / 28 = 4,33370223 \text{ antilog} = 21.563$$

$$\text{Logb} = \Sigma X \cdot \text{LogY} / X^2 = 42,31676 / 1827 = 0,0231618 \text{ antilog} = 1,054$$

$$Y = 21.563(1,054)^{28}$$

$$\text{Log } Y' = \text{Log } a + x \text{ Log } b$$

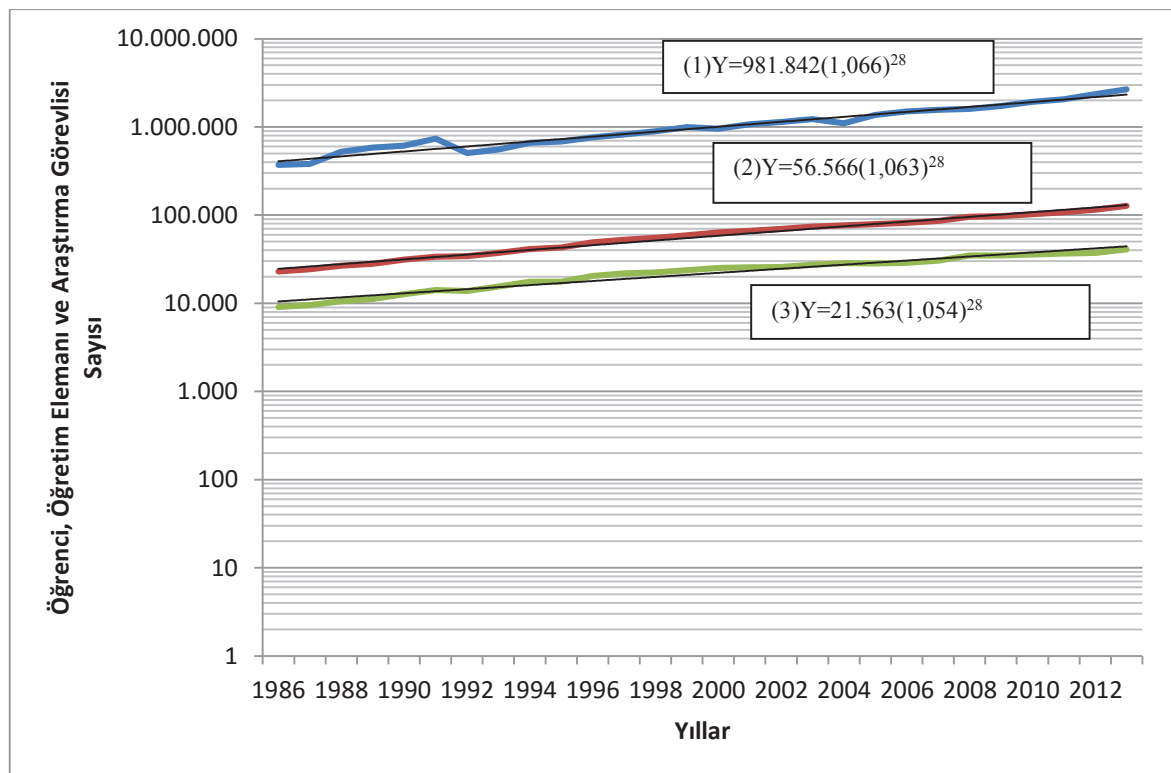
$$Y'_{1986} = 4,33370223 + (-13,5) \cdot 0,0231618 = 4,02101793 \text{ antilog} =$$

$$Y'_{1986} = 10.496$$

$$Y'_{2013} = 4,33370223 + (13,5) \cdot 0,0231618 = 4,64638653 \text{ antilog} =$$

$$Y'_{2013} = 44.298$$

Araştırma görevlilerinin 1986 yılından günümüze artış oranına bakıldığında artış oranının % 5,4 olduğu görülmektedir. Bu oran Türkiye’de artan öğrenci talebine rağmen, yükseköğretimde gerektiği kadar araştırma görevlisi alınamadığını ortaya koymaktadır. Şekil 19’da Türkiye’de 1986-2012 yılları arasında üniversitelerde, öğrenci sayısı, öğretim elemanı sayısı ve araştırma görevlileri sayısının zamansal değişimi grafikte gösterilmiştir.

Şekil 19.

Türkiye’de 1986-2013 Yılları Arasında Üniversitelerde (1) Öğrenci Sayısı, (2) Öğretim Elemanı Sayısı, (3) Araştırma Görevlileri Sayısının Zamansal Değişimi

Türkiye’de de batı ülkelerine benzer biçimde öğrenci sayılarındaki artış ile bağlantılı olarak yükseköğretimde kaynak tahsisi yapılmadığı, harcama miktarlarında yeterli artışın yapılamaması yanında, yükseköğretimin nitelikli olarak sürdürülmesinin temel faktörleri olan öğretim elemanları sayısında da gerekli sayıya ulaşamadığı söylenebilir. Özellikle araştırma görevlisi sayısının artış oranının düşük seviyelerde olması geleceğe ilişkin olumlu kestirimler yapabilmenin önüne geçmektedir. Âdem (1977: 147) 1960-1974 yılları arasında yükseköğretimde öğretim elemanı sayısının yıllık ortalama % 8,2 arttığını belirtmektedir. 1986-2013 dönemleri arasında bu oranın % 6,3 olduğu göz önüne alındığında personel harcamaları konusunda kısıntıya gidildiği ortaya çıkmaktadır. 1960-1974 yılları arasında yükseköğretimde öğrenci sayısının yıllık ortalama % 10,5 düzeyinde arttığı görülmektedir (Adem, 1977:147). 1986-2015 dönemi için bu oranın % 6,6 düzeyinde gerçekleştiği göz önüne alındığında yükseköğretimde öğrenci sayısındaki artış ivmesini kaybetmiştir.

Türkiye’de Yükseköğretimin Finansmanında Yaşanan Gelişmelere İlişkin Görüşmelerden Ortaya Çıkan Bulgular

Araştırmanın temel amaçlarından biri olan yükseköğretim finansmanındaki temel gelişmeler bağlamında Türkiye’de üniversitelerin finansman kaynakları konusunda, geçmiş yıllarda üniversitelerin/fakültelerin yapmış olduğu harcamalarla ilgili olarak üniversite yöneticilerine sorulan sorulara verilen yanıtlardan yola çıkılarak önem arzeden gelir kaynaklarının şunlar olduğu saptanmıştır.

Üniversitelerin Temel Finansman Kaynakları

Araştırma kapsamında görüşülen 26 üniversite yöneticisi temel finansman kaynakları olarak kamu bütçesini, döner sermaye ve proje gelirlerini ifade etmişlerdir. Bunun yanında yardım ve bağışların miktarı ve niteliği de katılımcılara sorulmuştur. Bu görüşmeler 8 alt başlık olarak kodlanmış ve Çizelge 35’te özetlenmiştir.

Çizelge 35.

Türkiye’de Üniversitelerin Finansman Kaynakları Konusunda Görüşülen Üniversite Yöneticilerinin Görüşlerinin Dağılımı

Yöneticinin Kodu	Öncelikle Kamu Bütçesi	Döner Sermaye önemli	Döner Sermaye Çok az	Proje Gelirleri İyi	Proje Gelirleri Sınırlı	Yardım Ve Bağış Önemli	Yardım ve Bağış Çok az Cüz’i	Yardım ve Bağış Yok
Y1	1		1		1		1	
Y2	1		1	1			1	
Y3	1		1		1			1
Y4	1	1		1				1
Y5	1	1		1				1
Y6	1	1		1				1
Y7	1		1	1			1	
Y8	1			1		1		
Y9	1		1	1				1
Y10	1		1	1			1	
Y11	1	1		1			1	
Y12	1		1		1	1		
Y13	1	1			1		1	
Y14	1	1		1		1		
Y15	1		1	1		1		
Y16	1		1	1				1
Y17			1		1			1
Y18	1	1		1			1	
Y19	1		1		1			1
Y20	1		1		1		1	
Y21	1	1		1		1		
Y22	1		1	1		1		
Y23	1		1		1			1
Y24	1	1		1				1

Y25	1	1		1			1	
Y26	1	1		1				1
Toplam	25	12	14	18	8	6	9	11
%	96	46	53	69	31	23	35	42

Çizelge 35’te yer alan kategoriler araştırmanın amacı ve alt amaçları doğrultusunda başlıklar halinde analiz edilmiştir.

Kamu Bütçesi ve Döner Sermaye

Üniversite yöneticilerinin büyük çoğunluğu yükseköğretimin gelir kaynağı olarak kamu bütçesini temel almaktadır. Üniversite yöneticileri üniversitelerin gelir kaynağının genel bütçe olduğunu belirtirken bu durumu üniversitenin devlet üniversitesi olması ile ilişkilendirmişlerdir (Y12 Dekan, Y21 Dekan, Y22 Dekan, Y26 Rektör). Genel bütçeden aktarılan kaynaklarla birlikte ifade edilen diğer kaynak döner sermaye gelirleridir. Diğer bir ifade ile genel bütçe dışındaki kaynak olarak üniversite yöneticilerinin aklına gelen ikinci önemli finansal kavram “döner sermaye gelirleridir”. Bunun yanında döner sermaye gelirlerinin çok düşük olduğu ve üniversitelere katkısının yok denecek kadar az olduğu da bazı üniversite ve fakülte yöneticileri tarafından belirtilmiştir (Y2 Rektör Yrd., Y12 Dekan, Y22 Dekan, Y7 Dekan). Bir katılımcının ifadesi ile “Kamu üniversitesi olmamız dolayısıyla öncelikli kaynağımız devletin verdiği bütçe. Çok çok sınırlı da olsa döner sermaye gelirlerimiz de var.” (Y22-Dekan). Bu bağlamda verilen yanıtlarda dikkat çeken bazı önemli ayrıntıların üzerinde durulması gerekmektedir. Örneğin Dekanlık görevini yürütmekte olan bir katılımcının sözleri şöyledir:

Bizimki bir kamu üniversitesidir. Dolayısıyla bütçemiz meclis tarafından tayin ediliyor. Üniversitenin bütçesi içinde de fakültenin payları belirleniyor. Bu genel bütçenin en fazla kalemini de öğretim üyesi ve diğer personellerin maaşları oluşturuyor. Yatırımla ilgili bir şey varsa tabi bunlar da meclis tarafından onaylanıyor. Yatırım harcaması her sene olabilecek bir şey değil (Y21-Dekan).

Üniversite yöneticisinin sözlerinden anlaşıldığı gibi esasında üniversitelerin kendi finansman politikalarını oluşturma olanakları yoktur. Çünkü aktarılacak kaynakların miktarı merkezi olarak belirlenmektedir. Bundan da öte merkezi olarak aktarılan bu kaynakların oldukça büyük bir bölümünün personel maaşlarına gittiği belirtilmektedir. Merkezi olarak belirlenip aktarılan kaynaklar da üniversitelerde merkezi olarak rektörlük düzeyinde dağıtılmakta ve harcamalar kontrol edilmektedir. Bir dekan bu durumu şöyle ifade etmiştir.

“Öncelikle fakültemizin temel bütçe kaynağı kamusal kaynaklar. Genel bütçe de Rektörlüğün kontrolünde” (Y6-Dekan). Yükseköğretim sistemi bazında bakıldığında üniversitelerin, üniversite bazında bakıldığında ise fakültelerin aktarılan kaynaklara ilişkin belirleyicilik rolü oldukça sınırlıdır. Bu yapı rektörlüklerin merkezi makamlara, fakültelerin de rektörlüğe bağımlı kalmalarına yol açmaktadır. Bir rektör yardımcısının “Sadece devletten aldığımız kaynak var” (Y2-Rektör Yrd.) ifadesi ve bir dekanın “Genelde devletin verdiği bütçe ile harcamalarımızı karşılıyoruz. Döner sermayenin katkısının neredeyse yok denecek kadar az olduğunu söyleyebilirim.” (Y7-Dekan) ifadesi üniversiteler için kamusal kaynakların ne kadar önemli ve vazgeçilmez olduğunu ortaya koymaktadır. Tosun (2013:171) “Üniversitede Bütçe Yönetimine İlişkin Bir Çözümleme” adlı doktora tezinde üniversite yöneticilerinin % 54,6’sının (154 Yönetici) devletin üniversitenin kullandığı kaynaklar üzerinde tasarruf hakkına sahip olduğunu düşündüklerini belirtmiştir. Yöneticilerin % 31,9’u ise üniversitenin millet adına tasarruf hakkına sahip olduğunu söylemiştir. Bu oranlar üniversite yöneticilerinin büyük bir çoğunluğunun üniversitelerin finansmanında devletin belirleyici olmasını destekledikleri anlamı ortaya çıkmaktadır.

Üniversite yöneticileri cari harcamalar için verilen kamusal ödenek ile üniversiteye yapılacak yatırımlara karar veren Kalkınma Bakanlığı’nın belirlediği bütçeyi ayrı ayrı değerlendirmektedirler. Kalkınma Bakanlığı uygun gördüğü takdirde üniversitenin hazırlamış olduğu yatırım yapılmakta ve Maliye Bakanlığı tarafından bütçelendirilmektedir. Bu konuda üniversite yöneticilerinden Y11 ve Y26 şunları söylemektedir:

Üniversitemizin gelir kaynakları üç ana grupta toplanabilir. Bunlardan biri cari giderlerimiz için Maliye Bakanlığı’nın verdiği ödenekler, burada tabi bu ödeneklerin % 95’i maaş ödemelerine gidiyor. Buradan yatırım ile ilgili fazla bir kaynak kalmıyor. İkinci gruptaki gelir kaynağımız Kalkınma Bakanlığı tarafından belirlenen yatırım bütçesidir. Burada da dört ana başlıkta, eğitim, sağlık, teknoloji ve spor ve hatta tarihi binaların restorasyonu kapsamında beşte olabilir. Yanlış söylemeyelim. Böyle bir uygulama başlattılar, oradan projelendirerek aldığımız yatırım bütçeleri (Y11-Rektör Yrd.).

Türkiye’de üniversitelerin bütçesi üçe ayrılır. Birincisi Yatırım Bütçesidir. Kalkınma Bakanlığı tarafından finanse edilir ve üniversiteye yapılacak binalar, alınacak yüksek maliyetli cihazlar, araştırma laboratuvarları gibi büyük yatırımların karşılandığı bütçedir. Ancak bu bütçe Kalkınma Bankası’nın belirlediği ölçütlerde verilir. Öncelikler önemlidir. Yani üniversiteye yapılacak yatırımların hepsini bir seferde bitirebilmeniz tabi ki beklenemez. Yıllara yayılarak bu bütçe belirlenir. 4 yıl bir fakülte binası için ödenek ayrılıyorsa başka bir ihtiyaç için önceki yatırımın bitmesi ile beraber, yeni bir yatırım bütçesi söz konusu olabilir (Y26-Rektör).

Üniversitelere yapılacak yatırımlara Kalkınma Bakanlığı'nın karar vermesi öteden beri üniversite yöneticileri tarafından tartışılmaktadır. Alanyazında belirtildiği gibi Başbakanlık (1992)'ın yaptığı akademik toplantılarda 1990'lı yıllarda Devlet Planlama Teşkilatı olarak isimlendirilen Kalkınma Bakanlığı'nın hangi üniversiteye ne kadar yatırım yapılacağına ilişkin verdiği kararların çok adil olmadığı, bu konuda farklı önceliklerin ortaya çıktığını üniversite yöneticileri tarafından dile getirilmiştir. Bu yapının günümüzde de geçerliliğini sürdürdüğü görülmektedir.

Yükseköğretimin finansmanı konusunda Türkiye'de farklılığı yaratan temel noktanın fakültenin niteliğine göre döner sermaye gelirleri elde etme oranı olduğu söylenebilir. Bu durum YÖK tarafından 2007 yılında hazırlanan Yükseköğretim Stratejisine de yansımıştır. Çalışmaya göre Türkiye'de 1995 yılında kamu üniversitelerinin gelir dağılımına bakıldığında bütçe payının % 69, Döner Sermaye payının % 27 öğrenci harçlarının ise % 4 olduğu görülmektedir. Yıllara göre düşüşler yükselişler göstermesine rağmen Türkiye'de döner sermaye gelirlerinin üniversite gelirleri içindeki payının sürekli bir artış içinde olduğu görülmektedir. 2005 yılında üniversite gelirlerinin % 58'i bütçe, % 38'i Döner Sermaye ve % 4'ü öğrenci katkı payı olduğu görülmektedir (YÖK, 2007). Çalışma kapsamında görüşme yapılan Diş Hekimliği Fakültesinde üniversite yöneticisi "Temel finansman kaynağınız nedir?" sorusuna "Döner Sermaye" yanıtı vermiştir. Bu fakültelerden sonra döner sermaye ya da özel gelir kaynaklarından yararlanma konusunda Mühendislik Fakültelerinin, Ziraat Fakültelerinin, Veterinerlik Fakültelerinin etkin olduğu dile getirilmiştir.

Bizim en büyük gelir kaynağımız hastalarımızın tedavisi karşılığında SGK'dan tahsil ettiğimiz faturalar. İkinci olarak da genel bütçeden fakültemize ayrılan paylar. Asıl kaynağımız döner sermaye. Bu kaynak genel bütçeden daha büyük (Y17-Dekan Yrd.)

Genel bütçe ve döner sermaye gelir kaynaklarımız ana girdi döner sermaye denebilir. Bölümler işlerini döner sermaye aracılığı ile karşılayabiliyorlar. Ancak genel olarak döner sermayenin payı fazla değil. Bir Tıp Fakültesine göre az denebilir. Harcamalarımızı karşılayabiliyoruz (Y25-Dekan).

Şimdi Döner Sermaye Gelirleri olmasa Ziraat Fakültesi çalışamaz. Bunu son derece net söylemeliyim. Neden? Şimdi fakülteye ait yüksek sayıda büyük baş ve küçükbaş hayvanlar var. Tarla tarımı var, meyve bahçeleri var. Yaklaşık 120 dönüm meyve bahçesi var. Bunların sulamaları, kullanılan elektrik var. Bütün bunları biz döner sermayeden sağlıyoruz. Bunları karşılayacak hiçbir kalemimiz yok. Örneğin bir hayvan günde 10 kg. yem tüketiyor. Üniversitenin bana verdiği bütçeyle yem almaya kalksam bunları ancak 1 ay besleyebilirim. Bunların aşıları, besleme ile ilgili giderleri kesimleri gibi birçok giderleri var. Süt sağacaksınız sağılan sütü buraya ulaştıracaksınız. Bu hayvanların her gün sağılması gerekiyor. Çöpe de dökseniz sağılması lazım. Fizyolojik olarak. Bütün bu giderleri döner sermaye olmaksızın karşılanamaz. Tabi ki gelir elde ediyoruz çünkü personel gelirlerini devlet karşılıyor aradaki fark bize gelir olarak kalıyor. Tabi burada elde ettiğimiz gelirleri yine

çiftliklerimizin geliştirilmesi için kullanıyoruz. Burada süt işletmemiz var, meyve suyu işletmemiz var. Bunlarla ilgili ar-ge çalışmaları yapıyoruz. Bu misyonu da başarı ile sürdürüyoruz (Y14-Dekan)

Diğer bir bütçe Türkiye’de neredeyse bütün üniversitelerde yer alan Döner Sermaye bütçesidir. Özellikle burada belirleyici olan Tıp Fakülteleridir. Bunun yanında benzer hizmetler veren Diş Hekimliği Fakülteleri, Eczacılık Fakülteleri, diğer fakültelerin döner sermaye hizmetleri kapsamında yaptıkları işler de döner sermaye gelirleri içinde yer alır. Aynı zamanda döner sermaye üzerinden yapılan proje çalışmalarından elde edilen gelirler de bu kapsamda düşünülebilir (Y26-Rektör).

Görüşülen bütün üniversite yöneticilerinin neredeyse tamamı döner sermayeye büyük önem vermekte ve üniversite finansmanındaki temel farklılığı yaratan unsurun döner sermaye olduğunu ifade etmektedirler. Özellikle üniversite rektörleri döner sermaye gelirleri elde edebilmek için, döner sermaye elde edebilmenin temel güvencesi olan Tıp Fakülteleri aracılığı ile sağlık hizmetleri verme ya da bu gerçekleşmez ise üniversitenin bulunduğu yerdeki bir kamu hastanesi ile “Afiliye Anlaşması” yoluna gitmek olduğu anlaşılmaktadır. Bu anlaşmayla devlet hastanesi ile yapılan bir protokol ile tıp fakültesi öğretim üyeleri kamu hastanesinde sağlık hizmetleri yerine getirmekte ve böylece üniversite kamu hastanesi döner sermaye gelirlerinden anlaşma bağlamında belirlenen oranlarda gelir ele etmektedir.

Genelde Tıp Fakültesi olan üniversitelerin döner sermaye katkısı fazla olur. Biz buradaki devlet hastanesi ile Afiliye Anlaşması yaptık, oraya hocalarımızı gönderiyoruz. Buradan da bize % 5 pay kalıyor. Bu pay BAP’ aktarılıyor ve bu parayı sadece projeler kapsamında kullanabiliyoruz. Başka bir alanda kullanmamız mümkün değil (Y2-Rektör Yrd.).

Belirleyici olanın Tıp Fakülteleri olduğunu söylemiştik. Biz bu bağlamda ikili anlaşma ile bir eğitim ve araştırma hastanesi ile afiliye anlaşması yaptık. Bizim hocalarımız orada hizmet verebiliyorlar. Bu bağlamda bizde buradaki döner sermaye gelirlerinden % 2,5 ‘lik bir pay alıyoruz. Bu pay anlaşma ile belirlenmiştir. Genellikle bu oranın üniversitenin kendi hastanesi varsa % 5’dir. Bu pay Bilimsel Araştırma Projelerini finanse etmek için kullanılır ve üniversitelerin araştırma faaliyetlerinin yürütülmesinde önemli bir yer tutmaktadır (Y26-Rektör).

Görüşmeler bağlamında döner sermaye kullanımı bakımından önem arz eden üç önemli durumun gözlemlendiği söylenebilir:

Bunlardan birincisi üniversite düzeyinde Türkiye’de bazı üniversitelerin döner sermaye gelirleri yüksektir. Konuya ilişkin olarak iki fakülte yöneticisi şunları ifade etmektedir:

Döner sermaye konusunda miktar vermem pek etik olmayabilir ama sıkıntı yok. Sürekliliği sağlayabilmek burada önemlidir. Rakam vermesem daha iyi olur. Buradaki büyüklükler sizin için anlamlı olmayabilir. Bu Üniversitenin döner sermaye gelirleri diğer üniversiteler için ölçüt olmayabilir. Buradan alacağınız veriler Türkiye’ye yansıtılabilecek ya da karşılaştırma yapabileceğiniz şeyler olmayacaktır (Y4-Dekan).

Bizim üniversitenin öz kaynakları yeterli bir üniversite. Bu döner sermayeden kaynaklanan üniversitenin büyüklüğü ve getirisi ile ama tabi bunu bütün üniversitelere yaymak mümkün olmayabilir (Y5-Dekan Vekili).

İkinci farklılık aynı türdeki fakülteler arasında döner sermaye gelirleri elde etme bakımından farklılıklardır. Yani iki farklı üniversitenin mühendislik fakültelerinin farklı döner sermaye geliri elde ettikleri görülmektedir. Mühendislik Fakültesi olmasına rağmen döner sermaye gelirlerinin çok küçük olduğunu Y10 şu sözlerle ifade etmektedir:

Nasıl döner sermaye gelirleri var. Öğretim üyelerimizin yaptığı analizler, danışmanlık hizmetlerinin bedeli olarak. Hazırladıkları raporların döner sermaye gelirleri var. Ama çok da yüksek meblağlar değil bunlar (Y10-Fakülte Sekreteri)

Y10'dan farklı olarak başka bir mühendislik fakültesi dekanı Tıp Fakültesi kadar olmasa da döner sermaye gelirlerinin önemli olduğunu ifade etmektedir:

Genel bütçe ve döner sermaye gelir kaynaklarımız ana girdi döner sermaye denebilir. Bölümler işlerini döner sermaye aracılığı ile karşılayabiliyorlar. Ancak genel olarak döner sermayenin payı fazla değil. Bir Tıp Fakültesine göre az denebilir. Harcamalarımızı karşılayabiliyoruz (Y25-Dekan).

Üçüncü farklılık döner sermaye gelirleri elde etme bakımından Sosyal Bilimler ve Temel Bilimler alanlarının daha dezavantajlı durumda olduklarıdır. Bu fakültelerin bazılarının yine de döner sermaye geliri elde ettikleri ancak bazılarının ise neredeyse hiç yararlanamadıkları söylenebilir. Herhangi bir Sosyal Bilimler Fakültesinin döner sermaye geliri elde etme olasılığını Yükseköğretim Kurulu'nun aldığı kararların da etkilediği söylenebilir. Bu bağlamda örneğin Eğitim Fakültelerinden bazılarında Pedagojik Formasyon Eğitimi Sertifikası kursu düzenleme olanağı verilirken bazılarında bu yetki verilmemiştir. Bu duruma ilişkin olarak iki farklı üniversitenin Eğitim Fakültesi yöneticileri şu ifadelerle yer vermişlerdir:

Ancak hocalarımızın döner sermaye üzerinden yaptığı işlerden dolayı bir miktar gelir elde edebiliyoruz. Bu yıl pedagojik formasyon sertifikası için çalışmalar yapılacak olursa ondan da bir miktar gelirimiz olacak. Döner Sermayeden ancak bizim hocalarımızın böyle çalışmaları varsa, bize o faaliyetlerden elde edilen miktar veriliyor. Çalışma yoksa döner sermaye gelirimiz olmuyor (Y23-Dekan).

Bizim fakültemiz özelinde döner sermaye gelirlerinin önemli bir yeri olduğunu söyleyebilirim (Y18-Dekan Yrd.)

Bu durumun aynı kamusal hizmeti gören üniversiteler arasında ve fakülteler arasında gelişim farklılıkları yaratacağını ve üniversitelerin ve fakültelerin geleceğini doğrudan etkileyeceğini söylemek gerekir.

Projeler

Üniversitelerin gelir kaynakları bakımından diğer önemli unsurun proje gelirleri olduğu görülmektedir. Üniversite yöneticilerinden Y4, Y6, Y8, Y11, Y18, Y21, Y22, Y23, Y24, Y25 proje gelirlerinden iyi bir biçimde yararlandıklarını ve üniversite/fakülte için iyi bir gelir kaynağı olduğunu belirtmiştir. Üniversite yöneticileri beslendikleri mali kaynağa göre proje kaynaklarını iç kaynaklar ve dış kaynaklar olmak üzere ikiye ayırmakta ve proje türleri de iki temel başlık altında incelenmektedir. Bu ayrıma göre alt yapı projeleri ve öğretim üyelerinin bireysel projeleri olarak sınıflandırmaktadırlar. Bu sınıflandırmanın altında yatan mantık üniversitenin ya da fakültenin proje kaynaklarından beslenebilme olanağıdır. Özellikle kaynağı üniversitenin döner sermaye gelirleri olan ve bütün üniversitelerde Bilimsel Araştırma Projelerinin desteklendiği birim olan BAP birimi aracılığı ile üniversitede çalışan öğretim üyelerinin hazırlamış olduğu alt yapı projeleri ile fakültelere birçok araç-gereç, makine, teçhizat, laboratuvar malzemeleri ihtiyacı bu kaynaktan sağlamaktadırlar. Konuyla ilgili olarak Y11 ve Y18 şunları söylemektedir:

Burada iki türlü yaklaşım var. Bir tanesi fakültelerin o proje kapsamında alt yapılarını geliştirmek için verdiği projeler. Bilimsel alt yapıyı geliştirme projeleri. İkincisi hocaların verdiği bağımsız araştırma projeleri. Öncelikle biz bu bağımsız projeleri hakem değerlendirmesine tabi tutuyoruz, BAP komisyonunda karar veriyoruz, Bilimsel Alt Yapı Projelerini ise doğrudan BAP kapsamına komisyonlarda değerlendiriyoruz. Bunun yanında köklü bir üniversite olmamızdan dolayı lisansüstü araştırmalara da destekler veriyoruz. Lisansüstü tez proje gibi çalışmaları da destekliyoruz. Bunlar kesinlikle fakülte bazında ayrılamaz. İki türlü yaklaşım var. Alt yapı projeleri ile ilgili olanları fakülte verebiliyor. Bir de hocaların verdiği bağımsız araştırma projeleri (Y11-Rektör Yrd.)

Yöneticiler BAP üzerinden yapılan proje çalışmalarında üniversiteye aktarılan kesintinin çok daha fazla olduğunu ve bu kesintileri fakülte için kullandıklarını belirtmektedirler. Ancak bu durumda öğretim üyelerine kalan parasal miktarın az olduğunu ve bu yüzden de öğretim üyelerinin bunu önlemek için Teknokentler üzerinden veya Teknoloji Transfer Merkezleri aracılığı ile proje yürütmeye çalıştıklarını ifade etmektedirler. Bu noktada üniversite yöneticilerinin de itirazları söz konusu olmaktadır. Bütün altyapıyı fakülte ve üniversite sağlamasına rağmen fakülteye buradan bir katkının olmamasını eleştirmektedirler. Teknokent uygulamasından üniversiteye bir miktar mali katkının olduğu ancak fakültelerin bu kaynaktan yararlanamadığı; Teknoloji Transfer Merkezlerinde ise gelirin büyük bir bölümünün projeyi hazırlayan öğretim üyesine kaldığını belirten ifadeler bulunmaktadır. Yine de proje hazırlama üniversite yöneticileri tarafından özendirilen ve bu yönde destekleme

olanaklarının kullanıldığı alanlar olarak görülmektedir. Belirtilen bu konuya ilişkin olarak Y23'ün görüşleri aşağıda verilmiştir:

Yürütülen proje çalışmaları genellikle döner sermaye dışındaki alanlarda yapılıyor. Başka kaynaklardan yararlanılıyor. Sıkıntı buradan kaynaklanıyor biraz. Daha önce Yabancı Dil Öğretmenliği Formasyon sertifikası kursları vardı. Oradan bir miktar gelirlerimiz oldu. Onunla idare ettik. Süren proje çalışmaları var. Bunlar döner sermaye üzerinden yapılacak eğer böyle olursa oradan da iyi bir gelir elde edebileceğiz. Döner Sermayede yapılan faaliyetten elde edilen gelirin % 40'a yakın bir miktarı kesintiye uğruyor. Bu % 40'ın % 10'u ile sarf malzemesi alabiliyoruz. Bu yüzden de bazılarının Teknokent üzerinden yapılmaya çalışıldığını biliyorum. Oranın vergi oranı daha düşük olduğu için tercih edilebiliyor. Böyle olunca da Fakülteye bir şey kalmıyor. Teknokent üzerinden olan faaliyetlerde üniversite kazanıyor ama fakülte kazanmıyor. Öğretim üyesi de teknokent üzerinden çalışmalar yaparsa daha fazla kazanıyor. Ancak öğretim üyesi benim fakültemin öğretim üyesi (Y23-Dekan).

Üniversitelerin proje kaynaklarının çoğunlukla yurtiçindeki kamu kurum ve kuruluşları ve yurtdışında ise Avrupa Birliği, Dünya Bankası, olduğu söylenebilir. Proje sağlayarak üniversitelere mali kaynak sağlayan kuruluşların araştırma kapsamında TÜBİTAK, Sanayi Bakanlığı, Kalkınma Bakanlığı, TAGEM (Tarımsal Araştırmalar Politikalar Genel Müdürlüğü), İçişleri Bakanlığı, Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı, Adalet Bakanlığı, ASELSAN (Askeri Elektronik Sanayi), Bor Enstitüsü, Batı Karadeniz Kalkınma Ajansı ve Özel İlaç Fabrikaları olduğu gözlenmiştir. En büyük proje sağlama kaynağının TÜBİTAK olduğu, bu noktada üniversite içi kaynak olan BAP kapsamından daha fazla tercih edildiği gözlenmektedir. Öğretim üyesinin daha kolay ve rahat ulaşabileceği ve kendi üniversitesinin araştırma birimine başvurmak yerine farklı kaynaklara yönelmesi anlamlıdır. Bu sorunun en büyük nedenlerinden birinin üniversitelerin araştırma faaliyetleri için ayırdığı döner sermaye payının azalması olduğu söylenebilir. Üniversiteler projelere yeterli kaynak aktaramamaktadır. Tıp Fakültelerinin yüklü harcamaları nedeniyle üniversiteler araştırma için ayrılan kaynaklarda tasarrufa gitmek zorunda kalmaktadır. Proje kaynağı bakımından ikinci sırada Sanayi Bakanlığının SANTEZ (Sanayi Tezi) projeleri olduğu görülmektedir. Kalkınma Bakanlığı'nın da Kalkınma Bankası aracılığı ile üniversitelere sağlanan projeler aracılığı ile laboratuvar, makine, teçhizat alımı konusunda büyük katkıların olduğu söylenebilir.

Yapılan görüşmelerden üniversitenin proje kaynaklarından yararlanabilmesinin bazı etkenlere bağlı olduğu ya da etkili olduğu anlaşılmaktadır.

1. Üniversitenin bilimsel araştırmaları desteklemekteki temel unsuru olan döner sermayenin büyüklüğü doğrudan etkilidir. Yöneticilerden Y8, Y10, Y12, Y13, Y15, Y22, döner sermaye gelirlerindeki değişimlerden doğrudan etkilendiklerini belirtmektedir. Konuyla ilgili olarak Y22 şu sözleri söylemektedir:

BAP kapsamında inanılmaz derecede daralma oldu. Örneğin eskiden 10-12.000TL civarında desteklenen projelere destek 5.000 TL'ye kadar düştü (Y22-Dekan).

2. Projelerin dağıtımında rol oynayan kurum ve kuruluşların –Türkiye’de TÜBİTAK, Sanayi Bakanlığı, Kalkınma Bakanlığı vb.- proje konuları bakımından öncelikleri proje kaynaklarından yararlanma düzeyini doğrudan etkilemektedir. Y22’nin konuya ilişkin düşünceleri aşağıda verilmiştir:

Ancak burada şöyle bir durum var. Bunlara her zaman ulaşamıyorsunuz. Bu proje yazılmamasından, düşük nitelikte oluşundan değil, proje isteyen kurumun önceliklerinden kaynaklanan nedenlerle olabiliyor. Örneğin TÜBİTAK bir önceki yıl otomobil konusuna yoğunlaştı ve biyoloji alanında yapılacak desteği azaltmıştı (Y22-Dekan).

3. Proje kaynaklarından, fen ve mühendislik alanlarının, sosyal bilimler alanlarına göre daha avantajlı ve finansman kaynağı olarak daha iyi kullanabildiği gözlenmiştir. Üniversite yöneticilerinden Y6, Y12, Y20 proje kaynaklarından yeterince beslenemediklerini vurgulamışlardır. Y6 konuyla ilgili şu sözleri söylemektedir.

Bunun yanında Mühendislik Fakültesi’nde öğretim üyeleri kendileri şirket kurabiliyorlar ve bununla gelir elde edebiliyorlar. Bizde böyle bir şans çalışma sahası bakımından yok. Örneğin bu fakültede Çanakkale Seramikle anlaşılan, birlikte iş yapan öğretim üyeleri var. Sanayi ile işbirliği kapsamında öğrencilerine burslar da ayarlayabiliyorlar. Bu anlamda sosyal bilimler daha mağdur, Sosyal Bilimlerin içinde de en mağdur Eğitim Fakülteleri olduğunu düşünüyorum (Y6-Dekan).

4. Özellikle alt yapı projelerinin üniversite/fakülte yöneticileri tarafından daha fazla gelir kaynağı olması nedeniyle daha iyi desteklenmesi ve bu tür projelerin daha kolay kabul edildiği, bireysel projelerin daha sıkı bir denetimden geçtiği gözlenmiştir. Üniversite yöneticilerinden Y6, Y11, Y22, Y25 alt yapı projelerinin daha fazla desteklendiğini ve bu kaynaklardan fakültelerin daha fazla yararlandıklarını belirtmektedir. Y11 konuyla ilgili şunları söylemiştir:

Burada iki türlü yaklaşım var. Bir tanesi fakültelerin o proje kapsamında alt yapılarını geliştirmek için verdiği projeler. Bilimsel alt yapıyı geliştirme projeleri. İkincisi hocaların verdiği bağımsız araştırma projeleri. Öncelikle biz bu bağımsız projeleri hakem değerlendirmesine tabi tutuyoruz, BAP komisyonunda karar veriyoruz, Bilimsel Alt Yapı Projelerini ise doğrudan BAP kapsamına komisyonlarda değerlendiriyoruz. Bunun yanında köklü bir üniversite olmamızdan dolayı lisansüstü araştırmalara da destekler veriyoruz (Y11-Rektör Yrd.)

5. Üniversitenin/fakültelerin projeler ile ilgili alt yapının uygunluğu, laboratuvar, teknik malzemelerin yeterliliği, proje hazırlama konusunda temel faktörler olduğu görülmektedir. Proje kaynaklarından yeterli biçimde yararlanılamadığını ifade eden bir yönetici aynı zamanda laboratuvarının yeterli olmadığını hatta bu yüzden döner sermaye kapsamında gelen

ve gelir getirici yanı da olabilecek işlerin reddedildiğini ifade etmektedir. Bu da bilimsel alt yapının eksikliğinin bu konuda bir etken olduğunu göstermektedir.

Fiziksel alan sıkıntısı yüzünden bu tür projelere gerektiği kadar yer ayıramıyor. Bir numune geliyor ve bunun için başlı başına bir laboratuvar gerekiyor. Bu eksiklikten dolayı kabul edemiyoruz (Y19-Dekan Yrd.).

Öğretim üyelerinin proje hazırlama konusundaki alt yapıları ve özellikle dış kaynaklı projeler bakımından yabancı dil bilgisinin önemli olduğu görülmüştür.

Burada da sıkıntı şurada üniversite hocalarının yurt dışı proje yapma konusunda desteklenmesi gerekiyor. Profesyonel proje yazma desteklerinin verilmesi gerekiyor (Y11-Rektör Yrd.).

6. Öğretim üyelerinin ders yüklerinin boş zamanlarına olan oranı proje hazırlayabilme bakımından temel etkenlerden biridir. Ders yükü fazla olan öğretim üyelerinin yeterli zamanı bu alanlara ayıramaması üniversitelerin/fakültelerin proje kaynaklarından yararlanma düzeyini etkilemektedir. Y6, Y7, Y18 ders yükünün projeye ayrılabilir zamanı doğrudan etkilediğini söylemiştir. Y6 konuyla ilgili şu sözleri söylemektedir:

Bizde öğretim üyelerinin ders saati çok yüküldür. Mühendislik fakültesinde haftalık 6 saat olan ders saati bizde 20 saate kadar varabiliyor. Tabi bu aynı zamanda bir eşitsizliktir. Bizim araştırmaya ayıracığımız zamanımız daha da kısıtlı. Ben kendim Dekanlık görevimi ifa ederken 4-5 lisansüstü öğrencim vardı. Aynı zamanda yürütülmesi gerekli işler ve 18 saatte lisans bölümlerine derslerim vardı. Burada kaynak dağılım ve kullanım açısından en büyük sorunlardan birinin ders yükü olduğunu söyleyebilirim (Y6-Dekan).

7. Projeyi hazırlayan öğretim üyesinin üniversite veya fakülte yönetimiyle olan ilişkilerinin iyi veya kötü olması da proje kaynaklarından yararlanma düzeyini etkilemektedir. Mevcut üniversite yönetimine, muhalif bir tutum takınan dekanların, öğretim üyelerinin hazırladığı projelerin kabul edilmemesi gibi sonuçlar ortaya çıkmaktadır. Konuyla ilgili Y1 şunları söylemiştir:

Yapılan projelere de sınırlamalar getirilebiliyor. Örneğin yüksek lisans öğrencisiyle yaptığınız çalışmaya destek vermiyor, kalitesinin düşük olduğu gerekçesiyle. Ama yapılan çalışmanın ne kadar kaliteli olduğuna sen mi karar vereceksin? Neye göre karar vereceksin? Bu belli değil. Burada akademik olanla yönetsel olanın sınırları birbirine giriyor. İnsanların öğretim üyesi iken ve yönetici iken tutumları değişebiliyor. Çok farklı başka türlü ölçütlere göre davranabiliyorlar. Bilimsel araştırmaları destekleme konusunda yanlış tutumlar insanları araştırma yapmaktan soğutabiliyor (Y1-Dekan)

Üniversite yönetiminin projelerin yürütülmesi konusundaki yaklaşımları, yasal mevzuatın üniversite yönetimlerince farklı yorumlanması da proje kaynaklarından yararlanma düzeyini etkilediği görülmektedir. Y14 üst yönetimin proje konusundaki

desteğinin, özendirilmenin yeterli düzeyde olup olmadığına bağlı olarak proje kaynaklarından yararlanma düzeyinin değişebildiğini şu sözlerle ifade etmektedir:

Proje gelirlerini biz hiç kullanamıyoruz. Daha önce güzel bir uygulama vardı. TÜBİTAK araştırmanın bir payını kurum payı olarak ayırıyordu. Onu kurum harcıyordu. Örneğin 5 hocamız TÜBİTAK'tan bir proje yaptırdı. Fakülte bu parayı alıyordu ve o bölüm için harcıyordu. Bu uygulama biz geldikten sonra kalktı. Çok güzel bir uygulamaydı. Çünkü biz tamam köklü bir üniversiteyiz biz ama eskidik biz yenilenmemiz gerekiyor nasıl yenileneceğiz? Burada şunu yaptık biz. Bir şirket kurduk teknopark üzerinden. Bu Teknopark şirketi ile ar-ge çalışmaları yaptık. Dört yılda 69 proje ürettik. Bu projelerden hocalarımız kurduğu şirket aracılığı ile her yıl 50 bin liralık fakültemizin hesabına Strateji birimine hibede bulunduk. O hibeleri kullandık biz. Nasıl kullandık? Elde edilen gelirin % 50'sini Fakülteye ayırdık diğer % 50'sini bölümlerin bütçe kalemlerine projeden elde ettikleri gelir oranında paylaştırdık. Yani muhasebeleştirme yine devletin mevzuatı üzerinden oldu. Örneğin bir cihaz ihtiyacımız var. O cihaz o kalemden bu şekilde alındı. Ve bölümümüz o çalışan hocalar sayesinde bir cihaz sahibi oldu. O şirket üzerinden yapılan işlerde zaten hocalar paylarını aldılar. Masrafları ödendi çıkarıldı. Belirli bir miktar % 18 şirkete aktarıldı, O % 18'den % 50'si fakülteye hibe edildi. Bu böyle gidiyordu ki yeni rektörümüz daha farklı bir işleyişle sürdürmek istediğini söyledi ve bu işlem sona erdi. Yoksa güzel bir proje geliri kaynağı sağlamıştık. Bu sürmedi nedenlerini rektörümüz bizimle paylaştı. Sanayi Bakanlığının bu işleymden memnun olmadığı söylendi. Teknoparkların biraz daha amacına uygun yürütmesini istiyorlar (Y14-Dekan).

Yukarıdaki sözlere bu konuda üst yönetimin almış olduğu karara karşı bir tepkinin neden olduğunu söylemek yanlış olmaz. Önceleri yüksek sayıda proje yapan bir fakültenin daha sonraki zamanlarda hiç proje yapmamış olması bir tepkinin de belirtisi olarak görülebilir.

8. Üniversite/fakültenin yeni olması ve proje hazırlama konusunda öğretim üyelerinin deneyimlerinin de proje kaynaklarından yararlanma düzeyini etkilediği görülmektedir. Proje hazırlama konusunda yeterli olmadıklarını vurgulayan 4 fakülte yöneticisinden biri bunu yeni bir üniversite olmanın getirdiği bir durum olarak söylemekte ve gelecekte bu gelirlerin artacağına ilişkin beklentisini ifade etmektedir (Y3, Dekan Yrd.).

Proje konusunda eksik kaldıklarını ifade eden diğer bir fakülte yöneticisi bu durumun uzun bir süredir böyle olduğunu ifade etmektedir. Bir proje aracılığı ile fakülte için gerekli bir teçhizatın alınmasının amaçlandığı ve bu durumun üniversite yöneticileri tarafından desteklendiği belirtilmektedir. Bunun dışında proje gelirlerinin neredeyse hiç olmadığı fakültenin Dış Hekimliği Fakültesi olması ise anlamlıdır. Çünkü öncelikli olarak döner sermaye gelirlerinin yüksek olduğu öğretim üyelerinin de yüksek bir pay aldıkları düşünülürse aslında projelerin yürütülmesinde öğretim üyelerinin temel bakış açısının gelir getirici yanı olduğu söylenebilir.

Döner Sermaye dışında projelerden çok fazla gelirimiz olmuyor. Çok sınırlı. Bizim Fakültesinin bir eksikliği belki bu. Alışkanlığımız yok bu alanda. Ama Kalkınma

Bakanlığı'ndan yürütülen bir projemiz vardı. Buradan birkaç teçhizat almışlığımız var. Zaten proje olmazsa o teçhizatı başka bir şekilde almanız mümkün değil (Y17-Dekan Yrd.).

Türkiye'de yükseköğretimin finansman modelinin alanyazında belirtilen kolejyan modelden, piyasa modeline geçişin birçok özelliklerini gösterdiği söylenebilir. Projeler giderek daha fazla arzulanan finansman kaynağı olmakta ve üniversiteleri bu yöne doğru ivmelendirmektedir. Yeni liberalizmin yükseköğretimde yaptığı etkileri ifade eden Olssen ve Peters (2005:325)'inde belirttiği gibi üniversiteler piyasa baskısı altında dışsal araştırma yardımlarını elde etmek istemektedirler. Görüşme yapılan üniversite yöneticilerinin büyük bir bölümünün benzer etki altında kaldıkları çok açık biçimde görülmektedir.

Projelerden Elde Edilen Gelirler ve Kullanım Alanları

Üniversitelerin projelerden elde edeceği gelirin, projenin mali büyüklüğü ve yürütülen proje sayısı ile doğrudan ilgili olduğu görülmektedir. Üniversitelerin/fakültelerin Proje gelirlerinden hangi düzeyde faydalanacağı yasal mevzuat çerçevesinde belirlenmektedir. Döner Sermaye İşletmesi çerçevesinde yürütülen danışmanlık ve uygulamalı araştırma projelerindeki üniversite kesinti oranları, Maliye Bakanlığı Muhasebat Genel Müdürlüğü'nün 04.02.2008 tarih ve 01697 sayılı yasal düzenlemelerine göre yapılmaktadır. Buna göre dağılım şu şekilde gerçekleşmektedir:

Bu tür danışmanlık hizmetlerinde, üniversite payı % 36'dır. Bu % 36'lık payın;

% 13,5'i üniversiteye

% 4,25'i fakülteye

% 4,25'i bölüme,

% 1 Hazine Payı

% 5 BAP (Bilimsel Araştırma Projeleri Birimi)

% 8 Öğretim üyesi payı olarak dağılım yapılmaktadır.

Konuyla ilgili üniversite yöneticileri şunları söylemiştir:

Projelerden fakülteye gelir sağlanabilir. Öncelikle herhangi bir projenin % 36'sı ilk önce kesilir. Bu % 36'nın % 30'u kurum payı olarak kesilir. % 5'i BAP payıdır. % 1'i de hazineye gider. Kurum o kalan % 30'dan ihtiyacı olan şeyleri alabilir rahatlıkla. Kurumlar buradan bilgisayar, masa, sandalye gibi malzemeler alabilir. Ciddi bir gelir kaynağı olabilir. Bu birazda yürütülen projenin büyüklüğü ile ilgili bir durum. Örneğin 100 bin liralık bir projeden çok fazla bir gelir elde edilmez ama 1,5 milyon liralık bir proje iyi bir gelir yaratabilir ve bizim fakültemizde de bu ölçekte projeler alınabiliyor (Y18-Dekan Yrd.).

Dış kaynaklı projeler fakülteye bir gelir sağlamıyor. Rektörlük düzeyinde projeler üzerinden kesinti yapılıyor. Oradan % 5 fakülteye aktarılıyor. Fakülte yönetimi Dekan ve Dekan yardımcılar % 15'in % 3'ü oranında pay alabiliyor. Fakülte döner sermayesi, danışmanlık hizmetleri, hukuki mütalaalardan elde edilen gelirleri oluyor (Y20, Dekan).

Yürütülen projenin % 10' u kadar bir miktar kurum payı olarak kalabiliyor. Ancak bu gelirlerin düzenliliğinden ve sürekliliğinden bahset çok kolay değil. Bazen çok miktarda proje yürütülürken bazen hiç olmayabiliyor. Öğretim üyesinin çalışmasına bağlı bir durum olarak ortaya çıkıyor (Y21, Dekan).

Döner Sermayeden yapılan faaliyetten elde edilen gelirin % 40'a yakın bir miktarı kesintiye uğruyor. Bu % 40'ın % 10'u ile sarf malzemesi alabiliyoruz.

Elde edilen gelirlerle ilgili Y4, Y5, Y12, Y17, Y21, şunları söylemektedir:

Bu gelirler fakültenin bütçesinde yer almayan gelirler. Bu gelirler araştırma, proje birimi aracılığı ile yönetim tarafından yürütülen paraların da harcamaların da üst yönetim tarafından yürütülen projeler. Yaklaşık yıllık, bir küsür, bir buçuk milyon Türk Lirası kadar TÜBİTAK'tan katkı olabiliyor. Proje fonlaması olabiliyor. Dediğim gibi SANTEZ projeleri olabiliyor (Y4, Dekan).

Yaklaşık olarak bir gelir miktarı vermek gerekirse yıllık 1 milyon lirayı bulan bir gelirden sanayiye, kamu kurumlarına yapılan hizmetlerden ve 1001 kapsamındaki projelerden bir gelirimiz olabiliyor (Y21, Dekan).

Kalkınma Bakanlığı'ndan yürütülen bir projemiz vardı. 400 bin liralık bir projeydi. Proje kaynaklarının mali değerleri çok yüksek (Y17, Dekan, Yrd.).

Tabi TÜBİTAK projesi yaptık. Üniversitenin BAP birimi de var. Avrupa Birliği ile Cost Aksiyonu dediğimiz bir proje var Erasmus projesi yürüttük örneğin. Bunlar doğrudan döner sermayemize girmese bile yurtdışına çıkışlarda hep o ödeneklerden harcadığı için böyle bir gelir kaynağımız oldu. Bu gelirler önemli denebilir tabi ki. Çünkü birçok araştırma görevlimiz, öğretim üyemiz üç beş kez yurtdışına gitme olanağı buldu. Toplantılara katılıp geldiler. TÜBİTAK projeleri de en azından benim açımdan fena değildi. 200-300 milyon liralık projelerdi (Y5, Dekan Vekili).

Biz geçmişte döner sermaye ile ilgili daha fazla faaliyetler yapabiliyorduk. Şu an için bunlar azaldı. Tabi oluyor projeler. Bunlar ya hocaların yaptığı iler ya da kurumlara yaptığımız işler. X kurumunun sınavını yapıyoruz örneğin. Bunlardan elde ettiğimiz gelirler. Çok ciddi değil yıllık 100 bin lirayı bulur. Dünya Bakası, Avrupa Birliği'nden projeler yürüttük, tabi projeyi yürütenlere kalıyor, Fakülteye % 10 civarında bir pay ayrılıyor (Y12, Dekan).

Üniversite ve Fakültelerin, projelere sunduğu desteklerin üniversiteden üniversiteye değişiklikler gösterdiğini söylemek mümkündür. Örneğin Anadolu'da yeni sayılabilecek bir üniversitenin alt yapı projelerine 100 bin TL'ye kadar, bilimsel projelere 25.000 TL'ye kadar, eğitim-öğretim faaliyetlerinde kaliteyi artıracak projelere 30.000 TL'ye kadar destek verilmektedir. Başka bir büyükşehir üniversitesinde döner sermayesinin, tıp fakültesinin harcamalarından dolayı bütçe açığı olan ve bu nedenle BAP birimine ayrılan kaynakların

azaltılmasından nedeniyle, eskiden 10-12.000 TL desteklenen projelerin ancak 5.000 TL'ye kadar desteklendiği görülmektedir.

Üniversitelerin projelerden elde ettikleri gelirleri, birçok alanda kullanabildikleri görülmüştür. Özellikle kamu bütçesinin çoğunlukla yetersiz olması nedeniyle, proje kaynaklarından elde edilen gelirler yöneticiler için birer can simidi görevi görüyor demek yanlış bir yaklaşım olmaz. Çizelge 36 üniversite yöneticilerin projelerden elde edilen gelirlerin kullanım alanlarını göstermektedir.

Çizelge 36.

Yöneticilerin Projelerin Gelirlerini Alanlara Göre Kullanım Yüzdeleri

Yönetici Kodu	Makine ve Teçhizat Alımı	Bakım Onarım vb.	Yolluklar	Kitap/Kırtasiye
Y1			1	
Y2	1			
Y3				
Y4	1			
Y5				
Y6	1		1	1
Y7	1		1	1
Y8		1	1	1
Y9	1			
Y10	1			1
Y11	1			
Y12				
Y13				
Y14	1			
Y15				
Y16				
Y17	1			
Y18	1			1
Y19				
Y20	1		1	1
Y21	1	1	1	1
Y22	1			1
Y23				
Y24	1	1		1
Y25	1		1	
Y26			1	
Toplam	15	3	7	9
%	57,7	11,5	30,8	34,6

Görüşmeye katılan üniversite yöneticilerinin % 57,7'si projelerden elde edilen kaynakların makine ve teçhizat alımında kullandığını, % 34,6'sı kitap ve kırtasiye alımlarında % 30,8'i yolluklarda, % 11,5'i ise bakım ve onarım işleri için kullanıldığını belirtmişlerdir.

Üniversite yöneticilerinin ifadelerine göre proje gelirleri aşağıda belirtilen alanlarda kullanılmaktadır:

1. Özellikle alt yapı projeleri aracılığı ile makine ve teçhizat alımı ve bunların bakım ve onarımında.

Yürütülen birçok proje olabiliyor. Biz özellikle benim dönemimde alt yapı projeleri ürettik. Bütçe kalemlerinden karşılayamadığımız şeyler oluyordu. Veya yolluklar yetmeyince buradan elde ettiğimiz gelirlerle döndürüyorduk bazı harcama kalemlerini. Binanın durumu, fotokopi makinesi almak istiyorsunuz. Sınıflarımıza akıllı tahta alabilmek için büyük bir alt yapı projesi hazırladık. Bunlarla da ciddi biçimde yeniledik fakülteyi. Fotokopi makineleri, bilgisayarlar aldık. Yoksa binayı özel bütçeden karşılamak mümkün olmazdı. Ancak bizim üniversitenin özel bir durumu var. Açık Öğretim Fakültemiz olduğu için döner sermayemiz iyi düzeyde olabiliyor. Bununla da BAP için kaynaklar da fazla oluyor. Böyle olmasa projeden de bu kadar faaliyeti gerçekleştiremeyebilirdik (Y6, Dekan).

2. Bilimsel araştırmalar için gerekli alt yapıyı kurmak için laboratuvarlarda ve araç gereç alımında,

Projelerin gelirlerinin kullanımına ilişkin olarak alt yapı projeleri olması durumunda buradan elde edilen gelirlerin kullanılmasına izin veriliyor. Zaten bu amaçlanarak oluşturulan proje tipidir. Alet, teçhizat gibi malzeme alımı ağırlıklı oluyor. Normal projelerde ise sadece proje ile ilgili olarak sarf malzemesi almanız mümkün oluyor (Y4, Dekan).

3. Yurt dışındaki bilimsel etkinliklere gidecek olan öğretim üyelerinin yolluklarının ödenmesi amacıyla,

Bu projelerden hizmet alımları yapabiliyoruz. Doğal olarak bu iki kapsam, yolluk yevmiye faslı ve cihaz alım faslı ve alt yapı faslına biz çok para harcıyoruz. Tabi yolluk yevmiye bazında üniversitemizde bazı güzel uygulamalar var. O da şöyle ki yurtdışına belirli öğretim üyelerinin gönderilmesi, örneğin Dünyanın ilk yüz veya iki yüzüncü üniversitelerine yapılacak olan seyahatlerin geliş ve gidiş ücretlerini ödüyor, artı kongre, sempozyum ya da workshop'lara katılım için üniversitemize baya güçlü destekleri var (Y24, Dekan).

4. Üniversitenin veya fakültenin gelirin büyüklüğüne göre bakım ve onarım giderleri için,

Bunun dışında fakültemizde Avrupa Birliği ve diğer kaynaklardan çok fazla proje yapıyor. TÜBİTAK, BAP gibi. Buradan elde ettikleri para ile hem kendi kırtasiye, araç gereç, kitap, yolluk ihtiyaçlarını karşılayabiliyorlar. Hem de elde ettikleri paranın bir kısmını üniversitenin döner sermayesine yatırıyorlar. Döner sermayeye yatırılan bu paralardan biz fakültenin alt yapı çalışmalar için kullanabiliyoruz. Tabi bu gelirler çok

büyük değil ama. Epeyce bir işimizi de gördük. Öğrenci girişinin taşlarını, bir bloğun mermerlerini yaptırdık, kapılarını yaptırdık ama tamamını yaptıramadık (Y8, Dekan).

5. Araştırma için gerekli kitap ve kırtasiye giderleri için kullanıldığı görülmektedir.

Dolayısıyla dış kaynaklı gelirleri üniversite gelirlerini geçmiş ama burada tabi üniversitenin fiziki mekan olarak, yeni bina olarak, veya talep edildiği zaman kimyasal olarak, malzeme olarak veya kırtasiye ile ilgili olarak, data show olarak, bilgisayarların laboratuvarların kurulması üniversitenin yadsınamaz katkıları var (Y24, Dekan).

Araştırma kapsamında görüşülen üniversite ve fakülte yöneticilerinin % 77'si proje kaynaklarını ciddi biçimde kullandıklarını ifade etmektedir. Özellikle % 50'si proje gelirlerinin üniversite veya fakülte için iyi bir gelir elde etme aracı olduğuna vurgu yapmaktadır.

Projelerle ilgili düşünülmesi gerekli önemli bir sorun proje kapsamında edinilen araç ve gerecin kullanımını konusunda yaşanan zorluklar, üniversite kurullarında tartışılan bir konu olduğu vurgulanmaktadır:

Proje kapsamında aldığınız bilgisayarı bile belirli şartlarla kullanıyorsunuz. Fakültenin demirbaşına kaydediliyor sonuçta. Başka bir tartışma konusu, proje bittiği zaman demirbaş olduğu için depolara konuyor ve bir daha nasıl kullanılacağı bilinmiyor. Bu konu fakültede dile gelen bir konu. Burada da bir kaynak israfı var (Y6-Dekan).

Yardım ve Bağışlar

Araştırma kapsamında görüşülen 26 yöneticiden 7 yönetici yardım ve bağış alınabildiğini ifade etmiştir. Bağış ve yardım konusunu yöneticiler sıkıntılı bir süreç olarak ifade etmişler ve sıkı kurallara tabi olduğunu ifade etmişlerdir. Yardım veya bağış alan yöneticiler ise aşağıda belirtilen faaliyetler ya da durumlarda bunun söz konusu olabildiğini ifade etmektedirler:

1. Üniversitenin bulunduğu yerdeki ilin hayırsever ve zenginlerinin üniversiteye yaptığı yardım ve bağışlar.

2. Mezunlar Derneği aracılığı ile alınan bilgisayar, kütüphane ile ilgili bağış ve yardımlar,

Alıyoruz tabi yardım ve bağış. Bunlar genel bütçenin dışında olan gelirler. Daha çok mezunlarımız aracılığı ile oluyor bunlar. Mezunlar Derneğimiz Mülkiyeliler Birliği var. Onun şubeleri var. Bireysel olarak öğrencilerimizden bazen kurum ve kuruluşlardan yardım alıyoruz. Buradan ciddi ihtiyaçlarımızı gideriyoruz. Örneğin bilgisayarımız yok. Bütçede para da yoksa söylüyoruz. Bize 10 bilgisayar alabiliyorlar. Ya da kütüphaneye destek olabiliyorlar. Nakdi hemen hemen hiç olmuyor ama ayni oluyor (Y12, Dekan).

Mezunlar Derneğimiz aracılığı ile öğrencilerimize burs vermek amacıyla bu nitelikte bağışlar alabiliyoruz. Bu dernek aracılığı ile öğrencilerimize yemek parası verilebiliyor. Bunun dışında herhangi bir bağış almıyoruz. Sanıyorum 100-150 öğrencimiz bu para ile öğle yemeği yiyorlar bir yıl boyunca (Y8, Dekan).

3. Mezuniyet törenleri, kariyer günleri gibi faaliyetler aracılığı ile sponsorluk dolayısıyla alınan bağış ve yardımlar.

Nakdi yardım doğrudan alamıyoruz. Ancak Kariyer Günleri gibi, öğrenci mezuniyet törenleri gibi etkinliklerde sponsorluk aracılığı ile küçük miktarlarda alabiliyoruz. Sponsorluklarda da sizin sponsorlar ilişkileriniz iyi değilse onlara bir katkınız yoksa çok fazla kaynak alamıyorsunuz (Y13, Dekan).

4. Kantin vb. yerleri işleten özel teşebbüsün, üniversite yöneticilerinin isteği ile alınan belirli ayni yardımlar. Sınıfların düzenlenmesi, spor faaliyetleri için araç ve gereçler, fakülte binalarının boyanması vb.

Ayni ya da nakdi bağışlar olabiliyor. Biz burada kantinlerimizi özelleştirdik. Öğrenci kantinimizi işleten kişiye bir bılardo masası aldırıldı. Bir tanesi bir dersliği düzenledi. Bir tanesi spor salonumuzun dış boyasını yaptırdı. Fotokopi işlerini yapan kişi belirli işlerimizde yardım ediyor. Ortada bir para dönmeyecek şekilde ayni bağışlar alabiliyoruz (Y14, Dekan).

5. Öğrenci Yıllıkları, Dergiler vb. faaliyetler dolayısıyla alınan reklamlar nedeniyle yapılan yardım ve bağışlar.

Öğrenciler yıllık çıkaracakları zaman reklamlar aracılığı ile bağış, yardım olabiliyor. Onun dışında bağış olmuyor (Y20, Dekan).

6. Dış hükümetlerden, Kamu kurumları (Yerel Yönetim Kuruluşları, Valilikler) ya da özel kurumlardan (Ticaret Odaları, KOBİ'lerden, Sanayicilerden), Sivil Toplum Kuruluşlarından alınan daha önce kullanılmış ama hala kullanılabilen makinaların üniversite veya fakülteye bağışlanması.

Ayni anlamda yardımlar olabiliyor. Bu kamu kurumları olabileceği gibi, firmalardan da olabiliyor. Herhangi bir kamu kuruluşunun kullanmadığı daha önce kullanılmış makine oluyor çoğunlukla, bunu kendi envanterimize geçirebiliyoruz. Benzer şekilde özel firmalardan da buna benzer durumlar olabiliyor. Ancak bu rahatlıkla devlet tarafından demirbaş kayıtlarından görülebilecek şekilde oluyor (Y21, Dekan Yrd.).

7. Öğretim üyelerinin TÜBİTAK aracılığı ile aldığı projeler nedeniyle tanıştığı ve bağlantı kurduğu şirket yöneticilerinin yaptığı ayni yardımlar. Örneğin tablet hazırlama makinası, Stabilite Kabini vb. niteliği itibarıyla çok büyük ve pahalı makinalar olduğu bağışı alan fakülte yöneticileri tarafından beyan edilmiştir. Ancak hibe edilen bu makinaların genellikle kullanılmış ancak hala çalışabilir nitelikte olduğu bağışın da yasa ve yönetmeliklere uygun bir biçimde muhasebeleştirildiği belirtilmiştir.

Yardım ve bağışlar söz konusu olabiliyor. Çünkü biz ilaç şirketleri ile yakın bağlantılar içindeyiz. Bu yakın bağlantının da iki temel sebebi var: Bizim hocalarımızın proje için %

90 oranında TÜBİTAK'a kaymasından dolayı orada bu şirketlerin yöneticileri ile tanışma olanağı doğuyor. Hocalarımızın birçoğu Sağlık Bakanlığı'nda ruhsat verme ile ilgili dairede çalışıyor. Oradan bir tanışıklık oluyor. Dolayısıyla bu sene ben üç tane hibe teçhizat aldım. Onların kullanmadığı, araçları eğer bizim haberimiz olursa söylüyoruz ve almaya çalışıyoruz. Bunu da demirbaşa kaydediyoruz. Bu kaydı aynı zamanda şirkete de bilgi veriyoruz. Dolayısıyla devlete geçmiş oluyor bu araç. Örneğin ilaç tabletleri hazırlama makineleri var. Bunlar normalde çok pahalı makineler. Bunlar bize hibe geldi. Bir tane stabilite (Dayanıklılık) kabini aldık. 3.5 tonluk bir makine (Y22, Dekan).

Yardım ve bağışlardan yararlanabilme konusunda araştırmada yer alan fakültelerden Fen, Mühendislik ve Eczacılık Fakültelerinin bu kaynaktan daha fazla yararlandığı görülmektedir. Aynı zamanda köklü sayılabilecek ve Mezunlar Derneği olan ve mezunlarının yardım veya bağış yapabilme durumu söz konusu olabilen Sosyal Bilimler Fakültelerinin de bu kaynaktan yararlanabildiği söylenebilir. Bu konuda diğer önemli bir farklılığın da Vakıf Üniversiteleri ve kamu üniversiteleri arasındaki olduğu söylenebilir. Vakıf Üniversitelerinin bağlı olduğu vakıf aracılığı ile ya da kurucu işlevi gören işadamları aracılığı ile iyi düzeyde yardım ve bağış alabildiklerini oysa kamu üniversitelerinin vakıf kurma konusunda yasal ve bürokratik engellere takılabildiği ve bu konudaki şikayet edilme durumunda çok ciddi sıkıntılara maruz kalılabildiği fakülte yöneticileri tarafından vurgulanmıştır:

Bu bağış meselesi devlet üniversitelerinde sıkıntılıdır. Onları aşmamız lazım diye düşünüyoruz. Vakıf Üniversiteleri gibi olsak Vakıf Üniversitelerinde sahibi biraz yatırıyor. Para bağış olmuyor ama dışardan gelen bağışlar da oluyor. Mesela bir örnek vereyim ben size. Bizim hocalarımızdan emekli olan bir hocamız bir vakıf kurun dedi bana, benim adıma ya da ben size belirli bir parayı bağışlayayım dedi, siz onu öğrencilere burs olarak veya en iyi yüksek lisans en iyi tez ödülü, birinciye ikinciye üçüncüye bir miktar para ve biz onu beceremedik. Çünkü vakıf kurulması çok zor, bağış almak da üniversitelerde riskli bir olaydır. Onların yolu biraz tıkalı gibi, açmak gereklidir. Vakıf Üniversitelerine açık, kamu üniversitelerine kapalı gibi, örneğin bir hayırsever niçin Koç üniversitesine bağış yapabiliyor da devlet üniversitesine yapamıyor? Yapıyor da çok çok zor. Örneğin düşünsenize o hocanın vakfı kurduğunu ve o paranın kuruşu kuruşuna öğrenciye verildiğini ama hiçbir yasal dayanağı yok. Bir şikayet konusu olduğunda ciddi sıkıntılara maruz kalabilirsiniz. Bunların iyileştirilmesi gerekiyor bu çok çok önemli. Biz yurtdışında biliyoruz MIT (Massachusetts Institute of Technology) gibi bağış alın, başka kaynaklardan alın üniversitenin bütçesinin % 75'ini tutuyor. Öyle üniversite olunuyor. Üniversite fazla para yiyen bir olgudur. Belki 100 projeden iki tanesi başarıya ulaşıyor, ama o iki projenin getirisi her şeyi refaha kavuşturuyor (Y24-Dekan).

Yardım ve bağışlar konusunda farklılık yaratan ve gelecekte eşitsizliklere sebep olabilecek olgu, üniversitenin bulunduğu yerdeki hayırsever ve iş adamlarının kendi illerine katkı sağlamak olarak düşündükleri, bunun yanında bu bağış ve yardımlarla gelecekteki isteklerini üniversite aracılığı ile gerçekleştirme niyetinde oldukları görülmektedir. Yani her

ne kadar bağış ise de bu aşamadan sonra belirli talepler rektörlükten istenebilmektedir. Bu konuyu ortaya koyma bakımından bir dekanın örnek niteliğinde sözleri şunlardır:

Bakın ben geçen hafta bir ilimizdeydim. Üniversitesi'nin rektörü benim TÜBA'dan da tanıdığım arkadaşım. Orada bir doktora tezi ile ilgili gittim aynı zamanda bir seminer istediler benden. Beni biraz üniversitede gezdirdi. Yüksek teknoloji bir laboratuvar kurdular kök hücre çalışmaları ile ilgili. Genetikle ilgili bir sürü şeyler var. Onlarla ilgili çalışıyorlar. Yanında nano teknoloji var. Bunlar niye oluyor biliyor musunuz? Oranın sanayisi bunu zorluyor onlar istiyor. Ve orada yaptığı yatırım miktarı 80 milyon TL. Peki nerden buldun bunları diye sordum. İlin hayırseverleri, zenginleri verdi dedi. Ama niye bu desteği yapıyorlar? Örneğin YATAŞ' ın bir problemi var. Onu üniversitede çözüyorlar. Üniversitede bazı öğrenciler için destek istiyor veya şuraya bir bina yap diyorlar yapılıyor. İşte özel sektör katkısı böyle (Y24-Dekan).

Söz konusu üniversiteye yatırımın büyüklüğü ve ileride yaratacağı araştırma süreçleri açısından farklılığın bu üniversiteye belirgin bir avantaj sağlayacağı kuşkusuzdur. Üretilen bilimsel yayın sayısını, bu üniversitede çalışan bilim insanlarının motivasyonunu olumlu yönde etkileyeceğini söylemek gerekir. Ancak yardım ve bağış alma konusunda bütün iller aynı durumda değildir. Örneğin Ankara diğer illere göre sanayi kuruluşlarının daha fazla olduğu bir yerdir. Ancak yeterli yardım ve bağışın üniversitelere yapılamadığı üniversite yöneticileri tarafından vurgulanmıştır. Araştırmada yer alan üniversitelerin birinde bir yönetici laboratuvarın yeterli olmamasından dolayı gelen numuneyi inceleyemediklerini, döner sermaye kapsamında gelir getirici boyutu olabilecek işleri bile geri çevirdiklerini belirtmektedir. Bu noktada kamu kurumu olarak görülen iki farklı üniversitenin aynı koşullara sahip olmamasına rağmen, 5018 Sayılı Kamu Mali Yönetimi Kanununa göre aynı ölçütlerle nasıl değerlendirilebileceği tartışılabilir. Son zamanlarda özellikle performansa dayalı bir sistemin yürürlüğe konmak istenmesi düşünüldüğünde de üniversiteler arasındaki farklılıkların hepsini bilim insanına bağlamak da büyük bir haksızlık olacaktır.

Üniversite ve Fakülte Bütçelerinin Belirlenme Süreçleri

Üniversite ve fakülte bütçelerinin belirlenmesi konusunun birçok faktöre bağlı olduğu görülmektedir. Belirli büyüklüklerin bütçelerin belirlenmesinde önemli olduğunu söyleyen üniversite yöneticileri yanında bu durumla ilgili önceden belirli kuralların belirlenmediği ve subjektif birçok faktörün bu noktada etkili olduğu görüşmeler bağlamında söylenebilir. Yasal mevzuat bakımından da üniversitelerin ve fakültelerin bütçelerinin belirlenmesi konusunda belirli ölçütlerin konulmadığı sadece sürecin belirli kurullar aracılığı ile işlediği ortaya çıkmaktadır. Çizelge 37'de üniversitelerin bütçelerinin belirlenme süreci 9 kategoride düzenlenerek verilmiştir.

Çizelge 37.

Türkiye’de Üniversitelerin Bütçelerinin Belirlenme Süreçleri

Yönetici nin Kodu	Maliye Bakanlığı/ Rektörlük	Yönetim Kurulu	Bir Önceki Yıla Göre	Personel/ Öğrenci/Kapalı Alan	Pazarlık Yeteneği	Döner Sermaye Oranı	Siyasal ve Bürokratik İlişkiler	Belirli Bir Ölçüt Yok	Bilgi Yok
Y1	1						1		
Y2	1					1	1		
Y3				1					
Y4	1		1	1					
Y5	1			1					
Y6				1					
Y7		1	1	1					
Y8	1	1							
Y9	1								
Y10	1		1	1					
Y11	1		1	1					
Y12	1		1				1	1	
Y13	1							1	
Y14	1								
Y15	1			1					
Y16	1			1				1	
Y17	1			1					
Y18	1		1	1					
Y19	1		1						
Y20	1			1	1				
Y21	1	1	1						
Y22	1			1					
Y23			1						1
Y24	1			1					
Y25				1					1
Y26	1								
Toplam	21	3	9	15	1	1	3	3	2
%	80,8	11,5	34,6	57,7	3,8	3,8	11,5	11,5	7,7

Üniversite bütçelerinin hazırlanmasında Anayasada ve 5018 sayılı Kamu Mali Yönetimi Kanununa ve 2547 Sayılı Yükseköğretim Kanununa göre her yılın Mayıs ayında fakülteler gelecek yıl için ne kadar harcama yapacaklarını, fakültenin ihtiyacı bulunan yatırımların neler olduğu ve bunların maliyetinin belirlenmesi ve rektörlüğe sunulması aşamaları söz konusu olmaktadır (Karakütük, 2012). Fakültelerin yatırım harcamalarının maliyetlerinin belirlenmesi ve projelendirilmesinde Rektörlük birimlerinin de katkısı olduğu görülmektedir.

Fakültelerin bütçelerinin belirlenmesinde üniversitenin yönetim kurullarında toplantılar yapıldığı ve birlikte hareket edildiğini belirten görüşlerin yanında burada asıl yetkinin

Rektörlüğe ait olduğu ve nihai kararın rektör tarafından verildiği söylenebilir. Çizelge 37’de fakültelerin bütçelerinin belirlenmesi konusunda Y12, Y13, Y16 herhangi bir ölçütün bulunmadığını söylemiştir. Fakülte yöneticilerinin bütçe ayrılması konusunda bir ölçütün olmadığına ilişkin düşünceleri, onların olumsuz etkilenmelerine ve bu konuda belirleyici olmadıklarına ilişkin bir algıya sebep olabilir.

Fakültelerin bütçesi belirlenirken, Rektörlüğün Yönetim Kurulu’nda bulunan dekanların toplantıları oluyor. Aynı zamanda senato var. Bunlarda dekanlar ve senatör olarak seçilen hocalardan oluşuyor. Onlar karar veriyor bütçenin nereye dağıtılacağına. Meclisten istenen talepler, üniversitenin idari birimleri tarafından dikkate alınıyor ve buna göre hazırlanıyor. Meclise teklif olarak sunuluyor. Bu aşamada bizim tekliflerimiz oluyor. Örneğin laboratuvarımızın yapılmasını istiyoruz. Bu sene için çalışma yapılıyor. Ne kadar bir ödeneye ihtiyacımız var. İnşaat maliyeti ne kadar tutar. Maliyeti ne kadar tutar. Bunlarla ilgili belgeler rektörlüğe veriliyor. Onlarda öteki senenin bütçesi için onları bütçeye koyarak meclisten isteniyor. Tamamen fakültelerden kopuk bir planlamanın olduğunu tahmin etmiyorum (Y21-Dekan).

Fakültenin bütçesinin belirlenmesinde personel sayısı, fakültenin büyüme planı, geleceğe dönük projeleri, misyon ve vizyonu, uygulama alanlarımızın sayısı öğrenci sayısı gibi ölçütler söz konusu oluyor. Her yıl Mayıs, Haziran ayında Dekan, Dekan Yardımcıları, Fakülte Sekreteri ile birlikte teklifimizi Rektörlük makamına iletiyoruz. Onlarda bu teklifin büyük bir kısmını ayırabiliyorlar (Y3-Dekan).

Fakültenin bütçesi belirlenirken Rektörlük ve Yönetim Kurulları aracılığı ile bu yapılıyor. Bu yönetim kurullarında yürütülecek yatırım projeleri ile ilgili bilgiler veriliyor. Tadilatlar, diğer onarımlar da burada konuşuluyor. Örneğin belediye bir inşaat çalışması yaparken, Ziraat Fakültesi’nin bir kısmı bundan zarar gördü ve oranın yeniden yapılması söz konusu oldu. Tabi bütçenin bir kısmı buna ayrılmak zorunda kaldı. Veya Tıp Fakültesine çok acil ve önemli bir cihaz alınması gerekiyor ve bu cihazın maliyeti çok yüksekse buraya kaynak ayrılabilir. Tabi ki bütün dekanlarında bundan haberi olmuş oluyor sonuçta. Tabi buna da hayır diyemiyorsun (Y8-Dekan).

Fakülteler açısından dikkate değer bir durum olarak geçmiş yıllarda, fakültelerin ödeneklerinin belirlenmesi aşamasında Maliye Bakanlığı uzmanları ile doğrudan görüşme olanağı varken son yıllarda bu durumun ortadan kalktığı, ödenek belirleme sürecinin biraz daha merkezileştiği görülmektedir. Fakültelerin sadece yasal olarak öngörülen zamanlarda gelecek yıl için hazırladıkları bütçeyi rektörlüğe sunmaları beklenmekte ve Rektörlüğünde buradan sonraki dağıtımı yaptığı görülmektedir.

Her fakültenin bütçesini Rektörlük kalem kalem belirliyor 15 fakülte var bu üniversitede. Rektörlükle ödenek belirleme konusunda bir pazarlık söz konusu değil. Rektörlükle Maliye Bakanlığı arasında pazarlık oluyor ancak biz sadece rektörlüğe kalemlere göre önerilerde bulunuyoruz (Y9-Dekan).

Fakültenin bütçesi belirlenirken daha önceleri, temsilci gidebiliyordu. Ben de bu toplantılara katıldım. Hatta SKS (Sağlık, Kültür ve Spor Daire Başkanlığı) aracılığı ile öğrencilere servis sağlama sorununu bu toplantılar aracılığı ile düzenledim (Y14-Dekan)

Fakültenin bütçesi belirlenirken eskiden önce fakültelerin harcamaları belirlenir sonra bunlar rektörlükte toplanırdı. Ancak son zamanlardaki sürecin, rektörlük eliyle bunların düzenlendiğini düşünüyorum. Maliye Bakanlığı total bir miktar verebilir. Fakültele ne kadar kaynak ayrılacağına ilişkin olarak rektörün belirleme yetkisinin olduğunu düşünüyorum (Y18-Dekan Yrd.).

Fakültenin bütçesi belirlenirken daha önceki yıllarda bir temsilci gidiyordu. Ancak son yıllarda rektörlük tarafından şu isteniyor, bütçenizi hazırlayın gönderin. Size ne kadar ödenek gerekiyor bunu bize bildirin deniyor ama burada da hareket alanınız o kadar kısıtlı ki yani % 10 'luk bir artış oluyor ödeneklerde ve bu artışı kalemler arasında paylaştırarak yap diyor. Yani çok da sizin ihtiyacınıza binaen bir bütçe oluşmuyor, ihtiyaca karşılık bir bütçe gelmiyor. O kadar her şey hazır ki (Y10-Fakülte Sekreteri).

Bu bağlamda aşağıda belirtilen olgu ve durumların üniversitelerin bütçelerinin belirlenmesinde belirleyici olduğu söylenebilir:

1. Ülkenin genel ekonomik durumu, ekonomik dalgalanmaların getirdiği kısıtlamalar ve enflasyon oranları:

Maliye Bakanlığından istediğiniz bütçenin ne kadarı verileceği istediğiniz bütçeyi bilimsel bir alt yapı ile bilimsel verilerle, bütün fakültele sorarak veri ve bilgi isteyerek onların ihtiyaçlarını belirleyerek, tek tek birimleri çağırıp görüşüyoruz ve ona göre bütçemizi oluşturuyoruz. Fakat biz ne kadar özenli bir çalışma yapıp, bütçemizi belirlesek bile Maliye Bakanlığı, Türkiye ekonomisinin durumu, dünya ekonomisinin durumu nedeniyle sizin rasyonel olarak hazırladığınız bütçeye bakmayıp, başka bakış açılarıyla bakıp bütçe verebiliyor. Örnek vermek gerekirse bütün üniversiteler bizim yaptığımıza benzer bir çalışma yapmıştır. Ama Maliye Bakanlığı bütün üniversitelerin bütçesini sadece % 3 artırdı. Dolayısıyla Türkiye'nin ekonomisindeki beklenen bir sıkıntı Türkiye dışında gelişen olaylar, enerji maliyetlerinin artması nedeniyle, sizin ihtiyaçlarınız Maliye Bakanlığı tarafından bilinmesine rağmen, eldeki kaynaklar nedeniyle verilemiyor (Y11-Rektör Yrd.).

Ne kadar istersek isteyelim Maliye Bakanlığının verdiği öngördüğü bir miktar var. Maliye Bakanlığının burada yıllardır bu işlerle uzmanlaşmış uzman kişileri var. İkna edebilirsek bir miktar daha fazla alabiliyoruz ama bu miktarda sınırlı oluyor. Maliye Bakanlığının bütçeyi belirleme süreci enflasyon artışlarına göre olabiliyor. Belirli bir miktar yükseltme yapılıyor (Y2-Rektör Yrd.).

Rektörlük ve Maliye Bakanlığı arasında pazarlık usulü ile yürüyen bir süreç. Ama çok işlevsel değil. Stratejik planlar bazen afaki şeyler de olabilir ama buna göre bütçe belirleniyor üniversite düzeyinde (Y1-Dekan).

Fakültenin bütçesinin belirlenmesinde hiçbir ölçüt yok. Her yıl bizden istekler alınır ancak belirleyici değildir. Ancak Rektörlük burada uygun gördüğü ve pazarlık yolu ile aldığı bütçeden bize pay ayırır (Y1-Dekan).

2. Geçen yıllarda verilen ödenek miktarı ve ödeneklerin yıllar içinde nasıl kullanıldığına ilişkin veriler.

Bir önceki yılın bütçesi esas alınarak bir sonraki yılın bütçesi belirleniyor. Örneğin elektrik harcaması ile ilgili olarak bu fakültenin yıllık ne kadar harcama yaptığı belirli.

Bir de buna elektriğin fiyatındaki yükselmelerde ilave edilerek yıllık elektrik bütçesi belirleniyor (Y21-Dekan).

Bir önceki yılın bütçesi temel alınarak belli bir oranda artışla, eskiden beri bu yana kadar kamu üniversitelerinde böyle bir yaklaşım var. Bir sonraki yılın bütçesi planlanırken bir önceki yılın bütçesi dikkate alınarak böyle bir planlama yapılıyor (Y25-Dekan).

Bir önceki yılın bütçesi temel alınarak belli bir oranda artışla, eskiden beri kamu üniversitelerinde böyle bir yaklaşım var bütçe belirleniyor. Dolayısıyla bize verilen, aktarılan bir bütçe var (Y4-Dekan).

3. Üniversitenin personel sayısı, öğrenci sayısı, kapalı alanların ya da kampüsün büyüklüğü, su, elektrik, doğal gaz gibi sabit giderlerin miktarını üniversiteye/fakülteye ayrılacak kaynağı doğrudan etkilemektedir.

Bir fakültenin öğretim üyesi sayısı çoksa, tabi ki oraya personel sayısının fazlalığı nedeniyle fazla bütçe veriliyor. Yolluk kalemi ona göre büyük oluyor. İkincisi temel giderlerden elektrik, ısınma gibi giderlerde de ilgili fakültenin kapalı alanı daha fazla ise zorunlu olarak fazla bütçe gerektiriyor. Tabi fakültelerin bütçeleri belirlenirken, oradaki öğrenci sayısı, öğretim üyesi sayısı, kapalı alanların çokluğu, etkili oluyor (Y11-Rektör Yrd.)

Fakültenin bütçesi belirlenirken, öğrenci sayısı, öğretim üyesi sayısı, elektrik, su vb giderler, fakültenin büyüklüğü, bunları zaten bize verilen formlarla rektörlüğe bildiriyoruz (Y17-Dekan Yrd.).

Fakültenin bütçesi belirlenirken öğrenci sayısı, öğretim üyesi profili rektörlük tarafından belirleniyor (Y20-Dekan).

Fakültenin bütçesi belirlenirken öğrenci sayısı ve öğretim üyesi sayısı gibi ölçütler göz önüne alınmıyor. Bunun yanında her bir fakültenin öğrenci maliyeti de göz önünde tutuluyor. Örneğin bir Hukuk Fakültesi öğrencisinin maliyet ile Eczacılık veya Tıp Fakültesi'nin maliyeti aynı değil. Bizim laboratuvarlarımızda kullandığımız malzemeler var ve bunlar pahalı girdiler. Dolayısıyla rektörlük bunları dikkate alıyor (Y22-Dekan).

Fakültenin bütçesi belirlenirken, öğrenci sayısı, öğretim üyesi sayısı, göz önüne alınmıyor. Bizim fakülte üniversitenin en büyük fakültelerinden biri hem öğrenci sayısı bakımından, hem öğretim üyesi bakımından. 350'ye yakın öğretim üyesi var. 5000 kadar da öğrencisi var. Tabi bunlar göz önüne alınıyor (Y6-Dekan).

4. Her ne kadar üniversite yöneticileri Maliye Bakanlığı ile bütçenin belirlenmesi konusunda pazarlıkların çok belirleyici olmadığını söylese de yine de bazı görüşmeciler, bir miktar artışın iyi bir pazarlıkla sağlanabileceğini belirtmektedir. Maliye Bakanlığı ile görüşecek olan üniversite temsilcisinin pazarlık gücünün ve iyi hazırlanmış bütçenin, harcamaların nerelerde kullanılacağına ilişkin inandırıcı bir bilgilendirmenin, belirli bir miktar artış sağlayabileceğine ilişkin görüşleri bulunmaktadır. Yatırım bütçesinin belirlenmesinde de benzer biçimde Kalkınma Bakanlığı'na hazırlanan yatırım projesinin gerekliliği, önemi, projenin nitelikleri ve özellikleri, maliyeti gibi konuların iyi belirlenmesi halinde kabul edilme şansının arttığını düşünüldüğü görülmektedir.

Üniversitenin bütçesinin belirlenmesi, Rektörlüğün Maliye Bakanlığı ile olan görüşmesinde yeteneğine, taleplerine inandırıcı bir biçimde anlatabilmesine bağlı (Y16-Dekan).

Maliye Bakanlığı ile olan bütçe belirleme sürecinin çok ciddi görüşmeler sonucunda kararlaştırıldığını biliyorum. Özellikle yatırım harcaması için. Bina ihtiyacı, sürekli büyüyen fiziksel alt yapı yatırımları bütçesi nedeniyle bu yıl Gazi Üniversitesi'ne ayrılan bütçenin ciddi bir şekilde artırıldığını biliyorum (Y20-Dekan).

Bir yıllık, beş yıllık, on yıllık, hatta son zamanlarda güncel olan uzun vadeli planlar. İnsanları esasında motive ediyor bu çok çok önemli. Biz bunları tabi daha büyük düşünerek, büyük bir üniversite felsefesi ile yola devam ederek yapıyoruz. Ve de şu an üniversitenin bütçesiyle İstanbul Üniversitesinin bütçesi kafa kafaya aldığımız para. Dolayısıyla şöyle görüyoruz biz demek ki yeterince iyi bir plan sunabiliyoruz. Karşılığında da yeterince bir bütçe alabiliyoruz diye düşünüyorum. Örneğin İstanbul Üniversitesinin üç tane Tıp Fakültesi var, diğer öğrenci sayıları gibi konular var tabi bunu İstanbul Üniversitesini rakip olarak gördüğümüz için söylemiyorum. Sadece sayısal istatistiki verilerle karşılaştırma açısından söylüyoruz, onlara bakıp da fiziksel mekan büyüklüğü bakımından öğrenci sayısı bakımından daha küçük olmamıza rağmen daha iyi bir bütçe alabiliyoruz (Y24-Dekan).

5. Geçmiş yıllarda verilen ödeneklerin kullanım durumu, rektörlüğün, dekanların ödenekleri kullanımında doğru/yanlış olduğuna ilişkin deneyim ve düşünceleri.

Bunun dışında o bütçedeki geçmiş yıllarda bütçe kullanım alışkanlıklarına bakıyorsunuz. Örneğin bir fakülte sizden büyük miktarda yolluk istiyor. Ama bu fakültenin daha önceki yıllarda bu ödeneği nasıl kullandığına baktığınızda kullanılmayan paraların olduğunu görüyorsunuz (Y11-Rektör Yrd.).

Bunun yanında fakültelerin kalemlerdeki ödenek kullanma durumları da dikkate aldığını düşünüyorum. Örneğin yolluk kaleminde olan bir ödeneği tamamen kullanmamış iseniz ertesi yıla rektörlük daha az bir yolluk harcırah kalemi ayırabiliyor (Y18-Dekan Yrd.).

Bir de burada yönetsel bakış çok önemli. Yönetim bu olaylara nasıl bakıyor? Destekleme taraftarı olması, değer vermesi çok önemli. O zaman daha fazla ödenek koyulabilir bütçeye. Ama bunu önemsemeyen bir yönetici buraya ayrılan kaynakları kısabilir (Y1-Dekan).

6. Döner sermaye gelirlerinin artışı nedeniyle Maliye Bakanlığı'nın kamu bütçesinden verilen payı kesme eğilimi.

Maliye Bakanlığı öz gelirlerimizi de takip ediyor. Öz gelirler arttıkça, Maliye Bakanlığı, ödenek miktarını kesebiliyor. Ya da niye ödenek istiyorsun önce kendi elde ettiğin gelirlerini harca sonra gel diyebiliyor (Y2-Rektör Yrd.).

7. Siyasal etkilerle ve bürokratik ilişkiler aracılığı ile daha fazla kamusal kaynak alabilme olasılığı.

Bütçenin belirlenmesinde siyasal etkiler olabiliyor tabi ki. Siyasal anlamda etkili olan kişiler, kendi illerindeki üniversiteler için daha fazla kaynak ayrılması yönünde baskı yapabiliyor. Bununla ilgili bir anımı da anlatabilirim. Bir üniversitenin yetkilileri Maliye Bakanlığına gidip bütçe görüşüyorlar. Tabi önce verilmiyor kaynak ama belirli kişilerin adları verildiğinde kaynakta artış yoluna gidiliyor (Y2-Rektör Yrd.).

Burada siyasal etkiler, kurulun bürokratik ilişkileri oldukça önemli rol oynuyor. Aynı çapta, aynı öğrenci sayısına sahip iki üniversite arasında farklılıklar görebilirsiniz. Biri diğerinden örneğin 10 trilyon lira daha az bütçe alır. Özellikle bu durum yeni açılan üniversitelerde daha fazla söz konusu oluyor. Küçük şehir üniversitelerinde bu durumu daha fazla görürsünüz (Y1-Dekan).

Devlet üniversitelerine kaynak ayırma konusunda haksızlıklar var. Belirli siyasal etkilerle, kendine yakınlığına göre gerek ödenek bakımından gerekse, arazi sağlama açısından pozitif ayrımcılık yapılabilir. Son zamanlarda kurulan bir üniversiteye Ankara'nın çok önemli ve değerli bir yerinde büyük bir arsa tahsis edildi. Şimdi ben düşünüyorum da o arsayı bana asla vermezler (Y13-Dekan).

8. Fakülte yöneticisinin rektörle olan iyi/kötü ilişkilerinin de kaynak dağıtımında etkili olduğu ifade edilmiştir. Bunun yanında üniversite içinde yaşanan seçim süreçlerinde oy alabilmek için belirli fakültelere daha fazla harcama yapıldığı veya daha fazla araç gereç alınması durumunun olduğu ifade edilmiştir.

Bana yakın dekanın fakültesine çok harcarım bana yakın olmayana bir kuruşu harcamam. Bizim Üniversite de dahil birçok üniversitede böyle olduğunu ben biliyorum (Y12-Dekan).

Çok açık bir biçimde fakülteler arasında farklılıklara gidilebiliyor. Bildiğimizin yanında bilmediklerimiz de vardır. Rektör örneğin Mühendislik Fakültesi kökenli ise bu fakülteye daha fazla kaynak ayrılabilir. Biz kendi dönemimizde ihtiyaçlarınızı yazın diye söyledik. Yazanlar oldu, yazmayanlar oldu. Yani bölümlerin tutumları da önemlidir. Coğrafya bölümüne harita ihtiyacınız yokmu diye sorduk. Olabilir dediler. Bu şekilde aldık. Ancak böyle belirlenmeyip her şeyin tepeden belirlendiği de oluyor. Farklı uygulamalara gidilebiliyor. Ben dönemimde öğretim üyesi başına birim yolluk miktarını belirledim. Buna göre 25 öğretim üyesi olana çarpı 25, 50 olana çarpı 50 diyerek kaynağı dağıttık. Benzer uygulamayı karşılıksız öğrenci burslarında da yaptık. Örneğin ben fizikçiyim, benim bölümümde iki öğrenciye burs çıktı. Hiçbir şey demedim. Bunları belirlemek zor değil (Y1-Dekan).

Seçim dönemleri geldiği zaman bakmışsınız öğretim üyelerine birer bilgisayar tahsis ediliyor. Bu doğru bir kaynak kullanımı değil. Bunun yerine örneğin 5000 TL 'lik alanınızla ilgili ne istekleriniz var bunları yazın dense belki çok daha mantıklı olabilir. Her şeyin bazen belirli endişelere endekslendiği durumlar söz konusu oluyor ve bu da yanlış sonuçlara yol açıyor (Y1-Dekan).

Örneğin Bilgisayar Öğretim Teknolojileri Bölümüne bilgisayar gerekiyor alamıyoruz. Ancak ikili ilişkileriniz iyi ise alabiliyorsunuz. (Y23-Dekan).

Tosun (2013:193) fakülteler arasında kaynak dağıtımını yaparken farklılıklar yaşanabildiğini belirtmektedir. Her ne kadar görüşülen üniversite yöneticileri böyle bir durumu kendilerinin yapmadığını söyleseler de yöneticiler buna benzer şeylerin yaşandığına ilişkin sözleri bu durumu kanıtlar niteliktedir.

9. Üniversitenin bulunduğu yerin sosyo-ekonomik durumunun, kalkınmada öncelikli yer oluşunun, alınacak kaynak miktarını etkilediği söylenebilir. Devlet tarafından cazibe merkezi

yapılmak istenen bölgelerdeki üniversitelerin görece daha fazla kaynak alabildiği görülmektedir.

Aynı zamanda ilin konumu da etkili olabilir. İlin kalkınmada öncelikli yer oluşu, gelişmekte olan yer olması nedeniyle verilen önem, gibi faktörler rol oynayabiliyor (Y2-Rektör Yrd.)

Türkiye’de üniversitelerin bütçelerinin pazarlık ve anlaşma yöntemi ile belirlendiği alanyazında belirtilmişti. Bu yöntem İtalya, Arjantin, Brezilya, Yunansitan gibi bazı ülkelerde uygulanmaktadır. Yükseköğretimin finansmanı konusunun en çok tartışılan yönlerinden bazıları, yükseköğretim kurumunun gelişmesi veya faaliyetleri ile ilişkisinin iyi bir biçimde kurulamaması, aynı zamanda yükseköğretim kurumlarını toplumun istek ve beklentilerine duyarsız hale gelmesidir (Kılıç, 1999: 60). Pazarlık ve anlaşma yöntemi aynı zamanda Bürokratik Model olarak da alanyazında isimlendirilmektedir (Pranaeviciane ve Puraite (2010:338). Yöntem birçok ülkede varzgeçilen etkili olmayan ve verimsiz bir yöntem olarak ifade edilmektedir. Ancak ülkemizde bu yöntemde yıllardır ısrar edilmekte, sadece aksayan yönler kısmen değiştirilmeye çalışılmaktadır. Dünya ülkelerinde girdilere göre bütçe hazırlama tekniklerinden faydalanan ülkeler bulunmaktadır. Japonya, Fransa, ABD, İsveç, Norveç, Macaristan, Endonezya gibi ülkelerde bu yöntem uygulanmaktadır. Burada öğrenci başına maliyetin parasal miktarı, ilgili yılın öğrenci sayısına çarpılarak bütçe büyüklüğü belirlenmektedir. Çıktılara dayalı bütçe yöntemlerinin uygulandığı ülkelere bazıları da Danimarka, Finlandiya, İsrail ve Hollanda’dır (Kılıç, 1999: 60). Çıktı yönteminde de öğrencilerin yükseköğretim sisteminden uygun bir süre içinde mezun olması beklenmektedir. Ünal (1994:325), yeni finansman formüllerinin oluşturulmasında, toplumun yükseköğretim talebi yapısının, istihdam örüntülerinin ve sistemin piyasaya ve güdüleyicilere tepkisinin ayrıntılı bir biçimde incelenmesi gerektiğini belirtmektedir. Finansman sorununun istihdam ve yükseköğretimde nitelik ile doğrudan bağlantısı olduğunu belirten Ünal (1994: 320), yükseköğretimin politik vaatlerden dolayı yetersiz kaynaklarla, nitelik standartlarının ve iş piyasası taleplerinin dikkate alınmadan genişletilmeye çalışıldığı bir durumun gelişmekte olan ülkelerde problem olduğunu söylemektedir. Türkiye’de üniversitelerin finansmanı ile ilgili olarak yeni bir finansman formülünün oluşturulması temel sorunlardan biridir. Bu formülün oluşturulması içinde yukarıda belirtilen konuların ve üniversite yöneticilerinin bu konuda görüşleri alınarak Türkiye’ye özgü bir modelin oluşturulması büyük bir gerekliliktir. Oluşturulacak yeni modelin kamusal eğitimi güçlendirecek temel bakış açısıyla hazırlanması kamu üniversitelerinin varolan sorunlarının çözümünde etkili olacaktır.

Kaynak Dağıtımında Sosyal Bilimler ve Uygulamalı Bilimler Farklılıkları

Fakülteler arasındaki finansman farklılıkları yukarıda belirtilen üniversite ve fakültelerin bütçelerinin belirlenmesi süreci ile benzer bir yapı göstermekle ve benzer faktörlerin bu konuda farklılık yarattığı söylenebilir. Araştırmada bu konuyla ilgili olarak üniversite yöneticilerine sorulan soruya verilen yanıtlarda Tıp Fakültesi harcamalarının üniversite bütçesi üzerindeki baskısının, fakültenin personel sayısının ve fiziki alanlarının, Rektörlüğün bu konudaki tercihlerinin, uygulamalı bilimlerin laboratuvar makine teçhizat vb. harcamalarından kaynaklı farklılıkların belirleyici olabildiğini ifade etmişlerdir. Bu konuda sadece Sosyal Bilimler ile Fen Bilimleri Fakülteleri arasında değil, her ikisinin de uygulamalı alanlar olmasına rağmen, Fen Bilimleri ile Mühendislik Fakülteleri arasında bile finansman farklılıklarının olduğu görüşmeciler tarafından ifade edilmiştir. Çizelge 38’de fakülteler arasındaki finansman farklılıklarını etkileyen faktörler verilmiştir.

Çizelge 38.

Fakülteler Arasındaki Finansman Farklılıklarını Etkileyen Faktörler

Yöneticinin Kodu	Rektörlük İnisiyatifi	Personel, vb. Farklılıklar	Alan Farklılığı	Böyle Bir Durum Yok	Bilgim Yok
Y1	1				
Y2					
Y3				1	
Y4				1	
Y5			1		
Y6			1		
Y7				1	
Y8				1	
Y9			1		
Y10	1				
Y11		1			
Y12	1				
Y13	1				
Y14	1				
Y15	1				
Y16		1			
Y17					1
Y18			1		
Y19			1		
Y20	1				
Y21					
Y22	1				
Y23					1
Y24			1		

Y25					
Y26		1			
Toplam	8	3	6	4	2
%	30,8	11,5	23,1	15,4	7,7

Çizelge 38'e göre fakülte yöneticileri ödeneklerin belirlenmesinde daha çok rektörlüğün etkili olduğunu belirtmektedir. Bunun yanında sosyal bilimler fen bilimleri ayrımının da ikinci düzeyde etkili olduğunu söylemişlerdir. Bu farklılığın doğal karşılanabileceğini fen bilimleri alanının laboratuvar giderlerinin fazla olabileceğini belirtmişlerdir. Bu durumu ifade eden yönetici oranının % 23 düzeyinde olduğu görülmektedir. Konuya ilişkin olarak yönetici görüşlerinden bazıları şunlardır:

Fakülteler arasında kaynak dağıtımı yapılırken olabilir tabi böyle yakınmalar. Rektörün yakın olduğu fakülte veya Rektörün dahil olduğu fakülteye örneğin Tıp Fakültesi'nden geliyorsa buraya daha fazla harcayabilir. Özellikle bu dönemde Tıp Fakültelerinin zararda olmaları nedeni ile buradaki harcamaları karşılamak için kaynakların bu alana yönlendirilmesi ve diğer alanlarda kısıntıya gidilebilmesi söz konusu olabiliyor. Tıp Fakülteleri Dış Hekimliği Fakülteleri para kazandırabiliyor ama burada Tıp Fakültesi'nin giderleri çok arttı. Özellikle doktorların maaş açısından düşük oluşu buradaki döner sermayenin büyük bir kısmının doktorlara ödenmesine yol açtı ve bu da açıklar oluşmasına yol açtı. Tabi bu benim fikrim. Katılan veya kabul etmeyen olabilir. Devlet doktorları döner sermaye alıyorlar diye fazla maaşlarında artırmaya gitmeyince bu sefer döner sermayeye yöneldiler. Tabi böyle olunca giderleri döndürmek zorlaştı (Y22-Dekan).

Mevcut YÖK kanunu gereği bütün yetki rektördedir. Rektör kendisini hangi fakülteye yakın görüyorsa oraya para harcayabiliyor. Örnek olarak söylüyorum. İnşaat için 50 milyon lira var. Bunun tamamını Tıp Fakültesi için harcayabilir, böyle bir yetkisi var uygun gördüğü takdirde. Bunu sınırlayan bağlayan bir düzenleme yok. Örneğin 100 milyon liraya bir hastane yapabiliyor ama örneğin 4 milyon liraya dört fakültenin ihtiyacını görebilirsiniz ama yapmıyor, yapmayabilir. Bu bütün rektörlerin kullandığı bir yetkidir. Yani şu anki kaynaklarla bizim bu fakülteyi yürütebilmemiz bir mucize (Y12-Dekan).

Sosyal Bilimler, Fen Bilimleri, Mühendislik ve Sağlık Bilimleri Arasındaki Döner Sermaye ve Proje Gelirlerinden Yararlanma Durumları

Sosyal Bilimler, Fen Bilimleri, Mühendislik ve Sağlık Bilimleri arasındaki döner sermaye kullanım ve proje gelirlerinden yararlanma durumlarına bakıldığında araştırma kapsamındaki Mühendislik ve Sağlık Fakültelerinin döner sermaye ve proje gelirlerinden yararlanma yüzdelerinin daha fazla olduğu görülmektedir. Döner sermaye kullanımı açısından Fen Fakültelerinin beklenenin aksine daha az olduğu gözlenmiştir. Proje gelirlerinden en az yararlanan alanın ise Sosyal Bilimlerle ilgili fakülteler olduğu söylenebilir. Çizelge 39'da

döner sermaye ve proje gelirlerinin Sosyal Bilimlerle ilgili fakültelerde önemlilik düzeyi belirlenmiştir.

Çizelge 39.

Sosyal Bilimleri Fakültelerinin Döner Sermaye ve Proje Gelirlerinden Yararlanma Durumları

Yönetici Kodu	Döner Sermaye Önemli	Döner Sermaye Sınırlı	Proje Gelirleri Önemli	Proje Gelirleri Sınırlı
Y6	1		1	
Y8	1		1	
Y12		1		1
Y16		1	1	
Y18	1		1	
Y20		1		1
Y23		1		1
Toplam	3	4	4	3
%	42,9	57,1	57,1	42,9

Sosyal Bilimler Fakülteleri yöneticilerinin % 57,1'inin döner sermaye gelirlerinin sınırlı olduğunu, bunun yanında proje gelirlerinin de önemli bir yer tuttuğunu ifade etmektedirler. Bu bağlamda Sosyal Bilimler Fakülteleri yöneticilerinin döner sermayeden de yeteri kadar yararlanamadıkları için proje gelirlerine önem verdiği söylenebilir.

Araştırma kapsamında elde edilen dikkate değer bir bulgu Fen Bilimleri fakültelerinin döner sermaye gelirlerinden Sosyal Bilimlerden bile daha sınırlı biçimde yararlandıklarının daha fazla yönetici tarafından dile getirilmesidir. Çizelge 40 Fen Bilimleri Fakültelerinin döner sermaye ve projelerden yararlanma durumları verilmiştir.

Çizelge 40.

Fen Bilimleri Fakültelerinin Döner Sermaye ve Proje Gelirlerinden Yararlanma Durumları

Yönetici Kodu	Döner Sermaye Önemli	Döner Sermaye Sınırlı	Proje Gelirleri Önemli	Proje Gelirleri Sınırlı
Y1		1		1
Y7		1	1	
Y9		1	1	
Y15		1	1	
Y19		1		1
Y24	1		1	
Toplam	1	5	4	2
%	16,7	83,3	66,7	33,3

Fen Fakülteleri yöneticilerinin % 83,3 'ü döner sermaye gelirlerinin sınırlı olduğunu söylemektedir. Bunun yanından proje gelirleri ise Sosyal Bilimler Fakültelerine göre daha fazla yararlanılan kaynak durumundadır. Sosyal Bilimler Fakülteleri yöneticilerinin % 42'si ve Fen Bilimleri Fakülteleri yöneticilerinin % 33,3'ü proje gelirlerinin sınırlı olduğu söylemekte ve bu durum, aynı alan içinde yer alan fakültelerin proje gelirlerinden farklı düzeyde yararlandıklarını göstermektedir. Aynı bilim alanları içinde proje gelirlerinden yararlanma konusunda eşitsizlikler gözlenmektedir.

Çalışma kapsamında yer alan üniversite yöneticileri Sosyal Bilimler, fen bilimleri, mühendislik ve sağlık bilimleri olarak sınıflandırıldığında Mühendislik Bilimlerinin döner sermaye ve proje gelirlerinden en fazla yararlandığı görülmektedir. Bu durum alanyazında belirtilen üniversitelerin döner sermaye işletmelerinin yıllık faaliyet raporları ile örtüşmektedir. Erciyes Üniversitesi Döner Sermaye İşletmesi Yıllık Raporu incelendiğinde gelirlerin büyük bir bölümü mühendislik fakültelerine aittir. Çizelge 41'de mühendislik ve sağlık bilimleri fakültelerinin döner sermaye ve proje gelirlerinden yararlanma durumları verilmiştir.

Çizelge 41.

Mühendislik ve Sağlık Bilimleri Fakültelerinin Döner Sermaye ve Proje Gelirlerinden Yararlanma Durumları

Yönetici Kodu	Döner Sermaye Önemli	Döner Sermaye Sınırlı	Proje Gelirleri Önemli	Proje Gelirleri Sınırlı
Y3		1		1
Y4	1		1	
Y5	1		1	
Y10		1	1	
Y13	1			1
Y14	1		1	
Y21	1		1	
Y22		1	1	
Y25	1		1	
Toplam	6	3	7	2
%	66,7	33,3	77,8	22,2

Çizelge 41'de yöneticilerin % 77,8'i proje gelirlerinin önemli olduğunu, % 66,7'si de döner sermayenin önemli olduğunu belirtmiştir. Kent (2012:25-28), yeni liberal politikaların yarattığı piyasa/devlet ikileminin (dichotomy) sosyal bilimlere de etki ettiğini belirtmektedir. Bu etki hem sosyal bilimlerin temel yaklaşımına hem de sosyal bilimlerin kendisine olan yaklaşımı olumsuz yönde etkilemektedir. Piyasanın temel yaklaşım biçimi olan ekonomizm,

herşeyi piyasa dolayımında araçsallaştırma, karı maksimize etme gibi amaçlar sosyal bilimleri ve fen bilimlerini uygulamalı bilimler karşısında ikincil bir duruma getirmektedir. Yeterli finansman kaynaklarıyla beslenemeyen sosyal bilimler ve fen bilimleri yeni liberal politikaların ekonomik yaklaşımından zarar görmektedir. Bu zarar bazı sosyal bilimler ve fen bilimleri alanlarının giderek tercih edilmemesinden dolayı, üniversitelerde kapatılmaya yüz tutmasına ya da yeni bölümlerin açılmamasına neden olmaktadır. Benzer deneyimlerin Meksika örneğinde de söz konusu olduğunu belirten Kent (2012:30) şunları söylemektedir: “Tarihsel olarak Meksika üniversiteleri profesyonellik düşüncesi etrafında örgütlenmiştir. Bu bağlamda yükseköğretim kurumlarının temel fonksiyonu, mühendis, avukat, doktor, bilgisayar uzmanı, psikologlar ve diğer profesyonelleri yetiştirmektir. Emek piyasasında tam bir meslek karşılığı olmayan biyoloji, matematik, felsefe, sosyoloji ve diğer alanlar profesyonel olarak kabul görmemektedir. Meksika’da öğrenciler büyük üniversitelerde bile bu tip alanları artık tercih etmemektedirler.” Araştırma kapsamında görüşülen sosyal bilimler ve fen bilimleri alanlarındaki fakülte yöneticileri benzer kaygıları yaşamakta ve bunun için gerekli adımların atılmasını istemektedir.

Kaynak Dağıtım ve Kullanımı Politikaları ve Etkileri

Kavramsal çerçeve bağlamında yükseköğretimde yaşanan finansman dönüşümünün en temel göstergelerinden biri kamusal kaynaklarının yetersizliğinden kaynaklanan sorunlardır. Devlet yeterli kaynağı ayıramıyorsa sorunun çözüm kaynağı, kendi gelirini yaratma biçiminde ortaya çıkmakta bunun için çeşitli gelir elde etme arayışlarını gündeme getirmektedir. Araştırma kapsamında görüşme yapılan üniversite yöneticilerinin % 80,8’i kamusal kaynakların harcamaları karşılamaya yetmediğini belirtmektedir. Üniversitelerde oransal olarak birinci fiziksel mekan sorunlarının ikinci en fazla önem taşıyan konunun öğretim elemanı sayısı olduğunu belirtmektedirler. Özellikle şehir üniversitesi konumunda olan üniversitelerde fiziksel alan yetersizliği hat safhaya geldiği yönetici görüşmelerinden ortaya çıkmaktadır. Çizelge 42’de kaynak dağıtım politikaları ve etkileri analiz edilmiştir.

Çizelge 42.

Kaynak Dağıtım Politikaları ve Etkileri

Yönetici Kodu	Kaynakların Yetersizliği	Akademik Personel İhtiyacı			Fiziksel Durumu			Ek Kapasite Talebi	Tekn. Yetersiz
		Öğrt. Üyesi	Arş. Gör.	Teknik Eleman	Derslik	Lab	Ofis		
Y1	1								
Y2	1	1			1			1	
Y3		1						1	
Y4	1		1	1				1	
Y5	1	1	1		1		1	1	
Y6	1						1		
Y7			1			1	1		
Y8	1	1	1						
Y9	1	1			1				
Y10	1	1	1		1				
Y11	1				1	1			
Y12	1				1		1		1
Y13	1		1	1					
Y14	1				1				1
Y15	1	1			1		1		
Y16		1							
Y17	1				1	1	1	1	
Y18			1				1	1	1
Y19	1		1	1	1	1	1		1
Y20					1		1		
Y21	1	1			1				
Y22	1		1						1
Y23	1	1	1		1				
Y24	1	1							
Y25	1		1	1				1	
Y26	1				1		1	1	
Toplam	21	11	11	4	14	4	10	8	5
%	80,8	42,3	42,3	15,4	53,8	15,4	38,5	30,8	19,2

Çizelge 42’de temel sorunun kaynakların yetersizliği olduğu görülmektedir. Bu konuda gerekli adımların atılmaması, üniversitelerde birçok soruna yol açmaktadır. Yeterli akademik ve teknik personelin alınması, fiziksel alan yetersizlikleri üniversitelerin niteliğini doğrudan etkileyecek ölçütlerdir. Tosun (2013:177)’un araştırmasında da benzer bir olgu ortaya çıkmıştır. Üniversite yöneticilerinin çoğunluğu üniversitelere yeterli finansman kaynağının sağlanması gerektiğini söylemiştir. Yazar Üniversitelerin finansmanında üniversitenin büyüklüğüne, kuruluş yılına, bulunduğu bölgeye göre bu gerçekliğin değişmediğini

söylemekte bütün üniversite yöneticileri kamusal kaynakların artması gerektiğini belirtmektedirler.

Yükseköğretimde yaşanan finansman yetersizliği ile ilgili üniversite yöneticileri şunları ifade etmektedirler:

Ülkemizdeki en büyük sorun, sürdürülebilirlik. Yani aklımıza gelen çok parlak fikirler olabiliyor. Örneğin bir merkez kuruyorsunuz bunu Kalkınma Bakanlığının bütçesi ile kurabiliyorsunuz. Ama bildiğiniz gibi bu projelerle kurduğunuz tesisler, proje bitince Kalkınma Bakanlığından bir daha ödenek almıyor. Dolayısıyla o merkeze alınan cihazlar, o merkezdeki cihazların bakım onarımı, hatta ve hatta bunun elektrik, su ısınma gibi giderleri varsa bunlar Maliye Bakanlığı'ndan karşılanmak zorunda kalıyor. Tabi bu büyüyen yapıya Maliye Bakanlığının verdiği bütçeler yeterli olmuyor (Y11-Rektör Yrd.).

Kaynaklarımız her zaman olduğu gibi yetersiz tabi. En büyük payımız genel bütçeden geliyor maaş vb. harcamalar için. Ama asıl ihtiyaç duyduğum kalemlerde hiç bir şey yapamıyorum. Bunlardan bir tanesi bakım onarım kalemleri. Bu yıl için Fakülteme ayrılan bütçe 43.000 TL. 12 tane bina var ve bunların 4-5 tanesi birinci derecede sit alanı. Ciddi anlamda darboğazım var. Makine teçhizat alım kalemimiz yok örneğin. Yolluk kalemi de tasarruf tedbirleri dolayısıyla azaltıldı. Geçen yıllara göre bu yıl çok daha zor geçeceğe benziyor (Y13-Dekan).

Şu an bize özgü bütçe hemen hemen yarıya düştü. Bizim için önemli harcamalar kırtasiye malzemeleri, laboratuvar malzemeleri, bunlarla ilgili kalemlerde düşüşler var. Bizde hesaplarla ilgili birime zaman zaman istekte bulunuyoruz ama çoğu zaman bunlar karşılanmıyor. Bizde Orta Öğretim Fen ve Matematik Alanları (Fizik, Kimya, Biyoloji) Öğretmenliği olduğu için, Fen Bilgisi öğretmenliği olduğu için laboratuvar giderlerimiz önemli ve fazla oluyor buradaki harcamalar. Had safhada malzeme istekleri var bu bölümlerde. Müzik bölümü ile ilgili bir laboratuvarımız var ancak henüz malzeme bekliyor. Matematik odası ile ilgili ödenek bekliyoruz. Bu konularda büyük sıkıntımız var. Makine teçhizat ve bunların bakım ve onarımı ile ilgili ve ders araçları ile ilgili kaynak sıkıntımız oldukça fazla. Geçen yıl laboratuvar malzemesi için ayrılan ödenek 15.000TL'ydi. Sadece Fen Bilgisi Laboratuvarı için yaptığımız harcama 18.000 TL (Y23-Dekan).

Üniversite yöneticilerinin % 42'si öğretim üyesi sıkıntılarının olduğunu ifade etmiştir. Özellikle mühendislik ve fen fakülteleri gibi uygulamalı alanlarda yoğun olarak yaşanan bir araştırma görevlisi eksikliği vurgulanmıştır. Bu alanlarda laboratuvar kullanımında araştırma görevlilerinin etkin rol alması ve bunun yanında yaş nedeniyle emekliye ayrılan öğretim üyelerinin yerlerinin yeteri kadar doldurulamadığı ifade edilmiştir.

Yöneticilerin en fazla tepkisini çeken konulardan biri öğrenci kontenjanının YÖK tarafından kendi istekleri dışında büyük oranlarda artırılmasına rağmen, bunun karşılığında yeterince kadronun üniversitelere verilmemiş olmasıdır.

Araştırma kapsamındaki üniversite yöneticilerinin % 53'ü dersliklerin yetmediğini ifade etmiştir. Bunun yanında % 38'i de öğretim üyelerinin odalarının yetersizliğini, bazen bir odada iki üç öğretim üyesinin birlikte kullanmak durumunda kaldıklarını ifade etmişlerdir. Yükseköğretimde yaşanan kaynak sıkıntısından doğan sorunlar olduğu üniversite yöneticileri tarafından ifade edilmiştir. Aşırı kalabalık sınıflar, bütün öğrencilerin eşit düzeyde yararlanamadığı laboratuvarlar, 6-7 öğrenciden sadece birinin deney yapabilmesi ve diğerlerinin sadece gözlemlemesi ya da sadece belirli nitelikte deneylerin yapılıp, yapılması gerekli birçok deneyin kaynak yetersizliğinden dolayı yapılamaması alanyazında belirtilen yeni liberal politikaların ülkemizde yükseköğretime olan etkilerinden bazıları olarak görülebilir.

Fakültelerin Finansmanında Karşılaşılan Farklılıklardan Doğan Gerilim Kaynakları

Üniversite yöneticileri rektörlük ve fakülteler arasında kaynak dağıtımının yapılması aşamasının gerilimli bir süreç olup olmaması konusunda 26 yöneticiden 10'u gerilimli bir süreç olmadığını çünkü kaynak dağıtımında belirleyici olan yerin rektörlük olduğunu ifade etmişlerdir. Görüşmeler sırasında dile getirilen sorunlar bakımından gerçekte rektörlük ve fakülte yöneticileri arasında gerilimin olduğu, ancak konum itibarıyla bu gerilimlerini yansıtmadıkları söylenebilir. Gerilime ilişkin olarak üniversite yöneticileri şunları söylemektedirler:

Fakültelere kaynak ayrılması bakımından, biz rektörlüğümüze şunu söyledik. Eşitlik adalet değildir. Örneğin sadece örnek vermek açısından, A Fakültesi ile karşılaştırsak, bu fakülte çok butik bir fakültemizdir. Ama ülkeye katkıları, bilimsel araştırmaları devasadır olabilir tabi. Saygımız vardır. Ama biz deriz ki her fakülteye benzer eşit rakamlar verilmemeli. Şimdi benim öğrenci sayım 2 bin 3 bin ise ben hiçbir zaman öğrenci sayısı 6-7 bin olan bir B Fakültesi kadar bütçe istememeliyim. C Fakültesi öğrenci sayısı benim yarım kadar ise orası da bu şekilde değerlendirilmeli. Bazı kalemler vardır. Bunlar orada belli olur açık ve net. Yolluklar mesela, benim öğretim üyesi sayım C Fakültesi'nin iki katı. Ama benim yolluk bütçem bu fakültenin iki katı daha fazla değil. Bunu örnek vermek için söyledim (Y14-Dekan).

Fakülteler arasında kaynak dağıtımı yapılırken olabilir tabi böyle yakınmalar. Rektörün yakın olduğu fakülte veya Rektörün dahil olduğu fakülteye örneğin Tıp Fakültesi'nden geliyorsa buraya daha fazla harcayabilir. Özellikle bu dönemde Tıp Fakültelerinin zararda olmaları nedeni ile buradaki harcamaları karşılamak için kaynakların bu alana yönlendirilmesi ve diğer alanlarda kısıntıya gidilebilmesi söz konusu olabiliyor (Y22-Dekan).

Bütçe kaynakları açısından uygulamalı bilimler çok daha fazla yararlanıyorlar bu işten. Tabi bizim bölümlerimiz Sosyal Bilimler olduğu için harcamalarımız biraz daha az oluyor. Bu açıdan en fazla Mühendislik, Eczacılık, bir nebze Fen Fakültesi daha fazla yararlanıyor. Bizim en fazla harcama kalekimiz ders ücretleri oluyor. Çünkü hem öğretim üyesi sayısı çok fazla hem de küçük gruplarla ders yaptığımız için harcamamız

fazla oluyor. Laboratuvarımız da olmadığı için çok fazla harcama yapılmıyor. Sanırım bütün Türkiye’de böyledir. Sosyal Bilimlerin bütçeden en az kaynağı alan alanlar olduğu söylenebilir (Y8-Dekan).

Fakülteler arasında ödenek payı bakımından örneğin belirli parametreler var hizmetli sayısına bakıyorsunuz 50 metrekareye bir yerde 50 hizmetli düşmüş başka bir yerde 5 hizmetli düşmüş biz bunları çekiştiriyoruz. Bazen dekanlar arasında konuşurken örneğin bazı kalemlerde % 20 kısıntıya gidilmiş bazı kalemlerde % 80 kısıntıya gidilmiş. Biz bunu anlamakta güçlük çekiyoruz. Bizde mühendislik fakültesi yeni kurulma aşamasında bir iki bölümü yeni kuruluyor. Onlara alt yapı destekleri falan daha fazla destek veriliyor doğal olarak. Öyle bir çekişme var tatlı bir çekişme var. Ama dış gelirlerinin mühendislik fakültesinin bizden de çok fazla olduğunu zannetmiyorum. Şöyle bütçe alırken başka bir sıkıntı var. Öğrenci sayısı önemlidir. Bu öğrencilere harcanacak o doğal. Bir de çıktı önemli. Bu çıktı bazen projeden para şeklinde olabilir, bir de makale açısından olabilir. Biz onun kavgasını çok veriyoruz şimdi. Örneğin kadro isterken üniversite YÖK’ten, YÖK hemen Kimya ve Biyolojinin üzerini çiziyor. Niye? Sayı fazla. Nasıl? Hoca başına düşen öğrenci sayısı sizde fazla örneğin ODTÜ’de fazla, Gazi’den fazla o yüzden hemen üzerini çiziyorlar. Ben de dedim onların da bizim de az. Biz de isteyeceğiz onlar da isteyecek. Onların yüzünden bizim üzerimizi çizmenin bir anlamı yok. Ama yayına baktığınız zaman benim fakültem senede 200 300 civarında uluslararası düzeyde endekslere dayalı makale üretiyor. Türkiye diyor ki ben 19. sıradan 16. Sıraya doğru geliyorum diyor, onu diyorsa bizim sayemizde diyor. Bu da bir çıktı buna da bakmak lazım. Biz bunların hepsini düşünüyoruz. 31 Aralıkta bir ilan verdi üniversite kadro ilan. Üç senedir ne araştırma görevlisi kadrosu, ne doçent ve diğerleri kadro verilmiyor Kimya ve Biyolojiye. Ama sadece İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesinde 21 tane ilan verilmiş. Biz de hiç yok. Bunun anlamını ben anlayamıyorum. Şunu demiyorum İktisadi İdari Bilimler anlamsız demiyorum. O ayrı onlar anlamlıysa biz daha anlamlıyız diyorum. Bunu görmek lazım. Ülkenin seviyesini onlar bir yerlere getiriyorlar ama biz daha iyi yerlere getiriyoruz. Çok öğrenciniz var piyasada çok işsiz kimyacı var. Bu bizim sorununuz değil. Biz eğitimimizi yapıyoruz. İkinci öğretim yapılmış, kontenjanlar maksimum düzeye çıkarılmış, devlet bunun planlamasını yapacak. Biz her sene öğrenci kontenjanlarımızı azaltıyoruz YÖK’ten her sene bize artarak geliyor kontenjanlar (Y24-Dekan).

Türkiye’de üniversitelerin bilimsel araştırmalarını finanse edebilmek için temel finans kaynağı döner sermaye işletmelerinden aktarılabilecek olan % 5’lik bir paydır. Oysa araştırma kapsamında, bünyesinde Tıp Fakültesi olan üç üniversite Tıp Fakültesine bağlı hastanelerin harcamalarının karşılanmasında üniversite bütçelerinin yetersiz kalması dolayısıyla büyük bir açığın ve borç yükünün doğduğu hatta bu nedenle başka fakültelere ayrılacak kaynakların kısılarak Tıp Fakültelerine ayrıldığı görülmektedir. Ortak olan görüş, bu gidişin değiştirilmemesi halinde üniversitelerin büyük bir darboğaza gireceği şeklindedir:

Örneğin Tıp Fakültelerine getirdiğiniz tam gün yasası sizin döner sermayenizi doğrudan etkiliyor. Bugün Tıp Fakültesi barındıran üniversitelerin Maliye Bakanlığına olan borcu 3-4 Milyar TL civarında bir borcu var. Bunun bir nedeni SGK’nın uyguladığı fiyatlandırma. Örneğin yoğun bakımdaki hastanın bize olan maliyeti 750 TL SGK’nın bize ödediği ise 550-600 TL. 150-300 TL arası zarar var. Bu oranlar reanimasyonda, örneğin bypass ameliyatlarında daha da fazla olabiliyor. Üniversite hastanelerinin kamu

sorumluluğu var. Gelen hastalara gerekli olan neyse yapmak zorundasınız. Ayakta tedavi veya sadece kan tahlili gibi durumlarda zarar etmiyorsunuz. Biliyorsunuz üniversite hastaneleri üçüncü basamak sağlık kuruluşu. Bu nedenle buraya durumu daha kötü kompleksli hastalar geldiği için bugün Türkiye’de tüm Tıp Fakülteleri zarar ediyor (Y11-Rektör Yrd.).

Bünyelerinde Tıp Fakültesi olan üniversiteler Sağlık Bakanlığının uygulamaları nedeniyle zarar etmesi söz konusu. Üniversitenin bütün kaynakları hastanenin varlığı için seferber edilmiş durumda. Diğer fakültelerin ise sadece zorunlu ihtiyaçları karşılanıyor. Akademik faaliyetler için siz kendiniz sponsor bularak bu çalışmaları yapın, reklam alın gibi telkinlerle karşılaşıyoruz. Şu an Gazi Hastanesi 130 Trilyon Lira zarar ediyor. Bu üniversitenin aldığı önlemler sonucunda bu kadar. Çok daha kötü olabilirdi. Sağlık Bakanlığı ile birim fiyatları belirleme konusunda yaşanan sorunlardan kaynaklanıyor (Y20-Dekan).

Harcama Kalemlerindeki Kullanım Zorlukları, Farklılıklar

Çizelge 43’de harcama kalemlerindeki kullanım zorlukları ve farklılıklar verilmiştir. Bu zorluk ve farklılıklar 8 kategoride özetlenmiştir. Harcama konusunda temel zorluklardan biri birçok harcamanın ancak Rektörlük aracılığı ile yapılabilir olmasıdır.

Çizelge 43.

Harcama Kalemlerindeki Kullanım Zorlukları Ve Farklılıklar

Yöneticinin Kodu	Harcama. Merkezleşmiş	Kamu İhale Mevz. Zorlukları	Yolluk Yetersizliği	Sarf Lab. M. Yetrs.	Makine Teçhizat Kalemi Yetersizliği	Bakım onarım Kalemi Yetersizliği	Farklılık Yok	Ek Bütçe Kullanma
Y1	1		1		1			
Y2							1	
Y3	1							
Y4								1
Y5				1				
Y6	1		1					
Y7						1		
Y8	1	1	1				1	1
Y9	1					1		1
Y10			1	1	1	1		1
Y11		1			1	1		
Y12	1	1	1					1
Y13	1	1	1	1	1	1		
Y14	1	1	1	1		1		
Y15			1	1	1	1		1
Y16		1					1	1
Y17		1	1					1
Y18	1							1
Y19		1	1	1	1	1		1
Y20		1	1					

Y21						1		
Y22	1	1						
Y23			1	1	1		1	
Y24	1		1		1			1
Y25	1							
Y26			1					
Toplam	12	10	14	7	8	10	3	11
%	46,2	38,5	53,8	26,9	30,8	38,5	11,5	42,3

Çizelge 43'e göre Üniversite yöneticilerinin % 53,8'i yollu ödeneklerine yetersiz kaynak ayrıldığını söylemektedir. Harcama kalemlerindeki kullanım zorluğuna göre ikinci en büyük sorunun harcamaların merkezileşmesi olduğu ortaya çıkmaktadır.

Üniversite yöneticilerinin harcama farklılıkları konusunda temel konular şu biçimde sınıflandırılabilir:

1. Kamu ihale mevzuatının getirdiği zorunluluklar nedeniyle belirli bir miktarın üzerindeki harcamaların, ihaleye çıkılarak yapılması zorunluluğunun getirdiği aksamalar, maliyet artışları.

Kalemler olarak değil, asıl sorun aldığınız hizmetin, yani sizin bir kalemi hangi amaçla kullandığınıza ilişkili. Örnek vermek gerekirse, siz üniversitede temizlik güvenli işlerini dışarıdan hizmet satın alarak yapıyorsunuz. Bildiğiniz gibi mali yıl 1 Ocaktan itibaren başlıyor. Temizlik işlerini gördürebilmeniz için bir yıl öncesinden ihaleye çıkmanız gerekiyor. Bu gibi nedenlerle işin tanımı gereği sıkıntılara düşebiliyorsunuz. İhale Kanununun getirdiği bürokratik işlemlerden dolayı ihaleler süruncemede kalabiliyor bu halde siz doğrudan satın alma yoluna gidebiliyorsunuz, tabi bu daha maliyetli olabiliyor. Ve kaynakları kullanırken hep şu sıkıntı ile karşılaşıyorsunuz % 1-2 düzeyinde olabilecek olumsuzluğu göz önüne alarak kaynak kullanım mantığı oluşturuluyor. Oysa % 98 bu iş yapılmış bir halde. Düzenleme sırf bu % 1-2'lik bir hatanın olmaması için mevzuatlar hazırlıyorsunuz. Bu size nasıl bir sıkıntı doğuruyor. Kaynakları etkin, verimli olarak daha ucuz hizmet alımları gibi şeyleri etkiliyor (Y11-Rektör Yrd.).

Harcama kalemi içinde harcama konusunda sıkıntılar var mı? Tabi ihale mevzuatı var. Ona uymak zorundasınız. Örneğin 50 bin liralık bir harcama var. Bunun için önce yazı yazıyorsunuz. Sonra Kamu İhale Kurumuna başvuruyorsunuz, işte teklifleri değerlendir, 2.5-3 ay geçiyor. Hani milyon Dolarları anlarımda 55 bin liralık bir harcama için bu mevzuatların yürütülmesi çok uygun değil (Y12-Dekan)

Kalemlerde zorluk açısından bizde döner sermayede böyle zorluklar çıkıyor. Örneğin yemlik buğday vb. ürünler. Bunları senede bir defada alalım bitirelim diyemiyoruz. Niçin diyemiyoruz, silomuz yok. Bu kadar büyük miktarda alıp da normal depolara koyduğunuzda bozuluyor bu ürünler, kullanamıyorsunuz veya fare yiyor veya küfleniyor. Tabi böyle ürünleri biz hayvanlarımızda kullanamayız. Dolayısıyla ben bunu ihale ile alamıyorum. Yıl içinde alıyorum ve bazı ürünleri de sadece belirli çiftçi kuruluşlarından alıyorum, güvenilir olduğu için. Örneğin Tarım Kredi Kooperatifi. Bunları tabi bizim maliyecilere anlatmamız zor oluyor. Bunlar bazen zaman alan durumlar oluyor, elimiz boş dönebiliyoruz ihaleden. Ama hayvanlarınız iki üç gün aç beklemez. Veya bazen iki

üç ay beklemek zorunda kalıyorsunuz. Faaliyetlerimiz bu kadar uzun süre beklemeye uygun değil. İhale sürecini her zaman her faaliyette sürdürmeniz rasyonel olmuyor (Y14-Dekan).

2. Neredeyse görüşme kapsamındaki bütün üniversitelerde yolluklar kaleminin yetersiz belirlendiği ve buradan doğan boşluğun döner sermaye gelirleri ve projelerden elde edilen gelirlerle kapatılmaya çalışılması.

Bizim fakültemizde yurtdışına çıkan birçok öğretim üyesi oluyor. Ben buna yeterince kaynak ayıramıyorum. Özellikle yılsonuna doğru ödenek bitiyor. Kısıtlı bir bütçe veriliyor. Kurullarda kime ne kadar ödeme yapılacağına ilişkin kararlar alıyoruz. ABD, Avrupa Birliği gibi ülkelere ne kadar verilecek bunlar belirleniyor ancak bizim verdiğimiz çok sınırlı. Öğretim üyesi bunun çok daha fazlasını harcıyor. Gönül ister ki tamamını karşılayalım ama bu mümkün olmuyor.” (Y8-Dekan)

Çoğu zaman bütçe kalemleri yetmiyor. Oradan kaynaklanan sorunlar oluyor. Yolluk Harcırah kalemi var örneğin. Hocalarımıza bilimsel toplantılar, için verdiğimiz yolluklar, Doçentlik sınavına giden hocalarımıza zorunlu olarak vermek zorunda olduğumuz bir para var. Tabi yılın ilk üç ayında bitiyor bu ödenek. Tabi bulmaya çalışıyoruz (Y20-Dekan).

3. Mali özerklikle de yakından ilgili olan bir durum olmakla birlikte, harcamaların çoğunu rektörlüğün izni olmadan yapamamak. “Mesela bilgisayar alımlarında fakülte talep ediyor, strateji dairesi belirliyor, sonra döner sermayesi ihaleye çıkıyor. Orada deniyor ki şu değil de niye bu mesela?” (Y24-Dekan).

4. Yolluk kalemine benzer biçimde bakım onarım tamirat kaleminde, gerek yetersiz kaynak dolayısıyla gerekse bu konudaki harcama yapmanın zorluğu nedeniyle proje ve döner sermayeden elde edilen gelirlere yönelme.

5. Acil durumların getirdiği koşullarda harcama yapabilme esnekliğinin olmaması.

6. Makina ve teçhizat alımlarının görüşme yapılan bütün üniversitelerde rektörlük tarafından yapılarak merkezileştirilmesi.

Alanyazında ifade edilen kamusal kaynakların azlığının getirdiği mali baskı ile gelir getirici faaliyetlere yönelme endişesinin yanında özellikle verilen kaynakların kullanım zorluğu kolaylığının da üniversite yöneticilerini farklı arayışlara ya da sorgulamaya yönelttiği söylenebilir. Bu alanda en çok karşılan sorun harcamaların ihtiyaca göre kolaylıkla yapılamamasından kaynaklanan nedenlerle yöneticinin zor durumda kalması, gerekli malzemeyi sırf ihale ile ilgili düzenlemelerin takip edilmesi zorunluluğundan dolayı gerekli adımları atamamak olarak ortaya çıkmaktadır. Yöneticilerin bu koşullarda başvurduğu yaklaşım Vakıf üniversitelerinde harcama yapmanın daha kolay olduğu devlet üniversitelerinde ise çeşitli prosedürlere bağlanması harcamayı zorlaştıran bir durum olarak betimlenmektedir. Daha kolay ve gerektiğinde harcama yapabilmenin bu sistemde çok zor

olduğu vurgulanmaktadır. Aslında sadece bu bakış tarzı bile üniversitelerde hedef olarak koyulan yerin ya da “ideal durum”un aslında özel üniversiteler olduğu gibi bir mantığı gündeme getirmektedir. Yükseköğretimde yaşanan piyasalaşmaya yönelik en temel göstergelerden birinin gerekli yasal düzenlemeler yapılmadığı için kamusal alanın tamamen mantık dışılaştırılması, rasyonel olmayan bir işleyişin egemen olduğu anlayışın yöneticilere, çalışanlara, topluma kabul ettirilmeye çalışılması gibi bir anlam ortaya çıkmaktadır. En gerekli kalemlerden biri olan bakım, onarım tadilat harcamaları kaleminin neredeyse birçok üniversite yöneticisinin benzer bir biçimde ifade ettiği gibi projelerden elde edilen gelirler aracılığı ile yapılması ya da döner sermaye gelirlerinden bir miktar paranın bu kaleme ayrılmasıyla yapılmaya çalışılması görülmektedir. Bu durumun projeye dayanan anlayışın yerleşmesinde oldukça etkili bir araç olduğu ortaya çıkmaktadır.

Üniversitelere Göre Yolluk Kullanım Farklılıkları

Araştırma kapsamına giren 7 üniversitenin her birinde yolluk miktarını belirleme konusunda farklı uygulamaların olduğu hatta aynı üniversitenin fakülteleri arasında farklılıklar olduğu anlaşılmaktadır. Bu konuda sayısal verilerin alınabildiği 5 üniversitede;

A Üniversitesi: Denizaşırı ülkeler için (ABD, Çin vb.) 1000-1250 Dolar,

Avrupa Birliği Ülkeleri için 750-1000 Dolar

B Üniversitesi: Denizaşırı ülkeler için (ABD, Çin, vb) 1750 TL

Avrupa Birliği Ülkeleri 1250 TL

C Üniversitesi: Yurtdışı 3000-4000 TL

Yurtiçi Sınırlama yok.

D Üniversitesi: Yurtdışı (ABD) 700 TL

Yurtdışı (Avrupa) 500TL

Yurtiçi 300 TL

E Üniversitesi’nde üç ayrı fakültede üç ayrı destekleme miktarı ifade edilmiştir. Birbirine yakın miktarlar olmasına rağmen farklılıklar vardır.

E Üniversitesi Yurtdışı (ABD, Çin vb.) 2000 TL (Y18- Dekan Yrd.)

1500 TL (Y19- Dekan Yrd.)

1400 TL (Y22-Dekan)

Yurtdışı (AB Ülkeleri)

1500 TL (Y18-Dekan Yrd.)

1200 TL (Y19-Dekan Yrd.)

1200 TL (Y22-Dekan)

Çalışma kapsamındaki bütün üniversitelerde yurtdışı yolluk ödemelerinde harcamaları tam karşılamak yerine belirli bir miktar destekleme yapıldığı büyük çoğunlukla yılda bir kez yurt dışı etkinliklerin desteklendiği söylenebilir. B Üniversitesi'nde yılda iki kez yurt dışı etkinliklere destek verildiği ifade edilmiştir. Bunun yanında sık karşılaşılan uygulamanın hiç gitmeyen öğretim üyelerine öncelik verilmesi ya da yurtdışına çıkacak olan öğretim üyesinin yaptığı çalışmanın SSCI'da yer alması durumunda bütün yurtdışı yolluk taleplerine karşılık verilmesi üniversitelerin bilimsel yayına verdikleri önemi göstermektedir.

Öğrenci Hizmetleri

Yükseköğretimde kamusal kaynakların kısıntısının yarattığı olumsuz etkilerden etkilenenlerin başında öğrenciler gelmektedir. Alanyazında da kaynak kısıntısının ödenen bedelin sosyal maliyetler olduğu özellikle vurgulanmaktadır (Jhonstone, 2008, Newfield, 2008) . Newfield (2008:151) ödenen bu sosyal maliyetle, zarara uğrayanları ‘‘Piyasa Kurbanları’’ olarak kavramsallaştırmıştır. Öğrenci hizmetleri konusunda fakülte yöneticilerin büyük çoğunluğu öğrencilerle ilgili hizmetlerin finansmanında dekanlık olarak yetkili olmadıklarını, bu faaliyetleri rektörlüklerin organize ettiğini vurgulamıştır. Öğrenci hizmetleri ile ilgili olarak başta yemekhane yetersizlikleri, yurt konusundaki yetersizlikler olduğu söylenmektedir. Bütün üniversitelerde öğrencilere makul fiyatlarla yemek sağlandığı ifade edilmiştir. Ancak yemekhanede oluşan kuyruklar nedeniyle birçok öğrencinin yemek hizmetinden yararlanamadığı belirtilmiştir. Bunun yanında yemeğin fiyatının çok uygun olmasına rağmen yeterli niteliğin yakalanamadığını söyleyen fakülte yöneticiler de vardır. Çizelge 44'te öğrenci hizmetleri dört kategoride değerlendirilmiştir.

Çizelge 44.

Öğrenci Hizmetleri

Yönetici Kodu	Rektörlük Yetkili	Yemekhane Yetersiz	Yemek fiyatı uygun	Kuyruk Oluyor	Ulaştırma sorunu var	Yurt yeterli değil
Y1	1					
Y2	1		1			1
Y3	1		1		1	
Y4	1		1			1
Y5	1		1			1
Y6	1	1	1	1		

Y7	1	1	1			
Y8	1					
Y9		1				
Y10	1					
Y11						
Y12	1					
Y13	1		1			
Y14	1	1			1	1
Y15	1		1			
Y16						
Y17						
Y18	1	1				
Y19		1				1
Y20		1		1		
Y21			1			
Y22	1		1			
Y23	1	1	1		1	1
Y24	1	1	1			1
Y25	1		1			
Y26						
Toplam	16	9	14	3	3	7
%	61,5	34,6	53,8	11,5	11,5	26,9

Çizelge 44'e göre fakülte yöneticileri öğrenci hizmetleri konusunda Rektörlüğün yetkili olduğunu söylemektedir. Yöneticilerin % 53,8'i yemek fiyatlarını uygun bulmaktadır. Ancak % 34,6'sı yemekhanelerinin yetersiz olduğunu ifade etmiştir.

Bu konuda üniversite/fakülte yöneticilerinin görüşlerinden bazıları şunlardır:

Öğrenci hizmetleri ile ilgili birçok alanda ihtiyaçlarımız var. Yemekhane yeterli değil. Merkezi bir yemekhanemiz var. Personelimiz için yemekhane istediğimiz biçimde değil. En iyi durumda olan öğrenci kantinimiz. Yemekler de yapabiliyorlar. Hele sporla ilgili hiçbir şeyimiz yok. Kampüste de yeterince yok. Kapalı spor salonu var ama yetmiyor buraya.(Y8-Dekan).

Üniversitemizde yemekle ilgili işler SKS üzerinden yapılıyor. SKS üzerinde bizim fazla bir etkimiz yok. Rektörlük denetimi ile ilgileniyor. SKS yemek için doğrudan ihaleye çıkıyor. Mekan açısından bir sıkıntımız yok açıkçası. Üç tane yemekhanemiz var. Bir yemekhanenin biraz yenilenmesi gerekiyor. Ancak mekan olarak bir sıkıntımız yok (Y13-Dekan).

Yemek hizmetlerinde her zaman sorun var. Daha önceleri alınan harçlarla bunlar SKS'ye devrediliyordu. Fakültele verilen bir miktar yok. Buradan alınan paralar daha çok öğrenci hizmetlerine ve bakım onarıma harcanıyordu. Hükümetimiz bu parayı kaldırdı. Yemek parasını karşılayabilme konusunda ciddi sıkıntılar var. Umarım kısa süre içinde çözümlenir bu. Burada doğan açığın nerede karşılandığına ilişkin bir bilğim açık söylemeliyim yok. Rektörlük bu işleri düzenliyor. Bizim bu konu ile doğrudan

bağlantımız yok. Ancak yemeğin kalitesi konusunda çok iyi olmadığını söylemeliyim. Yemek kalitesi yeterli değil. Bu konuda çok çaba harcanıyor, üzerinde duruluyor çeşitli modeller denenmeye çalışılıyor ama bir türlü düzelmiyor.(Y14-Dekan).

Yemekhanede bir saat kuyruk beklemek söz konusu olabiliyor. Kafeteryada oturacak yer olmuyor. Öğrenci sayısının fazlalığı ile bağlantılı durumda. Ek kapasite şu an arsa yokluğundan dolayı fakülteye ilişkin bir proje var, düşünülüyor, zihinlerde telaffuz ediliyor (Y20).

Öğrencilerle ilgili yemek ve barınma çok önemli. Yemek bizim Üniversitemizde bu yönetim tarafından oldukça fiyatları düşürüldü. Ancak bu kez de çok fazla talep oldu ve yemekhaneler yetmemeye başladı. Rektörümüz bunun için hocaların yemek yediği katı dahi öğrencilere açtı. Tabi şöyle oluyor Çayyolu'nda oturan ailesinin gelir seviyesi oldukça iyi öğrenci bile akşam yemeğini eve gitmeden burada yiyip öyle gitmeye başladı. Böyle olunca yer sıkıntısı oldu. Barınma konusunda yıllardır bir mücadele yürütüyor üniversite. Yeni yurtlar yapılıyor. 40.000 öğrencimiz var. 15.000 kapasiteli bir barınma olanağı yaratmak istiyor. Bir de kampüs olduğu için Ankara'da kalan öğrenci de burada kalmaya çalışacak. Çünkü 9'da kalkıp kahvaltısını yapıp dersine gidecek. Keçiören'den gelen vatandaşın çok erken kalkması gerekiyor. Yeni barınma yerleri için uğraşılıyor ama yeterli mi? Değil. Yemekhane içinde yeni bir yemekhane açılmaya çalışıyor ama ödenek sıkıntısı var. Taşınma konusunda üniversitenin özel araçları ile belirli semtlerden taşıyor. Bir dönem ücretsiz taşındı ama yönetimin canına tak dedi. Şu an 50 kuruş bir para alınıyor ve EGO'nun çok altında. Yapılabilir ama bu neye mal oluyor başka kaynakların azaltılarak buraya aktarılmasıyla oluyor (Y24-Dekan).

Bizim üniversitede öğrenci hizmetleri rektörlük tarafından yürütülmektedir. Fakülteye has bir şey yok. Kampüs olduğu için, 1 TL'ye yemek yiyor öğrenciler. Öğle ve akşam. Tabi maliyetin düşürülmesi çok iyi gelişmedir. Ama saatlerce de kuyrukta bekleyebiliyorlar. Ucuz olduğu için ve talep yoğun olduğu için. Fiyat açısından takdire şayan ama bir yandan da kuyruk var. Böyle olunca da kampüs içindeki diğer yemek yenebilecek veya atıştırabilecek yiyeceklerle yöneliyorlar. Kantinimiz var. 50-60 kişilik. Tabi öğrenci sayısı çok fazla. Çok memnun değiliz kantin hizmetlerinden. Fiyatları dışardaki herhangi bir yerden farklı değil. Tabi burayı üniversite işletse daha uygun fiyatlar olabilir. Aynı zamanda diğer bir konu bütün üniversitenin kantinleri bir yüksek sermayeli kişinin elindedir. Bir kişinin kontrolünde. Bizim yönetim dönemimizde de yansıyan bir konu. İşçi istismarı da olabiliyor. Kıdem tazminatını alamadan emekli olanlar var. Çok düşük ücretlerle çalışanlar var. Bizim yapabileceğimiz bir şey yoktu. Çünkü bu konu fakülte yönetiminin kontrolünde olan bir konu değil.(Y6-Dekan).

Türkiye'de son yıllarda transfer harcamalarındaki kısıntılar Çizelge 22'de Şekil 14'te verilmişti. Artan öğrenci sayıları karşısında üniversite yöneticileri, her ne kadar yemek maliyetlerini düşürseler de fiziksel alan sorunları öğrencilerin bu hizmetlerden yeteri kadar yararlanmalarının önüne geçmektedir. Bunun yanında üniversitenin temel gereksinimleri olan sosyal ve kültürel alanların birçok üniversitede ikinci düzeyde ele alındığı söylenebilir. Yöneticiler bu aşamada ancak temel sorunlar yemek, barınma gibi konuları ifade etmektedirler.

Yukarıda bir dekanın vurguladığı kantinlerin özel işletmelerce işletilmesi nedeniyle karşılaşılan sorunlar da birçok üniversitenin paylaştığı konular niteliğindedir. Kantinlerde sigortasız, güvencesiz çalıştırma örnekleri sık rastlanılan bir durumdur. Aynı zamanda yeni liberalizmin getirdiği taşeronlaşma eğiliminin üniversitelerde, kantin, yemek ve temizlik hizmetleri üzerinden yapıldığı söylenebilir. Öğrenci hizmetleri konusunda merkezileşme eğilimi, fakülte yöneticilerinin bu alana yeterince eğilememe gibi bir soruna yol açtığı söylenebilir. Kaynakların etkin kullanımı amacıyla üniversitelerde giderek bütün mali konuların merkezileşmesi, fakülte yöneticileri ve öğrenciler arasındaki bağı zayıflatan bir yapıyı gündeme getirdiği söylenebilir.

Alanyazında belirtilen üniversitelerin tanımlamalarında belirtilen (Enders 2004, Akt. Tural, 2004) giderek yetişmiş insangücü ihtiyacını karşılamaya dönük öğretime yönelmesi, üniversite kampüslerinin birer yaşam alanı olarak tanımlanmalarından çok, eğitimin bitirilip bir an önce iş yaşamına atılmak için aşılması gerekli bir yer gibi algılandığını söylemek gerekir.

Öğrenci Harçlarından Doğan Boşluğun Etkileri ve Finansmanı

Çizelge 45'te öğrencilerden harç alınmamasından doğan boşluğun nasıl karşılandığına ilişkin üniversite yöneticilerinin görüşleri verilmiştir. Öğrenci harçlarının alınmamasından dolayı oluşan durumdan yine öğrencilerin olumsuz biçimde etkilendiği üniversite yöneticileri tarafından belirtilmiştir.

Çizelge 45.

Öğrenci Harçlarının Alınmamasından Doğan Boşluğun Karşılanması

Yönetici Kodu	Genel Bütçeye ekle karşılandı	Döner Sermayeden	Diğer Kalemlerden	Tasarrufa gidildi	Bilgim yok
Y1					
Y2	1				
Y3	1				
Y4		1			
Y5		1			
Y6					
Y7					1
Y8	1				
Y9					
Y10				1	
Y11					
Y12					1
Y13				1	

Y14					1
Y15					1
Y16					1
Y17					1
Y18					
Y19					1
Y20				1	
Y21		1		1	
Y22					
Y23					1
Y24		1		1	
Y25					
Y26	1	1			
Toplam	4	4	2	4	8
%	15,4	15,4	7,7	15,4	30,8

Çizelge 45'e göre üniversite yöneticilerinin % 30,8'i harç alınmasından kaynaklanan boşluğun nasıl karşılandığına ilişkin bilgisi bulunmamaktadır. Bu oranın yüksek olduğu görülmektedir. Bu konuda bilginin olmayışı aynı zamanda belirgin bir düzenlemenin de yapılmadığının açık bir göstergesini oluşturmaktadır. Üniversite yöneticilerinden % 15,4 ü bu konuda tasarrufa gidildiğini belirtirken, % 15,4'ü de döner sermayeden karşılandığını söylemiştir. Üniversite yöneticileri, bilimsel nitelikli gezilerde bu kaynaktaki yetersizlik nedeniyle iptal ettiklerini belirtmektedir. Bir başka yönetici yapılacak gezilerin kilometre üzerinden harcama miktarının belirlendiği ve buna ödemeler yapıldığını söylemektedir.

Harç alınmaması uygulamasından doğan finansman eksikliğinin nasıl karşılandığına ilişkin soruya üniversite yöneticilerinin verdiği yanıtlar şu başlıklar altında toplanabilir.

1. Üniversiteler bu konuda tam bu konuda çözüm üretememiştir. Yeterli kaynak bütçeye aktarılmadığı için üniversiteleri/fakülteleri zor durumda bıraktığı görülmektedir. Buradan doğan boşluğun kapatılması için gayrimenkul satılması yolu bile düşünülmesi durumun ciddiyeti gözler önüne sermektedir. Bu durumun üniversitenin başına büyük işler açacağını bir üniversite yöneticisi şu sözlerle ifade etmiştir.

Üniversite harç alınmamasından doğan boşluğa bir şey yapamıyor. Basından belki duymuşsunuzdur. Hacettepe Üniversitesi arsa satmak zorunda kalıyor. Bugün yemeğin maliyeti bellidir. E Üniversitesi 1 TL'ye yemek veriyor. Bu 1 TL yemekle yılda 20 milyon lira zarar ediyor. Bunun ileride üniversitelerin başına büyük işler açacak bir konu olduğunu söyleyebilirim (Y11-Rektör Yrd.).

2. Döner sermayesi güçlü olan üniversitelerin bu alana kaynak ayırdığı söylenmiştir. Bunun yanında bütçenin farklı kalemlerinden bu alana pay aktarılmış, ya da belirli konularda tasarrufa gidilmiştir.

Harç alınmamasından dolayı bu alandaki eksikliği başka bir alandan karşılayalım gibi bir düşünce bizim üniversite yok. Döner sermayeden bu alana katkı yapılabilir. Ama spor faaliyetlerinden belli bir ücret alıyor olabilir. Gene de o cüzi bir miktardır. Ama mesela otopark ücreti bizde yok. Başka devlet üniversitelerinde bu uygulama otoparktan ücret alma gibi durumlar söz konusu olabiliyor. Oradan alıyor kullanıyor demek ki. Başka üniversitelerde alınıyor olabilir. Almak zorunda kalabiliyorlardır (Y5- Dekan Vekili).

Bizim üniversitelerde pek yaşanmadı bu. Diğer üniversitelerde elbette ki öğrencilere hizmet götürmek için bir takım şeylere ihtiyacınız olacaktır ama bizim üniversitede yıllardır öğrenciler 1 liraya yemek yiyebiliyorlar. Hala öyle üniversite karşılıyor bunu. Herkes yiyor bu yemeği öğrenciler de idari çalışanlar da. Hocalar ve çalışanlar daha fazla ödeyerek yiyorlar. Buradaki açığı otopark gibi kantin gibi yerlerden gelir elde eden var ama bizim üniversitemizde bu yok (Y4-Dekan).

3. Harçların azalmasıyla birlikte öğrenci hizmetlerinde daralmalar yaşanmıştır. Örneğin, bilimsel geziler sınırlandırılmış, yemek kalitesinde düşüşlere neden olmuş, yurtlardaki koşullar biraz daha ağırlaşmıştır.

Tabi üniversiteler için sıkıntıya yol açan bir durum oldu. Çünkü SKS'deki ödenekler zaten yetmiyordu harcamaları karşılamaya, bunun yanında bir de harçlar kaldırılınca, çeşitli tasarruf tedbirlerine gitmek zorunda kaldılar. Örneğin basit bir örnek verecek olursak teknik geziler için üniversite belirli bir kilometre ön görüşü yapar. Yıllık bu 200.000 ise bunu 100.000'e düşürüp oradan tasarruf etmeye çalıştılar ama tabi verilen hizmetlerde azalmalar yaşandı. Diğer bir örnek öğrencilere çeşitli kültürel, sosyal etkinliklere katılırken yolluk veriliyordu ama harçların kaldırılmasından sonra bu uygulamadan vaz geçilmek zorunda kalındı. Çok ciddi bir rakam var burada yıllık 18-20 trilyonluk bir meblağdan bahsediliyor (Y10- Fakülte Sekreteri).

Tabi aradaki boşluğu karşılamıyor. Bence bu tam amacına ulaşmadı. Tam tersine bizi çok zor durumda bıraktı. Öğrenciden alınan harçlar SKS'ye aktarılıyordu ve bu aktarılan paralarla hizmeti sübvansetme şansımız daha fazlalaşıyordu. Bunun yanında öğrenci sosyal faaliyetleri ile ilgili örneğin ulaşım giderleri karşılanıyordu. Örneğin benim atlı spor topluluğum var. Buradaki atların koşum takımlarını, çeşitli giderlerini SKS'den karşılayabiliyorduk. Son iki yılda bu uygulamadan vazgeçilince biz buradan bir yardım alamadık haklı olarak çünkü kaynak ciddi miktarlarda azaldı. Biz ne yapıyoruz? Paraya göre davranıyoruz. Bir yere mi gidilecek? Kilometre hesabına göre ayrılacak miktarı belirliyoruz, bunun dışına çıkılmak istendiğinde para yok diyoruz. Yani burada öğrenci karlı mı? Hayır. Bana göre yine zarar eden öğrenciler oluyor (Y13-Dekan).

4. Eğitimsel faaliyetlerde nitelik düşmeleri yaşandığı da ifade edilmiştir.

Fakülte harçlardan gelir elde ediyordu aslında bilhassa ikinci öğretimden. İkinci öğretim hala devam ediyor. Bundan öğrenci etkilendi aslında. Nasıl dersseniz ikinci öğretimde sayı fazla iken birden fazla şubeden oluşan şubeler açabiliyorduk. Öğrenci sayısı azalınca şube sayıları düştü. Tek şubede ders vermeye başladık ama bu seferde sınıflardaki öğrenci sayısı fazlalaştı. Bir grupta 150 öğrenci ders almaya başladı. Buradaki öğrenci azalınca kaynak azaldı. Kaynak azalınca daha az hocaya ders verilmeye başlandı ve bu durumda sınıfların kalabalık olmasına yol açtı. Çünkü ona göre ücret ödemek zorundasınız. Daha fazla hocayı görevlendirebilecek kaynak yok. Bu durumdan dolayı

öğrenci de şikayet etti. “Bu kadar kalabalık sınıfta ders mi yapılır” gibi (Y9-Dekan Yrd.).

Son üç yıldan beri öğrencilerden harç alınmamasının etkileri üzerine üniversite ve fakülte yöneticilerine bu alanda doğan boşluğun nasıl kapatıldığına ilişkin olarak üniversiteden üniversiteye değişen uygulamalar olduğu görülmektedir. Bazı üniversite yöneticileri bütçeden harç almamaktan doğan eksikliğe göre bir miktar yemek ücretinin öğrenci sayısına göre eklendiğini ifade etmişlerdir. Bu uygulamaya ilişkin sadece iki yönetici böyle bir durumu gözlemlemiştir. Bunun yanında harç alınmamasından kaynaklanan durumun nasıl karşılandığına ilişkin herhangi bir fikri olmayan ya da bilgisi olmayan birçok fakülte yöneticisinin olduğu görülmüştür.

Kütüphane

Çizelge 46’da kütüphane kullanımına ilişkin üniversite yöneticilerinin görüşleri verilmiştir. Üniversite ve Fakülte yöneticileri ile yapılan görüşmelere göre bilgiye erişim bakımından veri tabanlarına erişimin yeterli düzeyde olduğunu belirten yönetici oranının % 80,8 olduğu gözlenmektedir. Son yıllarda dijital kaynaklara olan talebin daha fazla olduğu belirten yönetici sayısı ise 12’dir. Veri tabanlarına ulaşım konusunda yüksek bir orana ulaşılmış olmasına rağmen kütüphanesinin yeterli olduğunu söyleyen üniversite yönetici sayısının oranı % 57,7’dir.

Çizelge 46.

Kütüphane Kullanımına İlişkin Veriler

Yönetici Kodu	Kütüphane Yeterli	İsteklerimiz Dikkate Alınmıyor	Veri Tabanlarına Ulaşıyoruz	Dijt. K. Talebi Fazla	Basılı Kaynaklar Önemli
Y1				1	
Y2	1		1		
Y3	1		1		
Y4	1	1	1	1	
Y5	1	1	1		1
Y6	1	1	1	1	1
Y7	1	1	1	1	
Y8	1	1	1	1	
Y9		1	1	1	
Y10	1	1	1		
Y11					
Y12			1	1	
Y13	1		1	1	
Y14					
Y15	1		1		

Y16					
Y17		1	1	1	
Y18	1	1	1		
Y19	1	1	1		
Y20		1	1		
Y21		1	1	1	
Y22			1	1	
Y23	1	1	1	1	
Y24	1	1	1		1
Y25	1	1	1		
Y26					
Toplam	15	15	21	12	3
%	57,7	57,7	80,8	46,2	11,5

Yöneticilerin % 57'si kütüphane konusunda görüşlerinin alındığını ifade etmektedir. Üniversitelerdeki kütüphanelerin basılı kaynaklara ulaşma oranının, dijital kaynaklara erişimde ulaşılan oranın gerisinde kaldığı belirtilmektedir. Dikkati çeken konu kitapların alınma biçiminin harcama kurallarına bağlı oluşu nedeniyle harcama yapma konusundaki zorluk olduğu göze çarpmaktadır. Bu alan en kalitelinin en uygun fiyatla alınabileceği ürünler olmaktan çoğu zaman tek bir yayınevinin söz konusu olması, ihale şartlarının oluşmamasına neden olmaktadır. Kütüphane konusunda bazı yöneticilerin görüş ve düşünceleri şunlardır:

Merkezi bir kütüphane var. Biz bir okuma salonu gibi bir yer oluşturduk öğrencilerin çalışabilecekleri. Bu konuda da Rektörlüğün merkezi kütüphane olsun isteği vardı. Hatta Akademik Dergiler de bir sosyal bilimler ve bir de fen bilimleri olmak üzere ikiye düşürüldü. Bizim eskiden fakültenin çıkardığı bir dergi vardı. Kütüphaneden öğretim üyelerinin isteklerini her yıl alıyoruz, kütüphaneye bildiriyoruz. Onlar da normal bir ihale gibi bir ihaleye çıkıyorlar. Üç yayınevi başvurursa ihale yapabiliyoruz ama özgün ve tek bir yayınevinin çıkardığı bir kitapsa alamıyoruz. Veri tabanları ayrı bir biçimde basılı kaynaklardan farklı yıllık olarak alınıyor. Kitap alımlarında iyiyiz. Bazen Ankara'daki üniversitelerin bile bizim aracılığımızla kitap aldığı oluyor. İhale usulü bazen engelleyici olabiliyor. Herşey için ihaleye çıkmak zorunda kalıyorsunuz. Vakıf üniversitelerinde mütevelli heyeti var. Onlar karar verdiğinde alınabiliyor (Y6-Dekan).

Öğretim üyelerimiz isteklerini belirli zaman aralıkları ile isteyebiliyorlar. Bu konuda çok sıkıntı olduğunu düşünmüyorum. Hocalarımız kitap, araç gereç ihtiyaçlarını projelerin bütçesinden de karşılayabiliyorlar. Son 10 yılda özellikle veri tabanlarının daha fazla kullanıldığı kesin. Kendim kişisel olarak veri tabanlarını sık kullandığımı söyleyebilirim (Y7-Dekan).

Bir kere üniversite yılda iki defa fakültelere bir duyuru çıkarıyor kütüphaneye alınmasını istediğiniz kaynaklar, olmasını istediğiniz dergiler. Onları biz iletiyoruz mutlaka. Onlarda karşılıyor. Hemen hemen hepsinin alındığını söyleyebilirim. Her fakültede olmayabilir

ama biz özel bir alanız. Türkiye’de de ilk kurulan alanlardan biriyiz. Dil ve konuşma merkezlerini Türkiye’de tanıtan kuran biziz. Çok özellikli alanlar olduğu için kendi alanımıza ilişkin kaynak bulmak bazen zor olduğu için bir de biz küçük bir kitaplık oluşturduk orada da bine yakın kitabımız var. Öğrencilerimiz rahat etsin diye. Örneğin TÜBİTAK’ a yaptığımız bir proje kapsamında bilimsel kaynak gerektiğinde iki bin liralık bir kaynağı bunların alımı için kullanıyoruz öğrencilerimiz yararlansın diye. Aynılardan bazen kütüphaneye de aldırıyoruz. Bunu sağlamaya çalışıyoruz. Şu anda basılı kaynaklar daha fazla alınıyor. Sanal kaynaklarla ilgili bizim fakültemizde bunlara ulaşmak ile ilgili sıkıntı olmadığı için gençler bunlara ulaşabiliyorlar (Y5-Dekan).

Programların Açılması Ya da Kapatılmasına ilişkin Ölçütler

Araştırma kapsamında görüşme yapılan üniversitelerde yeni bölüm açılması konusunda en fazla belirleyici olan kurumun Yüksek Öğretim Kurulu olduğu belirtilmiştir. İkinci önemli ölçüt ise dünyadaki gelişmeler olarak ifade edilmiştir. Yeni bölümün açılması konusunda akademik ölçütlerin yanında önemli görülen konunun mezunların iş bulabilme durumunun etkili olduğu belirtilmektedir. Çizelge 47’de yeni bir programın açılmasına/kapanmasına neden olan faktörler verilmiştir.

Çizelge 47.

Yeni Bir Programın Açılmasına/kapanmasına Neden Olan Faktörler

Yönetici Kodu	YÖK’ün Belirlemesi	Dünyadaki Gelişmeler	Akademik Ölçütler	İstihdam	Yeterli/Yetersiz Öğretim Üyesi Sayısı	Toplumsal İhtiyacı	Yabancı Dilde program Açanlar
Y1							
Y2							
Y3	1						
Y4			1	1			
Y5						1	
Y6	1			1			
Y7	1	1					
Y8	1						
Y9							1
Y10		1			1		
Y11							
Y12			1				
Y13		1	1				1
Y14							1
Y15		1	1	1		1	
Y16	1			1	1		
Y17		1					
Y18	1						
Y19					1		
Y20							
Y21	1				1		

Y22				1			
Y23	1			1			
Y24		1	1				1
Y25		1	1			1	
Y26	1					1	1
Toplam	9	7	6	6	4	4	5
%	34,6	26,9	23,1	23,1	15,4	15,4	19,2

Görüşme kapsamında birçok yöneticinin vurguladığı konu yabancı dilde eğitim verilmesini önemsedikleridir. Ancak yabancı dil konusundaki sınırlılıkların belirleyici olduğudur. Özellikle büyükşehir üniversitelerinde yabancı dilde programların açıldığı ya da artık son aşamaya geldiği vurgulanmıştır. Yabancı dilde eğitim, yöneticiler açısından saygınlığın ve yurtdışında da tanınma düzeyinin arttığını sağlayan ve yurtdışından öğrenci talebiyle birlikte belirli bir mali gelirin elde edilebileceği bir alan olarak görülmektedir. Yeni bir bölüm açma konusunda üniversite/fakülte bazı yöneticilerin söyledikleri şunlardır:

Şu an için bizim ücretli bölümlerimiz yok. Sadece ilk kez bu yıl yaz okullarının paralı olması düşünülüyor. Yeni konuşacağız ne kadar ücret alınacağına ilişkin. Ama neden olmasın olabilir, Yabancı dille eğitim vereceğimiz programımız şu an YÖK'te bekliyor. Kabul edildiği zaman hemen eğitime başlayacağız. Tabi belirli ücretler tahsil edilebilir. Özellikle yabancı uyruklu öğrencilerden alınmaktadır. Dolayısı ile bu paraları eğitim hizmetini döndürmek için kullanacağız (Y14-Dekan).

Bir bölümün açılması zor, kapatılması daha da bir zordur. Bizim kültürel yapımız gereği açılmış bir bölümü kapatmamız olanaksız. Duygusal bir toplumuz biz. Yeni bir bölüm açma konusunda da yeniliğe karşı ürküyor insanlar. Ama yeni bir bölüm açmaya karar verirken dünyada yer alan ölçütlere bakarak karar veriyoruz (Y13-Dekan).

Bir bölümün açılmasında ya da kapatılmasında YÖK'ün yetkisi oluyor. Burası 30 yıl önce belirli bir örgütlenmeyi gerçekleştirmiş bir fakülte. YÖK öğrencinin talep etmediği bir bölüme öğrenci alınmasına izin vermiyor. Örneğin yeni bir üniversite açılacaksa ve Kimyaya talep az ise orada buna müsaade etmiyor. Bizde de Orta Okullara Yönelik Sosyal Bilgiler Öğretmenliği için öğrenci alamıyoruz. Buna benzer şeyler olabiliyor. Yüksek Lisans, Doktora da benzer şekilde, YÖK izin vermediği sürece açamazsınız (Y18-Dekan Yardımcısı).

Bir programın açılması ya da kapatılması yönünde en son verdiğimiz karar öğrenci sayısından kaynaklandı. Bina artık öğrenci almıyor. Sığmıyoruz. Bağırıyoruz, adeta her yere, YÖK'e sesimizi duyurmaya çalışıyoruz. İkili öğretimin kaldırılması kararı aldık. Öğretim üyesi yok, derslik yok, dedik, önce ilgili bölüm kurullarında bu karar alındı. Sonra Fakülte yönetim kurulu bu kararı aldı. Bazen belirli bir bölümü açmak düşüncesi aklımızdan geçiyor yani öğrenciler iş sahibi olurlar diye düşünerek ama burada böyle bir esnekliğimiz yok. Mekan olarak öğretim üyesi olarak da böyle bir esnekliğimiz yok. İsteddiği kadar gelir getirici yanı olsun istediği kadar popüler olsun böyle bir esnekliğimiz yok (Y21-Dekan).

Herhangi bir programın açılmasında ya da kapatılmasında öncelikle kapatmaktan yana tavır almıyoruz. Bu yıl orta öğretim alan öğretmenliğine öğrenci alınmadı. Çünkü YÖK Fen Fakültelerine öğrenci alımını sağlamak istiyor. Biz bunun yanında Türkçe Eğitimi bölümünü ve Özel Eğitim bölümünü açtık. Niye bu bölümler denirse bizim en büyük paydaşımız Milli Eğitim Bakanlığı. Bu konuda ihtiyaç olduğunu bildiğimizden dolayı burayı açtık. Geçen yıl yapılan sınavlarda ortaöğretim genel müdürlüğü tarafından gönderilen veride en başarılı öğrenciler bizim fakülteden çıktı. Bunun yanında Tarihten, Edebiyat Fakültesinden çıktı. Şunu her zaman söylüyorum: Eğitim Fakültelerindeki öğrenciler daha motivasyonlu oluyor. Öğretmen olmak için geliyor çünkü. Ancak Fen Fakültesi öğrencileri bu konuda daha belirsizlik yaşıyorlar. Çünkü öğretmen olmak çok sonraki hedef haline gelebiliyor. Onların daha çok sanayi ve teknoloji bakanlığı gibi kurumlarla veya özel sektörle, sanayi ile çalışma şansları var. Yetenekli olanlar bunları başarabiliyor (Y23-Dekan).

Mali Özerklik ve Üniversiteler

Çizelge 48’de mali özerklikle ilgili üniversite yöneticilerinin görüş ve düşünceleri 8 kategori biçiminde özetlenmiştir.

Çizelge 48.

Mali Özerlikle İlgili Yönetici Görüş ve Düşünceleri

Yönetici Kodu	Mali Özerklik Yok	Kendi Gelirini yaratın ve harcamasını	Kaynak Kullanım Kolaylığı Olmalı	Güven Önemli	Personeli Seçebilmeliyiz	Öğrenci kont. Belirleyebiliriz	Sistemin Yanlış Olduğunu düşünmüyor	Hesapverebilirlik
Y1	1		1	1				1
Y2							1	
Y3							1	
Y4	1	1						
Y5	1	1	1					
Y6	1	1	1					
Y7	1				1			
Y8			1					
Y9			1					
Y10	1		1					
Y11	1				1	1		
Y12	1		1			1		
Y13	1			1				
Y14	1		1	1				1
Y15		1						
Y16				1			1	
Y17	1	1	1					
Y18	1		1					1
Y19			1				1	
Y20	1		1		1	1		
Y21	1							
Y22	1							

Y23	1		1					
Y24	1							
Y25								
Y26								
Toplam	17	5	13	4	3	3	4	3
%	65,4	19,2	50,0	15,4	11,5	11,5	15,4	11,5

Araştırmaya katılan üniversite yöneticilerinin % 65,4'ü Türkiye'de mali özerkliğin olmadığını ifade etmektedir. Mali özerkliğin olmayışının temel bir mesele olduğu yöneticiler tarafından vurgulanmıştır:

Üniversitelerin temel nitelikte, en büyük sıkıntısı aynı zamanda dünya ile rekabet edebilmesi istenilen üniversitelerin mali ve idari özerk yapıda olmayışı (Y11-Rektör Yardımcısı).

Şu anki sistemin mali bir özerkliği yok. Tabi bu büyük sıkıntılara yol açıyor. Biz tamamen rektöre bağımlı durumdayız. Rektörle iyi geçinmek zorundasınız. Yoksa hiçbir işinizi finanse etmeyebilir. Dekanlar olarak fazla bir yetkimiz yok. Akademik faaliyetlerinizi bir şekilde yürütüyorsunuz ama fakülteyi istediğiniz düşündüğünüz düzeye getiremiyorsunuz. Yetki verdiğiniz zaman o yetki kullanılıyor ve çoğu zaman objektifte kullanılmadığı oluyor. Örneğin çatı katı tadilatını söyledim. İstemezse bir yığın gerekçe sunabilir. Ödenek yok, önceliğimiz değil, başka bir yere kullanmaya karar verdik gibi bir yığın gerekçe gösterebilir size. Finansman modeli içini bu fakülte için değil Türkiye'de nasıl bir model oluşturulmalı ona bakmak lazım. Ülkemizde yükseköğretim parasız ve bunu çok doğru buluyorum. Öğrencilerden herhangi bir ücret alınmıyor. Böyle bir düzenlemeye gittiğinizde üniversitelere daha fazla kaynak ayırmak durumundasınız. Aynı zamanda harcama kolaylığı da sağlamalısınız. Dünya ile rekabet edebilir bir yükseköğretim istiyorsanız bunlar yapılmak zorunda. Şimdi öğretim üyeniz yurtdışı konferanslara gidiyor. Biliyorsunuz her birine kayıt olmanız gerekiyor ve bu 250-300 Dolardan aşağı olmuyor. Ben bunu fakülte bütçesinden karşılayamıyorum. Hoca kendisi karşılıyor bunu. O zaman ben nasıl diğer üniversitelerle rekabet edebileceğim? Basılı kaynakta sıkıntı oluyor alamıyoruz. Öğrenci sayısını bana sormadan istediği kadar artırabiliyor. Ciddi şekilde kaynak artışının sağlanması gerekiyor (Y12-Dekan).

Bir defa mali özerkliğin mutlaka olması gerekiyor. Birçok üniversitede böyle biliyorum ama üniversite düzeyinde merkezi yönetime sıcak bakmıyorum. Başarılı olduğunu da düşünmüyorum. Tadilat çalışması üniversite düzeyinde bütün fakültelerin ihtiyaçları belirlenerek yapılabilir. Yine elektrik ihalesi yine motorin ihalesi, telefon gibi giderler bunlar merkezi yönetim tarafından yapılmalıdır. Bunların dışındaki doğrudan temine gidilen giderler, her fakültenin kendine has giderleri var, örneğin tıp fakültesi başka hiçbir fakülteye benzemez. Ziraat Fakültesi, Veterinerlik Fakültesi, İletişim Fakültesinin bambaşka ihtiyaçları vardır. Her birinin farklı rengi var. Dolayısıyla bunların kendilerine ait bütçeleri alabilmeleri, bunları harcarabilmeleri lazım (Y14-Dekan).

Mali özerklik konusunda tabi konuşulması gerekli durumlar var. Bu sistemin çok atak davranacağımız bir yapısı yok. Çünkü harcamalar belirli bir bürokrasiyi gerektiriyor. Bu prosedür de bazen yapılan işlerin daha pahalı olmasına ve bazı işleri de kaçırmamıza neden olabiliyor. Örneğin girişte otomatik kapım arızalı onu yaptırmam gerekiyor. Onu ben şimdi 12.000 TL'ye yaptırabiliyorum. Ama bunun için belirli bir usulün takip edilmesi gerekli. Bunlar takip edildiğinde de ben onu örneğin 24.000 TL'ye mal

ediyorum. İnsanlar parasını hemen alamayacağını bildiği için ona göre fiyat veriyorlar. (Y22-Dekan).

Üniversite yöneticileri yapılan harcamalar konusunda üniversitenin/fakültenin yöneticisine olan güven duygusunun önemli olduğunu ifade etmektedir. Fakültenin yöneticisi olarak bir öğretim üyesini belirleniyorsa, bu halde bu insana güvenilmesi gerektiğini belirtmişlerdir. Çizelge 48’de mali özerklikle ilgili yönetici görüş ve düşünceleri 8 kategoride düzenlenmiştir. Yöneticilerin % 65,4’ü üniversitelerin mali özerkliğinin olmadığını belirtmişlerdir. Üniversite yöneticilerinin yarısı kaynak kullanımı konusunda kolaylığın olması gerektiğini düşünmektedirler. Üniversitelerin kendi gelirlerini yaratmasını ve harcamasını isteyen yöneticilerin oranı % 19,2’dir.

Üniversite yöneticileri mali özerkliğin yanında idari özerkliğin de önemli olduğunu vurgulamaktadır. Üniversiteye/fakülteye alınacak akademik personelin, kabul edilecek öğrenci sayısının kendilerinin belirlemesi gerektiğini açık bir biçimde belirtmektedirler.

Yine bir fakülte yöneticisi akademik anlamda aynı düzeyde olmasına rağmen üniversite rektörüne verilen yetkilerin dekana verilen yetkilerden kat ve kat fazla olduğunu söylemektedir:

Herşeyin tek kişiye rektöre bağlı olmasını da uygun bulmuyorum. Yani bir dekan da bir rektör kadar akademik bilgilere sahip karar verici olabilecek konumdaki bir insandır. Farkı yoktur. Ancak siz Dekana değil Rektöre yetki veriyorsunuz. Bunun doğru olmadığını düşünüyorum. Her şey için de Rektörün onayını zorunlu tutmak doğru bir yaklaşım değil. Mali özerklikten şunu da anlamıyorum. Devlet bana bütçeyi versin ben onu istediğim yerde kullanayım. Hayır, bunun da doğru olduğunu söyleyemem. Her zaman koltuk, masa, sandalye değiştiremezsin. Değiştiriyorsan niye değiştirdiğinin hesabını vereceksin (Y18-Dekan Yardımcısı).

Amerika’yı yeniden keşfetmiyoruz, bizim temel sıkıntımız, fakülte yöneticilerini potansiyel suçlu gibi görme sorunu. Biz Fakültelere, bölümlere daha rahat bir biçimde kaynak kullanımını sağlayabilmeliyiz. Güvenmeliyiz yöneticimize. Her şey güven üzerine kurulu. Biz ona güvenirsek o da bize güvenecektir. Yani Fakülte yöneticisine belirli alanda yetki veriyorsun o bu yetkiyi kullanarak harcamalar yapıyor, bunu zamanında denetlemiyorsun, illaki bir sorun var anlamında söylemiyorum, sonra da gelecek yıllar kaynak dağıtımı yaparken, bunlar kaynak kullanımında yerinde davranmadı deyip kamu kaynağını kesiyorsun. Tabi böyle bir anlayış yanlış. Bununla bir yere gidemezsiniz. Fakültelere düşen kaynağı da bir düzen içinde dağıtabilirsiniz bunların yolu var. Örneğin bir fizik bölümü için ne kadar kaynak gerektiği fakülteler bazında hesaplanabilir. Bir fizik öğrencisinin maliyeti hesaplanıp, alınan kaynağa göre yıl içindeki harcamalara göre bir öngörü ile belirlenebilir. Yani öğretmen alımlarını örnek vermek gerekirse, Türkiye’de öğretmen eksikliği yok: Maliye Bakanlığı kadro vermiyor, bu yüzden atanmıyor ama eğer öğretmen ihtiyacı varsa kadroyu vermek zorundasın, o zaman Maliye Bakanlığı ile ilgili bir durum bu (Y1-Dekan).

Mali özerkliğin üniversite yöneticilerince, üniversitenin kendi gelirlerini yaratabilmesi ve harcayabilmesi olarak algılandığı söylenebilir:

Şimdi burada sorun şu. Üniversiteler evrensel boyutlu kurumlar. Dünya sürekli değişiyor, küreselleşme dediğimiz şeyle de dünya değişiyor, bu değişimin en fazla hissedildiği yer üniversite. Örneğin Türkiye’de Vakıf Üniversiteleri de devlet üniversitesi. Fakat vakıf üniversiteleri özel statüsünde çalıştığı için siz devlet üniversitesi olarak vakıf üniversitesiyle rekabet edemiyorsunuz. Batıdaki iyi üniversitelerle de rekabet edemiyorsunuz. Şu anda dünyada 5 milyon yabancı öğrenci eğitim görüyor. Bu sayısının 2020 yıllarda 20 milyon olacağı düşünülüyor. Uluslararasılaşma bu kadar önemli. Sizin ülkenizdeki öğrenciler de yurtdışında eğitim görebiliyor. Yurtdışından da sizin ülkenizde eğitim görmek isteyen öğrenciler olacak. Tabi böyle bir eğitim vermek içinde yapılması gerekli bazı işler var. Kendinizi cam fanusun içine koyamazsınız. Sizin de rekabet edebilmeniz için bazı imtiyazların, özerkliklerin olması gerekir. Üniversitelerin kendi gelir kaynaklarını yaratması üniversiteleri özel sektöre peşkeş çekme olarak görmemek gereklidir. Üniversitenin sahip olduğu bilgi birikimiyle özel sektörle iş birliği yapması üniversiteyi daha ileriye götürür. Burada bunu iyi tanımlarsanız, özerklikleri net bir şekilde tanımlarsanız, üniversite bundan fayda görebilir. (Y11-Rektör Yardımcısı).

Mali özerkliğin döner sermayesi çok olan üniversiteler için önemli olduğunu düşünüyorum. Çünkü bu kaynaktan sağlanan gelirlerin harcanmasında sorunlar olabiliyor. Ancak döner sermayesi güçlü olmayan üniversiteler için var olan sisteme göre daha fazla kaynak ayrılması gerekiyor. Bütün üniversiteler için söylenebilir. Özellikle bizim Fen Bilimleri alanında laboratuvarlarımıza daha fazla malzeme almamız gerekiyor. Bu konuda eksikliklerimiz çok. Öğrencilerimize sadece belirli deneyleri yaptırarak bir yere varamayız. Bu alandaki öğrencilerin birçok farklı malzemelerle, çeşitli deney yapma olanakları çok önemli. Aksi takdirde gelişme söz konusu olmaz. Şunu söylemeliyim. Fakültelere bu tür kaynak ayrıldığında bu tür alanlar için daha fazla kaynak ayırmanın yerinde olacağını düşünüyorum. Sosyal bilimler ile ilgili bir bölümle, Fen Bilimleri ile ilgili bölüme aynı ya da yakın miktarda kaynak ayrılmasını doğru bulmuyorum. Benim çok daha fazla miktarda kimyasal maddelere ihtiyaç duyuyorum. Şu da çok önemlidir. Özellikle bu alanda kullanılan girdilerin fiyatları yüksek. Verilen kaynaklarla bunları almak söz konusu olmuyor. Örneğin biyoloji deneylerinde kullandığımız bazı enzimler var, bunların bırakın büyük miktarlarını gramı dahi çok maliyetli olan malzemeler. Bunlar bize gerekli. Ama bunları almak mümkün olmuyor (Y15-Dekan).

OECD üniversite özerkliğini 8 ölçütle tamamlamaktadır. Bunlar (Erdem, 2013: 98);

1.Gayrimenkul ve diğer donanımların mülkiyetine sahip olabilmek, 2. Borçlanarak fon yaratabilme, 3.Yaratılan kaynakları kendi amaçları doğrultusunda bağımsız harcayabilmek 4.Akademik program ve ders içeriklerini belirleyebilme. 5.Akademik personelin işe alınmasına ve işten çıkarılmasına karar verebilmek, 6.Çalışanların ücretlerini belirleyebilmek, 7.Öğrenci kontenjanlarını belirleyebilmek, 8.Öğrenci harçlarını belirleyebilmektir. OECD ölçütleri göz önüne alındığında, Türkiye’de üniversitelerin özerklik düzeyinin çok az olduğu kendiliğinden ortaya çıkmaktadır. Ölçütlerde dikkati çeken nokta 8 ölçütten 5’inin mali nitelikte oluşudur. Bunun anlamı mali özerkliğin olmaması halinde akademik ve idari özerkliğin sınırlı düzeyde olabileceğidir.

Yükseköğretim Finansmanında Dönüşüm

Araştırmaya katılan üniversite yöneticileri yükseköğretimde yaşanan dönüşümün temel nedenleri konusunda şu noktalara değinmektedirler:

1. Kamusal kaynakların yetersizliğinden kaynaklanan açığın gelir yaratılarak kapatılmaya çalışılması,

Devletten para almak zor olduğu için de üniversiteler bu yöne kayıyor, madem para alamıyorum o zaman kendim temin edeyim diyebiliyorlar. Kısa vadeli işlere giriliyor bu bakış açısıyla. Ben yöneticiyken bunu denemeye çalıştım aslında. Arkeoloji bölümü aracılığı ile Merkez Laboratuvarı kullanarak belirli analizler yapıyorduk.(Y1-Dekan).

2. Vakıf Üniversitelerinin yükseköğretim sistemine olan etkileri

Örneğin Türkiye’de Vakıf Üniversiteleri de devlet üniversitesi. Fakat vakıf üniversiteleri özel statüsünde çalıştığı için siz devlet üniversitesi olarak vakıf üniversitesiyle rekabet edemiyorsunuz (Y11-Rektör Yrd.).

Birçok insan artık çocuğunu özel üniversitelere özel okullara göndermek istiyor daha iyi eğitim alsın, dil öğrensın şeklinde (Y9-Dekan Yrd.).

3. Projeye dayalı bilimsel araştırma yapma düşüncesinin giderek yaygınlaşması.

4. Bilimde ve teknolojiadaki hızlı değişime ayak uydurma ve bu yönde gelişme kaygısı.

ABD’de şu an Mars’a gönderilen uydu değişik üniversitelerden 30 bilim insanının bir araya gelerek bizzat üniversitede yapıyorlar uyduyu. Örneğin Güney Kore cep telefonunda dünyayı yönlendiriyor şu an. Siz ona uymak zorunda kalıyorsunuz çünkü sürekli teknoloji değiştiriyor, hızını yakalamıyorsunuz bile.(Y1-Dekan).

5. Yükseköğretimde yaşanan küresel değişimler.

Bir de küresel anlamda değişen şeyler var. Avrupa Birliği kapsamında Erasmus kapsamında buradan aldığınız diplomanın her yerde geçerli olabilmesi için İngilizce programlar açmaya başladık. Özel üniversiteler finansman kaynakları daha yeterli oldukları için bunu daha iyi yapabiliyorlar. Bizim Biyoloji ve Kimya bölümünde önümüzdeki yıldan itibaren İngilizce programlar başlıyor. Türkçe de olacak İngilizce de. Bunun nedeni yabancı öğrencilerin üniversitemize gelmesini istiyoruz. Niye gelmiyor çünkü Türkçe öğretim yaptığınız bir bölüme yabancı öğrenci gelmez. Burada gelip nasıl eğitim alacak? Yabancı dille program açılmasını rektörlüğümüz teşvik ediyor. Hep bizden öğrenci gidiyor gelen öğrenci yok. Çok az. Uluslararasılaşma için bu gerekli bilim böyle bir şey çünkü. Bütün dünyanın kabul ettiği bir üniversite olmak için bu gerekli. Bu öğrenci değişiminin hem gelir kazanma hem de tanınma ihtiyacından kaynaklandığı söylenebilir. İngiltere’de ABD’de bunun için inanılmaz kaynaklar harcanıyor.(Y9-Dekan).

6. Siyasal, kurumsal özendirme ve baskılarla gelir getirici faaliyetlere yönelme isteğindeki artış.

TÜBİTAK, SANTEZ gibi kaynaklar olabiliyor, biz bunları teşvik ediyoruz. Çünkü bu kaynaklarla araştırmanın daha nitelikli yapılması ve ihtiyaçların dış kaynaklardan karşılanması çok önemli.(Y4-Dekan).

Tabi burada söylemem gerekli projeler bizim için bir gelir kaynağı. Zaten rektörlük de bunu söylüyor. Kaynakların kısıtlı olduğunu ve TÜBİTAK'dan Sanayi Bakanlığı'ndan projeler yolu ile deneyin deniyor tabi. Eczacılık Fakültesi olduğumuz için ilaç fabrikaları ile bağlantılarımız oluyor. Onlardan almamıza ilişkin söylemler oluyor (Y22-Dekan).

7. Özelleşmeyi destekleyen, özel sektörün her zaman daha iyi hizmet verebileceği ve zarar etmeyeceği düşüncesinin yükseköğretime sıçraması.

Şu an Türkiye'de tam sayıyı bilmiyorum ama 186 üniversite var ve bunun 108'i çeşitli akademi ve GATA ile birlikte devletin kurumlarıdır. Bizden diğer vakıf üniversiteleri ile rekabet etmemiz isteniyor. Bu üniversiteler hem benim kaynak aldığım yerden pay alıyorlar, hem öğrenciden pay alıyorlar. Bu biraz şuna benziyor. Kişinin elini kolunu bağlıyorsunuz. Hadi dövüş diyorsunuz. Bunun sonucunda ne olabilir. Şu görünüyor. Sistem bu şekilde sürdüğünde devlet üniversitelerinin ürettiği ürünler bunlar sadece mal ve hizmet değil, bizatihi insan kaynağının niteliği düştüğünde, şöyle söylenecek: Bakın bu işler devlet eliyle olmuyor, kalite giderek düşüyor. Bunları da özelleştirelim tarzında bir yaklaşımın kamuoyuna aktarılacağı bir gerçek. Sağlıkta bu biçimde yapılan işin eğitimde de bu yöne doğru gittiğini ve özelleşmenin giderek ön plana çıkacağı bir yapının olacağını düşünüyorum. Bu doğru mudur? Yanlış mıdır? Durduğunuz yere bağlı. Bazı dallar için doğru dersiniz. Ben kendi dalım açısından yanlış derim (Y13-Dekan).

Üniversite yöneticilerinin % 69,2'si iş yükünün arttığını onaylamışlardır. Bu durum alanyazında Olssen ve Peters (2005:325)'in belirttiği yeni liberalizmin üniversiteler üzerinde piyasa ve devletin yeniden yapılanma girişimleri nedeniyle, uzmanlığın daha fazla artmasının ve bundan dolayı öğretim üyelerinin iş yükünün artmasına neden olduğunu açıklamaktadır. Çizelge 49'da yükseköğretimde yaşanan dönüşüme ve iş yüküne ilişkin yönetici düşünceleri verilmiştir.

Çizelge 49.

Yükseköğretimde Yaşanan Değişime İlişkin Yönetici Düşünceleri ve İş Yükü

Yönetici Kodu	Böyle Bir Dönüşüm var.	Bu Dönüşüm özendiriliyor	İş Yükü Artıyor	Rekabete dayalı ilişki artıyor	Rekabet yok.
Y1	1	1			
Y2		1			
Y3	1		1		
Y4	1		1	1	
Y5	1	1	1		
Y6				1	
Y7	1	1			
Y8	1	1	1	1	
Y9	1	1	1	1	
Y10	1	1		1	

Y11	1	1	1		
Y12	1	1	1		
Y13	1		1		1
Y14	1	1	1		
Y15	1	1	1		
Y16			1		
Y17	1	1	1		
Y18	1	1	1	1	
Y19	1	1	1		
Y20	1				
Y21	1		1	1	
Y22			1	1	
Y23	1		1	1	
Y24			1		1
Y25					
Y26	1				1
Toplam	20	14	18	9	3
%	76,9	53,8	69,2	34,6	11,5

Araştırmaya katılan 26 üniversite ve fakülte yöneticisinden 20 yönetici (% 76,9) Türkiye’de yükseköğretimde yaşanan finansmana ilişkin dönüşümü onaylamışlardır. Üniversite ve fakülte yöneticileri, gerek yükseköğretim içindeki üst kurullardan gerekse rektörlük tarafından, çeşitli bilimsel toplantılar aracılığı ile siyasal özneler tarafından özendirildiğini desteklendiğini ifade etmektedirler. Bu duruma ilişkin açıklamalarda bulunan yönetici sayısı 14’tür ve % 53,8’lik bir orana denk gelmektedir.

Yaşanan bu dönüşüme ilişkin bazı yönetici sözleri şunlardır:

Böyle bir yönelim var. Bunu kabul etmek gerekli. Böyle olmasında ABD’deki eğitim pratiklerinin büyük etkisi var. ABD’de sanayi ile entegre olmuş bir yapı var. Özel kaynakların daha fazla kullanılmasına ilişkin, sanayi ile işbirliğinin artmasına ilişkin, proje alma oranlarının artması yönünde resmi ve gayri resmi özendirmeler söz konusu. Bunlar katkı da sağlıyor. Bunun yanlış olduğunu düşünmüyorum. Bütün dünyada bu yönde bir eğilim var. Bizde de olması gerekenin bu olduğunu düşünüyorum. Sanayi bölgelerine yakın bir şekilde kurulan üniversite bölümleri bu yönde gelişimi artırır. Bizde bu sürecin daha yeni yeni gelişmeye başladığını düşünüyorum. Dış kaynaklı projeler de az da olsa alınmaya başladı. Sanayicilerin de bu konuda yeni yeni bilgilenmeye başladığını düşünüyorum. Araştırmaya daha fazla kaynak ve zamanın ayrılması gerekiyor. Sanayicilerin AR-GE sürecine katılımının % 2’lere kadar gelebilmesi önemli. Şu an için bu % 1’ler seviyesinde ve çok yetersiz. Ortak çalışmaların yapılması, işbirliğinin daha fazla olmasının ülkede üretimi artıracak bir etkisinin olacağına inanıyorum(Y15-Dekan).

Öyle bir gayret var. Devletten para almak zor olduğu için de üniversiteler bu yöne kayıyor, madem para alamıyorum o zaman kendim temin edeyim diyebiliyorlar. Kısa vadeli işlere giriliyor bu bakış açısıyla. Ben yöneticiyken bunu denemeye çalıştım

aslında. Arkeoloji bölümü aracılığı ile Merkez Laboratuvarı kullanarak belirli analizler yapıyorduk ama devamı gelmedi. Biz de kavramlar da yerli yerinde kullanılmıyor. Örneğin sanayi ile işbirliği. Yani biz Türkiye’de üniversiteleri kurarken böyle bir şey düşünmemişiz. Sonradan bu endişeler söz konusu oluyor ve bu yöne kayılıyor. Oysa örneğin ABD’de böyle bir kavrama gerek yok zaten üniversite sanayi ile birlikte, sanayi üniversite ile birlikte. ABD’de şu an Mars’a gönderilen uydu değişik üniversitelerden 30 bilim insanının bir araya gelerek bizzat üniversitede yapıyorlar uyduyu. Örneğin Güney Kore cep telefonunda dünyayı yönlendiriyor şu an. Siz ona uymak zorunda kalıyorsunuz çünkü sürekli teknoloji değiştiriyor, hızını yakalamıyorsunuz bile (Y1-Dekan).

Tabiki böyle bir değişim var. Bunu ben yanlış da görmüyorum. Olması gerekenin bu olduğunu düşünüyorum. Son 10 yılda böyle bir eğilimin olduğunu söyleyebilirim. Bu biraz da hocalara bağlıdır Onlar ne kadar fazla proje getirirlerse üniversitenin başka kaynaklardan beslenmesi de söz konusu oluyor. ABD kökenli bir anlayıştır. Hocaların sanayi ile daha fazla işbirliği yapması. Oralardan daha çok haberdar olması istenir. Birlikte çeşitli çalışmaların yapılması gerekir. Gelişme için bunlar gerekli. Tabi paranın da söz konusu olduğu yerler. Bunun olumsuz sonuçları olabilir tabi ki. Olamaz demek mümkün değil (Y7-Dekan).

Yani tabi böyle bir akım var, eğitim üniversiteleri, araştırma üniversiteleri, üçüncü kuşak üniversiteler dediğimizde katma değer üreten, hem fikirsel hem ürün anlamında böyle bir şey var. Hem üniversitelerde hem de vakıflarda var. Tabi zaman alacaktır diye tahmin ediyorum. 5018’in gerçek anlamda uygulanması kolay değil tabi gerçek anlamda bir planmaya geçilmesi. Böyle bir dönüşüm var ama çok hızlı gözüküyor. 5018 kaç yıldır yürürlükte ama hala 10 yıldır uygulanıyor ama gerçek anlamda değil(Y4-Dekan).

Böyle bir değişim söz konusu tabi ki. Devlet üniversiteleri bunu ne kadar yapabiliyor tartışılır. Özel üniversiteler arkasında bir iş adamının desteği olmasa sadece yaptığı projelerle bunları yürütmesi mümkün değil. Şunu görmek gereklidir. Sanayi ile işbirliği yaparak gelir elde etmek, hocalara gelir elde etmek, belirli ihtiyaçları karşılamak bütün bunları karşılamak mümkün mü? Hayır. Tabi ki üniversitenin sanayi ile işbirliği önemlidir. Ancak üniversiteyi doğudan sanayiye bağlamak bağımlı hale getirmemek gerekir (Y23-Dekan).

Son bir buçuk yıldır biz hem lisans düzeyinde hem de yüksek lisans düzeyinde sanayi ile işbirliğine artıracak yönde politikalar belirledik. Bu yönde bir değişim var. Yüksek lisans tezlerinin doktora tezlerinin daha çok sanayide kullanılabilecek alanlarda olmasına ve bu yönde çalışmaların çeşitli araçlarla desteklenmesine, TÜBİTAK’tan bu yönde projeler alınmasının özendirilmesine ilişkin kararlar aldık. Her iki lisans öğrencisine karşılık bir lisansüstü öğrenci sayısına ulaştık ve bu uygulamamız sonuçlar verdi. Buna yönelik bir dönüşüm yaşıyoruz şu anda (Y21-Dekan).

Yükseköğretimin Dönüşümünün Akademik ve Toplumsal Sonuçları

Üniversite yöneticilerine yükseköğretimin finansmanında yaşanan dönüşümün akademik ve toplumsal sonuçları üzerine gözlemleri sorulmuş, bu görüşler doğrultusunda, dönüşümün olumlu yanlarını ifade eden yöneticilerin olması yanında; dönüşümün kamusal

eğitime olumsuz etkilerinin olabileceğini de vurgulayan üniversite yöneticileri bulunmaktadır. Çizelge 50’de üniversite yöneticilerinin yükseköğretimde yaşanan dönüşümün olumlu ve olumsuz yanlarına ilişkin düşünceleri verilmiştir.

Çizelge 50.

Yükseköğretimde Yaşanan Dönüşümün Olumlu ve Olumsuz Yanlarına İlişkin Düşünceler

Yönetici Kodu	Bu Dönüşüm gerekli, destekliyorum	Olumlu yanları var	Değişimin Kamusal Eğitime Olumsuz Etkileri olabilir
Y1			
Y2			
Y3			
Y4	1	1	
Y5		1	
Y6			1
Y7	1	1	1
Y8			1
Y9	1	1	1
Y10	1	1	1
Y11			1
Y12			1
Y13			1
Y14	1	1	1
Y15	1	1	
Y16			
Y17	1	1	
Y18		1	1
Y19	1	1	
Y20	1	1	
Y21	1	1	
Y22			
Y23	1	1	1
Y24	1	1	
Y25	1	1	1
Y26	1	1	
Toplam	14	16	12
%	53,8	61,5	46,2

Çizelge 50’de yaşanan dönüşümün gerekli olduğunu ifade eden 14 yöneticiden ikisinin sosyal bilimlerle ilgili olup, 7’sinin temel bilimler alanı, 5’inin de mühendislik ve sağlık bilimleri alanından olduğu gözlenmiştir. Aksine bu dönüşümün kamusal eğitime olumsuz etkileri olabilir diyen 12 yöneticiden 6’sı sosyal bilimler alanlarına ait fakülte yöneticileridir. Üniversitelerin gelir yaratabilme olanaklarından yararlanabilecek fakülteler, bu dönüşüme

daha yakın durmalarına rağmen sosyal bilimler alanının bu konuda dezavantajlı oluşu, onların konuya daha temkinli yaklaşımlarına neden olmaktadır.

Üniversite yöneticileri yaşanan dönüşümün olumlu yanlarına ilişkin şunlar ifade etmektedir:

1.Yaşanan sürecin üniversitelerin gelir yaratma yeterliliklerini artıracığı düşünülmektedir.

2. Sanayi ile işbirliği eğitim ve araştırmaya aktarılabilirse daha yüksek kazanımlar elde edilebilecektir.

3. Üniversitenin toplumla ilişkisini artacaktır.

4. Proje vb. uygulamalar ülkenin ihtiyaçlarına dönük olarak kullanılabilirse projelerin ürüne dönüşmesi mümkün olacaktır.

5. Üretimin artması için, kalkınma hedefine varılabilmesi için sanayi ile işbirliği mutlaka gereklidir.

6. Uluslararasılaşma ile yükseköğretimin çehresi değişmekte, birbirine mesafe olarak çok uzak olan bilim insanları bağlantılar kurabilmektedir.

Yaşanan sürecin olumsuz etkilerine ilişkin belirlemeler şu başlıklar altında ifade edilmiştir:

1. Gelir elde etme bakımından Temel Bilimler ve Sosyal Bilimler aleyhine işleyen bir süreç yürümektedir.

Tabi bunu yapabilecek fakülteler var. Örneğin eczacılık fakültesi bir ilacın geliştirilmesinde rol oynar ve bu süre içinde ciddi gelirler elde edebilir. Ama bir sosyoloji için bir araştırma yapıldığında kimse size bir kaynak vermez. Çünkü bunun piyasada bir karşılığı yoktur. Üniversiteler sadece karşılığı para ile ölçülebilen şeyler yapan bir kurum değildir. Kısa dönemde nakde dönüşmeyen ama uzun dönemde insanlığın büyük faydalarına neden olacak birçok konu olabilir. Balkan Savaşları üzerine bir çalışmanın parasal bir karşılığı yok. Ama bunu bilmek insanlık için önemli. Bunun için kimse size aferin demez. Ama bu önemlidir. Bunun gibi üniversitenin faaliyetleri sadece para ile ölçülebilen şeyler değildir. Bu araştırmaların yapılmasını devlet üniversitelerini mali olarak destekleyerek gerçekleştirmek zorunda (Y12-Dekan).

Üniversite kendisi gelir yaratma yoluna gidebilir. Ancak bir de gelir konusu olmayan bazı bölümler var. Örneğin Temel Bilimler bundan çok etkilenir. Benzeri bilim alanları ihmal edilir... Mekanik bir yapıyı getirir bu. Bilim bunu kaldırmaz. Şunu her zaman felsefi olarak da söylüyorum, bilimsel bilgiyi ticarileştirebilirsiniz ama bilimi asla ticarileştirmemelisiniz. Bilim ticarileştiği zaman orada ticari işlere uygun ürünler üretilir. Bilimsel bilgi üretilmez. Ama şunu da desteklemiyorum. Sadece bilimin peşine düşülsün.

Hayır. Ülke tarımında sorunlar varsa ben bir bilim insanı olarak buna kayıtsız kalamam. Dünya bilimi şu işin peşinde koşuyor diye onun peşinde koşamam. Bir yandan yayın üretmeliyim, bir yandan kongrelere gitmeliyim, bilimsel tartışmalara girmeliyim ama ülkemin de ihtiyacı olan bilgileri de üretebilmeliyim(Y14-Dekan).

2. Kamu üniversitelerinin özel üniversitelerle rekabet edemeyecek olması, toplumda mutsuzluğa ve ümitsizliğe neden olacaktır.

Özel üniversiteler giderek özellikle belirli branşlarda giderek artıyor. Birçok insan artık çocuğunu özel üniversitelere özel okullara göndermek istiyor daha iyi eğitim alsın dil öğrensın şeklinde. Hükümet politikası şeklinde de bunu yapıyorlar. Kendi üniversiteni kendin yarat gibi bir şey bu. Tabi bize de düşen şeyler var. Bir de küresel anlamda değişen şeyler var. Avrupa Birliği kapsamında Erasmus kapsamında buradan aldığınız diplomanın her yer geçerli olabilmesi için İngilizce programlar açmaya başladık. Özel üniversiteler finansman kaynakları daha yeterli oldukları için bunu daha iyi yapabiliyorlar (Y9-Dekan Yrd.).

3. Üniversitelerin güçlü mali yapıda olanları için yeni bir sınıflandırma yapılabilmesinin üniversitelere zarar vereceği düşünülmektedir.

Bunun yanında şu an tartışılan üniversitelerin A, B, C, D diye sınıflandırılmalarının da çok yanlış olduğunu düşünüyorum. Çünkü bu sınıflandırmanın üniversitenin finansman gücünü de içeren bir yapısı var. Mali olarak güçlü olan üniversiteler sınıflandırmada daha nitelikli görülebilecek. Çok tehlikeli olduğunu düşünüyorum (Y6-Dekan).

4. Vakıf üniversitelerinin ticaretin gelişmediği, nüfusun kalabalık olmadığı yerlere faaliyet göstermemesi, sadece öğrenci talebinin olduğu yerlerde yoğunlaşması olumsuz sonuçlar doğuracaktır.

5. Özel sektörün daha çok palyatif, kar amaçlı, günü kurtarmaya dönük olmaları, maliyetleri düşürebilmek için bilimsel ilkelerden tavizler verebilmeleri.

6. Projelerin getirileri nedeniyle öğretim üyeleri daha çok proje alanlarına yönelmekte, derse girmek istememektedirler.

Eskiden proje zorunlu yapılması gerekli bir alan değildi. Ancak şu an böyle değil. Şimdi neredeyse zorunlu gibi. Çünkü ne kadar böyle çalışmalar yaparsanız o kadar değeriniz artıyor. Şimdi proje yapma isteği fazla olan hocalar derslere fazla girmek istemiyor (Y7-Dekan).

7. Projeye dayalı olarak yürütülen bilimsel faaliyetlerin gerçekten bilimsel gelişmeye ilişkin verimli sonuçlar doğurmaması.

Bir deyim vardır: ‘‘Proje Patlatmak’’. Amaç bu olmamalı. Sadece proje hazırlamakla bir yere varılabileceğini düşünmüyorum. Yapılan projelerin gerçek anlamda sanayiye destek olması, patent alınabilecek somut konular olması, neticeye ulaştırabilecek şeyler olması gerekiyor. Böyle çalışmalar çok olmuyor (Y26-Rektör). Bilim bunu kaldırmaz.

8. Bilimsel faaliyetlerin ticarileşmesi ile birlikte bilimsel bilginin kaybolmaya başlaması.

Şunu her zaman felsefî olarak da söylüyorum, bilimsel bilgiyi ticarileştirebilirsiniz ama bilim asla ticarileştirmemelisiniz. Bilim ticarileştiği zaman orada ticari işlere uygun ürünler üretilir. Bilimsel bilgi üretilmez. Ama şunu da desteklemiyorum. Sadece bilimin peşine düşülsün. Hayır. Ülke tarımında sorunlar varsa ben bir bilim insanı olarak buna kayıtsız kalamam. Dünya bilimi şu işin peşinde koşuyor diye onun peşinde koşamam. Bir yandan yayın üretmeliyim, bir yandan kongrelere gitmeliyim, bilimsel tartışmalara girmeliyim ama ülkem de ihtiyacı olan bilgileri de üretebilmeliyim (Y14-Dekan).

9. Sanayi ile işbirliği üniversitenin gelir ihtiyaçların tamamını çözemeyebilir. Bu yüzden üniversiteyi sanayiye bağlamamak gerekir.

Böyle bir değişim söz konusu tabi ki. Devlet üniversiteleri bunu ne kadar yapabiliyor tartışılır. Özel üniversiteler arkasında bir iş adamının desteği olmasa sadece yaptığı projelerle bunları yürütmesi mümkün değil. Şunu görmek gerekir. Sanayi ile işbirliği yaparak gelir elde etmek, hocalarla gelir elde etmek, belirli ihtiyaçları karşılamak bütün bunları karşılamak mümkün mü? Hayır. Tabi ki üniversitenin sanayi ile işbirliği önemlidir. Ancak üniversiteyi doğudan sanayiye bağlamak bağımlı hale getirmemek gerekir. Sosyal devletin bazı görevleri var. Bunları yerine getirmek zorunda. Sanayi ile işbirliği olması için o zaman Ankara'nın doğusuna üniversite açmamak gerekir. Bunun yanında Eğitim Fakültesi hocasının gidip Teknoparktan bir proje alması söz konusu değil. Ancak istatistik gibi konular olabilir. Böyle bir şey tabi ki söz konusu olamaz (Y23-Dekan).

10. Üniversitenin piyasaysa yönelik işler yapmasıyla birlikte özel şirketler tarafından rakip olarak görülüp gelir getirici faaliyetlerin yasal kurumsal engellerle sınırlandırılması.

Eskiden uygulama eczanemiz vardı. Öğrencilerimizin bu işi öğrenebilmesi için. Bu eczane aynı zamanda öğrencilerimize, isteyenlere ilaç satabiliyordu. Dolayısıyla oradan gelen bir gelirimiz vardı o elimizi rahatlatıyordu. Üniversitenin de hatırı sayılır bir gelir elde etmesine neden oluyordu. Ama tamamen üniversite harcamalarına kullanılıyordu. Fakat zamanla civardaki eczaneler rekabetin daha da artması sebebiyle bu eczanenin ilaç satmasına engel olmaya çalıştılar. Aslında piyasadaki eczane sayısının artması nedeniyle karlılık oranları düşünce bunu fakülte deki eczanenin faaliyetlerinin neden olduğuna ilişkin bir algı oluştu. Ben şu an eczanemden para kazanmıyorum. Çünkü SGK ilaç paylarını bana geri ödemiyo. Eczanemizin ruhsatını aldık ancak çalışma izni yok. Dolayısıyla eczane sadece staj yapılmasını sağlıyor. Başka bir katkısı olmuyor. Tabi rektör buna benzer şeyler söylüyor ama döner sermaye geliri elde edebileceğim eczaneme sağlık sistemi izin vermiyor dolayısıyla böyle gelir elde edebilecek bir alanım yok. Meslek Odaları bizim burada eczane çalıştırmamızı istemiyor (Y22-Dekan)

Üniversite kendi kaynaklarını yaratabilir mi? Ziraat Fakültesi yapabilir. Mal ve hizmet üretebilir. Ancak aynı işi yapan özel şirketlerle rekabet etmek zorundadır. Bu çok zor görünüyor. Kendi deneyimimden söyleyeyim. Biz daha önce çalıştığım üniversitede süt vb. ürünler üretmeye çalıştık ancak sınırlı olanaklarla bunu yapıyorduk. Bodrum katında ürün elde ederek piyasa ile rekabet edemezsiniz. Sadece üretim değil, dağıtım ve pazarlama aşamaları da oldukça önemli. Üniversiteler böyle örgütlenmiş değil. Örneğin işçi çalıştıracaksınız. Özel sektörde ve kamu sektöründe istihdam farklılıkları var. İstedığınız zaman işten çıkaramazsınız (Y2-Rektör Yrd.).

11. Yükseköğretimdeki dönüşüm bu haliyle devam ederse taşra üniversitelerinden birçoğu varlığını koruyamayacaktır.

Kurul (2012: 335), eğitim ve bilginin toplumun tüm toplumsal kesimlerince ulaşılabilir olması ve finansmanının kamuca sağlanması söz konusu iken, bunun 1980 sonrası iktisadi ve ve politik koşullar nedeniyle hangi nedenlerle ve kim için dönüştürüldüğünün anlaşılması gerektiğini belirtmektedir. Emekçi sınıflar açısından, kamusal eğitim, ikincil bölüşüm ilişkilerinde kendi lehlerine sonuç üretmesi nedeniyle sürdürülmesi gerekirken, kapitalizmin dayattığı koşullar nedeniyle, sermaye sınıfının eğitimi, meta düzeninin içine dahil etmek istediğini ifade etmektedir (Kurul, 2012: 336).

İş Yükünün Artış Nedenleri

Yükseköğretimde yaşanan dönüşümün temel göstergelerinden biri, büyüyen öğrenci sayısı ve artan proje yapma baskısı sonucu oluşan iş yükü artışıdır. Yöneticilerin % 69,2'si akademisyenlerin iş yükünün sürekli arttığını yükseköğretimdeki finansman değişimi ve bilimsel araştırmaların projeler üzerinden yürütülmesine dayanan yapının kaçınılmaz olarak artırdığını ifade etmektedir. İş yükünün artış nedenleri üniversite ve fakülte yöneticilerinin belirttikleri durumlara göre çeşitli nedenlerden kaynaklanmaktadır:

Üniversite yöneticileri iş yükünün artışına ilişkin olarak aşağıdaki nedenleri belirtmektedirler:

1. Öğrenci sayısının artmasından kaynaklı, ders yükünün artması.

Yani bizim fakültenin öğrenci sayısı birçok üniversitenin toplam öğrenci sayısından fazladır. Örneğin TOBB'un bütün öğrenci sayısı 4500; Gebze İleri Teknoloji Enstitüsünün öğrenci sayısı 3500. Bizim 7500 civarında öğrencimiz var. Bu kadar öğrenci almak yerine kontenjanın kısılması için uğraşıyoruz. Bu kadar popüler olunca, yeri de güzel olunca talep çok fazla oluyor. Aşırı derecede şişmiş patlamak üzere olan bir yapı ortaya çıkıyor. Daha önce söylediğim öğretim üyesi başına düşen öğrencinin yüksekliğinin sebebi de bu. Bir mühendislik fakültesinde böyle olmaması gerekiyor. Hocanın öğrenci ile göz teması kurması, bir usta çırak ilişkisi olması gerekiyor. Biz bu isteğimizi Rektörlük aracılığı ile YÖK'e bildiriyoruz ama bugüne kadar hiçbir olumlu gelişme bu konuda olmadı (Y21-Dekan).

Fakülteden fakülteye değişen bir iş yükü var. Bizde ders sayısının fazla olmasından dolayı iş yükü var. % 90 oranında ders yükünden kaynaklı (Y16-Dekan).

2. Akademik yükselme ölçütlerinin ağırlaşması, bilimsel yayın yapma isteği ve projeye dayalı bilimsel araştırma faaliyetlerine daha fazla katılabilme kaygısı.

Özellikle kendi alanıma da girdiği için bu konularda rahat konuşabiliyorum. İngilizler şöyle söyler: "Publish or Perish" ya da "yayınla ya da yok ol" (Y18-Dekan Yrd.).

Üçüncü kuşak üniversiteler, teknoloji transfer ofisleri, sanayi ile işbirliği kapsamında, sanayi destekli projeler, hakemlikler, danışmanlıklar, dinamizm artıkça hocalarımızın iş yükü artıyor. Özellikle uygulama alanı yüksek olan alanlar için bu geçerli tabi. Yurt içi yurt dışı networkler, artık eskisi gibi değil tabi ki dünyanın bir ucundaki araştırmacılarla işbirliği halinde büyük projeler yürütebiliyorsun bu işler tabi büyük zaman vermek gerekiyor. Rekabet tabi ki bilgiye dayalı rekabet, araştırma süreçlerindeki rekabet değişen gelişen koşullar insanlar tabi kendilerini birtakım şeylerin içinde varlıklarını sürdürme, TÜBİTAK projeleri için baya emek vermeniz gerekiyor. Kimse sizin bir şeyi önünüze koyup vermiyorlar, bir şeylerin elde edilmesi için de hocaların çaba sarf etmesi gerekiyor ki, yapıyorlar onu da (Y4-Dekan).

3. Bilişim araçları bilgisayar, internet vb. teknolojinin gelişimi ile birlikte iş yükünün artması.

Akademisyenlerin iş yükü işin doğası gereği artıyor. Sadece proje kapma yarışı anlamında değil. Örneğin ben araştırma görevlisi olduğumda bilgisayar henüz yoktu. Bilgisayarla çalışma gibi bir perspektif de yoktu. Ama bugün günün 8 saatini ben bilgisayar başında geçiriyorum. Baktığınızda iş yükümün epey bir arttığı belli oluyor. Eskiden belirli raporları sekretere yazdırırdım ama şimdi bilgisayarla ben yazmak durumundayım. Bu yeni dünyanın getirdiği bir süreç (Y22-Dekan).

4. Yeterli geliri elde edemediği için gelir getirici faaliyetlere yönelmenin yolaçtığı sorunlar.

Tabi Türkiye’de üniversite öğretim üyelerinin gelir seviyesi oldukça düşük. Bizim akademik sistemimizin diğer ülkelerden geri kalır tarafı yok. Öğretimimiz, yayın kalitemiz benzer şekildedir ama gelirlerimiz benzer değil. Örneğin Türkiye’de yeni bir yardımcı doçentin araştırma yapmasını bekleyemezsin. Çünkü aldığı ücret kiraya ancak yetiyor. Bunun için de ne yapıyor? Gelir getirici başka faaliyetlere yöneliyor. Proje peşine düşüyor vb. O zaman akademik işlere ayıracağı zaman azalıyor. Özlük haklarının iyileştirilmesi lazım ve bunun acil bir biçimde yapılması lazım (Y12-Dekan).

Öğretim üyelerinin maaşlarını da belirtmeniz gerekir. Bir mühendis mezun olup işe başladığında 3000 TL ile işe başlar. Biz de Yardımcı Doçent 2600 TL maaş alıyor. Yani hoca öğrencisinden daha az maaş alıyor. 12 yıllık bir profesör 5000 TL civarında maaş alıyor. Örneğin dekanlık için 140-180 TL’lik bir ek ödeme alıyoruz. Bunlar çok düşük, düzeltilmesi gerekir. Burada kalan insanlar fedakarlık duygularıyla, içlerindeki idealizmle burada kalıyorlar. Aslında dışarıda çalışabilseler emin olun buradakinin daha yüksek maaş alabilirler. Giderler geriliyor maaşlarımız. Bu durumda burada fazla öğretim üyesi tutamazsınız. Giderler. Bugün gelir çok önemli yaşamda. Özellikle asistanlar geçinemiyorum diye ayrılanlar oluyor. Özlük haklarının iyileştirilmesi öncelikli olarak düşünülmelidir.(Y25-Dekan).

İş yükünün artması ile birlikte pratikte çözümlenmesi gerekli birçok sorunun da meydana geldiği yöneticiler tarafından vurgulanmaktadır.

Bu sorunlardan biri yükseköğretime olan talebin özellikle belirli üniversiteler üzerinde yığılmasından dolayı, kontenjanların yüksek belirlenmesi sonucunda artan ders yükü miktarıdır. Özellikle yöneticiler, akademisyenlerin ağır ders yükü karşısında bilimsel araştırmalar için gerekli zamanı ayıramadıklarını ifade etmektedir. Oysa üniversite,

akademisyenin bilimsel araştırma yapmaması halinde varlığını sürdüremeyeceği bir yapı niteliğindedir. Bu durumun özellikle Sosyal Bilimler alanında dile getirildiğini söylemek yanlış olmaz. Bu konu ile ilgili olarak bir yönetici şunları ifade etmektedir:

Aynı zamanda bizim gibi fakültelerde yayın yapmak bir Fen Fakültesi'ndeki hocaya göre daha zor. Örneğin Mühendislik Fakültesi'nde 10 kişi bir araya gelip bir proje yapabilirler. Bir kişi literatürü, bir kişi laboratuvar çalışmalarını yapabilir ve bunları yayımlayabilecekleri birçok yer var. Bizim yayımlayabileceğimiz yer sayısı da sınırlı. Bu bakımından da Sosyal Bilimler dezavantajlı duruma düşüyor. Bu anlamda Sosyal Bilimler bence öğrenci sayıları azaltılarak desteklenmeli (Y6-Dekan).

Diğer önemli bir durum; üniversitelerin öğretim üyesinin ne kadar olacağına ilişkin sayının temel belirleyicisinin öğrenci sayısı olduğu görülmektedir. Oysa bugün üniversitelerin sadece mesleki yeterliliklere sahip insanlar yetiştirmenin yanında, bilimsel yayın yapmak gibi hedefleri de vardır. Konu ile ilgili şu çarpıcı ifadeler dile getirilmiştir:

Öğrenci sayısı önemli tabiki. Bu öğrencilere harcanacak o doğal. Bir de çıktı önemli. Bu çıktı bazen projeden para şeklinde olabilir, bir de makale açısından olabilir. Biz onun kavgasını çok veriyoruz şimdi. Örneğin kadro isterken üniversite YÖK'ten, YÖK hemen Kimya ve Biyolojinin üzerini çiziyor. Niye? Sayı fazla. Nasıl? Hoca başına düşen öğrenci sayısı sizde fazla örneğin ODTÜ'de fazla, Gazi'den fazla o yüzden hemen üzerini çiziyorlar. Ben de dedim onların da bizim de az. Biz de isteyeceğiz onlar da isteyecek. Onların yüzünden bizim üzerimizi çizmenin bir anlamı yok. Ama yayına baktığınız zaman benim fakültem senede 200 300 civarında uluslararası düzeyde endekslere dayalı makale üretiyor. Türkiye diyor ki ben 19. luğa, 16. sıraya doğru geliyorum diyor, onu diyorsa bizim sayemizde diyor. Bu da bir çıktı buna da bakmak lazım. Biz bunların hepsini düşünüyoruz. Araştırma sonucu bir AR-GE olabilir bir de yayın olabilir (Y24-Dekan).

Odabaşı, Fırat, İzmirli, Çankaya ve Mısırlı (2010: 137) yükseköğretimde uluslararasılaşma, girişimci ve özerk üniversite, yaşamboyu öğrenme, öğrenci merkezli eğitim gibi kavramlarla ile öğretim üyelerinin görev ve sorumluluklarının ve buna koşut olarak da iş yüklerinin arttığını belirtmektedir. İş yükünün büyük artışına rağmen akademisyenlerin gelir düzeylerinde belirgin iyileştirilmelere gidilmemesi, akademisyenlerin gelirlerini arttırmak için daha fazla ek ders vb. çabasına girmesi iş yükünün daha artmasına neden olmaktadır.

Vakıf Üniversitelerinin Yükseköğretim Sistemine Etkileri

Dünyada yükseköğretimin piyasalaşması bağlamında özel yükseköğretim kuruluşlarının ekonomik genişleme ve yükseköğretime olan talep sonucunda baş döndürücü bir biçimde arttığı görülmektedir. Bu durum beraberinde birçok soruyu akla getirmektedir. Yükseköğretimde piyasa güçlerinin genişlemesi ile birlikte devletin rolü de değişmeye başlamıştır. Özel yükseköğretim kuruluşlarının neredeyse bütün ülkelerde öğrenci harçlarına dayanan bir sistemi öngörmesi, kalite ve etkililik vurgularıyla performansa dayanan

sözleşmeler yapması, proje seçiciliği ve belirli finansman formülleriyle faaliyetlerini sürdürmeleri, devletin de benzer yapı ve süreçlere başvurmasına zemin hazırlamaktadır (Mendiola, 2012: 16-19). Özel yükseköğretim kuruluşlarının her ülkede çoğu zaman benzer ama ülke özelinde farklı bazı pratikleri de gündeme getirdiği görülmektedir. Örneğin Çin’de özel yükseköğretim kurumlarının daha çok yerel düzeyde meslek yüksekokulları açma yoluna başvurdıkları gözlenmektedir (Zha, 2012). Üniversite ve fakülte yöneticilerinin Vakıf Üniversitelerine ilişkin gözlemleri, yapılan görüşmeler bağlamında, iki temel başlıkta ifade edilebilir. Bunlardan birincisi gerek devletin sağlamış olduğu olanaklar nedeniyle, gerekse yasal mevzuatın verdiği boşluklar nedeniyle devlet üniversiteleri ile vakıf üniversitelerinin aynı zemin üzerinde rekabet etmedikleri ve hatta açık bir haksız rekabet durumu olduğuna ilişkin düşünceleridir. İkinci olarak belirli konularda vakıf üniversitelerinin kamu üniversitelerine göre üstün oldukları noktalar olduğunu ve bu gibi üstünlüklerin gerek mali olanaklar açısından gerekse yasal düzenlemeler yolu ile kamu üniversitelerine sağlanması gerektiği bunun olmaması durumunda yükseköğretim sisteminde devletin yerini ve ağırlığını kaybedeceğine ilişkin bir algının olduğu söylenebilir. Kurul (2012: 342), Türkiye’de kamu yönetişimi anlayışı ile eğitim, sağlık, sosyal konut gibi pek çok kolektif hizmetin, bürokrasi, sivil toplum örgütleri ve özel sektör gibi çok aktörlü belirsiz bir yapıya devredildiğini belirtmektedir. Türkiye genelinde yapılan merkezi sınavlar, yüksek statülü ve gelirli mesleklerin kapılarını aralayan mekanizmalar olduğundan öğrenciler, öğretmenler, yöneticiler ve okullar hatta üniversiteler, birbirlerinin rakibi olmuşlardır (Kurul, 2012: 343).

Üniversite ve fakülte yöneticileri bu haliyle bu yapının tekrar düzenlenmesi gerektiğini, vakıf üniversiteleri ile kamu üniversitelerinin eşit, belirli hakların kamu üniversitelerine de tanındığı bir zeminin yükseköğretimin gelişmesine engel olan belirli durumları ortadan kaldıracığına ifade etmektedirler. Vakıf üniversiteleri ile ilgili olarak aşağıda belirtilen olumsuz ya da haksız rekabet unsurlarını ifade etmişlerdir.

1. Vakıf üniversitelerinin çoğunluğu kar amacı ile hareket etmektedirler. İçlerinden ancak 10-15 tanesi vakıf üniversitesi olabilir, diğerleri özel üniversite mantığı içinde hareket etmektedirler.

Vakıf üniversiteleri şunu yapıyor. Çantacı diploma programları var. İstanbul’da yerleşik bir Vakıf Üniversitesinin Tarsus’ta Yüksek Lisans programı olamaz. Bütün hocaları İstanbul’da. Nasıl yapıyor bunu? Çankırı’da eğitim programları açıyor. Kendi gelirini yarat dediğiniz zaman süreç buralara geliyor. Tabi bu yüzden bir standart kalmıyor. Tabi burada YÖK ne yaptı. Tezsiz Yüksek Lisans programlarına doktora girmeyi kaldırdı. Tabi yok sayamazsınız bunları ama standardını yükseltmeye çalışırsınız.

YÖK'te bunlara doktorayı engelleyerek standardı yükseltmeye çalıştı. Standardı bir dereceyi itibarsızlaştırmak için yapmazsın (Y12-Dekan).

2. Vakıf üniversiteleri kurulurken gerekli olan yeterlilikleri tam olarak yerine getirmemekte, yasal düzenlemelerden kaynaklanan boşluklar yardımıyla, mümkün olan en az harcama ile kurulabilecek alanlara ya da öğrenci talebinin yoğun olduğu alanlara yönelmektedir.

Tabi ben bir başka noktaya dikkat çekmek isterim. Vakıf Üniversitesi akademisyeni nereden alıyor? Bugün benim fakültemdeki hocalarımdan birçoğu bu üniversitelerdeki derslere giriyor. Böyle olmaz. Vakıf Üniversiteleri de ellerini taşın altına koymalı ve sorumluluk almalı. Akademisyen yetiştirmeliler. Temel Bilimler açılması zorunlu alanlar olmalı. Bakıyorsunuz Vakıf Üniversitesinde Ziraat Fakültesi yok. Ama bir de bakıyorsunuz Tarım İşletmeciliği bölümü açmışlar. Neden? Tarım para getiriyor, danışmanlık para getiriyor. Böyle bir şey yok. Tarım İşletmeciliği bölümünü Ziraat Fakültesi olmayan bir üniversite hele hele hiç açamaz. Dolayısıyla Türkiye'de Vakıf Üniversitelerinin masaya yatırılması gereklidir. Şu anki nerdeyse illegal durumlarının düzenlenmesi gerekiyor. Yasal düzenlemelerle bu yapılabilir. İyi bir mevzuatla ülkeye fayda da sağlayabilirler. Bu anlamda destekliyorum sıcak bakıyorum. Ama şu anki statülerini kesinlikle yanlış buluyorum (Y14- Dekan).

Vakıf Üniversitelerinin gelecekte ne gibi etkileri olabilir onunla ilgili çok fazla şey söyleyemem ama uyulması gerekli ölçütler konusunda bazı farklılıklar var. Örneğin biz kadro seçimi yaparken belirli kontenjanlara uymak zorundayız. Örneğin iki kardiyologdan fazla alamayız çünkü kadro verilmemiş. Oysa Vakıf Üniversitesinin böyle bir sınırlaması yok. Vakıf Üniversitelerinin kuruluş amacına ve niyetine bakmak lazım diye düşünüyorum. Belirli denetim ölçütlerini yerine getirmeleri gerekir ve bunu yerine getirmeyenlerin de engellenmesi gerekir. Ticari bir amaçla kuruluyorsa buna karşıyım. Ticari amaçla kurulanlar da var ve bunların çok iyi denetlenmesi gerekiyor (/17-Dekan Yrd.).

Devlet üniversitelerinin yanında Vakıf Üniversiteleri de olsun. Şu an var olan Vakıf Üniversitelerinden sadece 10-15 tanesinin gerçek anlamda vakıf üniversitesi olduğunu söyleyebiliriz. Diğerleri aslında özel üniversitedir. Öğrenciden aldığı harçlarla faaliyetlerini sürdürmeye çalışmaktadır. Bazıları kaliteli bir eğitim verirken, bazılarının kalitesi tartışma götürür. Ancak Vakıf Üniversiteleri Türkiye'de açık olan yükseköğretim talebini bir nebze karşıladılar. Böyle bir yararları da oldu. Olumlu yanları da var. Ne kadar vakıf mantığı ile çalışıyorlar bunun iyi ortaya koyulması gerekiyor. Vakıf üniversitesinin çok daha net biçimde tanımlanması gerekiyor. Sadece diploma veren yerler haline gelmemeli üniversite yoksa büyük tartışma götürür (Y26-Rektör).

3. Devletin kamusal kaynaklardan vakıf üniversitelere pay ayırması kamu üniversitelerinin aleyhine işleyen bir süreçtir. Bu durum kamu üniversitelere ayrılacak kamusal payı olumsuz etkilemektedir.

Vakıf Üniversiteleri şu an ki haliyle tam bir haksız rekabet örneğidir. Bunu açık ve net söylemeliyim. Vakıf Üniversitelerinin kurulmasını sağlayacak yasal bir dayanak da yok şu an. Vakıf Üniversiteleri şu anda illegaldir. Ama Vakıf Üniversiteleri olsun. Tabi dünyadaki gidiş bu yönde. Ama Vakıf Üniversiteleri, nerdeyse benim kadar devletten

destek alıyor şu an. Hem devletten destek, hem öğrenciden harç alıyor, hem de sanki keyif bağışlar gibi devletten aldığı desteği öğrenciye burs olarak veriyor. Tabi birinci dilimde (en başarılı öğrencileri) öğrenciyi alıyor (Y14-Dekan).

4. Vakıf üniversiteleri kamudan yardım alabilmek için gerekli ön şart olan burs verme koşulunu haksız biçimde kullanmaktadır. Burslar maddi durumu iyi olmayan öğrencilere verilmek yerine, yükseköğretim sınavından en yüksek puan alan öğrenciler tercih edilmekte ve kamu üniversitelerine göre daha başarılı öğrenci kaynağını kendilerine çekmektedirler. Üniversite yöneticileri bu nedenle kamu üniversitelerindeki öğrenci profilinde değişimler yaşandığına ilişkin görüşleri vardır.

Devlet üniversiteleri ve Vakıf üniversiteleri eşit koşullarda yarışmıyorlar. En temel konulardan biri Vakıf üniversiteleri % 100 burslarla ve bunun yanında öğrencilere yapılan yardımlarla öğrenciyi çekebiliyor. İyi öğrenciyi. Bizim böyle bir şansımız yok. Bizim de böyle burs sağlama olanağımız olsa ben o öğrencilerin Vakıf Üniversitelerine gideceğini zannetmiyorum. Tabiki bize büyük devlet üniversitelerine gidecekler. Vakıf üniversiteleri bir bu şekilde öğrenci alıyor bir de maddi durumu iyi olan öğrenciyi alıyor. Bu da iyi bir durum değil. Çünkü öğrenciler arasındaki başarı farkları yüksekse yani ranj yüksekse orada da eğitim kalitesi düşer. Vakıf üniversiteleri aslında daha düşük akademisyen sayıları ile iş döndürmeye çalışıyor. Biz bu konuda daha iyiyiz aslında. Akademisyen sayısı olarak daha güçlüyüz (Y25-Dekan).

5. Vakıf üniversiteleri öğretim üyesi ihtiyacının büyük bir bölümünü kamu üniversitelerinden sağlamaktadır. Öğretim üyesi yetiştiren vakıf üniversite çok azdır. Bu durum aynı zamanda kamu üniversitelerindeki birçok öğretim üyesinin kısmi zamanlı vakıf üniversitelerinde çalışmasına neden olmakta ve kendi üniversitelerine ayıracağı zamanı olumsuz etkilemektedir. Aynı zamanda öğretim elemanı sıkıntısına yol açmaktadır.

Çoğu Vakıf Üniversitesi faaliyetlerini devlet üniversitelerinin öğretim üyeleri aracılığı ile yürütüyorlar. Onlar olmasa belki yürütemeyecekler. Bir bölüm açılıyor bakıyorsunuz bu bölümün kadrolu öğretim üyesi yok veya bir tane var diğerleri kamu üniversitelerinden geliyor. Biz genelde izin veriyoruz böyle kısmi zamanlı görevlendirmelere ancak eğer bizim ihtiyacımız varsa göndermemiz pek mümkün olmuyor. Öğretim üyesi fazlalığı varsa, ders yükünü de dolduramıyorsa ve talep de varsa gönderebiliyoruz (Y18-Dekan Yrd.).

Özel Üniversiteler öğretim üyelerinin % 90' nını kamu üniversitelerinden elde ediyorlar. Bizim Yönetim Kurullarımızda en fazla konuşulan konulardan biri öğretim üyelerinin özel üniversitelere görevlendirme onaylarıdır. Birçok hoca buralarda çalışmak için 3-4 saatlik izin istiyorlar. Aslında bunlara izin verilmemesi gerektiğini düşünüyorum. YÖK'ün bir eksikliği bir bölüm açarken 3 öğretim üyesi zorunluluğu var. İlk sınıf için sorun olmuyor. Ancak üçüncü sınıfa geldiği zaman 8 ayrı alan öğretim üyesi gerekiyor. Nereden bulunacak? Ankara Üniversitesi, Gazi Üniversitesi, Hacettepe Üniversitesi'den bulacak. Bunun doğru olduğunu düşünmüyorum. Bunun yanında maddi yardımlar da alıyor Vakıf Üniversiteleri. Yüksek Lisans ve doktora düzeyinde alan açıp kendi hocalarını yetiştirsinsinler. Devlet üniversitesi ve vakıf üniversitesi işbirliği yapsın. Ben bundan yanayım. Burada bir sorun yok. Ama Vakıf Üniversiteleri Kamusal kaynaklardan besleniyorlar. İtirazım bu noktada. Bir de örneğin devlet bir öğretim

üyesini yetiştirmek için büyük bir maliyete katlanıyor. Yurt dışına gönderiyor. Harcamalarını karşılıyor. Oradaki eğitiminden sonra bir devlet üniversitesinde kadrosunu alıyor. Sonra istifa edip Vakıf Üniversitesine geçiş yapıyor. Kim zararlı çıktı bundan? Devlet. Buna engel olunması gerektiğini düşünüyorum. Eğer böyle olacaksa öğretim üyesinin Vakıf Üniversitesinde kazandığı paranın bir miktarını örneğin üçte birini döner sermaye geliri olarak üniversiteye yatırsın. Bu yönde bir karar almaya çalışıyoruz (Y22-Dekan).

Mendiola (2012: 17)'da birçok ülkede benzer gelişmelerin yaşandığını belirtmektedir. Özel yükseköğretim kuruluşlarının birçoğunun kendisinin öğretim elemanı yetiştirmediğini örneğin Çin'deki özel üniversitelerin öğretim elemanı ihtiyacının % 40'ını kamu üniversitelerinden emekli olmuş öğretim üyelerinden, % 60'ını ise çok genç öğretim üyeleri arasından seçtiğini belirtmektedir.

6. Gelir elde etme kaygısı bazen eğitimin niteliğini düşüren durumlara neden olmakta yeterli düzeyde eğitim almadığı halde gerekli parayı yatıran herkese diploma, sertifika vb. belgeler verilmektedir. Üniversite yöneticileri vakıf üniversitesinin önemli bir bölümünün eğitim düzeyinin yeterli olmadığını belirtmektedirler.

Belirli Üniversiteler, benim ilk başladığım zamanlarda kurulanlar belirli seviyelere geldiler ancak E-5 Üniversiteleri deniyor, sadece bir bina kiralarak, daha düşük düzeyde eğitim verenler de olabiliyor. Denetim de çok sınırlı. Örneğin pedagojik formasyon eğitiminde belirli bir ücreti verdikten sonra çok da derse gelmeye gerek kalmadan sınırlı bir eğitimle formasyon sertifikası verebiliyor. Çok iyi olanlar da var. Onların da hakkını yememek gerekiyor ama çok düşük puanlarla alınan öğrenciler de var. Bir de şöyle bir durum var beni rahatsız eden. Vakıf Üniversitelerinden devlet üniversitelerine yatay geçişle gelebiliyor öğrenciler. Bence bu da haksız bir rekabet süreci yaratıyor. Aynı zamanda pedagojik formasyon eğitiminin merkezileşmesinin de belirli sakıncaları doğdu. Örneğin burası yabancı diller alanında iyidir. Buna yönelik pedagojik formasyon verilse daha iyi olabilirdi. İlahiyat alanı için pedagojik formasyon vermek daha sınırlayıcı olabiliyor. Rekabet ister istemez olabiliyor. Çünkü akademik promosyonu siz oraya bağlarsanız bunlar kaçınılmaz hale gelir (Y6-Dekan).

7. Merkezi sınavda kamu üniversitelerine göre daha düşük puanda öğrenci almaları rekabete uygun bir durum değildir. Aynı zamanda vakıf üniversitelerinden yatay geçişle kamu üniversitelerine geçiş hakkının verilmesi hakkaniyete uygun bir uygulama değildir.

Vakıf üniversitelerinin kamu üniversitelerine göre sahip olduğu avantajlar ise üniversite yöneticileri tarafından şu çerçevede düşünülmektedir:

1. Vakıf üniversiteleri gerek kurucuları olan iş adamları, vakıf tarafından ya da yardım ve bağışlarla iyi düzeyde desteklenmeleri güçlü bir gelir yapısına sahip olmalarını sağlamaktadır.

2. Kamu üniversitelerine göre harcama yapma konusunda daha rahat davranabilmektedirler ve daha esnek bir bütçe yapıları bulunmaktadır.

3. Akademik personel alma bakımından, mali açıdan güçlü olmaları nedeniyle çok daha rahat ve seçici davranabilmekte, istihdam ettikleri bilim insanlarına kamu üniversitelerine göre çok daha iyi düzeyde mali olanaklar sağlayabilmektedirler.

Mesela özel üniversitelerde bazı işler çok daha rahat yapılıyor. Ne yapılıyor mesela bir örnek vereyim size: Neden belli yerlere gelemiyoruz diye. Geçen yıl TÜBA'da (Türkiye Bilimsel Araştırmalar Vakfı) genç bilim adamlarını desteklemek için ödüller veriyorlar. Ödüller açıklandı. Çoğu Koç Üniversitesi'di. Koç, Sabancı, Bilkent, diğer üniversitelerden çok zor. ODTÜ iki ödül aldı. Herkes homurdandı devletin parasını özel sektöre niye veriyorsunuz. Niye böyle oluyor? Oradan Koç Üniversitesi'nden bir yetkili açıklama yaptı. Bakın biz üniversiteye bir öğretim üyesi alırken Amerika'ya gidiyoruz. Hocasına soruyoruz. Yaptığı işlere bakıyoruz. Beğenirsek transfer ediyoruz. Para vererek. Şimdi o adam o ödülü alır. Biz böyle bir adamı nasıl transfer edeceğiz. Bunun önünü aşmak lazım. Üniversitenin yönetimine ya da rektörüne izin vermek lazım (Y24-Dekan).

4. Dış bağlantılarının iyi olması nedeniyle öğrencilere bu konuda olanaklar sağlamakta ve mezuniyet sonrası daha iyi istihdam olanakları sunabilme şanslarının fazla oluşu.

5. Kamu üniversitelerine göre öğretim üyesi başına düşen öğrenci miktarı daha düşük ve bu eğitimin niteliğini artırmaktadır. Alt yapısı çok iyi düzeyde olan vakıf üniversiteleri proje vb. çalışmalarda daha başarılı olabilmeleri ve İngilizce eğitimi kamu üniversitelerine göre çok daha iyi düzeyde verebilmeleri nedeniyle yurtdışındaki bilimsel faaliyetlerde daha etkin olmalarını sağladıkları düşünülmektedir.

Kirby (2012: 43-55), Yükseköğretimde piyasalaşmanın yüksek düzeyde olduğu Kanada'da son yıllarda hükümetlerin eyalet ve taşra düzeyinde yükseköğretim politikası ve program politikaları ile ilgili yeni kararlar aldığını söylemektedir. Yükseköğretimdeki dönüşümün sonucunda Kanada akademik-insani değerler ve yurttaşlık temelindeki değerlerden vazgeçip bu gibi değerleri piyasa, rekabet, özel yatırım ve kazanç gibi kavramlar üzerinden yeniden tanımlamak istemektedir. Artan bir şekilde yükseköğretim ulusal ve bölgesel ekonomik amaçlara ulaşmak için bir araç olarak görülmekte ve bu bağlamda ekonomik etkililik, üretken işçilerin eğitimi, bilimsel ve teknolojik yenilikleri gerçekleştirebilme gibi kavramlar üzerinden üniversiteye yeni görevler yüklenmektedir. Bütün bunlar "Bilgi Toplumu" kavramsallaştırması üzerinden yapılmaktadır. Kanada'nın yükseköğretimde hala kamu sektörünün ağırlığı olmasına rağmen özel nitelikte üniversitelerin de zaman zaman önemli roller oynadığını söyleyen Kirby (2012: 44) Kanada'da özel sektörün genellikle yüksekokul düzeyinde kurulduklarını belirtmektedir. Yükseköğretimde özel nitelikte yükseköğretim kurumları arttıkça, sosyal olanın daha çok ikincil duruma düştüğü piyasa kurallarının bu alana egemen hale geldiği görülmektedir. Neave (2009: 37) gelecekte

üniversitelerin üç temel kriz üzerinden yönetileceğini söylemektedir. Bunlar; demografik dönüşüm, kamu harcamalarının azaltılması ve üniversitelerin toplumsal rollerinin ideolojik olarak yeniden tanımlanmasıdır. Türkiye’de vakıf üniversiteleri konusunda üniversite yöneticilerinin görüş ve düşüncelerinden ortaya çıkan temel konuların başında yer alan iyi öğrenci kaynağının vakıf üniversitelerine yönelmesi ve kamu üniversitelerine ayrılan kaynakların giderek azaltılması gelecekte üniversiteler ile ilgili yapılacak yasal düzenlemelerin temel konuları olacaktır.

Bologna Süreci ve Etkileri

Çizelge 51’de Bologna süreci ve etkileri konusunda üniversite yöneticilerinin düşünceleri verilmiştir. Bologna sürecinin üniversitelerin finansmanına ilişkin ne gibi etkileri olabilir? Sorusuna, üniversite yöneticilerinin farklı pratikleri olmakla birlikte 12 yönetici (%46) süreçten yeterince yararlanamadıkları şeklinde yanıt vermiştir. Bu durumun temel nedeni öğrencilerin yabancı dil yeterliliklerinin sınırlı oluşudur. Diğer bir neden ise giderek artan üniversite sayısı ile birlikte üniversite başına düşen kontenjanların artmasıdır.

Çizelge 51.

Bologna Süreci ve Etkileri

Yönetici Kodu	Yeterince Yararlanamıyoruz	Mali Katkısı ya da yükü yok ya da çok az	Eğitime İlişkin katkıları oldu	Öğrencilere katkıları var	Mali Yükü var
Y1					
Y2	1	1			
Y3	1				
Y4	1		1	1	
Y5					
Y6				1	
Y7	1				
Y8	1		1		
Y9				1	
Y10					1
Y11					
Y12					
Y13					
Y14			1	1	
Y15		1	1		
Y16		1	1		
Y17	1			1	
Y18	1	1		1	
Y19		1			
Y20	1			1	

Y21		1	1		
Y22	1				1
Y23	1	1	1		
Y24	1		1	1	
Y25	1		1		
Y26				1	
Toplam	12	7	9	9	2
%	46,2	26,9	34,6	34,6	7,7

Çizelge 51'e göre üniversite yöneticileri Bologna sürecinin mali katkısı ya da mali yükünün olmadığını söylemektedirler. Üniversite yöneticilerinden % 7,7'si sürecin mali yükler getirebildiğini belirtmiştir.

Üniversite yöneticileri Bologna sürecine ilişkin olarak, öğretim üyeleri öğrencilerin akademik olarak kazanımlarının, her ne kadar sınırlı olsa da bir yurt dışı deneyimi sağlaması bakımından yaygınlaşmasının yerinde olacağını ifade etmektedir.

Eğitsel açıdan bakıldığında ders saatlerinde ve işlenecek derslerin ne olduğu ve işleyiş biçimlerinin de bu Bologna süreci kapsamında önceden belirlenmesi zorunluluğunun öğretim üyelerine yardımcı olduğunu ifade etmektedir.

Bologna sürecinin hiçbir maddi getirisi yok. Tabi bence maddi gelirden öte bir getirisi var ki öğrencilerimizin yurtdışına gitmesi. Keşke devletimizin imkanları daha fazla olsa da bütün öğrencilerimizi hiç değilse 3 aylık bir süreç için kendi arkadaşlarının yanında olmadığı bir deneyimi onlara yaşatabilsek. Bu öğrencilerin özgüvenini geliştiren, bir dünya vatandaşı olma yeteneğini geliştiren, güzel bir anlayış. Dolayısıyla ben bu sürece sıcak bakıyorum. Bir başka durum ders kredileri bu süreçle mantıklı bir temele oturdu. Örneğin dedi ki bu süreç bir öğrencinin bir ders için 30 saat boyunca derse girmesi 1 kredidir. Bu çok ölçülebilir sayısal bir yaklaşım. Öğrenci odaklı değerlendirmelere gidildi. Ama örneğin 3+2 sistemi bizim alanımızda Bologna süreci kapsamında uygulanıyor. Bu bize uymaz biz bunu hiç istemiyoruz. Bu gibi bazı uygun görmediğimiz tarafları da var. Ama genel olarak bu süreçle ilgili ben olumluyum. (Y14-Dekan).

Bologna süreci öğretim süreci açısından yararlı yanları oldu. Daha önce üniversiteler kapalı bir kutu gibiydi. Bu süreçle birlikte kimin hangi dersleri verdiği, ne kadar verdiği derslerin içeriği gibi konularda belirli ölçütler getirildi. Ders içerikleri doğru bir biçimde tanımlanmaya çalışılıyor. Bologna sürecinde yeterli yararlandığımızı düşünmüyorum. Daha fazla miktarda öğrenci gidebilir. Burada temel belirleyici olanın dil yeteneği olduğu bir gerçek. Mühendislik veya Fen Bilimleri değil, dil becerisine sahip öğrenciler yurt dışına çıkabiliyor (Y23-Dekan).

Bologna sürecine ilişkin olumsuz denebilecek yaklaşımların da olduğu gözlenmiştir. Bologna sürecinin üniversiteleri tek tipleştirdiği, eğitimin standardize edilmeye çalışılırken aslında üniversitelerin kendilerine has bazı özelliklerinin bu uygulama nedeniyle kaybolacağı

vurgulanmakta, bunun yanında üniversitenin ülkenin ve üniversitenin bulunduğu yerin yerel ihtiyaçlarına da yanıt verebilmesinin gerektiği belirtilmektedir.

Bologna sürecinin ABD ve Avrupa üniversitelerine yetişebilmek için öngörülen bir süreç olarak görüyorum. Düşünülen örneğin ABD'deki bir hoca gelsin Türkiye'deki bir üniversitede ders verebilsin. Bizden bir hoca oralarda ders verebilsin. Kampüsler dünyadan birçok öğrencinin olduğu yerler haline gelsin isteniyor. Ancak bu sürecin ben biraz gevşediğini etkisini yitirdiğini düşünüyorum. Ben üniversitenin biraz daha kendi ülkesini yöresini yansıtmaya gerektiğini düşünüyorum. Yerel özelliklerin de korunabileceği ve yörenin insanlarına hizmet etmenin de mümkün olacağı bir yapı istiyorum. Bologna sürecinde bir miktar var bu. Erasmus projesinde dil önemli bir bariyer. Tek yönlü işliyor. Bizim öğrenciler gidiyor ama karşı üniversitelerden gelenler çok az (Y13-Dekan).

Bunun yanında çeşitli kaygılarla sistemde öngörülme-yen uygulamaların Bologna sürecine rağmen uygulanmasının çelişkili olduğu vurgulanmıştır.

Eğitime ilişkin olumlu yanları var mı tartışılabilir. Çünkü kredili sistem diyorsunuz bir yandan da bütünleme sınavları koyuyorsunuz sisteme uymayan biçimde. Burada ilk geldiğimde geçme notu 60'tı. Kredili sistem öğrencinin işini biraz kolaylaştırdı. Popülist yaklaşımlarla da öğrencinin geçmesi için sınavlar koyabiliyorsunuz. Hatta belli bir not ortalamasını tutturmuşsa geçebiliyor öğrenci. Öğrenciler çok daha kolay ve ikincil nitelikteki dersleri alıp oradan aldığı AA notu ile bölümün çok önemli bir dersinden geçebiliyor (Y6-Dekan).

Ben Bologna sürecinin bazı yönlerinin çok iyi bazı yönlerinin ise çok kötü olduğunu düşünüyorum. İyi olan yönü birçok hocayı planlama ve program açısından bir düzene koydu. Dersini neye göre vereceğini kazanımlarının neler olacağına ilişkin bir sorgulama sürecini geliştirdi. Bologna süreci mutlaka gerekli miydi? Hayır. İnsanlar bu süreçten sonra harekete geçtiler. Tabi ki dünyaya açık olmak, paylaşmak, çok güzel bir şeydir. Bilgisayar ortamlarının gelişmesiyle bunlar daha iyi yapılabilir hale geldi. Ama bunun karşılıklı bir zorunluluk haline gelmesini bunun bir politik bir sorun hale getirilmesinin yanlış olduğunu düşünüyorum. Bizim fakültemizde en büyük sıkıntımız, yabancı dil öğrenme düzeyinin az olması nedeniyle biz bu programlardan yararlanamıyoruz. Bizden öğrenci onlara gidecek onlardan bize öğrenciler gelecek. Ama bunun için burada dersin İngilizce olması gerekiyor. Yabancı öğrencinin dersi takip edebilmesi için. Ya da öğrencinin Türkçe biliyor olması gerekecek. Bizim öğrencinin İngilizce programı takip edebilecek İngilizcesi yok (Y6-Dekan).

Bologna sürecinin üniversitelere olan mali katkısının yöneticiler tarafından üzerinde fazla durulan bir konu olmadığı görülmüştür. Bu ve buna benzer Mevlana gibi projeler öğrenci değişim programı ve akreditasyon süreci olarak ifade edilmektedir. Akreditasyon sürecine üniversite ve fakülte yöneticilerinin özel bir önem verdiklerini burada söylemek gerekir. Diploma denkliğini sağlamanın üniversite ve fakülte yöneticileri açısından önemli bir amaç olduğu görülmektedir.

BÖLÜM V

SONUÇ VE ÖNERİLER

Çalışmanın bu bölümünde, araştırmanın amaç ve alt amaçları doğrultusunda, elde edilen veriler ve görüşmelerden çıkarılan sonuçlar ve öneriler paylaşılmıştır.

Sonuçlar

Araştırmada elde edilen bulgular doğrultusunda öncelikle sayısal verilerden elde edilen sonuçlar, daha sonra görüşmelerden elde edilen sonuçlar verilmiştir.

Türkiye’de Üniversite Harcamalarının Zamansal Değişimi

Türkiye’de 1938-2012 yılları arasında üniversite harcamaları yıllık ortalama % 8,8 oranında artmıştır. Bu artış iki dönemli olarak incelendiğinde; 1938-1980 yılları arasında üniversite harcamalarının yıllık ortalama % 12,3 oranında arttığı görülürken, 1981-2012 yılları arasında bu oranın % 6,2’ye düştüğü gözlenmiştir. Türkiye’de izlenen yeni liberal politikaların etkisiyle 1980’li yıllardan sonra, yükseköğretimde yapılan harcamalar ivmesini kaybetmiştir. Özellikle son yıllarda üniversite sayısının giderek artmasına rağmen yükseköğretime ayrılan kaynaklarda yeterli derecede artışın yapılmaması eğitim bütçesinden üniversitelere ayrılan payların giderek küçülmesine neden olmuştur.

1980’li yıllar ve sonrasında yükseköğretimde izlenen harcama politikalarının daha ayrıntılı bir biçimde ortaya konulması amacıyla 1986 yılından 2012 yılına kadar üniversite toplam harcamaları cari, sermaye ve transfer harcamaları olmak üzere üç bölümde incelenmiştir. 1986-2012 yılları arasında üniversitelerin cari harcamaları yıllık ortalama % 5,6 oranında artmıştır. Sermaye (yatırım) harcamalarının aynı dönem içinde % 7,9 oranında arttığı gözlenmiştir. Transfer harcamaları 1986-2012 yılları arasında artış oranına bakıldığında yıllık ortalama % 3,2 oranında gerçekleştiği görülmektedir. Elde edilen bu oranlar üniversite harcamalarını karşılamak amacıyla cari harcamalardan ve özellikle transfer harcamalarından hatırı sayılır bir tasarrufa gidildiğini göstermektedir. Yatırım harcamalarının diğer harcama miktarları ile karşılaştırıldığında nisbi olarak daha yüksek olmasının son yıllarda yeni kurulan üniversitelerin etkisinin olduğu anlaşılmaktadır.

1986-2012 yılları arasında öğrenci başına düşen harcamaların yıllık ortalama % 1,1 oranında düştüğü görülmektedir. 1980'li yıllar ve sonrasında yükseköğretime yeterli kaynak ayırlamaması, öğrenci başına düşen harcamaları da doğrudan etkilemiştir.

Türkiye’de Üniversitelerin Elde Ettiği Gelirlerin Zamansal Değişimi

Türkiye’de üniversitelerin elde ettiği gelirler, öz gelirler ve hazine yardımı olmak üzere iki başlık altında incelenmektedir. Öz gelirlerin 1947-2012 yılları arasındaki artış oranı % 9,2’dir. Hazine yardımlarının aynı dönemde artış oranı % 8,1’dir. Toplam üniversite gelirlerinin artış oranı aynı dönem içinde % 8,2’dir.

Öz gelirlerin artış oranı 1947-1980 ve 1981-2012 yılları olmak üzere iki dönemli incelendiğinde 1947-1980 yılları arasında öz gelirlerdeki artış oranı % 4,2 düzeyinde gerçekleşmiştir. 1981-2012 yılları arasında bu oranın % 16'lara ulaşması 1980'li yıllardan sonra üniversitelerin bütçe dışı yeni kaynak arayışlarına girdiğini ve kaynak çeşitliliğini artırmak istediklerini göstermektedir. Üniversitelerin 1992 yılı sonrasında özel kaynak kullanımı oranlarının değişmeye başladığı ve arttığı gözlenmektedir. Bu durumun 2000'li yıllardan sonra giderek artan bir yapıya doğru değiştiği harcamaların seyrinden ve üniversite yöneticileriyle yapılan görüşmelerden ortaya çıkmaktadır.

Hazine yardımının 1947-1980 yılları arasındaki artış oranına bakıldığında % 11,3 olduğu gözlenmiştir. 1981-2012 yılları arasında artış oranı % 5,6'ya düşmüştür. Bu durum üniversitelere olan kamusal desteğin düştüğünün temel göstergelerinden biridir.

Türkiye’de Öğrenci Sayısı, Öğretim Elemanı Sayısı ve Araştırma Görevlisi Sayısının Zamansal Değişimi

Türkiye’de 1986-2013 yılları arasında yükseköğretimde öğrenci sayısı % 6,6 oranında artmıştır. 1986-2012 yılları arasındaki cari harcamaların % 5,6 oranında arttığı düşünülürse cari harcamalardaki artışın öğrenci sayısındaki artıştan geride kaldığı görülmektedir. Bu durum artan öğrenim maliyetlerinin, öğrencilere ve ailelerine yüklediğinin bir kanıtını oluşturmaktadır.

1986-2013 yılları arasında öğretim üyesi sayısı yıllık ortalama % 6,3 oranında artmıştır. Öğrenci sayısının artış oranının ile karşılaştırıldığında öğretim elemanı sayısının küçük bir miktarda geride kaldığı görülmektedir.

Araştırma görevlisi sayısının ilgili dönem içinde yıllık ortalama % 5,4 oranında artmıştır. Bu oranın öğrenci sayısının gerisinde kalması Türkiye’de yakın bir gelecekte büyük bir öğretim üyesi ihtiyacının doğacağını göstermektedir.

Türkiye’de Üniversitelerin Temel Finansman Kaynakları

Üniversitelerin harcamalarının incelenmesinden ve üniversite yöneticilerinin konuya ilişkin söylediklerinden temel finansman kaynaklarının kamu bütçesi, döner sermaye gelirleri ve proje gelirleri olduğu anlaşılmaktadır. Yardım ve bağışların düşük düzeylerde gerçekleştiği görülmektedir. Üniversite yöneticilerin % 96’sı temel finansman kaynağının kamu bütçesi olduğunu söylemiştir. % 46’sı döner sermaye gelirlerinin önemli olduğunu, % 69’u da projelerden iyi düzeyde gelir elde ettiklerini belirtmiştir.

Döner Sermaye

Üniversite yöneticilerinin görüş ve düşüncelerine göre Türkiye’de üniversiteler arasında finansman farklılıklarına neden olan temel konulardan biri döner sermaye gelirlerinin düzeyidir. Üniversiteler araştırmaların finansmanını döner sermaye gelirleri üzerinden yürütmektedir. Üniversiteler döner sermaye gelirlerinin % 5’ini araştırmalarını finanse etmek için kullanabilmektedir. Döner sermaye gelirlerinin temel kaynağı da üniversitelerin bünyesinde hizmet yürüten tıp fakülteleri hastaneleri oluşturmaktadır. Tıp fakültesi hastanesi bulunmayan üniversiteler bulundukları yerdeki devlet hastaneleri ile Afiliye Anlaşmaları yaparak bu gelirleri elde edebilme yoluna gitmektedir.

1990’lı yıllarda kaynak yetersizliğinden dolayı sağlık hizmetlerinde yaşanan olumsuzluklar (yetersiz hizmet, personel eksikliği, temizlik sorunları vb.) 2000’li yıllarda çözümlenmiş görülmektedir. Ancak bugün krizin niteliği değişmektedir. Üniversiteler Sağlık Bakanlığı’nın politikaları nedeniyle bu hizmetin karşılığında aldıkları parasal miktarların yetersizliğinden dolayı büyük bir borç yükünün altında ezilmektedirler. Bugün için Tıp Fakültelerinin ödenemeyecek boyutlara ulaşan harcama miktarları yakın bir zamanda oluşabilecek krizin habercisidir. Bu krizin sonuçlarının ne olacağı, yurttaşların sağlık hizmetlerini hangi koşullarda alacağı, doğacak krizlerden kimin sorumlu tutulacağına göre değişecektir.

Döner sermaye gelirleri elde etme bakımından araştırma kapsamında üç temel farklılık gözlenmektedir. Bunlardan birincisi üniversiteler arasında döner sermaye gelirlerini elde etme düzeyi bakımından farklılıktır. İkinci farklılık, aynı türde fakülteler arasında döner sermaye geliri elde etme açısından farklılıklardır. Üçüncüsü sosyal bilimler ve temel bilimler

alanındaki fakültelerin döner sermaye gelirlerinden yararlanma bakımından daha dezavantajlı olmalarıdır. Türkiye’de üniversiteler arasında döner sermaye gelirlerinden yararlanma düzeyleri bakımından farklılıklar, bu gelirlerden yararlananların lehine işleyecek bir süreci gündeme getirmektedir. Döner sermaye gelirleri yüksek olan üniversiteler kamusal kaynaklarda sıkıntıya düştüklerinde bu gelirleri kullanarak çözüm yoluna gitmekte ve oluşabilecek krizler çözümlenmektedir. Ancak özellikle büyükşehirlerde yer alan büyük üniversiteler kaynak azlığından dolayı krizin eşiğindedirler.

Döner sermaye gelirlerinden daha çok tıp fakülteleri ve mühendislik fakülteleri yararlanmaktadır. Mühendislik fakülteleri elde ettikleri gelirlerle cari harcamalarını karşılayabilmeleri şansları varken, niteliği gereği fen fakültelerinin cari harcamalarını karşılayamadıkları ve bu durumun oldukça kötü sonuçlar doğurduğu üniversite yöneticileri tarafından belirtilmektedir. Bu durumu haksızlık olarak belirten fen bilimleri fakülteleri yöneticileri, mühendislik alanının gelişmesinin temel bilimlerin gelişmesine bağlı olduğunu vurgulamakta ancak uygulamaya dönük olmaması nedeniyle bu gelirlerden daha çok mühendislik fakültelerinin yararlandıklarını vurgulamaktadırlar. Özellikle temel bilimler bakımından Türkiye’de son yıllarda izlenen yanlış politikaların bu alanı oldukça kötü bir biçimde etkilediği ve temel bilimlerin çöküşte olduğu birçok üniversite yöneticisi tarafından söylenmiştir. Sosyal bilimler fakültelerinin de görece daha az yararlandığı döner sermaye gelirleri konusunda YÖK’ün tavrının da önemli olduğu fakülte yöneticileri tarafından belirtilmiştir. Formasyon eğitimi gibi faaliyetlere YÖK’ün karar vermesi elde edilecek gelirden kimin yararlanacağını doğrudan etkilemektedir.

Projeler

Türkiye’de son on yılda özellikle proje gelirlerinde belirgin bir artışın olduğu söylenebilir. Proje kaynağı konumunda olan kurumun TÜBİTAK olduğu görüşmelerden ortaya çıkmaktadır. Bu konuda çeşitli bakanlıklar da etkili olmaktadır. Proje gelirleri üniversiteler bakımından oldukça önemli yer tutmaktadır. Üniversiteler bu kaynaklardan elde ettiği gelirlerle, makine ve teçhizat alımlarını, alt yapı eksikliklerini, bilimsel toplantılar ve geziler için gerekli yollukları karşıladıkları söylenebilir. Bu durum üniversiteleri bu kaynağa bağımlı hale getirmektedir. Proje kaynaklarından daha çok büyükşehirlerdeki ve akademik kadrosu güçlü olan üniversiteler yararlanmaktadır. Yeni kurulan üniversiteler akademik kadro ve alt yapı eksiklikleri nedeniyle bu kaynaklardan yeterince yararlanamamaktadır. Görüşmeler süresince edinilen izlenim üniversitelerin hangi kaynaktan olursa olsun hızla alt yapı eksikliklerini tamamlamaya çalıştıklarını açık bir biçimde göstermektedir. Bu

eksikliklerin giderilmesinin sadece proje kaynakları ile olamayacağı, üniversitelerin kamusal kaynaklarla bunları tamamlayabilmelerinin koşullarının oluşturulması gerekmektedir. Bu konuda büyük üniversitelerin bile zor durumlarda kaldıkları görüşmeler sonucunda ortaya çıkmaktadır. Yeterli araç, gereç ve laboratuvarı olmadığı için gerekli faaliyetleri yapamayan büyükşehir üniversitelerinin olması düşündürücüdür.

Projelerin hazırlanması sürecinde karşılaşılan temel çelişkilerden biri proje gelirlerinin üniversite ve projeyi hazırlayan öğretim üyesi arasındaki paylaşımında ortaya çıkmaktadır. Üniversite yöneticileri projelerin üniversiteye ait alt yapı, laboratuvar ve araçlarla yapılmasına rağmen proje gelirlerinden yeterince yararlanmadıklarını vurgulamaktadır. Öğretim üyeleri ise BAP aracılığı ile yapılan projelerde üniversiteye ait maddi kesintinin fazla olmasından dolayı Teknokentler veya Teknoloji Transfer Merkezleri aracılığı ile proje hazırlama çabasına girmektedir.

Üniversitelerin proje kaynaklarından yararlanabilmesinin bazı faktörlere bağlı olduğu görülmektedir. Üniversitenin döner sermaye gelirlerinin büyüklüğü, proje veren kurumların proje konuları ile ilgili öncelikleri, üniversitelerin altyapı, laboratuvar, teknik malzeme gibi konularda yeterli olması, öğretim üyelerinin ders yükü miktarları, öğretim üyelerinin üst yönetimle olan ilişkilerinin proje kaynaklarından yararlanabilme bakımından etkili olduğu gözlenmiştir.

Proje Gelirlerinin Kullanım Alanları

Üniversite yöneticilerinin % 57,7'si projelerden elde edilen gelirlerin makine ve teçhizat alımında, % 34,6'sı kitap ve kırtasiye alımında, % 30,8'i yolluklarda, % 11,5'i de bakım ve onarım için kullanıldığını belirtmiştir.

Yardım ve Bağışlar

Türkiye'de kamu üniversitelerinde yardım ve bağış alma düzeyinin düşük olmasına rağmen, bazı kamu üniversitelerine üniversitenin bulunduğu yerdeki hayırseverlerin, zenginlerin, iş sahiplerinin mali bakımdan değerli aynı yardımlarda bulunması bu üniversiteler için farklılık yaratacak düzeydedir. Ancak yapılan yardımların üniversitelerden belirli beklentiler yaratması da kaçınılmaz olmaktadır.

Üniversitelerin mezunlar derneği aracılığı ile mezuniyet törenlerinden, öğrenci yıllıklarından, dergilerden, kariyer günlerinden, üniversiteye ait kantinleri işleten kişilerden, kamu kurum ve kuruluşlardan, özel şirketlerden aynı olarak bağış ve yardım aldığı üniversite yöneticileri tarafından belirtilmiştir.

Yardım ve bağışlar konusunda üniversite yöneticilerinin temel olarak vurguladıkları konulardan biri de vakıf üniversitelerinin yardım ve bağış konusunda yasal süreçler bakımından daha rahat olduklarıdır. Üniversite yöneticileri bu durumun vakıf üniversitelerine finansman açısından büyük katkıları olduğunu düşünmektedir.

Türkiye’de Üniversitelerin Bütçelerinin Belirlenme Süreçleri

Türkiye’de üniversitelerin bütçeleri belirlenirken belirli olgu ve durumların etkili olduğu anlaşılmaktadır. Ülkenin genel ekonomik durumu, ekonomik dalgalanmaların getirdiği kısıntılar oldukça etkilidir. Bir önceki yılda verilen ödenek miktarının bir sonraki yılın ödenek miktarını etkilediği görülmektedir. Üniversitenin öğrenci sayısının, kampüsün büyüklüğünün, kapalı alan sayısının, elektrik, doğal gaz, su vb. cari giderlerinin çokluğu, geçmiş yıllarda ödeneklerin etkili bir biçimde kullanılıp kullanılmamasının önemli olduğu görülmektedir. Siyasal etkiler ve bürokratik nedenler üniversitelerin alacağı ödenek miktarını etkileyebilmektedir. Fakülte yöneticilerinin, üniversite yöneticileri ile iletişimleri alınacak ödenek miktarını bir miktar değiştirebilmektedir. Son yıllarda Maliye Bakanlığı’nın döner sermaye gelirleri artan üniversitelerin bütçe ödeneklerini bir miktar düşürme eğilimi içinde olduklarını üniversite yöneticileri ifade etmiştir. Üniversitenin bulunduğu yerin sosyo ekonomik durumu, kalkınmada öncelikli yer olum olmaması, bütçe ödenekleri ve diğer gelirlerini doğrudan etkilemektedir.

Fiziksel Mekan ve Teknolojiden Yararlanma Düzeyleri

Üniversitelerin yatırım harcamalarının artış oranlarına bakıldığında yatırım oranlarındaki artışın cari harcamalara göre yüksek olduğu ortaya çıkmıştır. Bu durumu Türkiye’de yeni kurulan üniversitelerin fiziksel alan eksikliklerinin giderilmesinin yarattığı söylenebilir. Üniversitelerin, özellikle büyükşehir üniversitelerinin artan öğrenci sayısından dolayı derslikler konusunda büyük zorluklar yaşadığı görülmektedir. Bu durumun öğretimin niteliğini de olumsuz etkilediği üniversite yöneticileri tarafından belirtilmiştir. Bunun yanında özellikle Fen Bilimleri Laboratuvarlarının yetersizliği neredeyse bütün üniversite yöneticileri tarafından söylenmiştir.

Bu konuda özellikle üniversitelere mekan ayrılması bakımından farklı uygulamalara gidildiği, siyasal iktidara yakın ya da siyasal iktidarın desteklediği üniversitelere oldukça değerli yerlerin ayrıldığı üniversite yöneticileri tarafından belirtilmektedir.

Akademik Kadro Eksiklikleri Akademisyenlerin Ekonomik Koşulları

Türkiye’de akademik kadro eksikliği bilinen bir gerçektir. Araştırma kapsamında görüşme yapılan üniversitelerin akademik kadro eksikliklerinin farklılıklar gösterdiği söylenebilir. Özellikle yeni kurulan üniversitelerde akademik kadronun yetersizliği üniversite yöneticileri tarafından belirtilmiştir. Neredeyse bütün üniversitelerde araştırma görevlisi eksikliği vurgulanmıştır. Bu durum Türkiye’de araştırma görevlisi sayısının zamansal gelişiminden de ortaya çıkmaktadır. Bunun yanında özellikle uygulamalı bilimlerde yaşanan teknik personel ihtiyacı da sıkıntı yaratan diğer bir konudur. Milyonlarca lira kaynak harcanan makine ve teçhizatın bunu kullanacak teknik personelin olmamasından dolayı atıl durumda olduğu üniversite yöneticileri tarafından söylenmiştir.

Görüşme yapılan üniversitelerde, döner sermaye gelirleri güçlü olanlar da dahil olmak üzere üniversitenin akademik üyelerinin yurt dışı yolluk ve harcamalarına ilişkin olarak yeterli derecede kaynak ayıramadığı söylenebilir. Üniversitelerdeki öğretim elemanları özellikle mali külfeti yüksek olan yurt dışı akademik faaliyetlerinin büyük bir kısmını kendileri karşılamaktadır. Döner sermaye gelirleri ve proje gelirleri görece yüksek olan üniversiteler/fakültelerin bir miktar daha şanslı oldukları gözlenmiştir.

Üniversite yöneticileri akademisyenlerin büyük bir özveri ile çalıştıklarını belirtmektedir. Özellikle uygulamalı bilimlerdeki bilim insanlarının vakıf üniversiteleri/şirketler tarafından kat ve kat fazla ücretler ödenerek istihdam edildiğini belirten üniversite yöneticileri, kamu üniversitelerinde öğretim üyelerinin çok daha düşük ücret düzeylerinde çalıştıklarını belirtmektedirler. Önerilen iyi yaşam koşullarından dolayı yıllarca kamu kaynakları ile yetiştirilen öğretim elemanlarının ayrılma eğiliminde olduklarını, bu durumun yeni yasal düzenlemeler ile iyileştirilmesi gerektiğini belirtmektedir.

Son iki yıldır Türkiye’de öğrencilerden harç alınmamasına ilişkin Bakanlar Kurulu kararı her ne kadar olumlu olarak bir gelişme olarak görülse de düzenlemede buradan doğacak boşluğun giderileceğine ilişkin sözün yerine getirilmediği görülmektedir. Bu durum, üniversitelerin öğrenciler için yapacağı akademik bilimsel faaliyetlerin sayısını düşürmesine neden olmuştur. Üniversite yöneticileri buradaki farkın dolaylı da olsa yine öğrenciler tarafından ödendiğini belirtmektedir. Bazı üniversitelerin yemek kalitesini başka kaynaklardan aktarmalar yaparak düşürmediklerini ifade etseler bile bazı üniversiteler yemek kalitesinin düşüklüğü vurgulamıştır.

Üniversite yöneticilerinin büyük bölümü harç alınmamasına ilişkin kararın kamusal eğitim açısından yararlı olduğunu belirtmektedir.

Yükseköğretimdeki dönüşüme ilişkin olarak üniversite yöneticilerinin önemle üzerinde durdukları konunun vakıf üniversiteleri olduğu söylenebilir. Vakıf üniversitelerinin gerek devletten aldıkları paylar, gerekse öğrenciden aldıkları paylar ve kurucuları olan iş adamları ve sermayedarların destekleri nedeniyle kaynak kullanımı konusunda devlet üniversitelerine göre avantajlı durumda olduklarını belirtmektedirler. Özellikle bugün yürürlükte olan öğrencilere burs verme politikaları nedeniyle görece daha iyi nitelikteki öğrenci kaynağını aldıklarını ve daha başarılı olma şanslarını artırdıklarını belirtmektedirler. Kamu üniversitelerinin böyle şanslarının olmayışının ve yetersiz kaynak tahsisi politikalarının Türkiye’de ilerleyen yıllarda devlet üniversitelerinin büyük çoğunluğunun vakıf üniversitelerinin gerisinde kaldığını/kalacağını söylemektedirler. Bunun yanında kamu kaynaklarıyla yetiştirilen öğretim elemanlarının vakıf üniversiteleri tarafından istihdam edilmesinin önüne geçilmesi gerektiğini vakıf üniversitelerinin de bilim insanı yetiştirmek için gerekli adımları atmalarını ve buna kaynak ayırmalarının gerektiğini belirtmişlerdir. Üniversite yöneticileri bu haliyle vakıf üniversitelerinin haksız rekabet içinde olduklarını ve yasal düzenlemelerle hem statülerinin hem de sorumluluklarının yeniden düzenlenmesinin acil olduğunu, devlet üniversitelerinin sistemde ağırlığını kaybetmeye başladığını ve kaybedeceğini önemle belirtmektedir.

Üniversitelerin/Fakültelerinin finansmanındaki farklılıklardan kaynaklanan bir gerilimin olmadığı her ne kadar üniversite/fakülte yöneticileri tarafından söylense de benzer koşullardaki üniversitelerin/fakültelere farklı düzeyde ödenek ayrılmasının gerilime yol açtığı üniversite yöneticilerinin görüş ve düşüncelerinden ortaya çıkmaktadır. Yöneticilerin bir bölümü aynı üniversitede farklı fakültelere ne kadar ödenek verildiğini gözleyebilmektedirler. Fakülte yöneticileri benzer koşullardaki fakülteler arasında adaletli bir dağıtım yapılmasını vurgulamaktadır.

Harcama zorluğu veya kolaylığı bakımından üniversite yöneticilerinin % 54’ü yollukların yetersizliğini, % 46’sı harcamalarda merkezileşme eğilimi nedeniyle harcama yapmanın zorluğunu, % 39’u izlenecek yasal sürecin getirdiği zorlukları, bakım ve onarım kaleminden harcama yapmanın güçlüğü, % 26’sı laboratuvarlarda kullanılan sarf malzemeleri eksikliğini belirtmiştir. Üniversite yöneticilerinin % 42’si ek bütçe talebinde bulunmak zorunda kaldıklarını söylemiştir. Ek bütçe talebi, bütçenin hazırlanması aşamasında bir

sonraki yılın harcamalarının tam olarak kestirilemediğini ya da yeterli ödenek ayrılmamasının bir göstergesidir.

Araştırma kapsamındaki üniversitelerinin her biri öğretim üyeleri için farklı düzeyde yolluk verebilmektedir. Çoğunlukla yılda bir kez yurtdışı bilimsel faaliyetler için yolluk verildiği görülmektedir. Bazı durumlarda bu sayının birden fazla olduğu da görülmektedir.

Yükseköğretimde yaşanan kaynak kısıntısının yarattığı olumsuz sonuçlardan öncelikli olarak öğrenciler etkilenmiştir. Transfer harcamalarında yaşanan düşüşlerden dolayı çeşitli bilimsel, sosyal etkinliklerden tasarrufa gitme yolunun seçildiği görülmektedir. Ödenek azlığından dolayı bu faaliyetler ya iptal edilmekte ya da öğrenciler tarafından karşılanmaktadır. Öğrenci hizmetlerinin karşılanması konusunda üniversitelerin bu hizmetleri rektörlük düzeyinde belirlediği anlaşılmaktadır. Üniversitelerde yemeklerin fiyatı konusunda olumlu gelişmelerin olduğu görülmektedir. Yemekhanelerin artan kapasiteyi karşılayamaması sorunu araştırma kapsamındaki bir üniversite/fakültede gözlenmiştir. Öğrenci kantinlerinin ihaleler yolu ile özel işletmelerce işletilmesi olumsuz durumlara yol açabilmekte, bu işletmelerde sigortasız, güvencesiz işçi çalıştırılması gündeme gelmektedir.

Kütüphanelerle İlgili Sorunlar

Üniversite/fakülte yöneticilerinin % 57'si basılı kitap, dergi vb. kaynaklara ulaşımın yeterli düzeyde olduğunu söylerken % 80'i dijital kaynaklara yeterli düzeyde ulaşabildiklerini söylemiştir. Son yıllarda bilgiye erişimi konusunda ağırlıklı olarak dijital kaynakların, veri tabanlarının daha fazla kullanıldığını belirten yöneticiler kitap alımı konusunda yaşanan sıkıntılardan birinin bu alanda yapılacak alımların ihale ile ilgili kanunlar çerçevesinde yapılamıyor oluşudur. Üniversiteler bilgiye erişim konusundaki sorunları daha çok merkezi bir kütüphane oluşturma yoluna giderek çözümlenmeye çalışmaktadır. Kütüphaneler konusunda yaşanan sorunlardan bir diğeri özellikle büyükşehir üniversitelerinin kapasitelerinin sürekli artırılmasından dolayı öğrencilerin kütüphanelerden yeterince kullanamamalarıdır. Özellikle sınavlar döneminde aşırı düzeyde kalabalıklaşan kütüphaneler yetersiz kalmaktadır.

Yeni Bir Bölümün/Programın Açılışında Temel Ölçütler

Üniversite/fakültelerde yeni bir bölümün ya da programın açılması konusunda üniversite yöneticileri temel faktörün YÖK'ün bu konudaki yaklaşımıdır. İkinci düzeyde belirleyici olan konu dünyada yaşanan bilimsel gelişme ve değişimlerdir. Yeni bir bölümün açılmasında önemli ölçütlerden bir diğeri de mezunların istihdam olanaklarının daha fazla olduğu alanların

olduğu anlaşılmaktadır. Son yıllarda üniversitelerde gerçekleştirilmeye çalışılan konu yabancı dil ile (İngilizce) öğretimdir. Üniversite yöneticileri bu amacı gerçekleştirerek dünya çapında bilinen bir üniversite olmak ve yabancı öğrencilerden elde edilecek gelirlerden yararlanmak istemektedir.

Mali Özerklik

Üniversite yöneticileri mali özerkliği üniversitelerin kendi gelir kaynaklarına sahip olabilmeleri ve bu kaynaklardan elde ettikleri gelirleri, üniversite için serbestçe kullanabilmeleri olarak anlamaktadır. Üniversite yöneticilerinin % 65,4'ü üniversitelerin mali özerkliğe sahip olmadığını söylemektedir. Bunun yanında idari özerkliğin de mali özerklik kadar önemli bir konu olduğunu söyleyen üniversite yöneticileri, öğrenci kontenjanının belirlenmesinde ve özellikle akademik personelin alımı konusunda kendilerinin yetkili olmaları gerektiğini vurgulamaktadır. Harcamalar konusunda denetim yetkisine sahip olanların, üniversite yöneticilerine güvenmeleri gerektiğini, onlara potansiyel suçlu gibi bakılmasının son derece yanlış olduğunu belirtmektedir.

Üniversite yöneticileri öğretim elemanlarının iş yükünün artışı, çeşitli nedenlere bağlamaktadır. Artan öğrenci sayısı ile beraber artan ders yükü, akademik yeterlilik ölçütlerinin giderek ağırlaşması, daha fazla bilimsel yayın, proje yapma baskısı/isteği, teknolojik gelişmeye bağlı iş yükünün daha fazla artışı, yeterli gelir elde edilememesinden dolayı gelir getirici faaliyetlere yönelmenin getirdiği fazla çalışma gibi sebeplerle iş yükünün sürekli arttığı görülmektedir.

Yükseköğretimin Finansmanında Dönüşüm ve Vakıf Üniversiteleri

Türkiye'de yükseköğretime ayrılan kamusal kaynakların, ekonomik krizlere ve dalgalanmalara rağmen yükseldiği görülmektedir. Ancak öğrenci sayısı ve üniversite sayısındaki artış ile karşılaştırıldığında bu artışın gerilerde kaldığı üniversite yöneticileri ile yapılan görüşmelerden ortaya çıkmaktadır. Öz gelirleri artan üniversitelerin izlenmesi ve öz gelirlerdeki artış oranında kamusal kaynakların kesintiye uğraması, üniversitelerin proje gelirlerine yöneltilmesi ve desteklenmesi, çeşitli siyasal ve kurumsal düzeylerde üniversitelerin kendi gelirlerini kendilerinin yaratmasına ilişkin özendirme ve baskılar bu durumu kanıtlamaktadır. Üniversite yöneticilerinin % 76,9'u Türkiye'de yükseköğretimin finansmanına ilişkin olarak dönüşümün varlığını onaylamıştır. Üniversite yöneticilerinin % 53,8'i bu dönüşümün çeşitli kurum ve kuruluşlar aracılığı ile özendirildiğini belirtmiştir. Yaşanan bu dönüşümle birlikte üniversite öğretim üyelerinin % 69,2'si iş yüklerinin arttığını

vurgulamıştır. Yaşanan dönüşüme ilişkin olarak üniversite yöneticilerinin % 61,5'i bu süreci onayladığını söylemiştir. Öğretim üyelerinin % 46,2 si sürecin yükseköğretime olumsuz etkilerinin olabileceğini düşünmektedir. Dönüşümün üniversitelerin gelir yaratması açısından, üniversitenin sanayi ile işbirliğinin olumlu sonuçları olabileceğini düşünen üniversite yöneticileri, yaşanan dönüşümün sosyal bilimlerin aleyhine işleyen bir süreç olduğunu, mali olarak daha güçlü olan vakıf üniversitelerinin bu dönüşümden daha fazla yararlanacağını söylemektedir. Yaşanan dönüşümün özellikle projeler üzerinden yürüyen bir süreci gündeme getirmesi, öğretim üyelerini özellikle bu alana yönlendirmekte, öğretim faaliyetlerinin ikincil duruma gelmesine neden olmaktadır. Üniversite yöneticileri sanayi ile işbirliğinin üniversitenin mali sorunlarını çözmeye yetmeyeceğini, yeni gelir yaratma isteğine her zaman karşılık veremeyeceğini sadece sanayicilere güvenmenin yanlış olacağını vurgulamaktadır. Üniversitelerin kendi alanları ile ilgili yaptıkları ticari faaliyetleri diğer işletmelerin bu gelir getirici faaliyetleri tehdit olarak algıladıkları görülmekte ve üniversitelerin/fakültelerin bu faaliyetlerini çeşitli yollarla engellemeye çalıştıkları üniversite yöneticileri tarafından vurgulanmıştır. Yaşanan dönüşümden görece daha çok büyükşehirdeki üniversitelerin yararlanabildikleri, taşradaki üniversitelerin alt yapı, öğretim üyesi eksikliklerinden dolayı yeterince yararlanamamaları taşra üniversiteleri aleyhine işleyen bir süreci gündeme getirmektedir. Üniversite yöneticileri sürecin bu şekilde sürmesi halinde birçok taşra üniversitenin kapanabileceğini vurgulamaktadır. Üniversite yöneticileri, üniversitelerin elde ettiği gelire vb. ölçütlere göre bir üstünlük sıralaması yapılmasının üniversitelere yapılacak en büyük haksızlıklardan biri olarak görmektedir

Yükseköğretimde yaşanan dönüşümün temel dinamiklerinden biri olan özel/vakıf üniversiteleri sayılarının artışı beraberinde bazı sorunları ve soruları da gündeme getirmektedir. Üniversite yöneticileri artan vakıf üniversite sayısının da bazı olumsuz sonuçlarına değinmişlerdir. Kurulan vakıf üniversitelerin çoğunluğunun tamamen kar amaçlı olduğu ve bu yönde hareket ettikleri, bu üniversitelerin kuruluş aşamasında yasal zorunlulukları en asgari düzeyde yerine getirmeleri ve bilimsel bazı ilkelerden ödün verebilmeleri, açılacak alanların gelir getirici boyutlarının göz önüne alınarak açılması, vakıf üniversitelerine devlet bütçesinden pay ayrılması, vakıf üniversitelerinin burs verme sürecinin tamamen kamu üniversiteleri aleyhine işleyen bir süreci gündeme getirmesi vurgulanan temel konulardan bazılarıdır. Bunun yanında vakıf üniversitelerinin öğretim üyesi ihtiyacını daha çok kamu üniversitelerinden karşılaması kamu üniversiteleri bakımından olumsuz sonuçlar doğurmaktadır. Vakıf üniversitelerinin merkezi sınavlarda daha düşük puan düzeyinde

öğrencileri de gelir elde etme amacı ile almalarının da yanlış olduğu üniversite yöneticileri tarafından vurgulanmaktadır. Gelir elde etme kaygısı vakıf üniversitelerinde yeterli eğitimin verilememesine rağmen gerekli ödemeyi yapan herkese, diploma, sertifika vb. belgelerin verilebildiğini söylemektedirler. Üniversite yöneticileri vakıf üniversitelerinin sahip olduğu avantajların şunlar olduğunu söylemektedir. Vakıf üniversitelerini destekleyen kurucu iş adamları ve sermaye sahiplerinin mali yönden daha iyi finanse edilebildiği, harcama konusunda daha rahat ve esnek bir yapıda olmaları, dış bağlantılarının iyi olmasından dolayı proje vb. kaynaklardan daha iyi yararlandıklarını, kamu üniversitelerine göre öğretim üyesi başına düşen öğrencinin daha az oluşunun verilen eğitimin niteliğini yükselten bir durum olduğu üniversite yöneticileri tarafından belirtilmiştir.

Üniversite yöneticileri Bologna sürecinin üniversitelere mali bir katkısının olmadığını, mali yükünün de çok sınırlı olduğunu söylemiştir. Bologna sürecinin öğrencilerin yurtdışı deneyim kazanma açısından olumlu olduğunu ancak eğitimsel açıdan farklılık yaratmadığını belirtmişlerdir. Sürecin Türkiye’de üniversitelerde yürütülecek derslerin ne olacağına ilişkin, ders saatlerine ilişkin belirleme yapmak konusunda olumlu olduğunu düşünen üniversite yöneticileri yanında Bologna sürecinin üniversiteleri tek tipleştirdiği, eğitimi standardize etmesinin yanlış olduğu, ülkelerin yerel ihtiyaçlarının da göz önüne alınmasının gerekli olduğunu söyleyen üniversite yöneticileri vardır. Bununla birlikte üniversite yöneticileri Bologna sürecinin kabul edilmesine rağmen, sürecin gerektirdiği öğrenci sınıf geçme sistemine uygun düşmeyen çözümlerin üretilmesinin yanlış olduğunu, uygulamanın dışına çıkıldığı yöneticiler tarafından vurgulamaktadır.

Öneriler

Öncelikle politika ve uygulama önerileri, daha sonra araştırma önerileri verilmiştir.

Politika ve Uygulama Önerileri

Türkiye’de üniversitelere ayrılan bütçenin artırılması gerekmektedir. Bunun için halen uygulanmakta olan bütçenin pazarlık ve anlaşma yöntemiyle belirlenmesinden vazgeçilmelidir. 1980’li yıllardan beri etkinliğini sürdüren yeni liberal politikaların Türkiye’de yükseköğretimin kamusal finansmanı politikasını bozmasına izin verilmemelidir. Harcama kalemlerinde sınırlamalara gidilmesi üniversitelerde yürütülen öğretim ve araştırma faaliyetlerine zarar vermektedir. Üniversitelere ayrılan kamu kaynağının nasıl dağıtılacağına ilişkin olarak adaletli ve var olan koşullara uygun bir yapının düzenlenmesi gereklidir.

Üniversite yöneticilerinin de görüş ve düşüncelerine başvurularak kaynak dağıtımı konusunda yeni düzenlemeler yapılabilir.

Türkiye’de öğretim elemanı ihtiyacının da bütün bilim dalları açısından belirlenmesi ve gerekli iyileştirmelerin yapılması gereklidir. Özellikle kamu üniversitelerinde faaliyetlerini sürdüren öğretim elemanlarının desteklenmesi, bilimsel faaliyetlerin özendirilmesi, mali koşullarının düzeltilerek kamu üniversitelerinden ayrılmalarının önüne geçilmelidir.

Üniversitelerin derslik, ofis, gibi fiziksel alan ihtiyaçlarının giderilmesi için gerekli yatırımlar yapılmalıdır.

Türkiye’de üniversitelerin bilimsel araştırmalar için gerekli olan alt yapının, laboratuvarların, makine araç gereçlerinin geliştirilmesinin de gereği çok açık biçimde görülmektedir. Proje kaynaklarından yararlanma konusunda görece dezavantajlı olduğu görülen üniversitelerin, yeni kurulan üniversitelerin, sosyal bilimler ile ilgili alanların kamusal bütçeden yararlanma olanakları daha fazla artırılmalıdır. Tıp Fakültelerinin harcamalarının karşılanması, uygulamalı bilimlerin daha fazla gelişmesi amacıyla fedakarlığa sosyal bilimlerle ilgili alanlar katlanmamalıdır.

Son yıllarda özellikle temel bilimler, mezunlarının iş bulma olanağının sınırlı olmasından dolayı daha az tercih edilmesi nedeniyle birçok üniversitede kapanma noktasına gelmesi ile büyük bir çöküş içindedir. Türkiye’de temel bilimlerin bulunduğu bu olumsuz durumdan kurtulması için gerek yönetsel, gerekse finansal çözümlerin acilen üretilmesi gerekmektedir.

Yükseköğretimin bilimsel, demokratik ve eşitlikçi bir anlayış bağlamında gelişebilmesi için vakıf üniversitelerinin de gereken her türlü yatırımı yapabilmesi ve kar amaçlı yaklaşımla bilimsel faaliyetleri ele almasının önlenmesi için gerekli yasal düzenlemelerin yapılması gereklidir.

Toplumsal eleştiri merkezleri olması istenilen üniversitelerin bu amaca ulaşabilmeleri için gerekli akademik, idari ve mali özerklik sağlanmalıdır.

Araştırma Önerileri

Türkiye’deki vakıf üniversitelerinin harcama yapıları ve üniversite yöneticilerinin finansman konusundaki yaklaşımları ayrı bir araştırma konusu olabilir.

Kamu üniversitelerinde özellikle Teknokent uygulamalarının üniversitelere göre dağılımı ve bu dağılımın yarattığı eşitsizlikler, finansman açısından yarattığı sonuçlar ve üniversite yöneticilerinin Teknokentlerin finansmanı ile ilgili görüş ve düşünceleri, Teknokent

uygulamalarının üniversiteler açısından yarattığı, toplumsal, siyasal sonuçlar araştırma konusu olarak ele alınabilir.

Maliye Bakanlığı'nın ve Kalkınma Bankası'nın üniversitelerin bütçelerinin belirlenmesinde önemli bir işlev görmelerinden dolayı, Maliye Bakanlığı'nın ve Kalkınma Bakanlığı'nın üniversitelerin finansmanına ilişkin olarak ne gibi değerlendirmeler yaptığı, ayrı bir araştırma konusu olarak ele alınabilir.

KAYNAKLAR

- Aamodt ve Kyvik (2005). *Nordic Higher Education in Transition. Cost Sharing and Accesibility in Higher Education: A Fairer Deal?* (Ed. P. N. Teixeira, D.B. Jhonson ve Diğerleri). Netherland: Springer.
- Adams, J. L. (2004). *Bir Mühendisin Anıları*. Ankara: Tübitak Yayınları.
- Âdem, M. (1977). *Türk Eğitiminin Ekonomi Politikası*. Ankara: Ankara Üniversitesi Yayınları.
- Akalın, G. (2009). *Kamu Ekonomisi*. Ankara: Akçağ Yayınları.
- Akdoğan, A. (1996). *Kamu Maliyesi*. Ankara: Gazi Büro Kitabevi.
- Aksoy, H. H. (2013). “Demokratikleşme Paketi”nin Eğitime İlişkin Yanları Hakkında Bir Çift Söz. *Eleştirel Pedagoji*. Yıl: 5, Sayı:30 Kasım-Aralık. 105-106.
- Aksoy, H. H. (2012, Kasım 25). Yükseköğretim Kanunu Taslağı: Sermayenin Üniversiteyi İlga Teşebbüsü. *Birgün Gazetesi. Pazar Eki*.
- Aksoy, H. H. (2003). Eğitim Kurumlarında Teknoloji Kullanımı ve Etkilerine İlişkin Bir Çözümleme. *Eğitim Bilim Toplum Dergisi*. Cilt 1 Sayı. 4, 4-23
- Aksoy, H. H. (2005). Küresel Kapitalizmin Kamusal Eğitime Etkileri. *Abece Eğitim ve Ekin Dergisi*, 232, 2-7.
- Albrecht D. ve Ziderman, A. (1992). *Funding Mechanism For Higher Education*. The World Bank. Washington.
- Althusser, L. (2003). *İdeoloji ve Devletin İdeolojik Aygıtları*. İstanbul. İthaki Yayınları.
- Ashby, E. (1974). *Idea of University*. London, Jossey-Bass.
- Aslan, Gülay (2007). *Türkiye Üniversitelerinde Neoliberal Değişim: Öğretim Üyelerinin Kavram ve Uygulamalara İlişkin Değerlendirmeleri*. Yayınlanmamış Doktora Tezi. Ankara Üniversitesi. Ankara.
- Asonuma, A. (2002). Finance Reform in Japanese Higher Education. *Higher Education*. Sayı: 43. 109-126.
- Bağımsız Sosyal Bilimciler, 2008 *Kavşağında Türkiye, Siyaset, İktisat ve Toplum*. İstanbul: Yordam Kitap.
- Balaban, U. Ve Karahanoğulları, Y. (2013). Yükseköğretim Kanunu Taslağı’nın Mali Boyutu. *Eğitim, Bilim, Toplum Dergisi*. Cilt 11. Sayı 42. 65-93.
- Balcı, A. (2006). *Sosyal Bilimlerde Araştırma Yöntem Teknik ve İlkeler*. Ankara: Pegem Akademi Yayıncılık.

- Ball, S. J. (2007) *Education PLC: Understanding Private Sector Participation in Public Sector Education*. London & New York: Routledge.
- Balseven, Hale, Önder, İzzettin, Önder (2009). Türkiye’de Kamu Kesiminde Neoliberal Dönüşüm. *Küreselleşme, Kriz ve Türkiye’de Neoliberal Dönüşüm*. (Derleyenler: Nergis Mütevellioğlu-Sinan Sönmez) İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları: İstanbul
- Barnett, R (1990). *The Idea of Higher Education*. Buckingham: SRHE and Open University Press.
- Barr, N. (2004). Higher Education Funding. *Oxford Review of Economic Policy*. Vol. 20. 264-283.
- BAŞBAKANLIK, (1992). *Çağdaş Eğitim Çağdaş Üniversite*. Başbakanlık Basımevi: Ankara.
- Bermek, E. (2000). Cumhuriyetin 75. Yılında Üniversitelerimiz. 18-19 Eylül 1998 Sempozyum Bildirileri. İstanbul: Boğaziçi Üniversitesi Yayınları.
- Bernal, J.L.(2013). Eğitimde Özelleştirmenin Sonucu. *Eleştirel Pedagoji*. Sayı 25. 48-58.
- Bevc, M. Ve Ursic, S. (2008). Relations Between Funding, Equity, and Efficiency of The Higer Education. *Education Economics*. Cilt 16. Sayı 3. 229-244. Routledge.
- Biby, C. (1955).The Huxly’s İdea of A University. R. Lowe (Ed.). *The History of Education*. Cilt 2, (s. 74-86). United Kingdom: Routledge.
- Bok, D. (2007). Piyasa Ortamında Üniversiteler: Yükseköğretimin Ticarileşmesi. (B. Yıldırım Çev.). İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Boratav, K. (2004). *Türkiye İktisat Tarihi 1980-2002*. Ankara: İmge Kitabevi.
- Boratav, K. (2009).Bir Çevrimin Yükseliş Aşamasında Türkiye. *Küreselleşme, Kriz ve Türkiye’de Neoliberal Dönüşüm*. (Derleyenler: Nergis Mütevellioğlu- Sinan Sönmez) İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Brog, C. (2011). *Gramsci ve Eğitim*. İstanbul: Kalkedon Yayıncılık.
- Campayre, G. (2009). Rise of The Universities. Roy Lowe (Ed.). *The History of Higher Education*. Cilt 2, (s. 228-249). United Kingdom: Routledge.
- Carpentier, V. (2009). Funding in Higher Education and Economic Growth in France and The United Kingdom 1921-2003.). *The History of Higher Education*. Cilt 2, (s. 228-250). United Kingdom: Routledge.

- Chambers, C. C. (1968). *Higher Education. Who Pays? Who Gains?* Illinois: The Interstate Printers & Publishers Inc.
- Cobban, A.B. (2009). Concept Of A University. R. Lowe (Ed.). *The History of Education*. Cilt 2, (s. 4-18). United Kingdom: Routledge.
- Cornford, M.F. ve Meray, S. L. (2003). *Microcosmographia Academia, Üniversite Sorunları*. İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Creedy, J. (1995). *The Economics of Higher Education*. England: Edward Elgar Publishing.
- Creswell, J.W. (2013). ‘*Nitel Araştırma Yöntemleri*’. (M. Bütün, S. Beşir Demir, Çev.). Ankara: Siyasal Kitabevi.
- Çetin, H. (1997). *Türkiye’de Üniversite Reformları*. Yayımlanmamış Doktora Tezi. Ankara Üniversitesi, Ankara.
- David, P & Tapper, T. (2009). *Structuring Mass Higher Education*. New York and London: Routledge Taylor & Francis Group.
- Dennis, H & Wynyard, R. (2002). *The Mcdonaldization of Higher Education*. London: Bergin&Garvey.
- Dölen, E. (2010). *Türkiye Üniversite Tarihi*. İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Dumenil, G. Ve Levy, D. (2007). Neoliberal (Karşı) Devrim. Saad-Filho A. ve Johnston, D. (Ed.). *Neoliberalizm, Muhalif Bir Seçki*. (s. 25-41). İstanbul: Yordam Kitap.
- Durmuş, M. (2008). *Kamu Ekonomisi*. Ankara: Gazi Kitabevi.
- Easton, S.T. ve Rockerbie, D.W. (2008). Optimal government subsidies to universities in the face of tuition and enrollment constraints. *Education Economics*. Cilt 16. Sayı:2. 191-201.
- Edizdoğan, N. (2008) *Kamu Maliyesi*. İstanbul: Ekin Basın Yayın Dağıtım.
- Edizdoğan, N., Çetinkaya, Ö., ve Gümüş, E. (2015). *Kamu Maliyesi*, Ekin Basın Yayın Dağıtım. Bursa.
- Erciyes Üniversitesi (2005). *Döner Sermaye İşletmesi 2004 Faaliyet Raporu*. Kayseri: Erciyes Üniversitesi Yayınları.
- Erdem, Metin; Şenyüz, Doğan, Tatlıoğlu, İsmail (2003) *Kamu Maliyesi*. Bursa: Ekin Basın Yayın Dağıtım.
- Erginay, Akif (2010). *Kamu Maliyesi*. Savaş Yayınevi. Ankara

- Evans, G. R. (2002). *Akademisyenler ve Gerçek Dünya*. (E. Kılıç Çev.). İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları (2007).
- Fairweather, J. (2009). U.S. Higher Education: Contemporary Challenges, Policy Options. Palfreyman D. ve Tapper, T. (Ed.). *Structuring Mass Higher Education*. (s.13-35). New York: Routledge.
- Fielden, J. (2008). *Global Trends In University Governance*. Washington D.C.: World Bank.
- Foucault, M. (2011). *Entelektüelin Siyasi İşlevi*. . İstanbul: Ayrıntı Yayınları
- Garland, J.C. (2009). *Saving Alma Mater: A Rescue Plan For America's Public Universities*. Chicago: University of Chicago Press.
- Gerbord, P. (1992). *A History of The University In Europe*. Cilt I. United Kingdom: Cambridge University Press..
- Gieytor, A. (1992). *A History of The University In Europe*. Cilt I. United Kingdom: Cambridge University Press.
- Giroux, H. A. (2007) *Eleştirel Pedagoji ve Neoliberalizm*. İstanbul: Kalkedon
- Giroux, Henry (2008). *Eleştirel Pedagojinin Vaadi*. İstanbul: Kalkedon Yayıncılık.
- Giroux, H. (2009). Public Intellectuals Against the Neoliberal University. www.henryagiroux.com/online_articles.htm.
- Göney, S. (2011). Üniversite Tarihinde Ellili Yıllar ve 27 Mayıs İhtilalinin Etkileri. *Sosyoloji Dergisi*, 23 (3), 259-324.
- Grendler, P. F. (2002). *The Universities of The Italian Renaissance*. Baltimore and London: Johns Hopkins University Press.
- Güler, B. A. (2005) *Yeni Sağ ve Devletin Değişimi*. Ankara: İmge Kitabevi.
- Güler, Esra (2011) *2007/08 Küresel Krizi Uluslararası Finansal Kriz (mi?) Halil Seyidoğlu'na Armağan Finansal Kriz Yazıları*. Ankara: Nobel Yayın.
- Gümüş, A., Kurul, N. (2011). *Üniversitelerde Bologna Süreci Neye Hizmet Ediyor?* Ankara: Eğitim Sen Yayınları.
- Gürüz, K. (2003). *Dünyada ve Türkiye'de Yükseköğretim Tarihçe ve Bugünkü Sevk ve İdare Sistemleri*. Ankara: ÖSYM.
- Güzelsarı, S. (2008). *Küresel Kapitalizm ve Devletin Dönüşümü*. İstanbul: Sosyal Araştırmalar Vakfı.
- Hanna, S., Sever, M. (2013). Universality, Equality and Neo-Liberalism in Public Education. *International Journal of Education Policies*. 7 (2), 65-72.

- Harris, S. E. (1959). *Broad Issues in Financing: Financing Higher Education 1960-1970*. USA: McGraw-Hill Book Company.
- Harris, S. (2007). *The Governance of Education*. London: Continuum International Publishing Group.
- Hart-Landsberg, William K. Tabb, Michael P., Dan La Brotz, Jhon B. F. ve Diğerleri (2008) *Neo-Liberalizm: Mitler ve Gerçeklik*. Neoliberalizm ve Kriz. İstanbul: Kalkedon Yayıncılık.
- Hatipoğlu, M. T.(2000) *Türkiye Üniversite Tarihi*. Ankara: Selvi Yayınları.
- Hayes, D ve R. Wynyard (2002). *The Mcdonaldization of Higher Education*. London: Bergin and Garvey.
- Hedmo, T. ve Wedlin, L. (2008). New Modes of Governance: The Re-Regulation of European Higher Education and Research. Mazza, C., Quatturone, P. Riccaboni, A., (Ed.). *European Universities in Transition*. (s. 113-132). UK: Edward Elgar Publishing.
- Heller, D.E. (2006). The Chancing Nature of Public Support For Higher Education In The United States. (Ed. Teixeira, P. N.) *Cost-Sharing and Accesibility in Higher Education*. S.133-158. Netherland: Springer.
- Hesapçıoğlu, M. (1989). *Eğitim Planlaması ve Yönetim*. . İstanbul: Marmara Üniversitesi Yayını.
- Hoca, B. (2011). Bologna Süreci'inde Retoriğin Ötesine Geçmek: Kapitalist Gelişme Bağlamında Sürecin Bir Eleştirisi. '*Bologna Süreci Sorgulanıyor*'. Üniversite Konseyleri Derneği. İstanbul: Yazılama Yayınevi.
- Işıkoğlu, N. (2005). Eğitimde Nitel Araştırma. *Eğitim Araştırmaları*, 20, 158- 165.
- İnal, K. (2008). *Eğitim ve İdeoloji*. İstanbul: Kalkedon Yayınları.
- İnan, Ö. (2006, Kasım). *Türk Yükseköğretim Modeli ve Yeni Açılımlar*. İsmail B. (Ed.), *Türkiye'nin 2023 Vizyonunda Vakıf Üniversiteleri Kongre'sinde sunulan bildiri çalışması*. Ankara: Atılım Üniversitesi Yayınları.
- İnsel, A. (2003). *İktisat İdeolojisinin Eleştirisi*. İstanbul: Birikim Yayınları.
- Jarausch, K.H.(2009). *Higher Education And Social Change. History of Higher Educaiton*. United Kingdom: Routledge.
- John & Parsons (2004). *Public Funding of Higher Education*. London: John Hopkins University Press.
- Johnstone, B.D. ve Marcuci P.N. (2010). *Financing Higher Education Worldwide*. USA: The John Hopkins University Press.

- Kalaycı İrfan, Aytekin, Barış, İzgi, Berna Balcı (2010) “*Krizin İktisadi, İktisadın Krizi*” Halil Seyidoğlu’na Armağan Finansal Kriz Yazıları. Ankara: Nobel Yayın.
- Karakütük, K. (2012). *Eğitim Planlaması*. Ankara: Elhan Kitap Yayın Dağıtım.
- Karakütük, K. (2006). Yükseköğretimin Finansmanı. *Milli Eğitim Dergisi*, 171, 219-243.
- Karakütük, K. (2001). Cumhuriyetin Kuruluşundan Plânlı Döneme Kadar Eğitimin Finansmanı: 1923-1960. *Milli Eğitim Dergisi*, 149, 324-336.
- Karakütük, K. (2001). Yükseköğretimde Finansman Darboğazı ve Vakıf Yükseköğretim Kurumlarına Yapılan Parasal Devlet Yardımları. *Eğitim Araştırmaları Dergisi*, 3-4. Ankara: Anı Yayıncılık.
- Kılıç, R. (1999). “Türkiye’de Yükseköğretimin Finansmanı”. *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 4, 59-74.
- Kent, R. (2012). Genealogyand İnsufficiencies of A Conceptual Dichotomy. Schuetze, H. G. ve Mendiola, G.Z. (Ed.). *State and Market in Higher Education*. Rotterdam: Sense Publisher.
- Kirby, D. (2012). Maketizing Canadian Higher Education: An Examintasion of RecentAccess Policiy Reforms. Schuetze, H. G. Ve Mendiola, G.Z. (Ed.). *State and Market in Higher Education*. Rotterdam: Sense Publisher.
- Kostik, T. (1998). *Döner Sermayeli İşletmeler*. Ankara: Seçkin Yayıncılık.
- Kurul, N. (2004). *Küreselleşme ve Üniversiteler*. Ankara: Kök Yayıncılık.
- Kurul, N. (2012). Eğitim finansmanı. Ankara: Siyasal Kitabevi.
- Kurul, N. (2006). Universities and Academic Life in Turkey: Changes and Challenges. *International Journal of Educational Policies*, 1(1), 63-78.
- Kurt, A. İ. (2007). *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesinde Sürdürülen Eğitimin Maliyeti*. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Ankara Üniversitesi, Ankara.
- Maliye Bakanlığı (1995). *Bütçe Gider ve Gelir Gerçekleşmeleri (1924-1995)*. Ankara: Maliye Bakanlığı Yayınları.
- Maliye Bakanlığı (1997). *Bütçe Kanunları ve Bütçe Uygulama Sonuçları.(1992-1996)*. Ankara: Bütçe ve Mali Kontrol Genel Müdürlüğü Yayınları.
- Marginson, S. (1997). *Markets in Education*. Melbourne, Austuralia: Allen and Unwin.

- Martı, M. (1997). *Planlı Dönemde Ulusal Eğitimimizin Temel Hedefleri ve Finansman Kaynakları (1963-1992)*. Yayınlanmamış Doktora Tezi. Ankara Üniversitesi, Ankara.
- Mendiola, G. A. (2012). State and Market in Higher Education Reforms: Overview of the Issue. Schuetze, H. G. Ve Mendiola, G.Z. (Ed.). *State and Market in Higher Education*. Rotterdam: Sense Publisher.
- Meray, S. L. (2003). *Üniversite Sorunları*. İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Mottis, N. (2008). Bologna and Business Education: Far From A Model, Just A Process For A While. New Modes of Governance: The Re-Regulation of European Higher Education and Research. Mazza, C., Quatturone, P. , Riccaboni, A. , (Ed.). *European Universities in Transition*. (s. 113-132). UK: Edward Elgar Publishing.
- Neave, G. (2009). The University and The State in Western Europe. *The History of Higher Education*. Cilt II. United Kingdom: Routledge.
- Newfield, C. (2008). *Unmaking The Public University*. London: Harvard University Press.
- Odabaşı, H. F., Fırat, M., İzmirli, S., Çankaya, S. ve Mısırlı, A. (2010). Küreselleşen Dünyada Akademisyen Olmak. *Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 10 (3), 127-142.
- ODTÜ, (1968). *1968 Yılı Faaliyet ve Kesin Hesap Raporu*. Ankara: ODTÜ Yayınları.
- Okçabol, R. (2011). YÖK ve Bologna Süreci. ‘‘Bologna Süreci Sorgulanıyor’’. İstanbul: Yazılama Yayınevi.
- Olssen M. Peters M.A. (2005). Neoliberalism, Higher Education and The Knowledge Economy: From The Free Market To Knowledge Capitalism. *Journal of Education Policy*, 20 (3), 313-345.
- OSYM. (1999-2013). *Öğrenci İstatistikleri*. Ankara. ÖSYM Yayınları.
- Özdem, G. (2008). *Yükseköğretim ve Vakıf Üniversiteleri Potansiyeli*. İsmail B. (Ed.), Türkiye’nin 2023 Vizyonunda Vakıf Üniversiteleri Kongre’sinde sunulan bildiri çalışması. Ankara: Atılım Üniversitesi Yayınları.
- Özdem, G. (2013). Yükseköğretim Kurumlarında Erasmus Programının Değerlendirilmesi. *Kuram ve Uygulamada Eğitim Yönetimi*, 9 (1), 61-98.

- Özdemir, C. (2002). *Üniversiteden Toplumsal Sorunlara Bir Bakış*. İstanbul: Cumhuriyet Kitap Kulübü.
- Özdemir, M. (2010). Nitel Veri Analizi: Sosyal Bilimlerde Yöntembilim Sorunsalı Üzerine Bir Çalışma. *Eskişehir Osman Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 11 (1), 323-343.
- Özsoy, S. (2002). *Yükseköğretimde Hakkaniyet ve Eşitlik Sorunsalı: Türkiye'deki Finansal Yapıyla İlgili Bir Çözümleme*. Yayınlanmamış Doktora Tezi. Ankara Üniversitesi, Ankara.
- Öztürk, S. (2004). *Türkiye'de Üniversite Özerkliğinin Mali, Akademik ve Yönetmel Boyutlarıyla Devlet ve Vakıf Üniversiteleri İçin Betimlenmesi*. Yayınlanmamış Doktora Tezi. Ankara Üniversitesi, Ankara.
- Palley, T.I. (2008). İktisat Biliminde Paradigma Kayması. Alfredo Saad-Filho, Deborah Johnston (Ed.). *Neoliberalizm Muhalef Bir Seçki*. İstanbul: Yordam Kitap.
- Patton, M.Q. (1987). *'How to Use Qualitative Methods in Evaluation*. London: Sage Pub.
- Praneviciene, B. Ve Pūraitė, A. (2010). The Financing Methods of Higher Education System. *Jurisprudence*, 4 (122), 335-356.
- Punch, K.F. (2005). *"Sosyal Araştırmalara Giriş"*. Ankara: Siyasal Kitabevi.
- Ridder, H-Symones. (1996). A History of The University In Europe. Cilt II. United Kingdom: Cambridge University Press.
- Rukancı, F. ve Anameriç, H. (2004). Ortaçağda İlk Üniversiteler. *Studium Generale. Felsefe Dünyası*. 1 (39), 170-186.
- Smith, P. (2009). *Rönesans ve Reform Çağı*. İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- Soydan, T. (2012). *Ankara'daki Devlet İlköğretim ve Ortaöğretim Okulları Yönetici ve Öğretmenlerinin Eğitimin Yapısal Dönüşümü Sürecine ve Öğretmenlerin İstihdamına Yönelik Görüşleri*. Yayınlanmamış Doktora Tezi. Ankara Üniversitesi. Ankara.
- Soydan, T. (2013). Autonomous University Demands in the Process of the Transformation of Turkey's Higher Education Field. *International Journal of Educational Policies*, 7(2), 73-87.
- Sönmez, S. (2009) Türkiye Ekonomisinde Neoliberal Dönüşüm Politikaları ve Etkileri. *Küreselleşme, Kriz ve Türkiye'de Neoliberal Dönüşüm*. (Derleyenler: N. Mütevellioğlu-S. Sönmez) İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.

- Stiles, D. R. (2002). Higher Education Funding Council (HEFC) Methods in The 1990's: National And Regional Developments And Policy Implications. *Public Administration*, 8(4), 711-731.
- Şakrak, M. (1997). *Döner Sermaye İşletmelerinde Muhasebe Sistemi*. İstanbul: Yasa Yayınları.
- Şener, Orhan (2010), *Teoride ve Uygulamada Kamu Ekonomisi*, İstanbul: Beta Yayıncılık
- Taşdurmaz, R. (1982). *Türkiye’de Yükseköğretimle İlgili Verilerin Değerlendirilmesi*. Ankara: Devlet Planlama Teşkilatı Yayını.
- Tekeli, İ. (2007) *Cumhuriyet Öncesinde Üniversite Kavramının Ortaya Çıkışı ve Gerçekleştirilmesi*. Ankara: TÜBA.
- Teziç, E. (2007). *Türkiye’nin Yükseköğretim Stratejisi*. Ankara: YÖK Yayınları.
- Tillak, J. (2003). Changing Pattern of University Finance. *Journal of Services Research*, 2 (2), 2-46.
- Timur, T. (2000). *Toplumsal Değişme ve Üniversiteler*. Ankara: İmge Yayıncılık.
- Tosun, F. Ç. (2013). *Üniversitede Bütçe Yönetimine İlişkin Bir Çözümleme*. (Yayınlanmamış Doktora Tezi). Ankara Üniversitesi. Ankara.
- Turner, D. (2008). Birleşik Krallık’ta Özelleştirme, Yerelleştirme ve Eğitim: Devletin Rolü. *Eğitim Bilim Toplum Dergisi*, 6(24), 95-07.
- TÜİK. (2014). *1923-2013 İstatistik Göstergeler*. Ankara. TÜİK Yayınları.
- Uluatam, Ö. (2005). *Kamu Maliyesi*. Ankara. İmaj Yayıncılık.
- UNESCO (2009). *Trends in Global Higher Education: Tracking an Academic Revolution*. France: UNESCO Workshop.
- Ünal, L. I. (1994). Yükseköğretimde Nitelik-İstihdam-Finansman Üçgeni. *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi*. 27 (1), 309-327.
- Ünal, L. I. (1996). *Eğitim Ekonomisi*. Ankara. Epar Yayıncılık.
- Ünal, I. (2011).Yükseköğretimin Finansmanı: Neo Liberal Çözümler ve Tehditler. (F. Ercan, S. K. Kurt Ed.). *Metalaşma ve İktidarın Baskısındaki Üniversite*. (s. 93-120). İstanbul: Sosyal Araştırmalar Vakfı.
- Widman, H. (2000). *Atatürk ve Üniversite Reformu*.(S. Bozkurt, A. Kazancı Çev.). İstanbul: Kabalcı Yayınevi.
- Worldbank (2008). *Higher Education and Developmend*. USA: World bank Publishing.
- Wright, D. A., Cory-Scruggs F., King, C. A. (2009). Public Universities and Decision Frameworks in the Wake of Financial Uncertainly in the US: A Look at İnternal

- and External Enviroments and Strategic Options. *International Journal of Education Policies*, 3 (2), 46-61.
- Yetiş, M. (2003). Marx ve Sivil Toplum. *Praksis*, 10, 35-72.
- Yıldırım, A. (2011). *Eleştirel Pedagoji*. Ankara: Anı Yayıncılık.
- Yıldırım A. ve Şimşek, H. (2006). ‘‘Sosyal Bilimlerde Bilimsel Araştırma Yöntemi’’. Ankara: Seçkin Yayıncılık.
- YÖK (1994). *Türk Yükseköğretiminde Gelişmeler*. Ankara: YÖK Başkanlığı Yayını.
- YÖK (1998). *Türk Yükseköğretiminin Bugünü*. Ankara: YÖK Başkanlığı Yayını.
- YÖK (2007). *Türkiye ’nin Yükseköğretim Stratejisi*. Ankara: YÖK Başkanlığı Yayını.
- Yolcu, H. (2007). *Türkiye’de İlköğretim Finansmanının Değerlendirilmesi*. (Yayınlanmamış Doktora Tezi). Ankara Üniversitesi. Ankara.
- Zenginobuz (2000). Cumhuriyetin 75. Yılında Üniversitelerimiz. 18-19 Eylül 1998 Sempozyum Bildirileri. İstanbul: Boğaziçi Üniversitesi Yayınları.
- Zha, Q. (2012). ‘‘Walking on The Two Legs’’: A Policy Analysis of China’s Move To Mass Higher Education. Schuetze G.H ve Mendilo A. G. (Ed.). (s. 167-180). *State and Market in Higher Education Reforms*. Rotterdam: Sense Publisher.

EKLER

EK 1

GÖRÜŞME FORMU

Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü Eğitim Ekonomisi ve Planlaması programı '**Türkiye'de Yükseköğretim Finansmanının Dönüşümü: Üniversite Bütçelerinin ve Harcamalarının Zamansal ve Politik Analizi**' adlı doktora tez çalışmasında üniversite yöneticilerinin (Rektör, Rektör Yardımcısı, Dekan, Dekan Yardımcısı, Bölüm Başkanı) görüşlerine ihtiyaç duyulmaktadır. Görüşmelerde elde edilecek verilerden bu araştırma kapsamında yararlanılacak, başka bir alanda kesinlikle kullanılmayacaktır. Kayıtların güvenilirliği ve görüşlerinizi tam olarak kullanılabilmesi için görüşmeyi kaydetmek istiyorum. Elde edilen veriler nitel araştırma türünde içerik analizi ve betimsel analiz yardımıyla çözümlenecektir.

Çalışmaya katkınız ve değerli zamanınızı ayırdığınız için teşekkür ederim.

GÖRÜŞME BİLGİLERİ

GÖRÜŞME YAPILAN KİŞİ

ÜNİVERSİTE/FAKÜLTE

GÖREVİ

GÖRÜŞME ZAMANI (GÜN-SAAT)

GÖRÜŞMEYE BAŞLAMA SAATİ

GÖRÜŞMENİN BİTİŞ SAATİ

GÖRÜŞME SORULARI

YÜKSEKÖĞRETİMİN FİNANSMAN KAYNAKLARI (Kamusal Kaynaklar/Özel Kaynaklar)

1.Üniversitenizin temel bütçe kaynaklarını nasıl tarif edebilirsiniz? Bunlar arasında öncelikle hangileri önemli bir yer oluşturmaktadır? Genel bütçe ve bunun dışında üniversite için önem taşıyan gelir kaynaklarınız nelerdir? Üniversiteniz için finansman gerilime (Maliye Bakanlığı, üniversite, fakülteler ve rektörlük arasında) yol açan bir konu mu? Bütçeden harcamalarınız için yeterli düzeyde kamusal kaynak ayrılıyor mu?

2.Üniversitenizin yıllık kamu bütçesi rakamları belirlenirken hangi ölçütler göz önüne alınıyor? Bu ölçütler kullanıldığı için kim nasıl etkileniyor? Maliye Bakanlığı ile gerçekleştirilen görüşmeler sadece ödenek miktarını belirleme için pazarlık süreci olarak ifade edilebilir mi?

3.Üniversiteniz/fakülteniz için yapacağınız harcamalarda hangi kalemlerde ödenek ayırma konusunda zorluk yaşıyorsunuz? Bu bakımdan harcama kalemleri arasında bir farklılıklar var mı?

4.Üniversitenizde/fakültenizde yürütülen projelerin finansmanında Maliye Bakanlığı dışında, üniversite başka kurumsal kaynaklardan (yurt içi veya uluslararası) yararlanıyor musunuz? Cevabınız 'evet' ise nerelerden/nasıl bu kaynaklardan yararlanıyor sunuz?

5. Ayni ve nakdi olarak yardım ve bağışları kabul ediyor musunuz? Kabul ediliyor ise daha çok kimlerden veya hangi kuruluşlardan bu tür bağışlar sağlanmaktadır? Bağışta bulunma nedenleri nelerdir? Bu tür gelirler hangi düzeyde elde edilmektedir?

6.Üniversitenizde sosyal bilimler, fen bilimleri fakülteleri veya diğer fakülteler arasında herhangi birinin ya da bir grubun lehine daha fazla kaynak ayrılması gerekmekte midir? Böyle bir durum ortaya çıkıyorsa nedenleri nelerdir?

KAYNAK DAĞITIM, KULLANIM POLİTİKALARI VE ETKİLERİ

(PERSONEL/ÖĞRENCİ/FİZİKSEL/PROGRAM)

1.Akademik personel sayınız yeterli mi? Mevcut akademik personelin akademik çalışmalar için finansman taleplerinin tamamı karşılanmakta mıdır? (yurtdışı gezileri, konferans sunuları, araştırma, vb.) Bu konuda ne tür kısıtlamalar, mali güçlükler yaşanmaktadır?

2.Öğrenci hizmetleri ile ilgili (yemekhane, kantin, barınma, ulaşım, spor alanları vb.) gibi konularda yeterli finansman sağlanabiliyor mu? Bu hizmetlerden yararlananların finansmana katkıda bulunma düzeyleri nedir? Bu konuda nasıl bir politika veya kural uygulanmaktadır?

3.Üniversite/fakültenize ait fiziksel ortamlar mevcut öğrenci sayısına yanıt verebiliyor mu? Fiziksel ortamla ilgili en önemli, öne çıkan zorluklarınız nelerdir? Halihazırda kapasite artırımı sağlayacak ek bina/tadilat çalışmaları var mı? Hangi ihtiyaçlara yönelik ek kapasite yaratılıyor?

4.Üniversiteniz/ fakülteniz kütüphanesinin geliştirilmesi için yeterli düzeyde kaynak ayırabiliyor musunuz? Kütüphaneye yeni kitap alma, hard-soft copy, bilimsel yayınlar, dergilere ulaşma açısından yeterli olduğunu söyleyebilir misiniz? Son birkaç yılda bu hizmetlere ödenen miktar nedir? Sanal kaynaklar ile basılı materyaller arasındaki dağılım ve tercih ne yönde geliyor? Halihazırda ağırlık nasıl bir politika ile gerçekleştiriliyor?

5.Üniversitenizde/fakültenizde bilişim araçları (bilgisayar, projeksiyon, internete erişim) yeterli düzeyde sağlanıyor mu? Üniversitenizin bu konuda belirli bir yazılı eğilim/politikası bulunmakta mıdır?

6.Herhangi bir öğretim programının açılması ya da kapatılmasında mali yükü ya da gelir getirici yanı ölçüt olarak kullanılmakta mıdır? Bu yönde bir kararın uygulandığı oldu mu?

7.Finansman modeli ile üniversitenin mali özerkliği arasında nasıl bir bağ görüyorsunuz? Finansman türü üniversitelerdeki karar, yürütme ve akademik faaliyetleri etkilemekte midir? Sizce üniversitelerin ve fakültelerin finansmanında temel model ne olmalıdır?

FİNANSMAN DEĞİŞİKLİKLERİ VE PİYASA İLE OLAN İLİŞKİLER

1.Üniversite finansmanına ilişkin politikaların nasıl bir değişim/dönüşüm geçirmekte olduğunu düşünüyorsunuz? Neden?

2.Yükseköğretim finansmanı politikaları içindeki finansman kaynağı tercihinin yapısal değişiminin (kamudan özele) ne tür akademik ve toplumsal sonuçları olabileceğini düşünüyorsunuz?

3.Size göre vakıf üniversitelerinin artışı Türkiye'deki yükseköğretime kaynak ayırma politikalarında ne gibi değişimlere yol açabilecektir? Vakıf üniversitelerinin rekabet sorunu yaşamalarına yol açacak bir kamusal finansman yükseköğretim sisteminde nasıl sonuçlar yaratabilir?

4. Üniversitelerin/fakültelerin piyasa ile ilişkilerinin daha fazla artması yönünde yasal, kurumsal (YÖK, özel kurumlar, şirketler vb.) ve siyasal otoriteler ya da kurumlardan kaynaklanan etkiler oluyor mu?

5.Akademisyenlerin iş yükü bakımından ve akademisyenler arası ilişkilerde işbirliği ve rekabet açısından bir değişim gözlemliyor musunuz?

6.Son iki yılda öğrenci harçlarının alınmaması yönündeki Bakanlar Kurulu kararının uygulanması üniversitelerin mali boyutlarını ve diğer etkinliklerini nasıl etkiledi? Öğrencilerin ekonomik koşulları ve gereksinimleri (yemek, barınma vb.) için öğrencilere sunulan hizmetlerin mali yönünü (hizmet gelirleri, kantin, oto park, spor salonları ücretleri, çalıştırılan öğrenci sayısı vb. konularda) etkilemekte midir?

7.Bologna sürecinin üniversitelerin finansmanına ilişkin ne gibi etkileri olabilir? Bologna süreci nedeniyle üniversitenize herhangi bir maddi kaynak veriliyor mu? Hangi miktarlarda?

Burada soru olarak yöneltilmeyen ancak önemli bulduğunuz üniversite finansmanı ile ilgili belirtmek istediğiniz konu, sorun ya da sorunlar var mı?

Görüşme için çok değerli zamanınızı ayırmanızdan dolayı teşekkür ederim.

EK-2**UZMAN GÖRÜŞÜ ALINAN ÖĞRETİM ÜYELERİ**

(Soyada Göre Alfabetik Sıra ile)

Prof. Dr. Hasan Hüseyin Aksoy

Prof. Dr. Sadegül Akbaba Altun

Prof. Dr. Ali Balcı

Arş. Gör. Halil Buyruk

Doç. Dr. Şakir Çinkır

Prof. Dr. Ayşe Demirbolat

Yrd. Doç. Dr. Nihan Demirkasımoğulları

Prof. Dr. Kasım Karakütük

Prof. Dr. Yasemin Karaman Kepenekçi

Yrd. Doç. Dr. Tarık Soydan

Prof. Dr. Işıl Ünal

EK 3

ARAŞTIRMADA KULLANILAN ENDEKSLER

TÜKETİCİ FİYAT ENDEKSİ

Yıllar	Endeks (1938=100)	(2005 =100)
1938	100	0,0000112
1939	102	0,0000114
1940	111	0,0000124
1941	132	0,0000148
1942	221	0,0000248
1943	322	0,0000361
1944	330	0,0000370
1945	333	0,0000373
1946	320	0,0000359
1947	325	0,0000364
1948	330	0,0000370
1949	354	0,0000397
1950	339	0,0000380
1951	335	0,0000375
1952	353	0,0000396
1953	370	0,0000415
1954	403	0,0000452
1955	451	0,0000505
1956	503	0,0000564
1957	565	0,0000633
1958	654	0,0000733
1959	802	0,0000899
1960	861	0,0000965
1961	873	0,0000978
1962	906	0,0001015
1963	965	0,0001081
1964	972	0,0001089
1965	1037	0,0001162
1966	1094	0,0001226
1967	1163	0,0001303
1968	1211	0,0001357
1969	1280	0,0001434
1970	1431	0,0022947
1971	1743	0,0001953
1972	2010	0,0002252
1973	2327	0,0002608
1974	2686	0,0003010
1975	3196	0,0003581
1976	3720	0,0004169

1977	4558	0,0005108
1978	6987	0,0007830
1979	11318	0,0012683
1980	22795	0,0025544
1981	30546	0,0034230
1982	39221	0,0043951
1983	51536	0,0057752
1984	76479	0,0085703
1985	110895	0,0124270
1986	149265	0,0167268
1987	207329	0,0232335
1988	360130	0,0403565
1989	588092	0,0659021
1990	942712	0,1056411
1991	1563958	0,1752584
1992	2660293	0,2981146
1993	4418747	0,4951685
1994	9115875	1,0215325
1995	17137846	1,9204813
1996	30911933	3,4640169
1997	57411783	6,4336121
1998	106017630	11,8804237
1999	174787793	19,5868653
2000	270777960	30,3436032
2001	418081170	46,8505233
2002	606217697	67,9332589
2003	759590774	85,1203734
2004	824902377	92,4392459
2005	892372465	100,0000000
2006	978040222	109,6000000
2007	1064107761	119,2448000
2008	1174774968	131,6462592
2009	1248788980	139,9403309
2010	1355793294	151,9313232
2011	1443919858	161,8068592
2012	1572428725	176,2076696

Kaynak: Maliye Bakanlığı

TOPTAN EŞYA FİYAT ENDEKSİ

Yıllar	Endeks (1994=100)	(2005=100)
1986	2,13074	0,024546
1987	2,82328	0,032523
1988	4,81316	0,055446
1989	7,89268	0,090922
1990	12,02042	0,138472
1991	18,67334	0,215112
1992	30,26694	0,348667
1993	47,94288	0,55229
1994	100,00000	1,151974
1995	186,02500	2,14296
1996	327,28330	3,770219
1997	595,00830	6,854342
1998	1022,41700	11,77798
1999	1564,93000	18,02759
2000	2369,85000	27,30006
2001	3830,33000	44,12441
2002	5749,60000	66,23391
2003	7219,36000	83,16516
2004	8020,14000	92,38994
2005	8680,75000	100
2006	9528,50000	109,7659
2007	10129,59000	116,6903
2008	11417,79000	131,53
2009	11558,76000	133,1539
2010	12543,08000	144,493
2011	13933,51000	160,5104
2012	14782,38000	170,2892
2013	15444,83000	177,9205

Kaynak: Maliye Bakanlığı

EK 4

**1938-1981 YILLARI ARASINDA MİLLİ EĞİTİM BAKANLIĞININ YAPMIŞ
OLDUĞU YÜKSEKÖĞRETİM HARCAMA MİKTARLARI**

Yıllar	Cari Fiyatlarla Harcama Miktarları	Yıllar	Cari Fiyatlarla Harcama Miktarları
1938	593.284	1960	26.712.220
1939	Ulaşılamadı	1961	40.178.524
1940	Ulaşılamadı	1962	51.655.819
1941	Ulaşılamadı	1963	73.150.885
1942	1.399.108	1964	72.893.588
1943	Ulaşılamadı	1965	73.871.385
1944	2.181.510	1966	94.268.131
1945	1.498.423	1967	Ulaşılamadı
1946	2.763.700	1968	133.923.608
1947	452.621	1969	Ulaşılamadı
1948	847.818	1970	141.400.642
1949	1.288.350	1971	241.237.890
1950	872.082	1972	255.260.924
1951	847.048	1973	Ulaşılamadı
1952	861.016	1974	674.030.254
1953	1.409.555	1975	1.041.167.899
1954	2.169.298	1976	1.211.999.075
1955	7.915.069	1977	1.720.951.552
1956	7.205.087	1978	2.420.526.608
1957	10.547.124	1979	Ulaşılamadı
1958	16.640.622	1980	4.146.852.689
1959	21.558.435	1981	4.179.875.277

EK 5

**1947-2012 YILLARI ARASINDA TÜRKİYE’DE ÜNİVERSİTELERİN ÖZ GELİR,
HAZİNE YARDIMI VE TOPLAM GELİRLERİNİN CARİ FİYATLARLA
MİKTARLARI**

Yıllar	Öz Gelir	Hazine Yardımı	Toplam Gelir
1947	826.447	19.177.869	20.004.316
1948	3.850.329	19.343.847	23.194.176
1949	3.386.988	28.253.063	31.640.051
1950	2.293.643	20.990.000	23.283.643
1951	1.791.693	25.490.294	27.281.987
1952	2.121.053	28.568.378	30.689.431
1953	2.514.226	36.731.757	39.245.983
1954	4.615.788	41.821.249	46.437.037
1955	2.382.045	53.140.989	55.523.034
1956	4.738.448	58.105.902	62.844.350
1957	8.831.365	61.206.586	70.037.951
1958	14.485.731	73.880.322	88.366.053
1959	15.272.075	101.769.756	117.041.831
1960	13.151.604	106.190.536	119.342.140
1961	13.298.081	155.420.997	168.719.078
1962	32.103.619	153.251.000	185.354.619
1963	24.493.375	193.421.183	217.914.558
1964	25.133.990	212.146.000	237.279.990
1965	19.632.453	242.488.508	262.120.961
1966	22.371.040	300.304.184	322.675.224
1967	24.113.562	369.246.718	393.360.280
1968	20.917.344	424.365.176	445.282.520
1969	21.831.668	666.522.947	688.354.615
1970	25.232.918	796.023.808	821.256.726
1971	28.824.678	1.092.061.418	1.120.886.096
1972	39.811.088	1.379.922.780	1.419.733.868
1973	77	1.569	1.646
1974	57	2.687	2.743
1975	49	3.389	3.438
1976	52	4.809	4.861
1977	73	6.829	6.902
1978	142	11.037	11.178
1979	391	18.153	18.543
1980	448	31.521	31.969
1981	621	37.240	37.860
1982	1.008	45.244	46.252
1983	2.084	77.650	79.734
1984	2.074	112.305	114.378
1985	12.103	148.711	160.814
1986	15.746	225.268	241.014

1987	18.564	357.168	375.732
1988	12.082	599.893	611.975
1989	8.067	1.349.901	1.357.968
1990	31.005	2.780.753	2.811.758
1991	130.543	5.150.194	5.280.737
1992	269.530	9.576.245	9.845.775
1993	1.076.442	17.161.675	18.238.117
1994	2.413.000	27.042.000	29.455.000
1995	5.835.000	51.187.000	57.022.000
1996	13.834.000	109.258.000	123.092.000
1997	26.840.000	255.757.000	282.597.000
1998	55.103.000	439.524.000	494.627.000
1999	93.149.000	722.586.000	815.735.000
2000	138.002.000	1.131.629.000	1.269.631.000
2001	220.252.000	1.643.066.000	1.863.318.000
2002	349.561.000	2.667.567.000	3.017.128.000
2003	680.032.000	3.364.540.000	4.044.572.000
2004	712.767.000	3.775.085.000	4.487.852.000
2005	1.006.372.000	4.116.517.000	5.122.889.000
2006	1.324.819.957	4.131.361.042	5.456.180.999
2007	1.286.083.406	5.385.796.640	6.671.880.046
2008	1.472.043.007	5.785.430.183	7.257.473.190
2009	1.597.484.382	7.992.321.950	9.589.806.332
2010	2.116.290.334	8.840.901.773	10.957.192.107
2011	2.194.151.150	11.375.193.277	13.569.344.428
2012	2.488.533.801	11.498.575.094	13.987.108.895

EK 6

ÜNİVERSİTE YÖNETİCİLERİ İLE GÖRÜŞME İÇİN ALINAN İZİNLER İLE İLGİLİ RESMİ BELGELER

11/08/2010 14:51

90-312-3627397

A U EGTM BİRİM ENST

PAGE 01/01

T.C.
BÜLENT ECEVİT ÜNİVERSİTESİ
REKTÖRLÜĞÜ

17.01.2014*000819

Sayı : 39633678-184

Konu : Ali İlker KURT'un uygulama izni

ANKARA ÜNİVERSİTESİ REKTÖRLÜĞÜNE

İlgi: 27.12.2013 tarih ve 142677719-302.08.01/72820 sayılı yazınız.

Üniversitemiz Eğitim Bilimleri Enstitüsü Eğitim Yönetim ve Politikası Anabilim Dalı/ Eğitim Ekonomisi ve Planlaması doktora programı 07620112 numaralı öğrencisi Ali İlker KURT'un, Doç.Dr. Hasan Hüseyin AKSOY danışmanlığında yürüttüğü "Türkiye'de Yükseköğretim Finansmanının Dönüşümü : Üniversite Bütçeleri ve Harcamalarının Zamansal ve Politik Analizi" konulu tez çalışması kapsamında Üniversitemizdeki yöneticilere görüşme formu uygulama isteği Rektörlüğümüzce uygun görülmüştür.

Bilgilerinize arz ederim.

Prof. Dr. M. Haluk GÜVEN
Rektör Vekili

**ANKARA ÜNİVERSİTESİ
ETİK KURULU
KARAR ÖRNEĞİ**

Karar Tarihi : 27/02/2014

Toplantı Sayısı : 164

Karar Sayısı : 1076

1076-Üniversitemiz Eğitim Bilimleri Enstitüsü doktora öğrencilerinden **Ali İlker Kurt**'un "Türkiye'de Yükseköğretim Finansmanının Dönüşümü: Üniversite Bütçeleri ve Harcamalarının Zamansal ve Politik Analizi" başlıklı tezine ilişkin 07/01/2014 tarihli "İnsan Üzerinde Yapılan Klinik Dışı Araştırmalar Başvuru Formu" Etik Kurulumuzca incelenmiştir.

Yapılan görüşmeler ve incelemeler sonucunda, **Ali İlker Kurt**'un "Türkiye'de Yükseköğretim Finansmanının Dönüşümü: Üniversite Bütçeleri ve Harcamalarının Zamansal ve Politik Analizi" başlıklı tezinin, araştırma protokolüne uyulması ve etik onay tarihinden itibaren geçerli olması koşuluyla uygulanmasının etik açıdan uygun olduğuna oybirliği ile karar verildi.

**ASLININ AYNIDIR
27/02/2014**

Aynur AKAY
Genel Sekreterlik
Şube Müdürü

EK 7**ÖZGEÇMİŞ****Adı ve Soyadı:** Ali İlker Kurt**Doğum Tarihi:**20.07.1974**İletişim Bilgileri:** Ankara Mesleki ve Teknik Anadolu Lisesi, Talatpaşa Bulvarı Opera Altındağ/Ankara

Tel. İş : (312) 312 45 16

Tel. Cep: 0 505 681 43 11

E-Posta Adresi: aliilkerkurt@hotmail.com**Öğrenim Durumu:**

Derece	Bölüm/Program	Üniversite	Yıl
Lisans	İ.İ.B.F. / Kamu Yönetimi	Gazi Üniversitesi	1996
Yüksek Lisans	E.B.E. / Eğitim Ekonomisi ve Planlaması	Ankara Üniversitesi	2007

İş Deneyimi:

Ünvanı	Görev Yeri	Yıl
Öğretmen	Ankara Mesleki ve Teknik Anadolu Lisesi	2009- Halen devam ediyor.